

הוא היה ראשון
לדעת שיש
בעולם הזה
משהו שנקרא
"אמת".
הוא היה
האדם הראשון
שדבר על
ה"אמת" הזו.
הוא היה
האדם הראשון
שדבר על
ה"אמת" הזו.

סודות ותניהו

קוה שפרן

קוה שפרן

סודות נתניהו

Kave Shafran
THE SECRETS OF NETANYAHU'S CHARISMA

All Rights Reserved
Copyright © 2020 by Kave Shafran

Hebrew Language Copyright
© Kinneret, Zmora, Dvir — Publishing House Ltd.

כל הזכויות שמורות
© תש"ף 2020 קוה שפרן
זכויות בעברית © כנרת, זמורה, דביר — מוציאים לאור בע"מ

עורך הספר: רמי רוטהולץ

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

סידור, עימוד, הפקה וקדם-דפוס במפעלי כנרת, זמורה, דביר — מוציאים לאור בע"מ
רח' אגוז 6, פארק תעשיות חמן, חבל מודיעין 7319900

Kinneret, Zmora, Dvir — Publishing House Ltd.
6 Egoz St., Hevel Modi'in Industrial Park 7319900, Israel

מסת"ב 978-965-574-060-8 ISBN

www.kinbooks.co.il

לשחרית, שקד, רות
באהבה

"בארץ הלוהטת הזאת
מילים צריכות להיות צל"

יהודה עמיחי

מבוא:

איש בחליפת תדמית

הרגעים שבהם נתניהו עולה באש לנגד עיני ואני חובט בו, הם רגעים שחושפים טפח מהשיטות החשאיות והמתוחכמות שלו להשפעה על ההמונים.

זה היה אחד מימי ראשון, שנת 2005. עמדתי בפינת מדרגות קטנה במשרד ראש הממשלה. מיקום למארב מושלם. השרים חייבים לעבור כאן בדרכם לשולחן הממשלה, אין סיכוי שיחלפו מבלי שהמיקרופון של גל"צ יוצמד אליהם. נדחקתי לקרן המדרגות הצרה הזאת כתוצאה מפועלם של צלמי הטלוויזיה, שדרשו להוריד אותי מן הקומה העליונה לזו שתחתיה, כי הם "צריכים פריים נקי בלי המיקרופון של גל"צ", הסבירו לאזון קשובה במשרד ראש הממשלה. התעורר דין ודברים ביני לבין נציגות מטעם הלשכה ובסיומה נקבע כי זה יהיה מקומי, בפינת גרם המדרגות כך שהפריים שלהם יהיה נקי מהמיקרופון שלי, אבל לי תיוותר הנגישות לאינפורמציה. ומהפינה הזאת בגרם המדרגות נחשפתי לסצנה הבאה:

ביכי עולה במדרגות. שר האוצר בנימין נתניהו. אני צריך את התגובה שלו להחלטה שלא להאריך את כהונת הרמטכ"ל יעלון. כיוונתי את המיקרופון כנשק מולו ושאלתי, "אדוני שר האוצר נתניהו, אנחנו בשידור בגלי צה"ל. האם זו הדחה פוליטית?"

נתניהו חוכך בדעתו, מכחכח מעט בגרונו, מתאים את גובה הקול שלו לסגנון הרשמי המיועד לשיחה ברדיו ובטלוויזיה. "רב־אלוף יעלון, הוא רמטכ"ל מצוין..." נתניהו פותח בסבר פנים חמורות, מתייצב לצד הרמטכ"ל המתנגד להתנתקות כדי לבדל עצמו פוליטית מן ההחלטה, אך בו זמנית הוא נשאר מעט עמום, ונוהר מלהפנות את הביקורת שלו ישירות כלפי ראש הממשלה שרון. ביכי באותה תקופה רקד על שתי החתונות, גם היה שותף לממשלת ההתנתקות והצביע בעד התוכנית וגם השאיר לעצמו פתח לטעון שהוא נגד. בעוד נתניהו מעביר מסרים כפולים לציבור דרך המיקרופון שלי, מתרחש דבר מה נוסף שמסיט את תשומת הלב שלי. אני מריח עשן. משהו נשרף. אני מביט סביב. כולם נראים רגועים. אולי זה הטיף הישן של גל"צ שמבעיר את קלטת הפלסטיק הלבן שמסתובבת בתוכו ומקליטה את דברי שר האוצר? קירבתי אליו את חוטמי, זה לא הטיף. באותו רגע אני קולט את פניו הסמוקות של נתניהו, סמוקות מהרגיל. העשן, כך אני מבחין לתדהמתי, עולה מנתניהו

עצמו שמתחיל לגמגם. הוא מובך, פרצופו מאדים, העשן מיתמר מהמרווח הצר שבין צווארון חולצתו הלבנה לחליפתו הכהה.

נתניהו אפוף עשן, עוד שנייה חולפת. העשן כבר הופך סמיך וכהה יותר ולא ניתן להתעלם ממנו. נאום התמיכה המאולתר שלו בבוגי יעלון נקטע כשמופיעה האש שבלעדיה אין עשן. להבה ראשונה, קטנה ואדומה מתחילה לטפס על הז'קט כמו יוצאת מליבו של נתניהו ומאיימת לאכל את גופו. עוד שנייה והחליפה מתחילה לעלות בלהבות. לנגד עיני, במשרד ראש הממשלה, בתוך החליפה הבוערת כלוא נבוך וסמוק בנימין נתניהו.

המיקרופון מקליט. אני צועק לתוכו, "מר נתניהו, אתה עולה באש! מר נתניהו, אתה נשרף". מתחתית המדרגות מגיע בוז'. השר יצחק הרצוג הוא שר הרווחה בממשלת שרון וגם הוא בדרך לישיבה השבועית. הרצוג שומע את צעקותי ומדלג לעברנו במדרגות. בעוד הוא מדלג לעברנו אני טופח בכף ידי האחרת, האחת אווזת במיקרופון, על חזהו של שר האוצר, מנסה למנוע את התפשטות האש. הרצוג, הידוע בקולו הגבוה, צועק, "ביבי, תזרוק את זה, תזרוק את זה". הרצוג ואני מסירים מעל כתפיו של נתניהו את החליפה. גם החולצה הלבנה המעומלנת שמתחתיה ניזוקה. אני נושף עליה ומוודא שכובתה. על הרצפה מושלך כעת הז'קט היוקרתי המעושן. שר הרווחה ואני דורכים עליו כדי לוודא כיבוי. מקור העשן נובע מכיס החליפה היקרה. האש דועכת, אך ריח העשן עדיין מורגש.

הצעקות וההמולה הסבו את תשומת ליבם של לוחמי השב"כ שבקצה הקומה. כמה מאנשי היחידה לאבטחת אישים שעומדים בפתח האקווריום ניגשו למקום ההתרחשות. ייתכן כאן אירוע ביטחוני. האקווריום הוא המקום המאובטח והרגיש ביותר במדינת ישראל. זהו מקום מושבו של ראש הממשלה. הכינוי אקווריום ניתן לו על שם הדלתות השקופות המקיפות אותו. אנשי השב"כ מוודאים שאין אש באזור המאובטח. "הכול בסדר", נתניהו מרגיע, "הכול בסדר. לא קרה כלום". בידו האחת הוא מנפנף ומרחיק את המאבטחים ובידו השנייה מרים את הז'קט החרוך מן הרצפה. אנשי השב"כ חוזרים לפתח האקווריום, משם יצא בעוד כמה רגעים ראש הממשלה שרון.

שר האוצר עלה באותו בוקר לישיבת ממשלה דרך גרם מדרגות פנוי מעיתונאים. הוא לא ידע על ההסדר החדש שהקצה לי את הפינה הזאת ולכן הוא הרשה לעצמו להצית סיגר. כשהתברר לו שהוא נמצא מול התקשורת, קטם במהירות את קצהו ותחב אותו לכיס הז'קט הצמוד לחזהו. לא היה לו עניין להיתפס מפריח ענני סיגר בדרכו לישיבת ממשלה. בכיס הז'קט היו גם כמה ניירות עליהם שירבט את עיקרי הדברים שהיה בדעתו לשאת הבוקר בישיבת הממשלה. משוכנע שהסיגר כבוי, עצר נתניהו מולי בניסיון לזכות בעוד כמה נקודות בקרב בוחריו הימין הזועמים על

הישארותו בממשלת ההתנתקות. תוך כדי הריאיון רמץ קטן מראש הסיגר שלא כובה כנדרש, החל לחרוך את הניירת שבכיס החליפה. הניירת נחרכה והרמץ הפך לשלהבת. למזלו לא היו שם צלמים כדי לתעד את הפריים. לו תיעדו היה מתקבל לופ אינסופי של נתניהו עולה בלהבות.

"יש לנו שר אוצר מדליק", הוציא דוברו אופיר אקוניס תגובה לכתבים הרבים שהתקשרו בעקבות השידור שלי ב"מה בוער" בגל"צ לקבל את התייחסות נתניהו, שבחר בחוכמה לגמד ולמסגר את האירוע כאנקדוטה.

הסצנה הזאת עשויה לשפוך אור חדש על סודות הכריזמה של בנימין נתניהו. לב העניין הוא שנתניהו חושש להיתפס בציבור כמי שקוטם קצות סיגרים יוקרתיים ובמקביל גם מקצץ בקצבאות הילדים.

כשיגיע נתניהו לחדרי החקירות במשטרה יטיחו בו החוקרים כי העובדה שמשלוחי הסיגרים שקיבל כמתנות הגיעו למעון בבלפור בשקיות אטומות היא העדות לכך שידע כי הדבר אינו חוקי. ביבי יסביר, כך על פי עיתון "הארץ", כי הסיבה אינה פלילית אלא תקשורתית. הוא מסתיר את הסיגרים מחשש שיפגעו בתדמיתו. "שאלתם אותי — למה שמתם את הסיגרים בשקית?" שאל נתניהו רטורית את החוקרים, "ככה! לא בגלל שזה בעייתי. כי אתה לא רוצה לראות את זה יוצא החוצה, כן?"

התנהגותו של ביבי מעלה סימן שאלה לגבינו, אזרחי ישראל, ולגבי אופן קבלת ההחלטות שלנו. כולם יודעים שהוא מעשן, אך הוא מסתיר את הסיגרים בהנחה שהתיעוד הזה משפיע לרעה על המצביעים. האם אנחנו בוחרים ראש ממשלה על פי תמונת הסיגרים? כך אנו שופטים אנשים ומנהיגים? גובה קולו של הרצוג חשוב? קומתו של גנץ משפיעה? נתניהו חושב שכן. הפרטים האלה קריטיים. לא מן הנמנע כי הוא צודק.

לאורך השנים, בעמל ובדקדקנות, בעבודת יד ובהתאמה אישית, נתניהו תפר לעצמו חליפת תדמית מרשימה. מתחתיה, רק לעיתים רחוקות מבצבצים ה"סיגרים" השונים, הסודות אותם הוא מנסה ומצליח להוציא מהתמונה. המציאות, שאיננה עוברת עיבוד חזותי ותיווך מיתוגי, מוסתרת. הספר שלנו יעסוק מעט בחשיפת הסודות הנסתרים מעיני הציבור, אך יתמקד בעיקר בחוטים הדקים ששזורים במלאכת מחשבת קפדנית את הדימוי הציבורי של מי שישב יותר מכל אדם אחר על כיסא ראש ממשלת ישראל.

הספר הוא מסע בעקבות חליפת התדמית המוקפדת של נתניהו, שלרגע אחד וחד פעמי עלתה באש. לעיתים היו פרשיות אחרות, אישיות או לאומיות, שגרמו נזק רב לתדמיתו, אך נתניהו פעל פעם אחר פעם לתפור מחדש את חליפת התדמית שלו, להיבחר ולזכות באהדת הציבור. אפילו אחרי שני כישלונות רצופים להרכיב ממשלה,

ועם תיק פלילי כבד על גבו וכתב אישום מעבר לפינה — הוא נבחר להוביל את הימין בבחירות 2020. זהו מסע שמטרתו חשיפת סודות "הקוסם" — התקשורת, הרטוריקה ושפת הגוף של בנימין נתניהו.

הניסיון להבין את נתניהו הוא גם ניסיון להבין את עצמנו: את המוח האנושי, את המציאות הפוליטית, את ההיסטוריה של המדינה, את החברה הישראלית ואת מערכות התקשורת בהן עבדתי, את האנושיות, את ההתנהלות ואת תהליך קבלת ההחלטות שלנו. מה משפיע עלינו וכיצד מעבירים לנו מסרים גלויים וסמויים כדי להשפיע על התודעה ועל ההתנהגות שלנו בקלפי וביומיום.

■ ■ ■

הספר מבוסס על מחקר שיטתי ועל יותר מעשרים שנות ניסיון תקשורתי, שהתחיל בשירות צבאי ככתב המדיני של גלי צה"ל. לאחר שנים רבות כעיתונאי ברדיו ובטלוויזיה החלטתי לסקר את הסיקור. כלומר, לאמץ נקודת מבט אחרת. במקום להופיע בעצמי על המסך בחרתי לסייע לאנשים אחרים להופיע ולהשפיע.

הקמתי את חברת "מדיה־אקדמיה", שמפיקה קורסים עבור האקדמיה הישראלית, ואת חברת ההפקות ואימוני התקשורת "להופיע ולהשפיע", שבין היתר מאמנת את ראשי המשק והמגזר הציבורי לדבר בפני קהל ומצלמה. כמפקד בית הספר הצבאי לתקשורת שהקמתי בדובר צה"ל, הכשרתי והכנתי במשך שלוש שנים את אלופי המטכ"ל ובכירי הצבא להופיע בתקשורת בשגרה ובחירום.

גילוי נאות: משרד ראש הממשלה בחר בי לשמש מאמן התקשורת של השרים, חברי הכנסת וראשי המגזר הציבורי בישראל. אני עושה זאת מאז 2013, אך לא עבדתי עם נתניהו עצמו, לא כמנטור ולא ככותב נאומים. אני זכין של משרד ראש הממשלה, אך הוא עצמו לא נעזר בשירותי כדי להופיע על במה.

אחרי ההבהרה הזו, אוכל לגלות שרבים מהפוליטיקאים שעובדים איתי באולפני לשכת העיתונות הממשלתית מבקשים לחקות את ביבי ונוהגים לשאול עליו ועל שיטותיו. מה הוא עושה עם הידיים, איך הוא עומד על הפודיום, כיצד הוא מתחמק משאלות ועוד. זו גם המשאלה של ערוצי התקשורת שפונים אלי ומבקשים את הניתוח לרטוריקה הפוליטית ולשפת הגוף שלו.

במשך ארבע שנים הגשתי בערוצי הטלוויזיה את "מעבר למילים" לניתוח שפת גוף ורטוריקה פוליטית, והכוכב המרכזי על שולחן הניתוחים היה, איך לא, ראש הממשלה.

כתיבת הספר ארכה שלוש שנים והפכה למסע ארוך של חיפוש, מחקר ותגליות חדשות ומפתיעות על נתניהו. המסע כלל נבירה בארכיונים, השגת מסמכים מסווגים שטרם פורסמו, שיחות רקע עם עשרות אנשים שעבדו עם נתניהו וסקירה של אינספור מחקרים אקדמאיים.

תיקים גנוזים ובהם אלפי עמודי טיוטות שכתב ביבי לאורך השנים וטרם ראו אור, הגיעו לידינו ובתוך התיקים גילינו את ההערות, המחיקות וההתכתבויות בינו ובין יועציו בנושא התקשורת וגרסאות שהוכנו לכל נאום. פרטים מתוך העמודים האלה, שעמדו לפני נתניהו בשעת ראיונותיו בתקשורת ובעת הופעותיו הפומביות, פזורים לאורך הספר. הם מעניקים הצצה ומבט דרך חור המנעול לחדריו הפרטיים של נתניהו.

נתניהו הוא בית ספר לכריזמה, להשפעה על ההמונים, לשליטה בתקשורת ולהעברת מסרים גלויים וסמויים. שיטותיו לעיתים מפתיעות בפשטותן, לעיתים מפתיעות בתחכומן. בלב הספר עומדת ההנחה שמנהיגותו מבוססת בין היתר על מילים. הוא העיד על עצמו בעבר כבעל "כוח דברא". הוא מנהיג האוחז בהגה הדיבור, וכשהוא משמיע הגה הוא מבסס את שלטונו והשפעתו. פעם צוטט כשאמר על עצמו ועל מדינאים בכלל: "לשונם היא נשקם". כל פרק בספר זה מוקדש לנשק אחר של נתניהו. מלבד ההתרחשויות מאחורי הקלעים, הטיוטות הגנוזות והציטוטים מפיו של אומן הנאום, ישנן בספר דוגמאות מעולמם של מנהיגים כריזמטיים ומשפיעים אחרים מהארץ ומהעולם, מבגין ועד טראמפ, והתייחסות למתחריו של נתניהו החל מפרס וברק, דרך לבני והרצוג ועד לפיד וגנץ.

את המסע שלנו תלווה שורה של מחקרים עדכניים מהדיסציפלינות השונות, שמאפשרים מבט על שיטות ההשפעה של נתניהו דרך משקפיים מדעיים. המחקרים שזורים בספר לכל אורכו. על מנת להקל על הקריאה נמנענו מלהביא את המקור המדויק של כל אחד מהמחקרים, אך עשינו מאמץ לציין את שם המדענים או המוסד שבמסגרתו בוצע המחקר.

גם ציטוטים רבים מנאומי ומראיונות נתניהו בחרנו להביא מבלי להכביר בתיאור הזמן, המקום והמקור, כדי שלא לייגע את הקורא. את מרביתם ניתן לאתר בקלות באינטרנט, בתיק נאומיו באתר משרד ראש הממשלה, בארכיון המדינה ובפרוטוקול הכנסת. נעשה מאמץ, במקרים של ציטוטים ייחודיים, לתת קרדיט לעיתונאי שהביאם. בציטוטים אחרים נעשה שימוש על בסיס שימוש הוגן.

אז איך תכלס הוא עשה לנו את זה? בסיומו של כל פרק, כדרכו של נתניהו, הדורש לתמצת ולפשט את המסרים המורכבים ביותר, ננסח בתמצית את סוד הקסם אותו סקרנו. כלל הסודות יחדיו מעניקים מבט מזוויות שונות ורכות על "הקוסם".

1.

לשוננו נשקו

מילים

"אומרים שמשפט הפתיחה הוא הקשה ביותר. הנה הוא כבר מאחורי". כך פתחה ויסלבה שימבורסקה את נאומה בזכייתה בפרס נובל. מומלץ לנואמים להתחיל בחיך. נתניהו עושה זאת בנסיבות המתאימות.

למשל, ב־1999 על דפי נאום שנשא שלושה שבועות לפני שאיבד את השלטון הוא רשם לעצמו תזכורת בסוגריים: "[הערה: בדיחה על תעמולת הבחירות של אהוד ברק]".

כשהוא מגיע בנאומו לנקודה הזו נתניהו מנמיך קול, משנה אינטונציה כאילו נזכר במשהו, דבר מה שהוא רוצה לשתף מזווית אחרת, משנה את מנח גופו, רוכן אל הקהל כממתיק סוד וכביכול כלאחר יד הוא מספר את הבדיחה שתוכננה בקפידה.

לעיתים בנסיעותי, אני חולף על פני מודעות התעמולה של יריבי, בהן הוא מופיע בסרבול לבן, על כנף המטוס החטוף עם אקדח ביד. אגב, גם אני הייתי שם במבצע הזה, אבל לי כנראה לא היה זמן להצטלם...

הבדיחות הספונטניות של נתניהו עשויות היטב. הספונטניות תפורה עליו. הוא עוזב את הדף, משחרר בדיחה ולאחריה הוא תמיד משאיר מקום לנשימה ולצחוק הקהל. התיקים האישיים שבהם כתב את נאומו שהגיעו לידינו מלמדים כי הכול, כולל הכול, מתוכנן. איפה לנשום, מתי לצחוק, להיכן להצביע.

בדיחה ספונטנית אחרת הייתה רשומה בדפים שלפניו בכנס השנתי של המו"לים: "אני מקווה שהזמנתם אותי לא רק על תקן של ראש ממשלה אלא גם על תקן של סופר. מספרים לי שפה ושם יש אפילו אנשים שלא היו מתאבלים אילו חזרתי לכתיבת ספרים, ובייחוד אם הייתי עוסק בכתיבה באופן אקסקלוסיבי". את אותה בדיחה מיחזר בוועידת העורכים בבית סוקולוב: "אבא שלי רצה שאהיה עורך..." ובמסיבת עיתונאים: "פעם חלמתי להיות עיתונאי. אני מניח שחלק מכם היו שמחים..."

כמי שרואה עצמו רדוף על ידי האליטות, אין פלא שבדיחות רבות שלו הן בסגנון "פולני", מעט מתבכיין או מלגלג על העוינות כלפיו. כמו למשל לגבי פציעתו במבצע סבנה מכדור שפגע בזרועו: "יש כאלו שמצטערים שהכדור לא פגע כמה סנטימטרים הצידה", או לגבי הלוחם שמשה אותו מטביעה במימי תעלת סואץ, "עדיין מנסים להבין מי היה מספיק אידיוט כדי להציל אותי".

בדיחות אחרות מלגלגות על יריביו מהתקשורת ומהפוליטיקה וכמובן עם שעשועי מילים: בלאגן, המחנה האנטי־ציוני, איווט המעוות, ואפילו חיקויים של עיתונאים. הבדיחות הן רק אחד הדברים שהוא מתכנן וכותב לעצמו מראש.

אני כורדי אני

בנאום מודפס לחגיגות הסהרנה, נאום שניכר בו כי נכתב במשך כמה ימים בשל ריבוי הציטוטים מהמקורות, מופיע דיאלוג שכביכול התקיים רגע לפני שנתניהו עלה לנאום, בינו לבין יועציו.

עזבתי עכשיו באמצע את הדיונים המדיניים עם שרת החוץ האמריקאית ועם אנשי מערכת הביטחון שלנו כדי לבוא לכאן לסהרנה. חלק מהיועצים שלי אמרו לי: "אין מה לעשות, ביום כזה עמוס, חייבים לבטל את הביקור בגן סאקר". אבל אני על הסהרנה לא מוכן לוותר. אתם יודעים למה? כי אני כורדי. בעצם כולנו כורדים, כי אברהם אבינו בא לארץ ישראל מאור כשדים, שזה אי־שם בין צפון עיראק לדרום טורקיה. ואלוהים אמר לו, "לך, לך מארצך..."

נתניהו נוהג למתוח קו מתחת למילים החשובות ביותר בפסקה. הפעם הוא מתח את הקו תחת המילים: כי אני כורדי. תזכורת לשינוי האינטונציה. את הפסוק ניקד בקפידה של מורה ללשון. ולאחר שהגדיר את אברהם אבינו כעולה הראשון מכורדיסטן והאבא של כולנו, מופיעה הפסקה הבאה ובליבה סוגריים עם הוראות בימוי שהנאום מחלק לעצמו. במקרה הזה — מה לעשות עם הידיים.

עולי כורדיסטן היו מראשי הבונים את ירושלים שמחוץ לחומות. ממש כאן, בגבעה שמולנו (להצביע לכיוון מחנה יהודה), הם בנו שלוש שכונות...

הוא הגיע לשורה הנכונה והצביע לכיוון מחנה יהודה. באופן ספונטני.

עולי כורדיסתן היו מראשי הבונים
את ירושלים שמחוץ לחומות.

ממש כאן, בגבעה שמולנו, (להצביע
אלכיוון מחנה יהודה) הם בנו שלוש
שכונות לפני כמאה שנה: שערי רחמים,
זכרון יוסף וזכרון יעקב.

x x x

בהמשך הוא ריגש את הקהל הכורדי בעוד מחמאות בסגנון עממי: "האויבים
והמחבלים לא ידעו שיש להם עסק עם יהודים כורדים עקשנים", ואז מופיעה
ההתייחסות אל האויב הנוסף. ה"הם". הלבנים האשכנזים, שלמעשה בדרכם שלהם,
בדומה לאויבים ולמחבלים, רוצים להכחיד את היהודים הכורדים:

יש אנשים ויש תנועות בישראל שחושבים שאנחנו צריכים להיות "כור היתוך"
שיבשל ויטחן את כל העדות וכל האנשים עד שיצא בסוף אדם ישראלי אחיד...
ובעצם אתם יודעים למה הם התכוונו? שנהיה כולנו אשכנזים.

וכך, אחרי שהסביר לקהל שהוא בוחר בו על פני מזכירת המדינה של ארצות הברית,
תיאר בדימוי מוחשי את אלו שמנסים "לטחון" אותנו ולהמיר את דתנו לאשכנזים, לא
עלינו, הפך את עצמו לכורדי והרים את היד במקום הנכון, קינח נתניהו בברכה
הכורדית, "אזוחן בריכה". ועל מנת שאשכנזי כמוהו לא יטעה בהגייה, ניקד אותה
היטב ובוודאי חזר עליה כמה פעמים, עד שנשמע ככורדי אמיתי.

אני, אתם ואנחנו

לא התוכן, לא הסגנון ולא ההגשה, כולם יטופלו בהמשך, הם שיקבעו את גורלו של
הנאום או הנואם. מניסיוני ככותב נאומים לאישי ציבור, יש רק נקודה אחת שקובעת,
והיא "נקודת המפגש" בין הדובר לנמענים. אם נוצר החיבור בין הדובר לבין קהל
היעד, הדובר ישפיע על קהלו. איך נתניהו מלחים ומדביק את הקהל אליו ואל דבריו?
איך הימין חש כזו אחדות גורל עם נתניהו?

פרופ' זוהר לבנת מהאוניברסיטה העברית בירושלים ערכה מחקר מעמיק, שמטרתו
להבין כיצד נתניהו מצליח ליצור הזדהות וסולידריות איתו ועם הטיעונים שלו. אחרי

ניתוח של עשרות נאומים, היא בוחרת להתמקד דווקא בדברים הפשוטים ביותר שגורמים להתלכדות של הדובר עם מאזיניו. היא מגלה בנאומיו שימוש תכוף באמצעים לשוניים בסיסיים ואפקטיביים.

ראש הממשלה משתמש כל העת בגוף ראשון שהופך לגוף שני רבים. "אני רוצה לומר לכם", "תרשו לי לשתף אתכם", "אני אציג לכם כעת", "אני מבטיח לכם..." כך הוא מייצר שיחה בינו לבין המאזינים. אני ואתם. ברוח זו הוא גם יודע להשתמש ב"גוף ראשון רבים" ("אנחנו"): "החיילים שלנו", "כולנו מאמינים", "כל אחד מאיתנו", "המדינה שלנו..."

השימוש הנכון ב"אני ואנחנו והמשותף בינינו" הוא סוד ההצלחה. כותרת המחקר של לבנת: "כמו כל העם, גם אני התרגשתי" — ציטוט של נתניהו בנוגע לגלעד שליט.

אני רוצה לפנות כאן דווקא לבני עדות המזרח, וליהודים יוצאי מרוקו בפרט, ואני רוצה לומר לכם בשם ממשלת ישראל ובשם עם ישראל, אנחנו זה אתם, אתם זה אנחנו.

כך יתאר ראש הממשלה את הישגי ישראל ואפילו את המבצעים המסווגים שלה. שבועיים לפני מועד ב' של בחירות 2019 הוא תיאר תקיפה של צה"ל כלפי כוח איראני בסוריה במילים:

אנחנו הקדמנו אותם וסיכלנו את הפיגוע הזה, מנענו פיגועים קשים. אנחנו נחשוף הלאה כל ניסיון של איראן לתקוף אותנו.

ה"אנחנו" שבו מנסים לפגוע, הוא גם ה"אנחנו" שתוקף ופועל, הוא ה"אנחנו או הם". כל העם הוא הצבא שתקף בסוריה. חוקרי המשטרה הם יריבים שמתנגדים "למדיניות שלנו". הם רוצים "להפיל אותנו".

ב"נאום החסינות" ליהטט בין אני ואתם, אנחנו והם. כולנו באותה סירה. ראש הממשלה גם העניק קרדיט נדיב למצביעיו על שהפכו את ישראל למעצמה:

כל זאת כמובן לא מעניין את יריבינו, אין להם מה להציע לציבור חוץ מהסתה נגדי. כנראה שקשה להם עם ההישגים שהבאנו יחד, אנחנו ואתם אזרחי ישראל, קשה להם עם העובדה שהפכנו את ישראל למעצמה השמינית בעולם.

נתניהו מקפיד לכתוב את גורלו בגורל האזרחים ובגורל המדינה. בבחירות 2020 הודה למצביעי הימין באמצעות הסלוגן: "אני נלחמתי בשבילכם, אתם נלחמתם בשבילי". אני זה אתם. אתם זה אנחנו. כל העם נתניהו.

"אתם חוד החנית"

במעבדה לפסיכולוגיה פוליטית בהר הצופים מוצאים שמלבד הניסוח הסגנוני יוצר נתניהו את החיבור לקהל באמצעות שלוש שיטות מרכזיות. האחת נכונה עבור כל אדם בכל זמן: פשוט לחלק דברי שבת.

נתניהו עושה זאת בנאומים כמעט כלפי כל מי שנמצא מולו. מסקירה של מאות נאומי נתניהו עולה ש"אתם חוד החנית" היא המחמאה השגורה ביותר על פיו והוא חילק את הדימוי הזה כבר לעשרות גופים שבפניהם נאם. אם כי כוחו הוא דווקא להתאים לכל אחד את המחמאה המתאימה לו. למשל, כשהוא אוכל מופלטה במימונה ומתפייט על הבדידות בעולם המודרני:

המתוק הזה שאנחנו טועמים כאן הוא לא מהסוכר אלא מהאהבה, אהבה פשוט לכל אדם ולא משנה מאיפה הוא בא. בעולם המודרני יותר ויותר אנשים מסתגרים מאחורי דלתות נעולות, עם אינטרקום ועם שומר בכניסה. בנאדם לא מכיר את השכן שלו מהדלת ממול. כמה הרבה בדידות יש בעולם המודרני, וכמה הרבה הוא יכול ללמוד מחג המימונה הזה של הדלת הפתוחה.

"להכניס אורחים", אומר נתניהו למארחיו, "אין דבר יותר יהודי מזה", אם כי כשהוא פוגש את הדרוזים הוא נותן להם מחמאה דומה ומבקש לדבר איתם "על הערכים שאנחנו היהודים לומדים מכם — של הכנסת אורחים..." פנחס ספיר אמר פעם, "על חנפנות איש לא קיבל עדיין סטירה".

השיטה השנייה, המתבקשת, היא הצבעה על המכנה המשותף. הוא עושה זאת כדרך קבע מול מנהיגים זרים. כל אורח מסין ועד ברזיל זוכה לתיאור כיצד יש קשר עמוק ומיוחד בין העם בישראל לבין עמו של המנהיג האורח, מונגולי/טיבטי/אפריקאי — יהיה מי שיהיה. אין לנתניהו נאום מול אורח מחו"ל שהקשר המיוחד לא יודגש. לעיתים גם יגייס את רחובות ירושלים.

אינני יודע אם שמת לב, אדוני נשיא אוקראינה, שהרחוב הראשי העובר ליד משרד החוץ נקרא על שמו של יצחק בן צבי, הנשיא השני של מדינת ישראל. מוצאו היה באוקראינה.

בישיבת מרכז הרב הדתית יספר על הקשרים ההדוקים של סבו לרב קוק ויצטט מדברי הרב; לשליחי חב"ד יזכיר את מפגשו כדיפלומט עם הרבי מלובביץ' ויצטט אותו; לראש ממשלת ליטא יאמר: "יש ישראלים רבים ממוצא ליטאי ואתה מדבר עם אחד מהם"; לשר ההגנה של ניו זילנד יספר: "בני, אבנר, מטייל כעת בניו זילנד. דיברתי איתו אתמול בלילה והוא סיפר לנו כמה יפה המדינה"; לחיבור לנשיא ברזיל הוא יגייס

את הבן השני: "אתם יודעים ששמו הפרטי של הנשיא בולסונארו בעברית הוא יאיר, שהוא גם שמו של בננו"; מול נשיא צ'אד האפריקאי יתפעל: "גיליתי היום — הנשיא דבי אוהב לקרוא היסטוריה, אני אוהב לקרוא היסטוריה... אתם סבלתם בגלל היותכם שחורים, אנחנו סבלנו בגלל היותנו יהודים", ולאחר שביקר בנושאת המטוסים האמריקאית שעגנה במפרץ חיפה סיפר:

אמרתי לחברי הצוות שגם ישראל היא נושאת מטוסים. היא נושאת את מטוסי הציוויליזציה המערבית, ציוויליזציית החירות.

באמצעות חלוקת דברי שבח והבלטת המשותף מצליח נתניהו לשאוב את הקהל האמריקאי. הוא יודע לתאר היטב כיצד האמריקאים והישראלים חולקים ערכים דומים, מאמינים ופועלים באותה צורה כדמוקרטיות ידידות ומפליג בשבחים לסיוע של ארצות הברית לישראל.

גם הנשיא אובמה, אפילו הנשיא אובמה, קצר לא מעט תודות ושבחים מראש ממשלת ישראל, אך לא היה אחד שנתניהו הרעיף עליו שבחים ודברי חנופה כפי שהרעיף על טראמפ. ציבור הבוחרים בימין, בארצות הברית כמו בישראל, מייחס חשיבות למחמאות שמנהיגם מקבל מהעולם הרחב.

השיטה השלישית של נתניהו לחבר את קהל השומעים לדבריו היא סגנונית אך מאוד אפקטיבית — התייחסות אישית למי שיושב מולו: "אני רואה כאן את...." דיבור עם אנשים ספציפיים שמולו תוך שימוש בשם הפרטי.

פרופ' זוהר לבנת מביאה דוגמה מנאומו בטקס התחדשות הספרייה הלאומית. הוא סיפר איך התרוצץ בספרייה להביא לאביו ספרים, ופנה לנשיאת בית המשפט העליון דורית בייניש, שעבדה שם בעבר ונכחה בטקס: "דורית, אני לא יודע, יכול להיות שגם את עזרת לתת לאבא שלי משהו".

להשתמש בהזדמנות זו
 לשבח אותו על הדרך שבה
 הוא מנחל את משרדו ועל
 נכונותו ללפת כיברת דרך
 כדי לקיים רוח של תברות
 ושיתוף פעולה בממשלה.

מתחילת כהונתה היתה
 הקואליציה נתונה למטר
 של ביקורת חסרת תקדים.
 משמאל הותקפנו על
 שכביכול לא קיימנו את
 הבטחתנו, ללכת בתלם
 אוסלו, מימין על שדוקא
 קיימנו הבטחה זו.

① המלך - ישראל: אלהי ישראל - אלהי ישראל - אלהי ישראל
 (המלך בישראל)
 ② המלך: אלהי ישראל - אלהי ישראל - אלהי ישראל
 (המלך בישראל)

הטיטות שבידינו מלמדות שדבר מזה אינו מקרי. שמות האנשים מופיעים עליהן בכתב יד ולצידם המחמאות הכביכול ספונטניות. "להוסיף נגיד עצמאי ויוצא מן הכלל", כותב לעצמו תזכורת על אחד הנאומים. באחר הוא מציין לעצמו את ההישגים של כל אחד מהיושבים מולו. ראש העיר — בנייה. שר האוצר — הגירעון. לפני אזכרות לחיילים הוא מקבל מידע על המשפחה השכולה מהמזכיר הצבאי. באחד המסמכים שבידינו הרקע לנאום כולל אפילו את בעיות לחץ הדם והסוכרת של האם השכולה. הוא ידע לציין זאת בשיחה. בנאומי שכול וזיכרון הוא מקפיד להוסיף בכתב יד את שמות בני המשפחה.

■ ■ ■

אני חייב להגיד לכם שאני התחלתי כשוטף כלים בבית ספר התיכון בארצות הברית והגעתי לראשות ממשלה...

נתניהו מספר זאת לקהל בארצות הברית. קהל אמריקאי אוהב סיפורים על כאלה שהתחילו מלמטה וגמרו ראשי ממשלה. נתניהו לא החל כשוטף כלים בבית ספר, הוא נולד ל"משפחת אצולה", מבוססת כלכלית ומקושרת פוליטית. גם אם שטף כלים בתיכון היהודי המבוסס בו למד בארצות הברית הוא עדיין היה בנו של הפרופסור

מרחביה, אבל הקהל האמריקאי רוצה לשמוע ש"כל אחד יכול" להגשים את החלום האמריקאי. אז נתניהו תורם סיפור משלו איך כל אחד יכול. נתניהו מדבר עם כל אחד בשפתו.

"אני כמוכם" עובר המסר הסמוי. נתניהו מדבר לכל קהל ב"קודים" שרומזים על המכנה המשותף ועל הזהות העמוקה שיש ביניהם. מה שמותאם לקהל האמריקאי לא בהכרח מותאם לקהל הבית"ר.

אתם יודעים שאני מופיע הרבה בין מנהיגי העולם. אל מול מנהיגי העולם — אני אף פעם לא מרכין ראש. לבי לא גובה, אבל אני גם לא חושב שצריך להרכין ראש, כי מפעמת בי, כמו בכם, רוח בית"ר.

גם כשאני נפגש עם שועי עולם, אומר נתניהו, אני בעצם איתכם, בשמכם. אני עושה זאת עם אותה רוח. אנחנו אחד. הימין זה אני. כשרודפים אותי, רודפים אתכם. כשרודפים את שרה, רודפים את הימין. אנחנו אחד.

"רציתי לשתף אתכם"

טופז לוק, בחור בן 22 פסע אל תוך חדרו גדוש הספרים של נתניהו, ונעמד מול הדגל ושולחן העץ הכבד מבלי להסס. על אף שהיה זה יומו הראשון בלשכה ביקש מראש הממשלה להסיר מעליו את חליפת המכובדות ולעשות מעתה ואילך מהפך תחבירי. טופז לוק הוא חבר של הבן יאיר מדובר צה"ל, והוא הצטרף ללשכה על מנת לתפעל את הרשתות החברתיות. מאותו יום נתניהו הוצג בעמוד הפייסבוק לא בגוף שלישי, "ראש ממשלת ישראל, מר בנימין נתניהו, נפגש/הודיע/מוסר/ביקר..." נוסח שהועתק מן ההודעות לעיתונות. נתניהו החל לדבר עם העוקבים אחריו בפייסבוק בגובה העיניים ובגוף ראשון יחיד ושני רבים: "רציתי לשתף אתכם שנפגשתי היום..." מאז שעשה זאת נתניהו עשו זאת כל הפוליטיקאים בישראל.

ב־2016, בעקבות המהפך התחבירי, הייתה המילה "אני" הנפוצה ביותר בעמוד הפייסבוק של ראש הממשלה, עם 573 מופעים, לאחר המילה "ישראל". לצד "אני" ו"ישראל" והזהות ביניהם עולה ששני שלישים מהפוסטים באותה השנה היו בנושאים מדיניים וביטחוניים. במצעד המילים הנפוצות נמצאת במקום השלישי המילה "טרור". היא חזרה 163 פעמים, ל"ירושלים" 110 אזכורים, "תקשורת" — 72, "רעיתי" — 67, "יוני" — 34, "דרוקר" — 16, "תעשיית הדכדוך" — 4. המילה "עוני" לא הופיעה כלל. המילה "בעד" הופיעה רק 7 פעמים, ואילו המילה "נגד" שימשה ב־128 פוסטים.

מלבד עקיפת התקשורת, עולם הדיגיטל העניק לנתניהו עוד מתנה רטורית בדמות

האפשרות להתאים במדויק בין מה שיוצא מפיו ובין האזון שאמורה להקשיב. ב־2019 ידע צוות הקמפיין שלו לפלח את הקהל באמצעות מאגרי מידע מפורטים שרכש וה"דאטה" שפייסבוק מספקת ובהתאמה להוציא את הסרטון או המסרון שמתאים בדיוק לאזרח הספציפי. בעידן הדיגיטלי ראש הממשלה מדבר עם כל גולש בנפרד, מבלי שזה ישמע את מה שהוא אומר לאחרים.

המסר מותאם אישית. צעירים שכבר מזוהים עם הליכוד קיבלו סרטון בוטה נגד גנץ, על כך שהוא אינו שפוי. תומכים פוטנציאלים מהמגזר החרדי נחשפו למידע על אודות הכוונה של נתניהו להרכיב ממשלה עם החרדים. תומכי ש"ס זכו לתמונה של נתניהו עם הרב עובדיה ותומכי ליברמן הרוסים שמעו מסר המתחייב לפעול לזכויות הפנסיה של העולים והסטטוס קוו. גולשים בכל עיר קיבלו פירוט על מה הממשלה עשתה בעיר שלהם. כל אחד שומע מנתניהו את מה שהוא רוצה. לצד ה"אני", וה"אתם" עומד הגוף השלישי: ה"הם". כדי לא לבזבז את תקציב השידוק, אין כל ניסיון לייצר שיח ברשתות החברתיות עם מי שהנתונים מלמדים שאינו חלק מהגוש או מצביע פוטנציאלי.

"לא פראיירים" בפרסית

טרם נאזנו בפני ערבים נתניהו ינקד בעט נובע את ברכת חג הקורבן: "כול עאם ואינתום בחייר" (משמעותה: כל שנה, אתם בטוב). בפני הגואטמלים יפתח את נאזנו ב"בונאס דיאס — זו המילה היחידה שאני מכיר". לעם האיראני יפנה מהאו"ם: "אנחנו לא Sadeh-Lowh (בפרסית: "לא פראיירים"), ועבור מיליארד סינים, לאחר אינספור חזרות עם השגרירות בבייג'ין, יקליט סרטון בסינית מנדרינית לכבוד שנת הדרקון.

לכל קהל בשפתו כמיטב הטכניקה הידועה בסגנון "שלום חבר" של קלינטון, "ארץ נהדרת" של אובמה, ו"אני ברלינאי" של קנדי הנערץ עליו. החיבור בין הדובר לקהל מחייב גם דיבור ברמה שונה לכל קהל. על פי קהל היעד הוא משנה גם את תמהיל מרכיבי שפת הנאום וטיעוניו. כלומר, על פי השומעים נתניהו מחליט אם להפעיל את הרגש או את הרציונל. את הפאתוס או הלוגוס, ובדרך כלל: גם וגם.

אני לא מאמין ברטוריקה ריקה, אלא בביסוס טענות מנומקות הנתמכות על ידי עובדות, ובפנייה לשכל הישר מבלי להזניח את הרגש.

את מגישי "ועידת גלובס לעסקים" בבנייני האומה בירושלים הכנתי היטב להופעה.

כתבנו טקסטים, התאמנו על הגשה וניסחנו שאלות. גם שפת גוף לא נפקדה מההכנות להופעתם בוועידה החשובה, אך לא חשבנו שיש צורך להכין אותם לאפשרות שיהיה עליהם לקטוע את נתניהו.

ראש הממשלה הגיע, נעמד על הבמה: "מה, אין כאן לוח?" ובמשך למעלה משעה התהלך בנחת על הבמה ובהרחבה דיבר על כלכלה בעודו מתעלם מתחינות הידיים של העיתונאים והמפיקים המסמנים לו שתם הזמן ורבים אחרים ממתינים לתורם. נתניהו, כמו מורה, כתב על הלוח שהובא לבקשתו ומחק, נהנה מכל שנייה וכשירד מן הבמה ליוו אותו עורכת העיתון והמנכ"ל והוא שלף דף והתגאה בפניהם שכל הנאום הבלתי נגמר הזה היה מתומצת על דף אחד בלבד עם 3 נקודות. בין הנקודות על הדף: "ארבע העוצמות", "עץ ושורשים". שמות קוד לנאום שלם.

מחקר של פרופ' יהושע גתי מאוניברסיטת חיפה על הרטוריקה של נאום נתניהו בקונגרס האמריקאי ערב בחירות 2015 נגד הסכם הגרעין, מצביע על כך שבמרכזו עמדה לוגיקה, לא רגש. לכל טיעון צורף נימוק. בקהל האמריקאי היו לא מעט מתנגדים לנאום ולתכניו, לרבות הנשיא אובמה, ולכן נתניהו הכין מראש תימוכין שלא יאפשרו להפריך את טיעוניו נגד הסכם הגרעין ויצגו אותם כהפחדה. נתונים, דוגמאות מן העבר, ציטוטים, כניסה לפרטים — כל אלו שמו דווקא את הלוגוס במוקד הדברים. נתניהו, שעמל על הנאום עם יועציו ימים ולילות והתאמן על כל מילה ופסיק, ניקה מהטקסט את מרבית המרכיבים הרגשיים שהציעו לו הכותבים השונים והשמיע בפני בתי הקונגרס והעולם נאום סדור, שבו דבר מוביל לדבר, ולכל סיבה יש מסובב.

$$\therefore \frac{-ab}{-ab} = 1$$

- 6/6 2021
 - 12/27 2021
 - 12/31 2021
 - 1/1/2 2022

[illegible][illegible]

! Refo3 k8j/se

$\frac{1}{2} \times 10 = 5$

"כאן אני צריך לנשום"

אנשי הצוות התגודדו סביב שולחן העץ הכבד של ראש הממשלה. נמנו עליהם: טופז לוק, יונתן אוריך, חגי חריף, אופיר אקוניס ואחרים. הם ישבו על ההגהות האחרונות לנאום. נתניהו, העט האדום בידו, מרביץ תורה בסובבים: "צריך לשבור משפטים", חניך. "אמרתי לך, בלי וי"וים", לחש אחד היועצים לרעהו, מזכיר הנחיה ישנה של נתניהו להחליף כל "ו" חיבור בנקודה. פעם אקוניס הציע להוסיף משהו לאחד המשפטים ונתניהו ענה: "כאן אני צריך לנשום".

"מי מדבר ככה?" אחד היועצים הצעירים ניסה לתרום תיקון וביקש למחוק את המילה "קיתונות" ממשפט שתיאר את כמויות הבז הרבות שנשפכו על עמדות הימין. "אף אחד כבר לא מדבר ככה היום", ניסה ללמד את ראש הממשלה בן ה־70 את שפת הנוער הרווחת. אבל נתניהו פסק, "נישאר עם קיתונות", ומאז המילה מופיעה לא פעם בנאומיו.

מנגד הוא מחק בעט האדום את התיאור: "נעשה בשרו חידודין חידודין", שנראה לו מסובך מדי בתוספת עקיצה על "חזרה לימי המשנה". אחר כך הזכיר, לא לראשונה, שלא לחזור על מילים שוב ושוב. "פעם תגידו מרגש, פעם בכי, פעם צמרמורת, פעם דמעות ופעם לחלוחית בעין", הסביר את הצורך לתאר דבר בדרכים שונות. ראש הממשלה נתן לדור הצעיר עוד טיפ. הוא שוב הזכיר להם את "השילוש הקדוש", כך הוא מכנה את העדפתו להציג כל רעיון חדש, מעט מורכב, באמצעות חלוקה לשלושה חלקים. כגון: שלושת עמודי השלום, שלושת העקרונות של המדיניות, וכו'. במשך שנים נאם ביבי על שלוש העוצמות של ישראל ולימים הפך אותן לארבע, כדי לא לוותר על העוצמה המדינית שהתווספה לאור החיזוק במעמד ישראל בעולם בתקופתו. העוצמה המדינית, הרביעית, התווספה לרוחנית, הביטחונית והכלכלית. אבל ככלל הוא מעדיף את "השילוש הקדוש".

בעבר היו יועצים, אמיתיים ומטעם עצמם, שהתגאו בקרבתם לנתניהו. מוטי גלעדי השחקן התפאר כי הוא תרם לביבי את משפט המפתח שהפנה מעל בימת האו"ם כלפי אבו מאזן: "בוא נדבר דוגרי". ומאז נתניהו הרחיקו מעל פניו. כשדידי הררי, אכן יועץ קרוב, התגאה בשידור כי הוא עובד עם נתניהו גם על שפת גוף, אמר ביבי בכעס: "תפסיקו לעזור לי", והרחיק גם את הררי. שנאתו של נתניהו להדלפות והעובדה שנפגע לא פעם ממקורבים שיצאו לתקשורת, הפכה אותו לקפדן בבחירת אנשיו ולמי שמרחיק כל יועץ שמנסה לקחת קרדיט על נאומיו. נכון יהיה לומר שמי שבאמת מקורב לנתניהו לא מדבר ומי שמדבר לא באמת מקורב.

נתניהו למד כבר לסנן את כל רעשי הרקע והעצות שכולם זורקים לו ולהחליט לבד

ובמהירות. "הוא מקשיב בחצי אוזן, אבל ברור לכולם שהוא ענק בין גמדים", תיאר זאת אחד מאנשי לשכתו. ואילו מישו אחר מפורשי הלשכה אמר את אותו הדבר בניסוח ביקורתי: "הוא מקיף עצמו בילדים, שאף אחד לא יעמוד מולו". "אתם יודעים", אמר לצעירים שסבבו אותו וחזר באוזניהם, באנגלית כמובן, על המשפט שהמציא, המייצג את תפיסתו לגבי נאומים: "תמיד ספר להם משהו חדש או לפחות..." והיועצים הצעירים ממשיכים במקהלה: "ספר להם משהו ישן בדרך חדשה".

נתניהו המשיך לסמן מחיקות על פסקאות חלשות, להוסיף ניקוד ופסיקים, ולשבור פסקאות ומשפטים. הוא לא נענה למחאות מצד יועציו על שהוא משמיט פסקאות שנכתבו בעמל. "צריך לחתוך בשומן", אמר על מה שנמחק והצביע גם על כרסו שגדלה לאחרונה. כשסיים, העביר את עשרות דפי הנאום, שקדמו לו טיוטות רבות, להקלדה ולהדפסה מחודשת. לכולם היה ברור שכאשר ישב בשולחן הממשלה בכנסת וימתין לתורו לנאום, נתניהו האובססיבי להגהות, יעשה עוד סבב תיקונים בטרם יעלה לדוכן.

■ ■ ■

"טיוטה, לדוד בר אילן", זהו נאום רגיש, קשה וכתוב בצפיפות, בכתב ידו של נתניהו על גבי דף. "ממשלת ישראל מוכנה... למסור את חברון לרשות האוטונומית הפלסטינית". הדף גדוש תיקונים. נתניהו נסער. בני בגין תקף בחריפות זה עתה: "נתניהו מפקיר חלקי מולדת. ההסכם גרוע מאוסלו". אין התנגדות פוליטית קשה כמו התנגדות מבית. בנציון נתניהו, אביו הנערץ, יצא לתקשורת ותקף כמעט ללא חמלה את בנו, ראש הממשלה, על הוויתור על חברון. "למה בתקשורת?" זעם הבן על האב. בודד וכעוס, ישב בקומה הראשונה בבית בבפור והוסיף עוד ועוד נימוקים על כך שעל אף מסירת חברון לפלסטינים היישוב היהודי שם לא יפונה: "כמו שגרים ערבים ביפו, בחיפה, ברמלה ובלוד, אין היגיון שלא יוכל להיות כך גם בחברון". ביבי מסתכל על מה שכתב ומיד מעביר קו ארוך של מחיקה על המשפט האחרון. הוא לא יאמר זאת, ההשוואה בעייתית.

בנו של בנציון נתניהו בחר נימוק אחר, ורשם סימני שאלה לעצמו וליועציו כדי שיבררו אם המספרים נכונים:

ב־1929 בחברון היה פוגרום על היהודים בו נהרגו כ־60 (?) יהודים. בחברון היה טבח של ערבים בשנת 1995 (?) בו נהרגו 27 (?) ערבים, במערת המכפלה... הבה נעשה סוף לשפיכות הדמים בעיר קדושה זו הנקראת בערבית "אל חליל", ע"ש אברהם אבינו האהוב, אבי שני העמים, ישראל וישמעאל. הבה נתחיל כאן בתהליך.

לא "תהליך" חושב נתניהו ומוחק את המילה שמרמזת על ויתורים נוספים שהוא עתיד לעשות במסגרת המשא ומתן. הדבר האחרון שהוא צריך עכשיו זה כותרות על כך שבחברון זו רק התחלת תהליך של מסירת שטחים. "הבה נתחיל כאן בקירוב לבבות", מתקן נתניהו, וכאן מגיע מה שמבחינת נתניהו הוא משפט המפתח ואותו הוא מדגיש בקו: "חברון תחילה לשלום בטוח וקבוע". ובמחשבה שנייה מוסיף למשפט גם סימן קריאה.

ביבי מניח את הדף גדוש התיקונים בקצה השולחן עבור דוד בר אילן, יועץ התקשורת שעתיד להעביר את הנאום להקלדה, ושוקע לאחור בכורסתו. יעבור עוד עשור בטרם יאמר לערוץ שבע: "הייתי כובש בחזרה את חברון. זו הייתה טעות". המחיקות בדפי הטיוטה של נתניהו מעידות לעיתים יותר מאשר הדברים שהותיר. "בא נתניהו ואמר", הוא בוחר לכתוב על עצמו בגוף שלישי:

בא נתניהו ואמר: לא עוד. לא נחתום על הסכמים, לא נוותר על שטחים, ולא נעשה עוד ויתורים חד צדדיים, כל עוד הפרטנרים שלנו מתייחסים לטרור בסבלנות ובעידוד.

ואז הביט שוב נתניהו במשפט, החליק את אצבעו ליד אוזנו במחוות הגירוד האופיינית לו בשעה שהוא מתלבט, ומחק את ההתחייבות "לא נוותר על שטחים", מודע לכוחו ההרסני של ארכיון הטלוויזיה, שיזכיר לו יום אחד את התחייבותו, אם יחליט בעתיד לוותר על שטחים.

קווי מחיקה רבים הועברו לקראת נאומו בטקס חילופי רמטכ"לים, כשקימץ במחמאות לזה המשתחרר, לאחר שהתפרסם כי הוא עשוי להיות איום פוליטי עתידי. במשפט המקורי כתב: "פיקד על צה"ל בתקופה לא קלה למדינת ישראל — בהצלחה ובחוכמה". לפני שעלה לנאום מחק את המילה "בחוכמה" ובהמשך מחק בעט כחול פסקה נוספת שעסקה בחוכמת הרמטכ"ל היוצא.

בטיוטת נאום יום הזיכרון רשם את המשפט הבא: "למענם ולזכרם, נבטיח לעצמנו שלא נלאה ולא נשקוט עד אשר נשיג ביטחון ושלום לארצנו ולעמנו. תמיד היה בכוחנו כעם לנצח במלחמות, בכוחנו להשיג גם את השלום". בהמשך השחיר את שני המשפטים האחרונים, יודע כנראה שהשלום לא יפרוץ כאן בקרוב.

הסיפור זה המסר

מסרים מועברים ונחקקים בתודעת המאזינים באמצעות סיפורים. הסיפור הוא מרכיב כמעט בכל תחום בחיינו והוא גם אחד ההסברים החשובים לכוח הכריזמה של מנהיגים ולהשפעה על התנהגותם של עמים.

הפסיכולוג האמריקאי ג'רום ברונר הגדיר את "חקר הנרטיב" כמונח מרכזי בהבנה של חברה, וטען שהסיפור עבור מנהיגים הוא אמצעי עיקרי ביצירת משמעות לבני עמם.

הנרטיב שנתניהו מספר לעם היהודי חוזר על עצמו ובאמצעותו הוא מבקש שנתבונן במציאות שלפיה היהודי נרדף על ידי האויב החייתי. זה סיפור־העל — "חיים ומוות", ימין או שמאל. אך מלבד הסיפור הגדול יש "סיפורים קטנים", כאלו שנתניהו משלב בכל פעם בנאומיו כאמצעי רטורי ליצירת הזדהות והמחשה.

הייתי לאחרונה בעיר מבוססת במרכז הארץ. פגשתי שם אישה קשישה מעולי ברית המועצות לשעבר שפשוט התייפחה, שידה לא משגת לקנות אוכל בסיסי, להעלות לחם על שולחנה. הייתי במקום שמרוחק חמש דקות ממרכז תל אביב וראיתי שם משפחה שחיה בצורה הבאה: האב והאם בחדר אחד ובחדר השני עשרה ילדים, האחד־עשר בדרך. אי אפשר להשלים עם המצב הזה. אי אפשר לעבור לסדר היום על התופעות הללו. ואני מאמין, חברי הבית, שהדברים הללו ניתנים לפתרון. אפשר לצמצם את המצוקה. אפשר לתת עתיד של ממש לאנשים רבים שחיים במדינת ישראל והם חסרי תקווה.

אשף ההשפעה על דעת הקהל מכיר את אפקט "הקורבן הניתן לזיהוי". מחקרים גילו שנסכים לתרום כסף לילדה אחת עם שתי צמות ושם פרטי, שאיבדה את רגלה ברעידת האדמה בהאיטי, אך לא נמהר להיענות בחיוב לקריאה לתרום להצלת מאות אלפי ילדים שנפגעו באותה רעידת אדמה בדיוק. המוח האנושי פועל בהתאמה לביטוי שמיוחס לסטלין: "מוות יחיד הוא טרגדיה. מיליון מקרי מוות הם נתון סטטיסטי". בין הסיפורים עליהם נתניהו נוהג לחזור ישנם גם הסיפורים המשפחתיים: על יוני נתניהו, על אביו, על שירותו הצבאי ועל אנשים שפגש. נתניהו תמיד יודע לחבר בין הסיפור הפרטי לבין המסר הלאומי, והוא מיישם בכך את הכלל עתיק היומין: אם יש לך מסר להעביר, עליך לספר סיפור.

למרות מאמציו, ביבי הוא לא מספר סיפורים גדולים. סיפור דורש יציקת רגש לתוך דמות גיבור שאיתו ניתן להזדהות. ביבי לא איש שנוהג לבטא רגשות ומתקשה לעשות זאת גם בסיפורים. סיפוריו קצרים וחדים, עם מסר נוקב וברור, אך אינם מעוררים שאר רוח, התרגשות, כמיהה, חמלה או געגוע. נתניהו מעורר ביטחון ועוצמה יותר מאשר השראה ותקווה.

הנשיא ברק אובמה, לשם השוואה, ידע לספר סיפור בנאומיו. בנאום הניצחון שלו סקר את כל ההיסטוריה של ארצות הברית דרך עיניה של אישה שחורה זקנה, שלא נתנו לה לשבת באוטובוס עם לבנים, ועתה עמדה שעות ארוכות בקלפי כדי לבחור נשיא אפרו אמריקאי. עם הפאוזות הנכונות, ועם יציקת הרגש לתוך הסיפור, שאותו

הוא קורא מילה במילה מטלפרומפטר, אובמה גרם לאנשים לבכות. ביבי יודע להלהיב, ספק אם הוא יודע לרגש. "אשתי שרה ואני", ניסה לתבל בפן אישי את נאומו בארצות הברית בקדנציה הראשונה, "מקווים שכאשר שני ילדינו הקטנים, יאיר ואבנר, יגדלו, מפגשי העימות שלהם עם בני מצרים, ירדן, סוריה ופלסטין יהיו רק במגרש הכדורגל ובשולחנות העסקים". יאיר ואבנר גדלו מאז, השלום טרם פרץ. הסיפור האהוב עליו ביותר, הוא חזר עליו עשרות פעמים, מכיל בתוכו לא מעט רכיבים מעולמו האישי והאידיאולוגי:

גבירותי ורבותי, ביום קר בשלהי המאה ה־19, סבי נתן ואחיו הצעיר יהודה עמדו בתחנת רכבת בלב אירופה. חבורה של בריונים ראתה אותם. הם רצו לעברם עם אלות תוך צעקות, "מוות ליהודים!" סבי קרא לאחיו לברוח ולהציל את חייו והוא עמד נגד ההמון הגועש לבדו.

הכו אותו עד אובדן הכרה והשאירו אותו למות. לפני שאיבד את ההכרה, מתבוסס בדמו, אמר לעצמו, "איזו חרפה! איזו חרפה! צאצאיהם של המכבים מוטלים בבזך, חסרי אונים להגן על עצמם". הוא הבטיח לעצמו שאם ישרוד, הוא ייקח את משפחתו למולדת היהודית כדי לבנות עתיד לעם היהודי. אני עומד כאן היום כראש ממשלה ישראל משום שסבי קיים את הבטחתו.

"זו חובתכם, זה תפקידכם, זו זכותכם"

מנאומי ביבי לעולם לא תיפקד האנאפורה — אמצעי ספרותי שנועד להדגשה באמצעות חזרה על מילים ומשפטים: "רבים מבני הנוער יודעים יותר על מדונה מאשר על משה, יותר על משחקי מחשב מאשר על המורשת שלנו, יותר על שלט רחוק מאשר על ישראל". הריתמוס המוזיקלי יכול להיות בסופה של פסקה. למשל, לאוהדי ליכוד הנקראים לתמוך בו ובישראל, "זו חובתכם, זה תפקידכם, זו זכותכם". עם האינטונציה הנכונה הקהל מוכרח למחוא כפיים.

זו חזרתיות שנועדה לקישוט ולהעצמת המסרים. האפקט שאמור להיווצר אצל הקהל הוא, "איזה יופי, איזה מרגש, איזו עוצמה, איזה שכנוע". זהו הפאתוס המלא. הוא מתאים כמובן לכל נושא.

אותו אלי ושמתי יד על כתפו ואמרתי: הילד הזה ראוי שיקבל את כל ההזדמנויות שמקבל בני יאיר. שום הבדל בין השניים. רק אם הוא יקבל את החינוך הטוב הוא יוכל להיכנס לעולם המחר, להתחרות בעולם המחר, להצליח בעולם המחר.

"אנחנו נגיע בקדנציה הבאה לירח", זעק נתניהו בהתלהבות בנאום ניצחון בפני תומכיו יומיים אחרי שהחללית "בראשית" התרסקה על הירח. "בראשית" הייתה כמובן מיזם פרטי שהמדינה כמעט ולא סייעה לו בתקציב, אך אין כאן רק לקיחת בעלות של ביבי על הישג החללית, יש כאן אמירה לקהל — "אנחנו נגיע לירח". תחושת השיתוף הזו, הפורטת על רגש הגאווה ומייחסת הישגים לכולנו, אפקטיבית במיוחד ליצירת הזהות בין המנהיג לעמו.

ובאותו נאום שנשא בתום הבחירות הראשונות של 2019, בשעה שהיה עוד משוכנע שיצליח להרכיב ממשלה חמישית, נתניהו המשיך לחלק את ההישגים לכולם. "ראיתם את הלב שהודפס במדפסת תלת ממד על יד החוקרים הישראלים?! זה הלב הפועם של כולנו. איזו גאווה, איזו תקווה לישראל". זה כמובן לא הלב של "כולנו", אלא הישג של שני מדענים מוצלחים באוניברסיטת תל אביב, שנחשבת דווקא מעוז שמאל, אבל ניכוס הטוב וההישגים לכל העם הוא שיוצר את האתוס של הישראלי הגאה.

לצד זאת לא נפקד מאותו הנאום מקומם של ה"הם" ובמקרה זה התקשורת: "אזרחי ישראל נתנו בנו אמון 'מלא מלא' והפרשנים האלו מאיימים עלי...". משלב נתניהו בין גוף ראשון שני ושלישי ובין הפוליטי לפלילי וממשיך בלהט, כאילו עודנו בקמפיין נואש: "אני לא מפחד מאיומים ואני לא נרתע מהתקשורת — השיטות האלו עברו מהעולם". ומה"הם" שלא יפחידו אותנו פונה נתניהו אל הקהל ששורק בוז: "אתם בכל פעם נותנים להם שיעור בדמוקרטיה בקלפי".

כדי להשלים את מגמת ההתמזגות בין הדובר לקהל, שרובו מסורתי, משלב נתניהו את המקורות והעבר העתיק ומעורר את החושים היהודיים: "מה נשתנה הלילה הזה? שהלילה הזה כולו מתוק — אין מרור", דימוי שניתן ערב פסח לרמז על כך שניצחון הליכוד הוא מעין יציאת מצרים שנייה, שבמסגרתה ה"חמוצים" של השמאל הם בעצם גם המרור.

זה הרגע שבו הדובר מתחבר לקהלו והופך אותו לשותף פעיל שלו. אני אתם ואנחנו. איש אחד עם לב מלאכותי אחד. הוא חולק איתו, משתף אותו, ממלא אותו בפטריוטיות ובגאווה יהודית, מאפשר לו להרגיש חלק ממשהו גדול יותר ומלכד אותו מול אויב מסוכן:

תודה לכם שהתגייסתם כאיש אחד לניצחון הליכוד. אתם הוצאתם את האנשים

מהבית, אני הוצאתי אותם מהים. תודה לכם שבחרתם את הנבחרת המצוינת שלנו. יחד הבאנו ניצחון אדיר והשגנו הישג היסטורי.

■ ■ ■

נשיא המדינה נואם, ונתניהו, בעודו ישוב על כיסאו במליאה, משפץ את נאומו לזכר יצחק רבין ומוחק חלק מהאשמות שתיכנן להשמיע נגד השמאל. תחילה הוא נותן לדבריו את הצליל, את החזרה המשולשת על מילים, כפי שהוא אוהב. הוא מוסיף בכתב יד למילים: "אין שום מקום, ושום הצדקה" גם את "שום זמן". ואחרי שהבהיר שאין שום מקום, שום הצדקה ושום זמן ל"כל סוג של אלימות בוויכוח הפוליטי", הוא מאשים: "ואין גם מקום, ולא הצדקה להכתים ציבור שלם בשל האשמתו של יחיד. גם זו אלימות פוליטית".

מהורהר, מושפע כנראה מכך שלפניו נואם נשיא המדינה ויו"ר הכנסת הקורא למתינות, נתניהו מחליט למחוק את המילים האחרונות שעלולות להישמע כמו הקבלה בין אלימותו של יגאל עמיר ואלימות השמאל כלפי הימין. במקום זה הוא כותב: "שני הדברים מסכנים את הדמוקרטיה". ועדיין, מלמדת הטיוטה, הוא לא היה שבע רצון, מחק וכתב: "גם זו סכנה לדמוקרטיה". כשנקרא לעלות לדוכן קרא "לכבות את אש השנאה והמדון" וסנט באנשי השמאל: "שלום עושים קודם כול עם אחים".

אין שום מקום, ושום הצדקה, לכל
סוג של אלימות בוויכוח הפוליטי,

ואין גם מקום, ולא הצדקה,
להכתים ציבור שלם בשל אשמתו של
(יחיד).

גם זו אלימות פוליטית.
גם זו אלימות פוליטית.

כמה שנים קודם לכן, גם ביום זיכרון ליצחק רבין, שוב נמנע מלומר את כל אשר על ליבו. מחיקת שמו של סוכן השב"כ אבישי רביב ופסקאות אחרות מעידה על האיפוק

שגזר על עצמו. טיוטת הנאום שהגיעה לידינו מלמדת מה באמת היה ברצונו לומר:

הותקפתי אישית על כרזת התועבה שהונפה בהפגנה שנערכה בכיכר ציון... היום מתברר מעדויות של עיתונאים ועדי ראיה כי הייתה זו פרובוקציה של אבישי רביב, שסימן שאלה גדול מרחף מעל זהותו האמיתית, ושאכן לא הייתה אפשרות לראות את התמונה מבימת הנאומים... אני מצפה מהם להתנצלות גלויה וחד־משמעית.

בקריאה שנייה של הנאום, בשעה שישב במליאת הכנסת, החליט ברגע האחרון למחוק את שמו של אבישי רביב והחליפו במילים: "פרובוקציה של אחד או שניים" ואת הדרישה ל"התנצלות גלויה" של השמאל עידן והמיר בדרישה "ללכת בדרך אחרת". בקריאה שנייה ושלישית נתניהו בדרך כלל מרכך את נאומיו.

■ ■ ■

נתניהו מדייק כל מילה בנאומיו. עורך אותם שוב ושוב. לעיתים בנאומים חשובים, כמו אלו שהוא נותן באו"ם, נערכות עשרות טיוטות. "חמישים טיוטות", גילה ביבי בריאיון ל"ניו יורק טיימס" על נאמו בקונגרס. אין עוד פוליטיקאי, ואני עובד עם רבים, שמשקיע כך בנאומיו.

רון דרמר הוא הכותב המועדף עליו לנאומים בחו"ל. גם לאחר שמינה אותו לשגריר בווינגטון, התבקש דרמר להמשיך ולכתוב את נאומי נתניהו לאו"ם ולכל נאום הוקדשו ימי הכנה ארוכים. הכותרות חשובות, אך גם הדיוק בכל פרט ובמיוחד בעובדות היסטוריות דורש הקפדה יתרה. ולצד הדיוק בכל מילה, והצורך לברור כל מונח, נתניהו גם מסמן לעצמו מתי לנטוש את הדף במתכוון ולהרחיב בעצמו. בנאום עם ראש ממשלת בריטניה סימן לעצמו כוכבית ליד המשפט "בשבוע הבא נחגוג את יום העצמאות" וכתב שם: שואה. איראן. והוסיף סימן קריאה. כשנאם הוא כבר ידע כמובן מאליו לדבר בהרחבה על המסרים בנוגע לתוכנית הגרעין ולשאיפת איראן להשמיד את ישראל. לעיתים יוסיף בכתב יד נתון כגון: "450 מיליון השנה", על ההשקעה במגזר הערבי.

נתניהו אוהב את עבודת העריכה. למעשה, פעם חשב שזה יהיה מקצועו: "אבי התחיל את הקריירה הספרותית שלו כעורך עיתון והיה זמן שרציתי ללכת בדרכו וטיפחתי שאיפה להיות עורך. הוא לימד אותנו לחשוב על ידי כתיבה. לערוך את מה שאנחנו כותבים כדי לבטא את הרעיון". מהעיתונאים למד לעשות שימוש במונחים מעצימים: "הכי גדול", "יותר מאי־פעם", "בלתי נתפס", "רגע היסטורי". הביטוי "חסר תקדים" חוזר על עצמו שוב ושוב: "מסע ציד חסר תקדים"; "שיתוף פעולה חסר תקדים עם ארצות הברית" — בנוגע לטראמפ; "תיאום ביטחוני חסר תקדים"

— בנוגע לאובמה; "הישג פוליטי חסר תקדים" — בנוגע לניצחונו בבחירות; "מהירות שיא חסרת תקדים" — על החלטת היועץ להגיש נגדו כתב אישום; "מגעים חסרי תקדים" — בנוגע למדינות ערב ועוד תקדימים רבים נוספים לדברים שקודם עלייתו לשלטון היו חסרי תקדים. טרום בחירות 2020 הכריז: "נמשיך להוביל את ישראל להישגים חסרי תקדים".

מודע לכוח הארכיון הוא גם מעדיף להשאיר דברים עמומים ולא מדידים. בקדנציה הראשונה מחק מנאום שנשא שלוש מילים מהמשפט הבא: "יש לחסל את החינוך הנפרד ולגרום לכך שעד שנת 2000 יהיה המספר היחסי של בוגרי בתי הספר התיכוניים והאוניברסיטאות בקרב הנוער האתיופי שווה לזה של הוותיקים. נקדיש את המשאבים הדרושים למשימה זו". נתניהו מחק את "עד שנת 2000".

בנאום אחר, שעסק בהקפאת ההתנחלויות, מחק פסקה שרשם. הייתה בה התייחסות לחלוצים שמפלגת העבודה שלחה ליישב את השומרון. הוא כתב: "חבל רק שבשנים האחרונות הם שינו כיוון והחליטו על הקפאת ההתנחלויות. אבל אי אפשר להקפיא דבר חי". הוא מחק את המשפט, כיוון שזמן מה אחר כך יסכים בעצמו להקפאת ההתנחלויות.

לעיתים הוא כותב לעצמו משפטים נלהבים ונמלצים ואחר כך מוריד מהם את הפאתוס. טיוטות נאומיו לרגל יום הזיכרון לראש הממשלה יצחק רבין שופעות מחיקות ותיקונים. מאחת הטיוטות מחק את המילים: "הדם שנשפך היה דמנו. כל אחד מאיתנו איבד משהו במותו. כולנו נעשינו שכולים". ומהמשפט: "תמיד הרשים אותי בבקיאותו בנושאים השונים ובצניעותו האישית" מחק את "צניעותו האישית".

כאשר נתניהו מבקש להדגיש משהו, או כשהוא חש שהמשפט לא נאמר באינטונציה הנכונה, הוא חוזר עליו. למשל: "מעכשיו ליברמן הוא חלק מהשמאל. ליברמן הוא חלק מהשמאל". גם זה לא ספונטני. בטיוטה שבידינו מופיע למשל המשפט: "ירושלים לא תחולק לעולם" ואחריו סוגריים, שבהם מופיעה שוב המילה "לעולם" בכתב מודגש כדי שיזכור להכפילה.

יש גם הערות על אודות הקהל. דפי מידע על המאזינים ועל האירוע נמסרים לו מראש והוא כותב לעצמו בסוגריים תזכורת כמו, "יש באולם אימאים ואנשי דת". ואכן עבור הקהל הזה בוחר נתניהו להביט על המזרח התיכון במשקפיים אופטימיים ולהשמיע את ההערכה הבאה ב־1999:

כראש ממשלת ישראל אני משוכנע ובטוח שהשלום עם הפלסטינים, השלום עם סוריה והשלום עם לבנון נמצאים בהישג יד בטווח הקצר.

"השאלה היא מי ישמור ומי ימסור"

נתניהו עושה שימוש שחוזר על עצמו שוב ושוב במשפט, "אני רוצה לומר לכם רק דבר אחד". המילים הללו הן קוד, שדרכו ממקד נתניהו את קשב הקהל במסר שלו, בכותרת שמיד תיאמר, ושאותה על העיתונאים להעביר לדסק החדשות: "אני רוצה לומר מכאן דבר אחד לאויבינו..."

חביב עליו הניסוח: "השאלה היא..." ובמשך שנים הוא חוזר עליו. "השאלה היא מי ישמור ומי ימסור" — מי ישמור על ירושלים ומי ימסור חצי ירושלים. בדרך כלל יציין שהשאלה היא מאוד פשוטה, "ממשלת ימין או ממשלת שמאל ערבים", והתשובה היא תמיד אחת — בנימין נתניהו.

דרך אחרת היא להציג שאלה ומיד לספק לה תשובה: "איזה ליברמן? ליברמן שלנו". או בטון מגנח מול טענות יריביו: "על מה אתם מדברים? כשיש רצף כזה אתם צריכים לדרוש שיחקרו את החוקרים". לחלופין תשמע השאלה כדי למסגר מחדש את השיח: "אבל למה לא חקרו אותם? לזה קוראים אכיפה בדרנית. זו אכיפה בדרנית על סטרואידים ותפירת תיקים. תופרים פה חליפה מיוחדת רק בשבילי".

לעיתים ימתין לתשובת הקהל: "אתם תיתנו להם להדיח את יושב ראש הליכוד?" בתקווה שמאות ליכודניקים ייתנו תשובה רועמת לבני גנץ, או "אם זה הולך כמו ברווז, צועד כמו ברווז ונשמע כמו ברווז, אז מה זה?" ועשרות אלפי באי ועידת איפא"ק שואגים בתשובה: "ברווז". והמסר: איראן היא ברווז גרעיני.

הדרך המתוחכמת יותר היא להעלות קושיות שמאפשרות לו לומר את כל מה שהוא רוצה מבלי לקחת על כך אחריות. הנה דוגמה לשאלה שדרכה הוא אומר את כל מה שאינו יכול ממש לומר במפורש:

מר רבין — אני אומר זאת בצער — כל הגישה שלך נובעת מזה שאין לך יחס ערכי לארץ הזאת. עבודה ועבור רבים מחברין אין זו מולדת, אלא שטחי אדמה שאפשר לסחור בהם, לעשות בהם סחר-מכר, להחליפם במשהו או לוותר עליהם כליל, כאילו מדובר כאן בעסקי קרקעות... מר רבין, את מי אתה מייצג? אתה מייצג את מדינת ישראל או את אש"ף?

נתניהו לא יכול לומר "רבין מייצג את אש"ף" או "רבין הוא פלסטיני", אך למעשה הוא אומר זאת באמצעות שאלה.

שאלות נחשבות כדרך שכנוע טובה במיוחד, שכן הן גורמות למקשיב להגיע למסקנה בעצמו וככזו היא נשארת לאורך זמן ארוך יותר: "אם גנץ לא הצליח לשמור על הטלפון שלו, איך הוא ישמור על המדינה שלנו?"

האם זו השאלה הנכונה? האם גנץ אחראי לשמור על הטלפון שלו מפני פריצות

סייבר או שזה תפקיד המדינה? האם יש קשר בין הטלפון ובין שמירה על ביטחון המדינה? זה כמובן כבר לא משנה. המסר עבר ונקלט והוטמע.

■ ■ ■

סיווג ביטחוני: סודי. דחיפות: מיידית. אל: המשרד. על החתום: נתניהו. הנדון: שולץ וההתנחלויות.

הכותרות, הסיווג והבהילות עשויים להיתפס כדבר מה דרמטי ומעניין שנתניהו כותב. למעשה, מדובר בתכתובת משעממת וגדושה בתילי תילים על קוצו של יוד. היא מלמדת עד כמה ביבי עסוק בלדייק את המילים, משל היה פרשן תנ"כי המתפלפל בפרשנות לכל מילה.

המשכו של המברק מתאר כיצד נתניהו ערך שורה של בירורים ופגישות לגבי דברים שאמר מזכיר המדינה האמריקאי ג'ורג' שולץ בריאיון עיתונאי. השאלה במרכז המברק עוסקת בבחירת המילים הנכונות. האם ההתנחלויות הן: לא תורמות, לא חוקיות או לא מקובלות. נתניהו, אז דיפלומט צעיר, מדווח לראש הממשלה יצחק שמיר כי שולץ טוען שנצמד למדיניות הנשיא רייגן ולא חל בה שינוי: "הם מקפידים שהניסוחים לא יחרגו מהמסגרת הפורמלית. מחר אפגש עם השגריר וולטרס ואבדוק הלאה..." המברק הבא של ביבי גם הוא סודי. נתניהו מעיר לבכירים אמריקאים על "הקונוטציות השליליות" הנובעות מהמילה "פרובוקציה" שנאמרה כלפי ההתנחלויות. יומיים אחר כך, במברק סודי אחר, מדווח נתניהו כיצד נזף במחלקת המדינה על צירוף המילים "גורמי אש"ף מתונים".

מברקי נתניהו כשהיה ציר מדיני בווינגטון מדגישים עד כמה הוא עסוק בהתמקחות על מילים. דורש לדייק מונחים ולהיאבק בדקדקנות על ניסוחו של כל משפט שנאמר בפומבי על ידי הממשל. מייחס חשיבות לכל דימוי. ההערות הכמעט נוקדניות הללו הן חלק מאמונתו בכוחן של מילים לשנות את העולם. נתניהו רואה ביכולותיו המילוליות כלי הנהגה ממעלה ראשונה ואת הלשון כנשקו המרכזי:

אחד מגדולי אתונה, דִּמוֹסְתֵנִס, אמר: "שגרירים — אין ברשותם ספינות מלחמה, ואף לא חיל רגלים כבד, ולא מִבְצָרִים. נשקם הוא לשונם." כבר בתקופה הקדומה ידעו שזה כלי חיוני והכרחי ליישוב סכסוכים ולהשגת שלום.

כותב נאומים אחד הציע לנתניהו ציטוט של חיים ויצמן וזכה לאיקס גדול על הפסקה ולגערה: "ויצמן?! הוא לא הקים מדינה בזמן. אם הוא היה שומע לז'בוטינסקי הייתה לנו מדינה כבר עשור קודם". תמיד יעדיף לצטט את הרצל וז'בוטינסקי. הוא סבור שהם, יחד איתו, מהווים את שלושת האישים החשובים ביותר בתולדות העם היהודי

בעת החדשה. הוא מתאר כך את השילוש: הרצל — מייסד הציונות, ז'בוטינסקי — מצפן הציונות, והוא עצמו — מגן הציונות. לנתניהו כביכול אין כותבי נאומים. אדם שכתב לו ציין במרירות: "יש רק אוספי חומרים". אורי אליצור, ששימש ראש לשכתו בקדנציה הראשונה, ניסח זאת כך: "אפשר לומר על נתניהו שנאומיו הם בהחלט שלו. הוא מדבר איתי לפני ואחרי ומוסיף אלף תיקונים. הכותב רק חוסך לו זמן". לדבריו, "לא קרה מעולם שכתבתי לו משהו והוא הקריא את זה כפי שזה".

חבל רק שבשנים האחרונות הם
שינו כיוון והחליטו על "הקפאת
ההתנחלויות". אבל אי אפשר להקפיא
דבר חי.

מאותם 40 חלוצים ראשונים לפני
כעשרים שנה, הגענו היום ל - 15,000
תושבים. העיר גדלה בעשרים שנה פי
400 במספר התושבים. זהו גידול
שיכול להחשב שיא עולמי.

ואנחנו נמשך בקצב הזה, ונמשיך
לאיבוד הארץ שלנו

מאז 2013 הכותב המרכזי בעברית הוא ד"ר חגי חריף, שלאחר שרכש את אמונו הפך לכותב הקבוע. פעם אחר פעם מתכנסת ועדה מיוחדת כדי לאשר התקשרות כספית מיוחדת עם חריף, שמבחינת נתניהו אין לו תחליף בהיותו "ספק יחיד בשל יחסי אמון מיוחדים". חריף, אגב, כותב גם לרמטכ"לים כך שכאזרח עובד צה"ל כתב נאומים גם לבני גנץ שמתחרה בנתניהו. רטוריקה היא מקצוע. להשפעה משנה סדורה. כוח הדברא יכול לשמש כל אדם וכל מטרה. "אתם יודעים, אני עובד רק עם מי שיש לו כיפה, או מי שהייתה לו כיפה או מי שתהיה לו כיפה", צחק נתניהו מאותו משפט הומוריסטי קבוע שהוא משמיע בשעה שהוא נפרד מאחד מאנשי לשכתו, שאכן רובם ככולם דתיים או דתל"שים. לא פעם

נתניהו נעזר בהם לחפש פסוקים לנאומיו.

באחת הטיוטות מתיקי הנאומים השתרבב מסמך מאחד מ"אוספי החומרים" ובו מופיעים "לבקשת נתניהו" ארבעה ציטוטים של פסוקים שעשויים להתאים לנאום יום ירושלים. מתוך הארבעה בחר נתניהו אחד. על הרכבות בדרום ציטט את "פנו דרך ה' ישרו בערבה מסילה", וכהרגלו השמיט את שם אלוהים מהפסוק המדבר על "מסילה לאלוקינו". לא פעם הוא משבש במכוון פסוקים כגון: "ארץ זבת חלב וגז". או בחנוכת כביש לבירה: "עומדות היו גלגלינו בפקקיך ירושלים".

בתקופה שבה התעמת עם אובמה, לפני נאום של ערב יום השואה, ביקש מאחד מחובשי הכיפות: "תמצא לי פסוק על איך אני עומד בלי חשש מול כל מנהיגי העולם". תחקיר תנ"כי העלה כמה אפשרויות ובסופו של דבר כך נראתה הפסקה המרכזית של הנאום, משמיטה מהפסוק את החלקים הדתיים כמו "אשמרה מצוותיך", כורכת כרגיל, לאומי ואישי, עבר והווה, תפיסת עולם ומיצוב פוליטי:

כראש ממשלת ישראל, אינני חושש לומר את האמת בפני העולם, גם מול עיניים סומות ואוזניים אטומות. זוהי לא רק זכותי, זוהי חובתי. אני חש חובה זו תמיד, אבל בייחוד ביום הזה, במקום הזה. ערב השואה היו יהודים שנמנעו מלהזעיק את אומות העולם מתוך חשש שיהפכו את המאבק בנאצים לבעיה יהודית. אחרים האמינו שאם רק נשתוק הסכנה תחלוף. הם שתקו, והאסון הגיע. היום איננו חוששים להשמיע את האמת בפני נגידים וראשי עולם. ככתוב במקורותינו: "וְאֶדְבָּרָה בְּעֵדוּתְיָךְ נֶגֶד מַלְכִּים, וְלֹא אֲבוֹשׁ... שָׁמְעוּ כִּי נִגִּידִים אֶדְבָּר... כִּי אִמַּת יִהְיֶה חִיפִי".

סוד הקסם 1: שקול מילים כיהלומים. עשרות טיוטות, מחיקות, שינויי נוסח ותכנון קפדני קודמים לנאום של נתניהו. הוא משתמש בשורה של שיטות רטוריות וניסוחיות לסחוף את הקהל להזדהות עמו, כמו גוף ראשון יחיד ורבים, מחמאות, שאלות, הדגשת המכנה המשותף, פנייה אישית וסיפורים יחד עם נימוקים רציונליים לטיעוניו ושימוש בתימוכין לוגיים סדורים למסריו – תוך התאמת כל נאום וסגנונו לקהל שמולו.

כל מילה תמונה

הדימוי

לאישה שחיפשה את הספר שתרכוש לחופשת הקיץ היה נדמה שמשוהו מוזר מתחולל סביבה בחנות בשדרה המרכזית של מנהטן. כמה אנשים שעמדו לאורך שורות המדפים והדוכנים עילעלו אומנם בספרים שהחזיקו ביד, אך ניכר היה שעניניהם לא באותיות, אלא בולשות אחרי הקונים ועובדי החנות. המולה נשמעה מכיוון דלתות הזכוכית שנפתחו באופן אוטומטי לדבוקה של לובשי חליפות שהקיפו אישיות מאובטחת.

הקוראים המתחזים נטשו את הספרים ונצמדו אל הפמליה המצטופפת. בלב ההמולה בנימין נתניהו, שאחרי פגישה עם דונלד טראמפ ונאום בפני עצרת האו"ם בחר לממש את תשוקתו אל המילה הכתובה, חמק מן העיתונאים ונכנס כעת אל החנות גדושת המאבטחים, סמויים וגלויים. נתניהו נעמד ליד המדפים וסקר את הספרים. האישה החליטה להמתין לרגע עם הספר לחופשה והתקרבה לעבר הדבוקה. נתניהו הציג לה ולקונים אחרים ספר עב כרס בן כ־700 עמודים ושאל: "קראתם את זה?"

זה היה ספר על אלכסנדר המילטון, אחד מהאבות המייסדים של ארצות הברית וממנסחי החוקה, שהצגה על אודותיו הועלתה בברודוויי. נתניהו קרא את הספר וראה את ההצגה ועתה עמד והעביר לבאי החנות שיעור קטן בהיסטוריה, בו הדגיש שההצגה התעלמה מפרט קטן אך חשוב: האישה שלימדה את המילטון לקרוא היתה יהודייה שחייבה אותו לשנן בעל פה את עשרת הדיברות. "זה בעצם הבסיס לחוקה וזה לא היה בהצגה", התעקש נתניהו על האנקדוטה ההיסטורית, השנויה במחלוקת, שיש בה כדי להצביע על החיבור בין ארצות הברית ליהדות ולישראל.

להשתלט על הדמיון

הספר שנתניהו בחר לעצמו באותו ביקור, לא היה פרוזה. נתניהו לא אוהב ספרות יפה

אלא רק ספרי עיון, בפרט על היסטוריה, במיוחד ספרי מסעות של טיילים שביקרו בירושלים במאות הקודמות, ופסגת היצירה הספרותית האהובה היא כמובן הביוגרפיות על צ'רצ'יל. אך בניגוד לביוגרפיות המכובדות, התורמות לתדמית, נתניהו הקפיד להסתיר מהצלמים את הספר שבחר בעצמו באותו יום בחנות במנהטן. "פשוט לנאום — איך לתקשר את רעיונותיך בסטייל, בתקיפות ובבהירות" — זהו שם הספר שנתניהו בחר וכתבה אותו פגי נונאן, ששימשה כותבת הנאומים של נשיא ארצות הברית רונלד רייגן.

רייגן היה מודל להשראה לנתניהו הצעיר שפגש בו לא פעם כדיפלומט, וכעת, 35 שנים אחרי, מתלהב לגלות את הטיפים של מי שכתבה את הנאומים של הנשיא האהוב עליו.

"בהירות ובתקיפות", חזר ואמר באנגלית בעודו זוקר אצבע מדגישה בכל הזדמנות שבה דיבר על הספר או כשהתכוון לנאום, מבליט את המילה "בהירות" ולעיתים את רעותה. פשטות, בהירות, זיקוק — אלו המילים החוזרות בדברי נתניהו על אודות מסרים. רכישה מרוכזת מאמזון הביאה עותקים מספר ללשכה בירושלים. "תקרא, תקרא", האיץ בכל מי ששוחח איתו. "תקראו", דרש מכותבי הנאומים שלו ומאנשי התקשורת הצעירים בלשכתו.

לא רק המלצות למסרים ולמשחק מול מצלמה יש בספר. פגי נונאן ממליצה לכל נואם שלא לזלזל במאזיניו ולספק לדבריו טענות המבוססות על לוגיקה סדירה. היא מזהירה מפני דיבור בשפה גבוהה ומליצית, חוזרת שוב ושוב על הצורך לדבר בפשטות ומשתמשת במונח שביבי אוהב במיוחד, "לצייר תמונות".

ציור תמונות הוא חובתו של הנואם, מסבירה נונאן. "אם לא תשתלט על הדמיון של המאזינים באמצעות התמונה שאתה מעוניין שהם יראו בעיני רוחם, הרי שלא מן הנמנע שבזמן שאתה נואם המאזינים שלך יקשיבו לך, אך ידמינו משהו אחר בתכלית". נתניהו אימץ את ההמלצה ושיכלל אותה.

■ ■ ■

"שוחד בלי כסף זה כמו... חביתה בלי ביצה", כתב בחשבון האינסטגרם שלו בתחילת 2019 ופתח בתחרות דימויים ואנלוגיות בקרב הציבור הרחב ברשתות החברתיות, מבקש מהגולשים להוסיף גם הם דימויים שיכולים להשלים את המשפט: "שוחד בלי כסף זה כמו..." העוקבים העלו דימויים שונים ומשונים להשלמת המסר המבקש לקעקע את האפשרות להגיש כתב אישום על שוחד כאשר טובת ההנאה היא סיקור תקשורתי חיובי ולא כסף ממשי. מדוע ביבי עשה זאת?

במקום לפנות לחלק הלוגי־אנליטי של החשיבה, שם נבדקים הדברים לאור הנתונים — העובדות הן שייתכן שוחד גם בלי כסף, אלא שאף אחד עוד לא הואשם בשוחד בשל סיקור אוהד — נתניהו מעביר את הדיון אל מחוץ הדמיון והאינטואיציה בו

שולטים הדימויים והתחושות. כך נתניהו הצליח להפוך את הטיעון המשפטי לדימוי חזותי. מדיני ראיות לדיני חביתות. שוחד בלי כסף זה כמו חביתה בלי ביצה. השופט אולי לא ישתכנע, הציבור בהחלט כן.

יש כמה סיבות מדוע הדימויים כל כך חשובים בהעברת מסרים ובשכנוע. את הראשונה הדגמנו זה עתה. הדימוי הוא ספין. הוא מאפשר הסטה של הדיון משדה אחד לשדה אחר. מן המציאות העובדתית אל הדימוי. הדימוי הוא כביש עוקף לחשיבה קוגניטיבית.

פרופ' יהושע גתי מדגים כיצד דימויים שימשו לא פעם את נשיא ארצות הברית ברק אובמה להתחמקות משאלות קשות. למשל, כשנשאל על טענות נגדו, השיב לא על הביקורת אלא בדימוי על אונייה ורב חובל שצריך להתעלם מרעשי רקע. לפוליטיקאים יותר פשוט לברוח לאנלוגיה מאשר להתמודד עם המציאות.

את אפשרות העמדתו לדין דימה נתניהו לאדם שהואשם בגניבה ולכן כרתו את ידו אך לאחר מכן התבררה חפותו. "האם מיישהו יכול להחזיר לו את היד? מיישהו יכול להחזיר לכם את הבחירות?" שאל בדימוי שהורכב במשפט תקבולת כדי לשדר שמי פוגע בו פוגע בעם. אנחנו גוף אחד.

דימוי כריתת האיברים גויס לעזרה גם לתחום המדיני. באמצעותו הסביר מדוע אי אפשר לוותר על שטחים: "ירושלים היא לב האומה — לעולם לא נחצה את ליבנו". איך אפשר להתווכח עם דימוי כזה? האם ירושלים איננה הלב? אם כי בהזדמנות אחרת דימוי הארץ כגוף חי שימש כדי לומר את ההפך:

הארץ הזו היא מולדתנו, דם מדמנו, עצם מעצמותינו... למען השלום אנחנו מוכנים לחתוך בבשר החי, אנחנו מוכנים אפילו לוותר על איברים בגופה של ארצנו. אבל איננו מוכנים לוותר על ביטחוננו.

הארץ הזאת היא
~~מגן~~ דם מדמנו, עצם
מעצמותינו.

חזרנו אליה
להחיותה, לא לחפקירה.

למען השלום אנחנו
מוכנים ~~לחתך בפשר החי~~
אנחנו מוכנים ~~אפילו~~
לוותר על ~~אנפוס בגופה~~
של ~~ארצנו~~. אבל איננו
מוכנים לוותר על
בטחוננו.

כראש ממשלה בישראל
לעולם לא ארשה לסכן את
בטחון העם והמדינה.

3 אלה.

בקריאה שנייה החליט למחוק זאת. כשנתניהו נאלץ להסביר מדוע, בניגוד להבטחותיו, חתם בקדנציה הראשונה על הסכם פינוי חברון, שבו מסר שטחי ארץ לפלסטינים, הוא שיכלל את אותו דימוי:

הניתוח הכואב הזה מפריד מאיתנו חלקים מסוימים של מולדתנו ונחלת אבותינו, אבל הוא גם מנתק אותנו מסכנת החנק שהייתה טמונה בתוך ההסכם שירשנו — הסכם אוסלו.

הגוף חולה, נדרש ניתוח, נתניהו מציל אותנו מחנק: אוסלו. וכשהותקף על כך שאינו מקדם משא ומתן להסכם מדיני מול אבו מאזן ביכר להשיב בדימוי על פני עובדות: "אני מעוניין בהסכם ולבצע אותו, אלא שלטנגו הזה צריך שניים ואין בדעתנו לרקוד לבד".

נתניהו יוצא מן המציאות אל מרחב הדימויים כי שם יש לו יכולת תמרון הסברתית רבה. במחזות הדימוי אפשר לומר דבר והיפוכו. הארץ כגוף האדם יכולה לאפשר טיעון בעד מסירת שטחים או נגד. עם הדימוי הנכון אפשר להפוך טובים לרעים ולהפך.

השמן, הרזה והחיילים

בשעה שהוביל מהלך כואב של קיצוצים והטיל עול כלכלי כבד על אלפי משפחות, הצליח נתניהו כשר אוצר להפוך את אלו שנפגעו מהחלטותיו למי שהם בעצמם כביכול עול על הציבור. הוא עשה זאת באמצעות הדימוי המפורסם על "השמן והרזה".

במסיבת עיתונאים שכינס תיאר נתניהו באריכות את דמותו של אדם רזה, ששוקל 45 ק"ג, הנושא על גבו אדם שמן במשקל 55 ק"ג, כשהאחרון כל הזמן משמין והראשון כל הזמן מתכווץ. ומי כאן המסכן? האדם השמן הוא הסקטור הציבורי, שבשלוש השנים האחרונות התרחב עד שהוא תופס כיום 55% מהתוצר במשק. הרזה הוא הסקטור הפרטי היצרני, שכביכול אמור לשאת על גבו את הסקטור הציבורי. הדימוי הפוגעני של עובדי המדינה כשמנים המהווים עול על גב המשק ייצר את הלגיטימציה הציבורית לקיצוץ.

בשנים אחר כך הוא גם יתאר את השמן והרזה כ"מרוץ הפיל" ויקשט אותו בסיפור מסיירת מטכ"ל, שבו הוא וחבריו נאלצו להתחרות בריצה עם מיישהו על כתפיהם עד לשער המחנה. המלחמה היא שדה לא אכזב לדימויים עבירו:

כשאני מדבר אליכם, אנשי השלטון המקומי, אני מרגיש שאני מדבר אל חיילים בחזית. אתם המג"דים של המדינה. המפקדים שעומדים במוצבים הקדמיים בקו האש, שליחי השלטון שמתמודדים ראשונים עם בעיות האזרח הפשוט.

ראשי הרשויות התמוגגו מדבריו והיסו את אחד מחבריהם שלחש שהאזרחים הם לא אויב. מחמאת ה"אתם חיילים שלי" נפוצה אצל נתניהו. בוועידת המפד"ל הכריז: "אתם האנשים בשטח, אתם החיילים בחזית, חוד החנית".

דימויים, בדיוק כמו שאלות רטוריות, חביבים עליו משום שהם מאפשרים לו לומר את הדברים שאסור לו לומר. יותר מפעם אחת דימה את רבין לאדם שמבקש להתאבד. למשל "לקפוץ מהגג" עם הסכם אוסלו. דימוי מפורט עוד יותר של נפילה מודעת לתהום במעין משאלת מוות ייחס לרבין מעל דוכן הכנסת זמן קצר לפני הרצח:

אני רוצה להגיד לראש הממשלה רבין שלא נמצא פה: תבוא הנה, תשמע את האופוזיציה. צא לרחוב ותשמע את העם. הם אומרים לך דבר פשוט: עצור.

המכונית סטתה מן הדרך, איבדת את השליטה על ההגה, איבדת את אמון הנוסעים, העם איננו איתך. ומה אתה עושה? במקום להאט, אתה מאיץ. במקום לעצור, אתה לוחץ על הדוושה, ישר אל תוך התהום... את התהליך הזה צריך להפסיק.

סיבה נוספת לעוצמתו של הדימוי היא הפשטות. הקהל מתחבר לדימויים שלקוחים מהיומיום שלו. הסוגיה הכלכלית של יחסי מגזר פרטי וציבורי כרוכה בשאלות עומק רבות על אודות רווחה ואחריות המדינה לאזרחיה, אך כאשר הסוגיה הופכת לתמונה פשוטה, לא רק אנשי מקצוע יבינו את הנימוקים אלא גם הקהל הרחב. במקום נתונים — תמונה. הדימוי הופך את המסרים לקליטים וזו יכולת קריטית עבור מנהיג שפונה לקהל הרחב בניסיון להסביר מציאות מורכבת.

חלק מהדימויים של נתניהו מקוריים וייחודיים, אחרים שגורתיים. "הקטר של המשק", "מנוע הצמיחה", הטרור כ"סרטן השולח גרורות לכל הגלובוס", "חומת מגן כלכלית", "המפלגות שטיפסו על צמרות העצים", "הצונאמי של ההדלפות מהמשטרה", הרכבת הקואליציה היא כמו "קובייה הונגרית", מנהרות הכותל הן "סלע קיומנו", הקלטת הלוהטת נגדו היא "שיטות של מאפיה". "תופרים לי חליפה מיוחדת" יגדיר את כתב האישום נגדו ויסביר שפרקליט המדינה שי ניצן והחוקרים פעלו כ"בעולם פשע". את היועץ המשפטי מנדלבליט תקף על כך שהרשימה הארוכה של עדי התביעה שהציב נגדו היא "מחווה לדפי זהב".

את נאומיו יקשט בהערות שוליים על "גשר אווירי" בין ישראל לתפוצות, ישראל כ"מגדלור", ההתבוללות כ"שטף דם", שבטי העם כ"תזמורת". לעיתים ימנה את כלי הנגינה שבתזמורת כדי לעורר צלילים ממיתרי הכינור והנבל ועד הטרומבון והדולה. קונצרט של דימויים.

א. בראש ובראשונה עלינו

להפסיק את שטף הדם של

ההתבוללות. הפיתויים של

ארצות הרווחה גדלים

וחולכים, ואנו מאבדים

את מיטב בנינו ובנותינו

לנישואי תערובת ואיבוד

הזהות היהודית. -

אם נניח את
השאלה
הזו
לדעת
הציבור
היהודי

חובה עלינו להקדיש את

מרצנו וזמננו לחינוך

יהודי וציוני בארצות

הגולה, ללימודי עברית,

ליצירת רכבת אוירית

פיזית ורכבת

רוחנית-לימודית בין בני

הנוער בחו"ל וישראל.

נניח
השאלה
הזו
לדעת
הציבור
היהודי

אם נניח את
השאלה
הזו
לדעת
הציבור
היהודי

אנחנו חושבים אחרת. זאב

ז'בוטינסקי תאר את קיבוץ הגלויות

לא כמו כור היתוך, (שזה בעצם תנור

שמבשל את כולם) אלא כמו תזמורת.

לכל כלי יש ניגון משלו וצלילים

משלו, וכולם ביחד מנגנים מנגינה

יפלאה.

אנחנו צריכים את כל הכלים בשביל

הקונצרט. המיוחד של מדינת ישראל,

שמנגן לנו את התקווה לעתיד. את

הזמירה והדוֹלָה, ואת הכינור והנבל.

את כל הכלים, שאף אחד לא יחסר.

מהי כריזמה?

הדימויים הם לא רק ספין ולא רק כלי רטורי לפישוט מסרים או לקישוט הנאום, יש

הסבורים שהם הנימוק המרכזי לכריזמה של נתניהו. חוקרים בארצות הברית שניסו לפצח "מהי כריזמה" בחנו שורה של נשיאים אמריקאים שהיו ידועים בכריזמה שלהם. המחקר בדק את נאומיהם בהשוואה לנשיאים אחרים. התגלה שרטוריקה מבוססת דימויים מקדמת את מדד הכריזמה של הנואם.

כך הוסברו תוצאות המחקר: "מנהיגים שמעוררים את תחושותיהם החווייתיות של המונהגים ולא רק את האינטלקט, הופכים את המסר שלהם ליותר אמיתי ומושך. מילים שמעוררות תמונות, חוויות של ריחות, צלילים, טעמים וכו' נוגעות ישירות בחוויית החיים של המונהגים, יותר מאשר מילים הפונות בלעדית רק לאינטלקט". לא בכדי הנאומים הקליטים והזכירים ביותר בהיסטוריה הישראלית הם מבוססי דימוי: נאום החמוצים, נאום הכלניות, נאום הלווייתנים, נאום הברווזים, נאום קורי העכביש של נסראללה. כך גם שיטת השקשוקה, שיטת הסלאמי, דימוי אריק שרון כאתרוג, הפנתרים השחורים ועוד.

הדימויים הם סוד מהותי בכריזמה ובהשפעה של נתניהו. הוא מטווח בהם את יריביו: "מי היה מפקיר את עצמו בידי רופא שכשל בניתוח? מי היה עולה על אוטובוס שנהגו עשה תאונה קטלנית?" שאל נתניהו על אודות אולמרט לאחר מלחמת לבנון השנייה. ולרבין פנה מעל דוכן הכנסת ואמר: "אנו יודעים שאתה קשור כמו בקשר של תאומים סיאמיים עם ערפאת".

גם אל מרחבי הים מפליג נתניהו על מנת לצייר תמונות מדומיינות וקליטות, שישמשו כאילוסטרציה למנהיגותו. "המשק הישראלי משול לסירת מרוץ קטנה וגמישה בין ספינות גדולות. אני אנווט את הסירה ואוציא אותה מהמשבר". ובהזדמנות אחרת: "לעשות שינויים במשק זאת מלאכה מסובכת וכבדה. כמו לסובב אונייה גדולה. אתם יודעים מה זה לסובב אונייה?"

גם בשיחות החשאיות עם המו"ל נוני מוזס דן ברצון "לסובב את הספינה", הלוא היא ידיעות אחרונות והסיקור שם כלפיו. ואת התפלגות הבוחרים בישראל הסביר ב־2019 כגוף של צוללת המחולק לימין ולשמאל והאיזון ביניהם. ואחרי מלחמת לבנון השנייה חזר אל האסון הימי הגדול בהיסטוריה:

אולמרט ואנשיו אומרים בציניות — מי שכשל הוא זה שייכשל, שאסור להחליף את הקברניט. אבל זה כמו להגיד אחרי אסון הטיטאניק שאם הקברניט היה שורד צריך היה לתת לו עוד אונייה.

לאחר חיסול הגנרל האיראני קאסם סולימאני תיאר כיצד "ישראל היא העוגן במים

הגועשים של האזור".

סקירה של נאומיו המוקדמים מגלה שעוד כסגן שר החוץ בשנות ה־80 נתניהו השתמש בתמונות מדומיינות. כדי להסביר את הסכנה ליהודים בדרום אפריקה שט אל מחוזות קרים ורחוקים:

היהודים צריכים להבין שבכל מקום שהקרחונים זזים, פתאום יש סדקים, ומתוך הקרקע מתפרץ לפתע סילון גז, ובדרך כלל הסילון הזה כולל גם את הגזים של האנטישמיות.

גם ממלכת החי היא מקור לא אכזב לדימויים. "הנמר הישראלי" היה שם הספר הגנוז שנתניהו כתב במשך למעלה משנה על הכלכלה הישראלית. הספר נועד לטפח את הדימוי שלו כמי שבהיותו שר האוצר הפך את "החתלתול הכלכלי" לנמר. "אנחנו זקוקים לכלכלת נמר. כלכלת הנמר הישראלי. אנחנו זקוקים לה לא רק כפריווילגיה, אלא כי זו הדרך היחידה שלנו לממן את צורכי הביטחון", הסביר נתניהו. למרות העבודה המאומצת, נתניהו נאלץ לגנוז את כתב היד שהפך ללא רלוונטי בשל המשבר הכלכלי שפרץ בהפתעה ב־2008, פגע בישראל וריסק את כלכלת אירלנד, שכונתה "הנמר הקלטי", והייתה המודל שעל פיו כתב נתניהו את הספר הגנוז.

■ ■ ■

נתניהו יודע לאורך השנים למצוא כל העת אפיקים חדשים ויצירתיים כדי להעביר את מסריו באופן שמפשט טיעונים מורכבים כך שמרבית הציבור יכול להתחבר. הנה משפט מייצג מאחד מנאומיו:

נחשול האסלאם הקיצוני שוטף את האזור כולו. רק לפני יומיים קרוב ל־100 איש נרצחו בליבה של אנקרה בטורקיה, והלהבות מגיעות גם אלינו. כל שכנינו ברדיוס עצום נאבקים בהר הגעש האסלאמיסטי, מאות אלפים נטבחים מעבר לגבולנו, מיליוני פליטים נמלטים מחרב הקנאות. אני מבטיח לכם, הם מבינים היטב. תשאלו אותם. הם מבינים היטב לאיזו תהום דירדרו אותם קנאי האסלאם הקיצוני.

המסר הסמוי מאיים: נפילה לתהום, דקירה בחרב, שריפה בלבה וולקנית, הר געש, טביעה בצונאמי ומולם רק יו"ר הליכוד מציע "אי של ביטחון".

התשובה היא "ביטחון ישראלי"

השגריר נתניהו הסתכל בייאוש על ערימת המכתבים שעל שולחנו. היא הפכה

לגבוהה יותר מיום ליום. כל הופעה של נתניהו בתקשורת האמריקאית וכל אזכור תקשורתי של ישראל הולידו עוד שורה של מכתבים. רובם ככולם של יהודים מכל רחבי ארצות הברית. לא מעט של אישים בכירים ומנהיגי קהילות שלא ניתן להתעלם מפנייתם. אחרי שנה, שבה ניסה לענות לכל מכתב, החליט נתניהו למצוא פתרון שיחסוך לו זמן. "נקווה שאיש לא יבחין", אמר ביבי לעוזרו ג'ון קינגסלי והורה לו לחלק את המכתבים לשתי ערימות, מכתבי תמיכה ומכתבי ביקורת. ערימת מכתבי הביקורת על מדיניות ישראל בשטחים והתנהלות צה"ל בלבנון וביירות הייתה גדולה מערימת מכתבי התמיכה.

נתניהו הכתיב לעוזרו שתי תגובות. לתומכים קצרה: "מודה לך על המילים החמות" ועוד משפט על עד כמה חשובה לנו התמיכה בימים אלו. המכתב השני נפתח במשפט, "תודה על מכתבך. הצטערתי לקרוא את דברך ושכך אתה מרגיש", ולאחריו שני עצמות גדושים המסבירים עד כמה כל מדינה מחויבת קודם כולל להשליט חוק וסדר ולשמור על ביטחונה ולכך מכוונות פעולותיה של ישראל, ובסיום עוד פסקה על שאיפת ישראל לשלום. בברכה, בנימין נתניהו, שגריר ישראל לאו"ם. אחד משני הנוסחים הקבועים נשלח לכל אחד מן הפונים. רק שם הנמען השתנה בפתח המכתב. עשרות יהודים שפנו עם ביקורת וטענה, יהיה תוכנה אשר יהיה, קיבלו בדיוק את אותו נוסח של תגובה גנרית, שנוסחה באופן שיתאים הן לנעשה בלבנון והן לנעשה בגדה המערבית.

כך השתלט שגרירנו באו"ם על ערמת המכתבים. שני עקרונות תקשורתיים ילוו אותו משם ועד לבלפור: להתאים כל תשובה לקהל היעד ולחזור על המסר שוב ושוב. לא משנה מה תהיה השאלה התשובה היא "ביטחון ישראל". מתחת ל"ביטחון ישראל" מסתתר במכתב העיקרון השלישי, שהופך את נתניהו למסביר הטוב ביותר של ישראל. הוא השתמש בו כבר בימיו הראשונים בזירה המדינית.

"אל תמהר לשפוט. אתה רואה רק דקות מעטות מתוך סרט ארוך", כתב נתניהו בנוזיפה לכל מי שפנה אליו בדברי ביקורת. "אתה צופה ברגע הפריצה של המשטרה אל הרחוב בשעה שהכוחות יורים לעבר אזרחים, אך אינך רואה את מה שקדם להגעת המשטרה. אתה מתעלם מכל הסרט שבו ראו את התפרצות כנופיות העבריינים שירו לכל עבר ופגעו באזרחים. המשטרה רק מגיבה..."

נתניהו מסביר באמצעות דימוי ויזואלי. הקהל האמריקאי פתוח לדימויים שלקוחים מעולם המערבונים. את הטענה המילולית שישראל רק מגיבה להתקפות המחבלים נתניהו החליף בטיעון שהוא דימוי. דימוי חזק ממילים גם כשהן באות מפיו של דובר אנגלית משובחת.

■ ■ ■

כשהיה תלמיד תיכון בפילדלפיה היה נתניהו שולח לאחיו יוני, בעת שירותו בסיירת

מטכ"ל, עבודות שהגיש למוריו. יוני הגיב בהתפעלות מהולה בקנאת אחים: "יש לך כישרון התבטאות מדהים", כתב לו בעקבות עבודה שכתב על תומאס ג'פרסון, "הלוואי שידעתי חצי מהאנגלית שאתה יודע. אתה מסוגל, כפי שנראה לי, לנצל את כל מלאי השפה העומד לרשותך. אם תמשיך בקו הזה תצליח להפיק דברים נפלאים. אם בשישית אתה מסוגל לכתוב יצירה כזו, מי יודע מה תכתוב כשתהיה בשמינית, והלאה והלאה".

לא הייתה זו מתת אל אלא פרי עבודה קשה ושוברת שיניים. למעשה, ההסברה הישראלית חייבת חוב עצום לילדה אחת. שמה ג'ודי. נתניהו אומר שהוא עדיין מחפש אותה כדי להודות לה, אך לא הצליח לאתרה. זו הייתה הילדה שישבה לידו בכיתה באותם ימים שנתניהו מתאר כטראומטיים. "זה היה נורא, שבר קשה. קשה מאוד. אני בן שמונה־תשע ולא ידעתי מילה באנגלית. מילה", משחזר ביבי את הימים שבהם עקרה משפחתו לארצות הברית.

ג'ודי, שישבה לידו בכיתה, הייתה שולפת כרטיסיות ועל כל כרטיסייה משפט אחד אותו לימדה בסבלנות. נתניהו זוכר את המשפטים ששינן: "ספוט איז א דוג" ואת ההנחיות מאמו צילה כיצד לסנן את צירוף האותיות TH: "קח את הלשון קדימה, תניח אותה על השיניים הקדמיות, תעשה עם השפתיים".

'עד היום אני מחפש אותה', נאנח ביבי בחיוך כמו נזכר באהבת ילדות. כך, הילד המהגר שלא ידע מילה באנגלית, למד בזכותה של ג'ודי החביבה את השפה שבאמצעותה הוא עתיד להיות המסביר הטוב בתולדות ישראל.

"האם נתניהו למד להופיע?" התשובה שלילית. נתניהו עוד לומד. בכל פעם מחדש. מתכונן לכל ריאיון, מתכנן ממש את המסלול שבו יעבור עד לפודיום, משכתב, עושה חזרות בקול רם ומשפצר ומתאמן. אפילו בקדנציה החמישית הוא רוכש ספרים על אודות אומנות הנאום. לפני נאומים משמעותיים, כמו אלו באו"ם או בקונגרס, נתניהו מפנה את כל הלוי"ז ויושב להכין אותם שעות על גבי שעות.

"האם זה בא לו בקלות ובטבעיות?" כן ולא. זה הופך לטבעי עם השנים, כי הוא חי במעין אקווריום, שקוף למצלמות ולהדלפות בכל מילה, ולכן מאוד מתורגל לאור הזרקורים, אך הוא עדיין עובד קשה מאוד כדי שחליפת התדמית לא תיפרם. אין אגביות ופעילות תקשורתית כלאחר יד. יועץ התקשורת נכנס לחדרו במהלך היום יותר מאשר המזכיר הצבאי.

כך נוצרת מציאות מדומה

משל הבקבוקים של נתניהו נחשב לרגע מכונן. ערב בחירות 2015 הוא הצליח "לשתות" באמצעותו את המנדטים של מצביעים דתיים. הוא ערך ביקור במעוז

הציונות הדתית, מכינת עלי שבשומרון. על השולחן לפניו הוצבו שני בקבוקי מים, שנתניהו השתמש בהם כדי לתאר למה מסוכן להעניק עוד פתקי הצבעה למפלגות ימין אחרות מלבד הליכוד: "זה הליכוד, וזה השמאל, העבודה, או איך שהם קוראים לעצמם עכשיו", הציג נתניהו את הבקבוקים. "מלאכת הרכבת הממשלה תוטל על המפלגה שמפלס המים שלה יותר גבוה. לא הגוש יקבע", אמר נתניהו.

בהמשך נאומו נשפכו המים מאחד הבקבוקים, הבקבוק שייצג את הימין. בקלפי זה לא קרה, נתניהו שתה את קולות הציונות הדתית וניצח.

נתניהו לא רק מייצר תמונות שימחזו את המסר שלו (מאייר פצצה או מציג בקבוק), המסר שלו עצמו הוא תמונה (איש שמן, סילון גז). נתניהו מציג דימויים מוחשיים ומסביר אותם באמצעות דימויים מילוליים. הקהל יוצא ממנו עמוס בתמונות. כל מילה שלו — תמונה. בכך הוא לוקח את קהל אל מחזות הדמיון, מייצר "מציאות מדומה", שבה התחושה מחליפה את התבונה. זו בדיוק הייתה ההאשמה שלו כלפי שמעון פרס:

אני לא יודע אם מר פרס מכיר את זה, אבל יש משחק שהילדים משחקים היום, משחק מאוד מתקדם, קוראים לו Virtual Reality, זאת אומרת "מציאות מדומה". לובשים מין קסדה, מין מסכה, ומדמיינים את המציאות בכל מיני צורות. נלקחים למחזות הדמיון, לארצות אחרות, למקומות אחרים. זה טוב לשחק בחדר סגור, אבל מסוכן מאוד אם מנהיג לובש קסדה כזאת, מסכה כזאת, ופשוט מתנתק מן המציאות. כי חזון "המזרח התיכון החדש" מניח שאנחנו פה באירופה ולא במזרח התיכון.

■ ■ ■

בעידן המסכים הגיוני לא לפנות אל ההיגיון. אין טעם להשחית מילים. זה עניין של זמן מסך.

חברות הטכנולוגיה מודדות כל העת באיזו מהירות ממוצעת גוללים את מסך הטלפון הנייד במורד הפרסומים באתרי החדשות או ברשתות החברתיות. שנייה או שתיים ואנחנו מרפרפים הלאה.

את מרבית המידע על הפוליטיקה אנו קולטים בשברירי שניות. איש לא מתעמק ואיש לא מעוניין בניתוח עמוק של השיח הפוליטי וטיעוני הצדדים. היד מדפדת קדימה. אל מול הצפת המידע הזו אין תועלת בעוד מידע. אל מול כל המילים לא יעזור לשפוך עוד מילים. טיעונים חזותיים ורגשיים הם הבסיס לשכנוע בתקשורת ההמונים המהירה והדיגיטלית.

"הדימוי פסקני יותר מהכתיבה. הוא כופה את משמעותו בבת אחת בלא ניתוח ובלא פיזור", כותב רולן בארת ב"פוטוגניות אלקטורלית" כדי להסביר כיצד מנהיגים כופים

עלינו דימויים על מנת להיבחר בעידן המודרני.

מול המראה

"ראש הממשלה, הנאום חשוב מאוד — הייתי צריך להקדיש לו יותר זמן ומחשבה. לצערי המשימה 'נחתה' עלי היום. זה 'מטורף' לחלוטין. התוצאה שלפניך דרושה עוד שיפור והשלמה. אני מקווה שהדברים יהיו לך בכל זאת לעזר", כך כותב לנתניהו אחד מיועציו, ורומז על התנהלות הלשכה.

נתניהו מעביר קווים על דברי היועץ באופן שעוד ניתן לקרוא את שנמחק ומתחיל בעצמו לעשות את השיפורים וההשלמות. גם בתוכן הדברים הוא מוחק הרבה, מוריד כמעט את כל הפסוקים, מוסיף לטקסט מעין בלונים קטנים, שבתוכם תזכורת לעצמו, כגון: "כאן שמירה על הביטחון ושמירה על ירושלים", או "האופוזיציה משגרת לעברנו חצי ביקורת במקום כלפי הפלסטינים". בכל כמה משפטים מוסיף P גדולה — פאזה. כשהוא מעביר את הנאומים לכתבניות, הוא כותב להן בראש הדף הראשון: "להדפיס באותיות גדולות ולשים לב לפסקאות". נאומיו מודפסים בפסקאות קצרות ובפונט ענק כדי שיוכל להרים מבט למצלמות.

חבריו לתיכון האמריקאי צ'לטנהם בפנסילבניה מספרים על נער מעט "מתנשא", שתמיד הביט מלמעלה על שעשועי הילדות האמריקאיים השטחיים, אך היה פעיל מאוד דווקא במועדון הדיבייט של התיכון, מועדון הוויכוחים שהכשיר את חבריו לטעון ולהדוף טיעונים. נתניהו בלט שם. בגיל 33, כשמונה לציר ישראל בושינגטון, הדיבייט היה לו למקצוע. אנשי השגרירות הישראלית היו רואים לעיתים את הציר נתניהו עומד מול מראה ומתאמן לקראת ראיונות. אחד מהם סיפר כיצד היה נתניהו מעבה את קולו, מתרגל יציבה, מסגל הבעות פנים שישרתו את מסריו המילוליים ולעיתים חותך את האוויר בידי כבתנועות קרב כדי להלהיב את עצמו.

00151 04812 017121

Handwritten notes in Arabic script, including the word "مكتبة" (Library) and "مكتبة" (Library).

וזו ישיבתה הראשונה של הכנסת אחרי יום העצמאות הארבעים וחמשה למדינת ישראל,
 בפחת שנת החמישים, שנת ה'ובל, למדינה. לפיכך, ארשה לעצמי לחרוג השם מן
 השיגרה הפולמוסית הנהוגה בישיבות מעין זו, וליתר את דברי לאו דוקא למפלג
 ולמפלג את המדינה הישראלית, אלא למאחד והמלכ אותה. ^פשרי חברה שטועה
 ומסוכסכת לא תמצא את החוסן הפנימי לעמוד באתגריה הגדולים, והזמן הזה, העשוי
 לדרוש מאיתנו הכרעות היסטוריות, מחייב אותנו ללכידות פנימית ולחתיצבות
 מאוחדת לעת קביעת דמותה ועתידה של ארצנו. ^אכל ליבי ^בנני מאמין כי רב לאין
 ערוך המאחד אותנו על המפריד, ואנחנו נפגשים בסופו של דבר כולנו, כדברי
 המהפכן ^גיחזקאל ^דבן אבנר, "בשורה שבו הדברים מתאחים".

אני מבקש להביע היום מחויבות אישית למאמץ עליון למצות את המשותף לכולנו. לא רק בסוגיות המדיניות הקשות העומדות על הפרק, כי אם גם בסוגיות עקרוניות כגון במאמץ ההדדית לעצב פשרה הוגנת שתשמור על המסגור-קו בין הדרישים השונים

הוא הזמין גם שיעורים פרטיים עם ליליאן ויילדר, שחקנית יהודייה שהפכה למומחית בעלת שם עולמי לעמידה בפני מצלמה, ושכין לקוחותיה היו גם ג'ורג' בוש ואופרה וינפרי. יחד הם היו מנתחים את ההופעות של נשיא ארצות הברית רולנד רייגן, ואת השימוש שעשה רייגן השחקן בכישורים שהביא עימו מהוליווד לבית הלבן. רייגן השמרן הוא שטבע כלפי רוסיה את הדימוי הזכור: "אימפריית הרשע". 33 שנים מאוחר יותר יאמץ נתניהו את הביטוי הזה כלפי ידיעות אחרונות.

לצורך שכלול ותרגול הופעותיו בתקשורת קנה הדיפלומט הצעיר מצלמה והציב אותה בסלון דירתו בארצות הברית. אשתו האמריקאית פלייר שימשה על תקן המראינת, ויחד הם ערכו סימולציות של ראיונות במעגל סגור. את קלטות הווידאו שצילמו היו מקרינים ומנתחים כדי להפיק לקחים, ללטש תנועות ידיים ולדייק מסרים. ספריה של הגורו האמריקאית על טכניקות משחק מול מצלמה מכילים שורה ארוכה של טיפים. היא גם פיתחה שיטה של שבעה שלבים להופעה משכנעת. מלבד הוראות הנוגעות לשפת גוף, משפטים קצרים וקליטים, והחובה להתחבר לרגשות, ויילדר נוהגת להדגיש בהדרכותיה את הצורך של הדובר דווקא ב"להיות אמיתי", או לפחות להיראות כמי שמתכוון לכל מילה ולא רק מדקלם את הטקסט: "עליך לדבר כאילו אתה אומר משהו ממש חשוב וממש מתכוון אליו", מלמדים במכון שהקימה. בין הציטוטים מספריה הרבים ניתן למצוא את: "אל תסתפקו בדיבור, השתמשו בכל החושים בשביל להעביר מסרים".

נתניהו משתמש במילים שנוגעות. את הטיעון על גודלו של המגזר הציבורי לעומת הפרטי והתימוכין המספריים באחוזים אנחנו שומעים — את "השמן והרזה" אנחנו גם רואים וגם שומעים. אנו מפעילים שני חושים כדי לקלוט את המסר. את הטיעון "איראן איום לישראל" כולנו מבינים, אך "נמר טורף שהשתחרר מכלובו" הופך את המסר לחזותי וכך לממשי ורגשי.

שר האוצר נתניהו מתאר אפילו נושא מקצועי ויבש של הליכי תכנון ובנייה בצורה שמשולבים בה סיפור, הומור, רגש ודימויים — הכול בליווי שפת גוף ותנועות ידיים ממחישות:

ויה דולורזה! כאבים... ייסורים... דברים נוראיים... אתה מתחיל בוועדה ארצית ועובר לוועדה מחוזית ויורד לוועדה מקומית וחוזר לוועדה אזורית וחוזר חלילה במעגלים, בלופים אינסופיים, זה כמו מין נחש כזה מתפתל. הוא מתפתל בתוך עצמו ובסוף, בסוף, אחרי שנים של ייסורים, אולי תגיע לאישורים. אין דבר כזה בעולם. הבירוקרטיה הזו חונקת את הכול.

כאשר המוח מקבל את המסר מכמה חושים הוא חווה זאת באופן יותר עוצמתי. המידע כביכול יותר "מוצק" ולכן זוכרים אותו לאורך זמן רב יותר. מכאן השימוש במילים שמתארות תמונות, מעוררות תחושות, מזכירות טעמים, ומעלות ריחות. ככל שמסר מפעיל יותר חושים כך הוא יותר נוגע באנשים. האתגר של כל מי שעומד בפני קהל הוא לגרום לאנשים לא רק "לראות בעיני רוחם" ולדמיין, אלא גם להריח, או לטעום או להרגיש את הדברים.

מילים שנוגעות, משפיעות ונוכרות הן מילים עם ריח וטעם. דימוי האתרוג של אריק שרון היה כזה. ליריבו בני גנץ ניסה להדביק נתניהו טעם מסוים: "אני מדבר מהלב. אני לא מדבר באיזה תסריט שהכניסו לי לפה, כמו צנון".

נאום גדול יתואר כ"מעורר צמרמורת". אכן רטוריקן הוא זה שמילותיו גורמות לתחושה גופנית, כאשר המילים פורצות את גבולות השמיעה ונוגעות בדמיון, בזיכרונות, בטעם ובריח. לעיתים נתניהו מצליח לעשות זאת עם הדימוי הנכון ואז הוא מעורר תחושות מוחשיות אצל השומעים. זה קרה באחד מהנאומים הזכורים ביותר שלו בכנסת — נאום החמוצים.

חיוך לצד שמאל

כתבי הכנסת של כל ערוצי הטלוויזיה עמדו בשורה בקומת הממשלה של הכנסת ודיווחו בהתרגשות על הנאום ועל הסערה כשבמדרגות מאחוריהם נראה יורד נתניהו מוקף מאבטחים. "אדוני ראש הממשלה..." ניסו הכתבים לזעוק ולזרוק שאלה, אך נתניהו, מנוסה מכדי להשיב, המשיך אל תוך הלשכה והדלת נסגרה אחרי דבוקת הפמליה.

בתוך הלשכה נעמדו כל אנשי הצוות, כעשרה במספר, והחלו למחוא כפיים בהתלהבות. זו הייתה חגיגת ניצחון של נאום שהושקעו בו עשרות שעות הכנה. "זה היה טוב", התמוגג נתניהו. יונתן אורין כבר הראה לנתניהו לקט של תגובות מהרשת. הדוברת עידכנה שכולם שידרו את "הכול בחי" וטופז לוק, יועץ הניו מדיה, הודיע: "יש לי רעיון גדול", ורץ לפתע החוצה מן הלשכה.

בתחילתו של הנאום הנואם ממצב את עצמו. טון הנאום הוא של "יש לי חלום", המילים עליהן יחזור — "לפני 100 שנה". לפני 100 שנה ניתנה הצהרת בלפור, היום יחסיה המדיניים של ישראל פורחים, בשבוע הבא הוא טס ללונדון; לפני 100 שנה האוסטרלים כבשו את באר שבע, בשבוע הבא ראש ממשלת אוסטרליה יגיע לישראל לביקור, ובהזדמנות זאת כמה מילים על באר שבע, איך הפכה לבירת הסייבר בתקופתו; לפני 100 שנה אלנבי שיחרר את ירושלים, תראו אותה פורחת היום, בתקופתו, תחת ממשלתו; ולפני 100 שנה התאבדה שרה גיבורת מחתרת ניל"י, תראו

את עוצמתה הביטחונית של ישראל היום. מובן שהוא פועל להנצחתה של אהרונסון. הבן של ההיסטוריון מדביק אליו את הישגיה של מדינתו, מייחס אותם לעצמו ומציב אותם כרוכים יחד כחלק מרצף היסטורי של תקומה יהודית כוללת, שכוללת גם את תקומתה של הפועל באר שבע. מופת של ניסוחים שעבר למעלה מ־20 טיוטות ועיבודים משום שנתניהו מייחס חשיבות רבה לנאומי פתיחת המושב של הכנסת שמשודרים במלואם בכל הרשתות. אבל מהנאום המפואר הזה תיזכר רק מילה אחת, היא תיתן לו את שמו, הקופירייטר שלה היה נתניהו עצמו.

"אוי, זה טוב, זה טוב", ביבי פרץ בצחוק וכהרגלו בשעת צחוק, כמו בשעת כעס, טפח ביד פתוחה על השולחן בכל עת שקרא את הקטע הזה בטיוטה. "זה יהיה גדול", התלהב ויועציו מתמוגגים סביבו. "אני מדמיין את הפרצוף של ציפי ובוז'י", אמר.

"ראש הממשלה, צפויות הרבה קריאות ביניים", אמר אחד מיועציו. "טוב מאוד", השיב נתניהו. הוא פורח על הדוכן בשעה שמנסים לקטוע אותו, וביקש להדפיס לו מחדש את הנאום אחרי התיקונים החדשים.

כך נשמע דבר ראש הממשלה מעל דוכן הכנסת בנאום פתיחת המושב, בעניין תעשיית החמוצים:

תעשיית הדכדוך עדיין קיימת, ויש לה נציגים מכובדים בבית הזה ובתקשורת. לאחרונה תעשיית הדכדוך אפילו הצמיחה ענף חדש. היא הצמיחה: ענף החמוצים. פעם טיפחו אתרוגים. היום הם עברו — לחמוצים. היום הם אומרים: "יש תחושת חמיצות בציבור"; אלטרנטיבה, "נתניהו מסתובב בפנים חמוצות". הם לא יכולים להחליט אם אני חמוץ, או זחוח, או שניהם; "מחמיצים פה הזדמנויות היסטוריות"... יש לי כבוד רב למוסדות הדמוקרטיה — אין לי שום כבוד לצביעות! החמוצים עושים עוד משהו. זאת עונת המלפפונים, אז יש גם מלפפונים חמוצים. החמוצים עושים עוד משהו. כשאנחנו בשלטון הם תמיד, אבל תמיד, מתארים את מצב המדינה כ"דשדוש מתמשך", "קיפאון", "בִּמְקוֹם דְרוֹךְ". מבחינתם, כל עוד לא מפנים יישובים יהודיים — זה דשדוש, ולא חשובים כל ההישגים שלנו. אני שמח שהדאגה ליישובים חילחלה גם לאופוזיציה. זאת התקדמות. אני רוצה לתקן שאמרתי שהם תמיד אומרים רק מילים שליליות, זה לא נכון. לפעמים החמוצים גם נותנים איזו רבע מחמאה — "טוב, לדבר הוא יודע, אבל מה הוא עושה?"

אז הפריחה המדינית, השגשוג הכלכלי, הורדת האבטלה ושיעור העוני, העוצמה הביטחונית, הסייבר, בלימת המסתננים, המהפכה התחבורתית, הפרחת הנגב והגליל — כל זה כאילו לא קיים. למה? כי אם לא פינית לא עשית! נוסחה פשוטה.

...ובמציאות כמובן הכול הפוך: לא דשדוש, אלא תנופה. לא נסיגה, אלא התקדמות. לא חמיצות, אלא חיוכים.

החגיגות נמשכות. טופז לוק נכנס לחדר. הוא מחזיק ביד קופסת חמוצים גדולה. הוא יצא למזנון וביקש מלפפונים חמוצים. עכשיו הוא משכנע את ראש הממשלה להצטלם עם קופסת החמוצים כשברקע דגל ישראל ומגרסת מסמכים. "לא מספיק מילים, צריך גם תמונה שתיצרב", אומר לו לוק. נתניהו למד "לזרום" עם הצעירים, נעתר והצטלם. בניגוד לחיוך אמיתי המופנה לשני צידי הפה החיוך היהיר מופנה לצד אחד בלבד. נתניהו בחר להביא לפריים את החיוך הזוחל.

אנשים בוחרים דימוי

שינה איינגאר היא חוקרת עיוורת, שכמו על פי המשל העתיק, היא זו שרואה למרחוק. איינגאר, פרופ' לקבלת החלטות מאוניברסיטת קולומביה, ממוקדת במחקריה בבחירות שעושים בני האדם. עיוורונה רלוונטי למחקר שבאמצעותו ניתן להבין טוב יותר את הכריזמה של נתניהו.

לאיינגאר, מומחית באומנות הבחירה, אין כעיוורת יכולת לבחור עצמאית את הלק לציפורניה ועליה להסתמך על המלצות של אחרים. באחד הביקורים במכון הקוסמטיקה היא ניסתה להחליט בין שני גוונים של לק ורוד שהוצע לה. שמו של האחד: נעלי בלט. שמו של השני: קסם. שינה איינגאר שאלה את הנשים שסביבה איזה לק עדיף. הדעות במכון היו נחרצות אך מנוגדות.

אישה אחת אמרה שבאופן מובהק עדיף לפרופסור לבחור ב"נעלי בלט". "איך הלק נראה?" שאלה אותה איינגאר, והאישה ענתה: "זהו גוון מאוד אלגנטי של ורוד". אך אישה אחרת התערבה וטענה בתוקף שכדאי הרבה יותר לבחור דווקא ב"קסם". גם היא נשאלה איך הלק נראה, והסבירה "זהו גוון זוהר של ורוד". כל אחת מהנשים הייתה מאוד בטוחה בדעתה, וההתלבטות של העיוורת עוררה דיון סוער בקרב באות המכון. כדי להחליט שאלה הפרופסור: "אז איך אני מבחינה ביניהם? מה ההבדל?" הן הסבירו שוב ושוב שהאחד אלגנטי, השני יותר זוהר, וניסו לתאר באוזניה את מה שעיניה לא יכולות לראות. לא קל לתאר צבע, טעם וריח. שיינה מספרת בחיוך רחב שהדבר היחיד שעליו הסכימו שני הצדדים המתווכחים היה ש"אם היא רק הייתה מסוגלת לראות את 'נעלי בלט' ו'קסם' היא הייתה מיד מבינה על מה מדובר".

איזה לק בחרה הפרופסור לרכוש? היא פשוט לקחה את שני בקבוקי הלק למעבדה שלה והורידה מהם את התוויות כדי לערוך ניסוי שנועד לברר האם הנשים המתווכחות הושפעו מהמילה השונה או מהגוון השונה. כלומר, האם הבחירה נובעת

מהשם שעל הבקבוקון או ממה שיש בתוכו. איינגאר הביאה נשים רבות למעבדה, הציגה את הוורוד הזוהר והוורוד האלגנטי ושאלה אותן: "במה את בוחרת?" 50% מהנשים האשימו אותה שהיא עובדת עליהן: "ברור לחלוטין שלשם הניסוי מילאת בבקבוקי הלק בדיוק את אותו צבע לק", אמרו הנבדקות, שסברו שאין הבדלי גוונים. "עבדת עלינו".

שיינה לא עבדה על הנבדקות שלה, אבל אלו שכן "עובדים על המוח" הם כמובן כותבי התוויות הממתגים את המוצר. הוויכוח במכון היופי היה אומנם סוער, אך בפועל הוא לא התבסס על ההבדלים בצבע אלא רק על ההבדל הרגשי שיצרה התווית. בשלבים נוספים במחקר המשעשע הזה הוחלפו תוויות ה"קסם" ו"נעלי הבלט" זו בזו והתוצאות היו ברורות. אנחנו בוחרים בתווית, בעטיפה, לא בדבר עצמו. אגב, הרוב המכריע של הנשים העדיף את התווית של "נעלי בלט" גם כשהוחלפו התוויות. לעומת זאת, כאשר המוצר היה ללא תוויות כלל והבחירה נעשתה רק על בסיס גוון הצבע, הייתה עדיפות מסוימת ל"קסם". אנשים לא בוחרים תכנים, מנהיגים ועמדות. אנשים בוחרים דימוי.

נתניהו מסתמך על תוצאות מחקרה של איינגאר ומחקרים רבים אחרים שעוסקים ב־מיתוג־מכירות־פוליטיקה, כשהוא מגדיר בשיבוט קמפיין וקריאייטיב את הדימוי שיש להדביק לכל אחד מהמועמדים שמולו. לאחר שהוא מגדיר את הדימוי יוצאים אנשיו להפיצו בתקשורת.

את יריבתו ציפי לבני דימה לדמות קרטון. את גנץ דימה לבובה הנשלטת בידי יועצי תקשורת; יצחק הרצוג — פיצה בוז'י; מנהיגי כחול לבן — בובות מתקוטטות; בנט ושקד — ילדים בגן שמשחקים בלגו. הדימויים נועדו להשטיח את יריביו. בפרסומים לא רשמיים במימון הליכוד, לבני הוצגה ואף צולמה כיצאנית פוליטית, גנץ כסכיזופרן. את לפיד הקפיד להציג כפרזנטור ומגיש חדשות. בסרטון אחר בני גנץ הוצג כפושט רגל, מחפש עבודה, נטול תשובות וניסיון.

להדבקת דימוי ליריב הוקדשו משאבים רבים. שחקנים מנוסים, תסריט מזוקק, בימוי מהוקצע, קבוצות מיקוד שיצפו ויעירו. לכל אחד מן הסרטונים הללו, עתירי תקציב הפקה, היו למעלה ממיליון צפיות.

את הפרקליטות ייצגה מתפרה, בה יושבים החייטים ותופרים לו תיקים פלילים; את נוני מזוס, מו"ל ידיעות אחרונות בו הוא רואה איום תקשורתי נורא, דימה ללורד וולדמורט, הלוא הוא המכשף הנבל מסדרת הארי פוטר שאין להגיד את שמו. אם נתניהו קוסם, מזוס מכשף.

כמו את יריביו, נתניהו הופך גם את עצמו לדימוי. בסרטוני ערב בחירות הוא מרשה לעצמו לגלם תפקידים מדומיינים, להיות הדימוי הרצוי של עצמו.

בסרטון אחד הוא מציל בחוף הים, שהודף כדורי טניס ומטקות וכל איום שמתקרב לחופי ישראל. "אני מתחיל משמרת חדשה ביום הבחירות אם תיתנו בי את האמון", הסביר לשני הבחורים שהגיעו לרחוץ בים הסוער של המזרח התיכון. בסרטון אחר גילם מדריך טיולים ביער גדוש סכנות ואת לפיד־גנץ למדריכים מבולבלים שאיבדו את הדרך. ביבי מכנס אליו בין העצים את הצעירים המפוחדים להדריכם בשבילי החיים והפוליטיקה. בסרטון אחר, שזכה לתהודה בינלאומית, הורים מזמינים שמרטף לילדיהם ומקבלים במקום זה את "ביבי־סיטר".

הוא המבוגר האחראי. שומר ישראל. המגן האחרון על הילדים. מתחת מסתתר דימוי האב — אבי האומה. בכל הדימויים יקפיד על מעמד השומר, המגן.

סוד הקסם 2: רואים את הקולות. באמצעות שימוש בדימויים המפעילים חושים, דמיון ורגשות, מצליח נתניהו לפשט את מסריו ולהפוך אותם לקליטים ולמוחשיים. בכך הוא גם עוקף לעיתים חשיבה ביקורתית, המבוססת על עובדות ועל נתונים ומעביר את השיח לאפיק רגשי, שמאפשר הזדהות של הציבור. בקמפיינים הוא מקפיד להדביק ליריביו דימויים שליליים ואת עצמו הוא מציג כ"שומר ישראל".

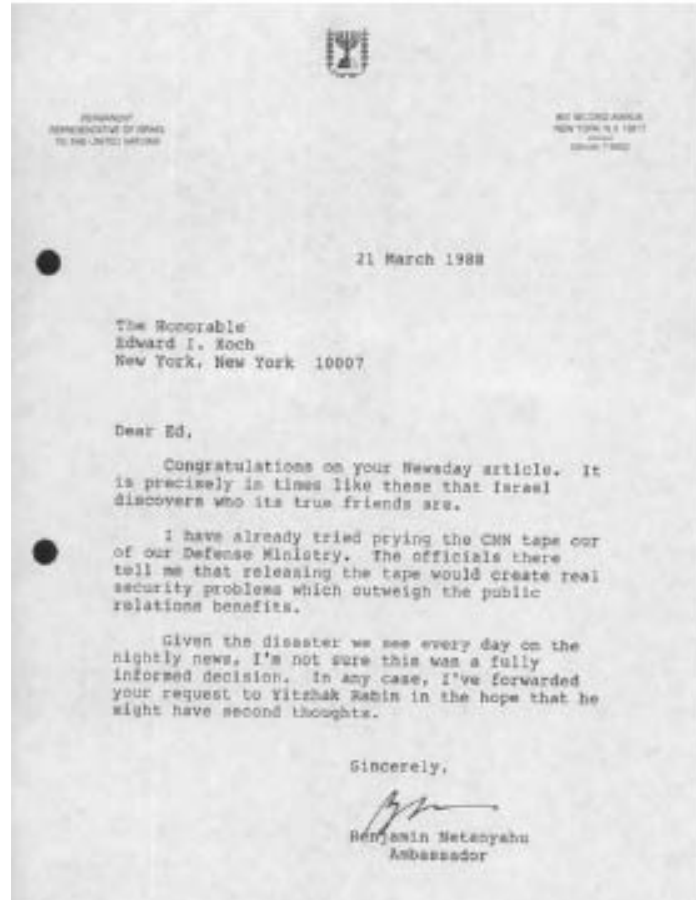
פוטו-פוליטיקה

התמונה

"שחררו את הסרטון", הרים השגריר הישראלי את קולו לתוך שפופרת הטלפון האדום המחבר בינו ובין מטה הקריה בתל אביב. "זה אסון מה שקורה כאן, זה אסון". השגריר הוא נתניהו, הסרטון שהוא מבקש ממערכת הביטחון לשחרר הוא סרטון קשה לצפייה, שנתניהו מבקש להציג בפני הציבור האמריקאי. "האסון שקורה כאן" הוא אסון הסברתי שמשתקף בשידורי תוכניות הלילה, שעוסקים בפעולות צה"ל במלחמת לבנון הראשונה. בסרטון נראית הוצאה להורג אכזרית של צעיר ערבי שמואשם בשיתוף פעולה עם ישראל. ראש עיריית ניו יורק היהודי, אד קוק', שמע על הקלטת הלוהטת הזו והפציר בנתניהו, "תדאג להעביר לי את הסרטון. אני אקריין אותו. רק ככה יבינו כאן שאצלם אין זכויות אדם".

מערכת הביטחון לא שיחררה את הסרטון. היא חששה שיחשוף מקורות מודיעיניים. קוק', ראש עיר שהיה מיוודד מאוד עם השגריר הישראלי, שלח לנתניהו איגרת רשמית: "אני רוצה להראות את הסרטון לעורכים ולכתבים אמריקאים. זה יכריח אותם לשנות את היחס כלפי ישראל".

נתניהו ענה לו שבישראל לא יודעים להסביר בתמונות. הוא התנצל: "גורמי הביטחון ענו לי שפרסום הקלטת ייצור בעיות ביטחוניות שמשקלן גדול יותר מאשר יחסי הציבור". השגריר הצעיר לא הסתפק בכך אלא באופן חריג שיתף את ראש עיריית ניו יורק: "בהתחשב באסון שאנו רואים כאן יום יום בחדשות הלילה, אני לא בטוח שהם קיבלו החלטה מושכלת. אני מעביר כעת את הבקשה ליצחק רבין בתקווה שהוא יחשוב על זה בשנית".

שר הביטחון רבין סירב לבקשת נתניהו. הקלטת נשארה גנוזה. 30 שנה אחר כך יעלה נתניהו לבימת האו"ם, עם תמונות של הוצאות להורג של פלסטינים בידי חמאס, ילבין מידע מודיעיני שנאסף בעמל וישתמש בו לצורכי הסברה נגד איראן, חיזבאללה או חמאס. הוא יודע — בהסברה התמונה היא לב העניין.

ה־TED של ביבי

"המצגת", זהו שמו של קובץ ה"פאוור־פוינט" במחשב האדום של ראש הממשלה. הוא מסווג כ"סודי ביותר". במידה רבה זהו הקובץ שעליו נשענת תדמיתה של ישראל בעידן נתניהו. נתניהו הוא הפרזנטור של המצגת הזו. כשהוא מעביר אותה נוהגים לומר בלשכה: "הוא באמצע ה־TED שלו". זה אכן מופע.

המחברים של המצגת הם שניים שנתונים בוויכוח מתמיד: האחד הוא מנהל מטה ההסברה הלאומי, ירדן ותיקאי, וחברו הוא אלוף משנה מחיל המודיעין, כינוי ע', היושב באקווריום של ראש הממשלה ולפחות פעמיים ביום נכנס לנתניהו עם חומר מודיעיני חדש שמגיע מאמ"ן.

נתניהו מעביר את המצגת בעצמו לכל ראשי המדינות איתם הוא נפגש. בתוכה מתומצתים כל טיעוני ההסברה הישראלית בהתבסס על חומר מודיעיני איכותי. היא מתעדכנת באופן כמעט יומיומי והחלק הארי שלה הוא הביטחוני. יש בה מפות, תמונות, סרטונים ונתונים, כמו למשל מפות של ההתבססות האיראנית בסוריה, שרטוטי נתיבי הברחות הנשק, העתקי מסמכים מארכיון הגרעין האיראני, מידע על מקורות המימון של ארגוני הטרור והקשרים החשאיים שבהם, תמונות לוויין של בסיסים סודיים במדינות ערב ותצלומים מפלילים על השימוש של "צבא הטרור של חמאס" באזרחי עזה כב"מגן אנושי".

בימים שלפני פגישת נתניהו עם מנהיג מדינה זרה או ביקור מדיני שלו בחו"ל, נדרשים אנשי המוסד להציג מידע עדכני שיוכנס לתוך שקפים מותאמים ובהם תיאור פעילות הטרור העולמי במדינה הספציפית.

לדרישת נתניהו, כל פרט מותאם למנהיג איתו נפגשים, כולל הקפדה על כך שקנה המידה במפות יותאם לשיטת המדידה הנהוגה במדינה ממנה בא המנהיג (מיילים או ק"מ). את ההנחיות של נתניהו לעיצוב המצגת אפשר ללמוד בבתי ספר לעמידה מול קהל. אחת הוגדרה כך על ידי ותיקאי: "מסר קצר וחד, מנוסח במילים מעטות, ואם הוא מבוטא באופן ויזואלי עליו להופיע במצג אחד (תמונה אחת, מפה אחת)".

כשאיש המודיעין ואיש ההסברה נפגשים כדי לעדכן את המצגת, האחד דורש להלבין ולחשוף את החומר המודיעיני, השני דורש להסתיר. במזכירות הצבאית של ראש הממשלה מצאו תועלת רבה דווקא בכך שהמסר במצגת פשוט, מדולל, כללי וקצר. כך אפשר "לעגל נתונים" באופן ששומר על המקורות המודיעיניים מהם הושג המידע הסודי. לכן, בדרך כלל, מצליחים הצדדים לאחר הוויכוח להגיע לעמק השווה בעצמם, אך לא פעם הם נכנסים עם המחלוקות לראש הממשלה והוא שנאלץ להכריע. הוא עובר על כל שקף ודורש שינויים מרמת העיצוב ועד הניסוחים. עם המצגת הזו הלך נתניהו כמעט לכל מפגש מדיני, כולל עם מודי ההודי, טראמפ האמריקאי ופוטין הרוסי. מול מנהיגים מסוימים הסיר שקפים שחשש שיודלפו.

מכל השקפים, לנתניהו חשוב במיוחד להציג לבני שיחו מידע על סיכול פיגועים בעולם בעזרתה של קהילת המודיעין הישראלית, שכן הוא מצא שהמנהיגים הזרים איתם הוא נפגש תמיד נדהמים ומתפעלים לראות את הנתונים על הפיגועים שכמעט התרחשו אצלם אלמלא ישראל. לצורכי המחשה דרש, למשל, להכניס תמונה של המטוס שהיה בדרך לאבו דאבי וכמעט התפוצץ ממטען אלמלא סוכני המוסד.

כשאל"מ ע' נחרד מחשיפה אפשרית של סוכנים מזכיר לו נתניהו במעין גזיפה: "אנחנו מדינה שיש לה מודיעין ולא מודיעין שיש לו מדינה". לא פעם בסיום ישיבות ההכנה נתניהו מעודד את ותיקאי וע', להמשיך להתווכח: "זה ויכוח בריא", הוא אומר ברצינות ומזכיר להם כמה הוא גאה במצגת הסודית, שהיא בעיניו אחד ההישגים

ההסברתיים הגדולים ביותר של ישראל.

גם כלפי פנים וגם כלפי חוץ ההסברה של ביבי מבוססת על ביטחון ועל איומים. נתניהו הורה לאמ"ן, לשב"כ ולמוסד שעליהם להתחיל ולחלוק עם מנהיגי ערב חומר מודיעיני מסווג על איומי טרור כלפיהם. בהוראת נתניהו יצאו לאורך שנותיו כראש ממשלה שליחים מיוחדים של המועצה לביטחון לאומי ושל המוסד עם מידע פנימי על איומים הנשקפים למנהיגים באפריקה, בירדן, במצרים ובמדינות המפרץ, ובעקבותיהם נערכו מעצרים בתאי טרור פנימיים שמנעו פגיעה בשלטון. גם אבו מאזן חייב את המשך כהונתו לנתניהו, שהעביר לו מידע על המזימה המתקדמת של חמאס להדחת יו"ר הרשות הפלסטינית.

מגמת השימוש במודיעין לצורכי הסברה ולמען הידוק יחסים מדיניים התעצמה לאחר שמקורבו יוסי כהן מונה לראשות ארגון הצללים. המידע המודיעיני בתקופתו לא משמש רק להסברה גלויה, אלא בעיקר לרקימת קשרים חשאיים עם מדינות זרות, כולל אלו שאינן מקיימות יחסים עם ישראל.

נכון לעשור השני של המאה העשרים ואחת, קשרי ירושלים עם בירות ברחבי העולם מבוססים לא רק על כלכלה, אלא בעיקר על היותה של ישראל אימפריית ביון, סייבר וריגול, מוקד לתעשיית נשק והחלטתו של נתניהו לפרוס בפני מנהיגים זרים את תמונת המודיעין.

פיו אומר, ידיו מציירות

כשהיה צעיר, ביבי אהב לשרבט ולצייר. הוא ביקש להפוך את תחביבו למקצועו וכשסיים את שירותו הצבאי נרשם ללימודי אדריכלות. שנים מספר למד זאת והיה מוכשר בכך.

"תמיד אהבתי לצייר. רציתי תמיד לבנות בניינים רבים. הייתה לי אפילו שאיפה כמוסה לתכנן ערים חדשות". נתניהו סיפר שגם אמו צילה עודדה אותו להחזיק בעט ובמכחול. במהלך ישיבות הממשלה, כשהוא בקשב חלקי לשריו, נתניהו נוהג לשלוף עט ונייר ולשרבט. לעיתים, במיוחד בחגים, הוא גם מעלה לעמוד הפייסבוק שלו כמה ציורים פשוטים ששורטטו במהירות בעט כדורי כחול.

בעיתות פנאי, ועם השנים הפנאי הלך והצטמצם, נהג נתניהו גם לצייר דיוקנאות. על אף שמאדריכל הפך לאיש שיווק ומשם המיר את משלח ידו למדינאות, פוליטיקה ומנהיגות — נרשה לעצמנו לומר שציור היה ונותר הדרך של נתניהו להעביר מסרים. מזה שנים נתניהו מצייר לאור מצלמות. טוש אדום שימש אותו בעצרת האו"ם בניו יורק כאשר ברגע השיא של נאמו הוציא ראש ממשלת ישראל את איור הפצצה, ואז מתח קו עבה בטוש אדום כדי לסמן את המקום שבו צריך לעצור את איראן בדרכה

לפיתוח פצצה גרעינית. הסצנה הבלתי נשכחת הזו אינה מקרית ואינה אירוע יחיד. הפיכת המסר לחזותי היא ליבת שיטת השכנוע של נתניהו. הוא עושה זאת באופן תדיר עם הצגת תמונות ותרשימים. רשימה חלקית של האביזרים ששלף בנאומיו השנתיים בפני עצרת האו"ם בניו יורק כוללת את מפות אושוויץ, תמונות של אנשי חמאס משתמשים בילדים בתור מגן אנושי, שברי רקטה שנורתה על ישראל, ספרים, תצלומי אוויר של אתרי טילים חבויים בלבנון, מסמכים — כל אלה רק בעצרת האו"ם. בהופעותיו האחרות הציג מפות, תרשימים, גרפים, מטבעות, כרזות, אביזרי הסתה פלסטינית, מסכות אב"כ ועוד. מול המצלמות הוא פועל כקוסם על במה, השולף משק אביזריו את החפץ הנכון ברגע הנכון כדי לייצר את אשליית הראייה.

■ ■ ■

צילומים: שאמר סטוק, צילומי מסך ממרחק עמוד הפייסבוק של נתניהו, ארכיון התצלומים הלאומי לע"מ, אבי אוחיון.

צילום: עמוס בן גרשון - לע"מ.

תסריט מדויק קובע את סדר השימוש באביזרים במהלך ההופעה. בטיוטת נאום אחת מופיעה הערת הבמאי בתוך סוגריים: "אבל בעוד 20 שנה זה מה שיישאר בזיכרון (מרים את החוברת הכחולה)".

ההערה בסוגריים מתייחסת לסצנה מבוזבזת מראש, שמגיעה לאחר שתקף את התקשורת שמתמקדת בהתקפות על מחדלים וכשלים. נתניהו מסביר במשך דקות ארוכות כיצד כל הפרשיות הללו ייעלמו בעוד 20 שנה ומה שייוותר אלה הם הישגיו והישגי פקידי ממשלתו, הכרוכים יחד בתוך החוברת הכחולה הזאת שהוא מרים כעת בספונטניות.

אבל בעוד 20 שנה זה מה שיישאר
בזכרון (מרים את החוברת הכחולה).

למדינת ישראל אין אוצרות טבע
ואין נפט גולמי. אין לנו שדות
יהלומים ולא מכרות זהב. מה שיש לנו
הוא המשאב האנושי.

הראש היהודי החושב,

השאיפה להוסיף ידע,

היצר היהודי העתיק לתקן את
העולם -

נתניהו מתסרט היטב את הופעותיו. במסיבת עיתונאים שהוגדרה "דרמטית", וכונסה ימים ספורים לפני בחירות 2019, סומן על הדף ממנו קרא נתניהו מתי עליו לעצור בדבריו. אז, בדיוק על פי התכנון, נכנס הדובר יונתן אוריך לבוש כעוזר במה — ג'ינס, טריקו ונעלי ספורט, שעומדים בסתירה לכל התפאורה הממותגת ודגלי ישראל — ומניח את מפת בקעת הירדן על כן ציור גדול מעץ. רק אז שיחרר נתניהו את הדימוי שהיה רשום בהמשך על הדף שלפניו. "זו תהיה חגורת הביטחון", הצביע על המפה הצבועה והבטיח לספח את בקעת הירדן אם ייבחר בפעם החמישית.

במלחמת המפרץ נתניהו אימץ לראשונה את השימוש באביזר בהופעותיו הפומביות. הוא היה סגן שר החוץ ורואיין ל־CNN. במהלך הריאיון נשמעה אזעקה.

סגן שר החוץ שם עליו מסכת אב"כ והמשיך בריאיון. פצצה הסברתית ויזואלית. שר החוץ דוד לוי אסר עליו להתראיין שוב. את ההשראה לשימוש באביזרים, סיפר נתניהו, הוא קיבל מחיים הרצוג ש"השאיר חותם עצום" בשעה שקרע מעל בימת האו"ם את ההחלטה המשווה בין ציונות לגזענות.

עיתונאי שהיה במפגשים הסגורים שלו עם מערכות התקשורת, תיאר את הציורים שנתניהו שירבט במהלך המפגש: "נתניהו שירבט קריקטורה של עצמו עם אף ארוך מאוד, ומיהר להסביר: "אם אתה קורא את "הארץ" או "ידיעות אחרונות", זו הדמות שלי: שרדן לחוץ, לחיץ ומיוזע. אם אתה רואה 'ארץ נהדרת', המשיך נתניהו וצייר דמות נוספת, "זו כמעט אותה דמות. מיוזע, נוכל, שרמנטי ושרלטן. את הדמות הזאת אני אוהב יותר, כי היא יותר רזה".

על הבמה עליה עמד נתניהו הונחו חפצים גדולים מכוסים בבד שחור ואטום. ברגע דרמטי מול המצלמות ובשידור חי הוא ניגש בתיאטרליות לערימה, השתהה לרגע קט ואז משך בחוזקה את הבד השחור מעל האביזרים המוסתרים, חושף את "השפן": ארון מלא בקלסרים המיועדים למסמכים וארונות נוספת, שבה עשרות דיסקים של מחשב, שהודבקו בעגולים כסופים וזוהרים זה לצד זה. "זהו ארכיון הגרעין האיראני שהשיגו סוכני המוסד", רעם קול הבריטון הסמכותי של ראש הממשלה. הצלמים סגרו צמצם ותיקתקו במרץ תמונות להנצחת הרגע בו נחשפו סודות הגרעין האיראני. מה היה בדיסקים שנחשפו? אף לא פיסת מידע אחת נצרכה על גבם. מה היה בקלסרים? הם היו ריקים לחלוטין.

הקלסרים והדיסקים נקנו זמן קצר לפני כן בחנות סמוכה לציד משרדי. העובד שנשלח לחנות התבקש על ידי שולחיו לשלב בין הקלסרים השחורים שקנה, גם כמה קלסרים בצבעי אדום וירוק כדי לרמוז על הדמיון לדגל האיראני. אילוסטרציה ששודרה בעולם כולו.

התקשורת הישראלית והבינלאומית שידרה זאת שוב ושוב, ובמקביל מתחה ביקורת על אופן הצגת הדברים. למה נתניהו לא הסתפק בהצגת כמה מהמסמכים עצמם ודרש מיועציו לקנות אביזרים שאותם ישלוף מאחורי וילון?

תמונות ופעולות — אלה שניים מהעקרונות החשובים ביותר להופעה בפני קהל. כאשר מרצה מדבר ובנוסף עושה משהו, הוא הופך את התמונה לחזותית וקליטה. הוא מצליח לשכנע, להמחיש ולייצר עניין. איננו זוכרים מילים, אך התמונות נחרטות. מה שנכון באוניברסיטה, בכיתה, בהרצאות TED ואפילו אצל הגננת בגן הילדים — נכון גם בפוליטיקה הישראלית והבינלאומית. תמונה חזקה ממילים.

מחויב להמחשה, גם כאשר הוא מדבר ואין בידו תמונות ממשיות, ללא קלסרים, תמונות, עזרים ואביזרים — גם אז הוא מצליח להפוך את המסר המילולי לחזותי. הוא

עושה זאת במו ידיו. הוא מדבר ומצייר את מילותיו באוויר. במעין פנטומימה. ידיו מאיירות באמצעות מחוות שונות את המילים שפיו אומר. "התושבים התרגשו עד דמעות. הם פשוט בכו. בכו. אין מילה אחרת", אמר נתניהו באחד מנאומיו שבהם תיאר שמחה של תושבים שפגשו אותו. בזמן שאמר זאת הרים את שתי ידיו והניח אצבע מתחת לכל אחת מעיניו וסימן תנועה איטית של דמעה במורד לחייו.

כשהוא מתאר עלייה בצמיחה הכלכלית — ידיו תמיד נעות מלמטה למעלה; צמצום הטרור — ידיים מתקרבות זו לעבר זו; חוסן כלכלי וחוסן ביטחוני — ידיים משתלבות זו בזו; הגדלת התקציב — ידיים מתרחבות; הפלסטינים יורים טילים — ידו מחקה את מעוף הטיל; המנוע שדוחף את המשק — יד דוחפת באיטיות את האוויר מימין לשמאל.

המחזה מפורסמת התרחשה בקדנציה הראשונה שלו, כאשר תיאר את מהלכיו הפיננסיים לחיזוק הכלכלה כמורכבים משלושה שלבים: בלימת הירידה, סיבוב ונסיקה. ידיו המאירות כלוליינות את התהליך מעל הפודיום הצטיירו כהצגה מוגזמת וסיפקו חומר רב לתוכניות הסאטירה.

כשצופים בתנועת ידיו של ביבי המאירות מילים הדבר נראה טבעי — "ככה הוא נוהג לדבר". לא כך — הדבר מתוכנן, מודע ונרכש — פרי מאמצים קפדניים ואימונים, כפי שהציג ד"ר ברוך לשם במחקרו את שיטות השיווק של נתניהו.

הנדסת התדמית מגיעה אצל נתניהו עד לתכנון מדויק של מחוות היד שהוא עתיד לעשות מול הקהל בקטע כזה או אחר בנאום. ד"ר לשם מוצא שבאחד מנאומיו המוקדמים, בראשית שנות ה־90, בפני ועידת הליכוד, כתב נתניהו את השורה: "ישנם חמישה דברים שהוצגו בוועידה על ידי עמיתי אריק שרון..." ליד המשפט הזה כתב בסוגריים ("יש למנות באצבעות ובאגרוף את הדברים"). בעת שנאם, הרים נתניהו את ידו והחל למנות אצבע אחר אצבע את חמשת המסרים. בסיום קימץ ידו לאגרוף והרעים בקולו את המסר המרכזי.

גם כאשר הוא מצלם סרטונים בלשכתו, הוא חוזר פעמים מספר על המשפטים ומתכנן את התנועה שתתאים למילים. יד חותכת באוויר להדגשה, אגרוף לעוצמה, פתיחת ידיים לסימון קרבה והצלחה. כאשר הוא מגיש את הטקסט ושוכח מחוות יד כזו או אחרת הוא מבקש מהצלמים: "עוד טייק". נתניהו הוא הבימאי של עצמו והוא בימאי קפדן מאוד. האדריכל לשעבר אינו מסתפק רק במה שישמעו ממנו, אלא עסוק בתכנון מדויק של מה שיראו אזרחי ישראל. לא חריג שסרטון של דקה מצולם במשך למעלה משעה.

יד על המצלמה

השוטר השווייצי כיבה את הסירנות והאורות המהבהבים בטרם התניע. כשהחל לעלות בפיתולי ההר אחז בהגה בשתי ידיים מאוגרפות ואימץ את ראייתו. גם הנהג הישראלי שמאחורי הניידת לא התפתה להסיט את עיניו מהכביש הפתלתל אל העמק הקסום והמושלג המשתרע מתחתיו מחשש להידרדרות. כך גם מאבטח השב"כ במכונית השלישית והאחרונה. זו שיירה קטנה במיוחד שמנסה לשמור על חשאייות.

במכונית האמצעית יושבים בני הזוג נתניהו, עטויי כפפות ומעילי סקי. הוא בשחור, היא בכחול. הם הרשו לעצמם להתפעל מהנוף השווייצי, סומכים על הריכוז של הנהגים בפיתולים החדים של הכביש הצר המוביל אל העיירה קלוסטרס, משם תחל הגלישה במדרון מכוסה הלובן. איש מהיושבים בשיירת ראש הממשלה לא היה מודע לטרנזיט העוקב אחרי השיירה. הטרנזיט היה נהוג בידי יוסי, הוא שמר מרחק וחבש כובע מצחייה.

כשהשיירה של בני הזוג נעצרה, עצר גם הטרנזיט במרחק בטוח. ציוד צילום והקלטה נפרק. כשבני הזוג יגיעו לאתר הגלישה עצמו, הם יפגשו מולם צוות צילום של חדשות ערוץ 2.

לימים יספר יוסי מולא, מפיק חדשות ערוץ 2: "הייתי די לבד באותו יום, כי רוב כלי התקשורת עוד לא הגיעו לדאבוס. עמדתי ליד המלון וראיתי את המאבטחים ניגשים למדוד בגדים. שאלתי מה הם לקחו והתברר לי שהם לקחו ציוד סקי ל-6-7 אנשים. היה ברור שהם לא לקחו את זה לצורכיהם הפרטיים. התחלנו לחפש את המקום שבו הם עמדו לעשות סקי. היה לנו רכב ועקבנו אחריו המאבטחים. ברגע שראו שהגענו ורצינו להתחיל לצלם..."

אז החל המשא ומתן. נתניהו, שבאותם חודשים נאבק בהאטה במשק והנהיג מדיניות כלכלית שהקשתה מאוד על השכבות החלשות, חשש מתמונותיו גולש עם שרה באלפים וחי את החיים הטובים. הוא חשש מטיפוח תדמית נהנתנית, אבל יותר מכך הוא חשש שיתועד מנסה לגלוש ונופל על עכוזו כשמגלשיו מתנופפים באוויר, בצירוף הכותרת "נפילת ראש הממשלה".

נתניהו ניגש למולא ולצוות הצילום שעמדו סמוך לרכבל. "אני מבקש שלא תצלם", הפציר במולא, "תן לנו מעט פרטיות". "אין סיכוי", השיב המפיק. "זה לא יקרה". "בוא נסכם", ביקש נתניהו לאחר הרהור, "תצלם רק חלק, את המדרון המתון, וביתר הגלישה תאפשר לי ולשרה פרטיות". מולא סירב בשנית. בקושי רב התאפק מלתעד גם את עצם הדיאלוג שהוא מנהל כעת עם ראש הממשלה עטויי חליפת הסקי.

נתניהו הניח על השולחן הצעה חלופית: "יוסי, נכון? תראה, לא גלשתי הרבה זמן, תן לי לעשות כמה גלישות אימון, ורק אז תתחיל לצלם, בסדר?" ראש הממשלה הניח

יד מקרבת על כתפו של המפיק, אך גם הבקשה הזו לא כובדה על ידי מולא, שחשש שנתניהו ינצל את ההזדמנות לחמוק מן המצלמות בגלישה אל צידו השני של ההר. "קודם כול תן לי לצלם ואחרי שיהיו לי תמונות אנחנו חוזרים למלון".

לנתניהו לא נותרה ברירה. הוא אחז במגלשיים והצטופף עם שני מאבטחים ושרה על קרונית הרכבל שנשאה אותם אל ראש ההר. בתחתיתו הצלם סגר צמצם, זום אין וזום אאוט ואז החל ראש הממשלה לגלוש. תחילה באיטיות ובעקלקלות, ואז כאילו הגוף עוד זוכר את המיומנות שרכש בילדותו בביקוריו אצל קרובי המשפחה בבלגיה, הגביר מהירות ודהר קדימה, גורם למאבטחים לדלוק אחריו. לא רק שלא נפל, נתניהו הפליא לגלוש. עם המהירות באה הטעות.

ראש הממשלה חלף באחד הסיבובים סמוך מדי לאחד הגולשים באתר והפיל אותו. נתניהו עצמו לא נפל. בתצלומים נראים המאבטחים מתפצלים — חלקם מגישים עזרה לגולש שנפל ולא ניזוק, וחלקם ממשיכים בעקבות ראש הממשלה הישראלי, שיודע לגלוש טוב יותר מכל קודמיו בתפקיד, ויודע טוב מקודמיו לשלוט בכל תמונה ופריים.

פוטו־פוליטיקה

תמונה שהיה חשוב לנתניהו לעצב כך שתיחרת בזיכרון ההיסטורי הייתה זו של גלעד שליט חוזר ארצה. היא בוימה בדקדקנות אל מול אלפי האסירים ששוחררו מכלאם, מסמנים וי של ניצחון בידיהם. האבא, נועם, נדרש להמתין במרחק של כמה עשרות מטרים, כדי שנתניהו יהיה הראשון לקבל את הבן. לאורך הטיסה, במתכוון או שלא, הרופא המוטס ביקש לערוך עם גלעד החלש עד כדי סף עילפון, תרגילים גופניים וקוגניטיביים. "אתה זוכר איך מצדיעים?" שאל הרופא וגלעד זכר והדגים זאת כמה פעמים במהלך הטיסה. כשנחת המסוק ונפתחה הדלת, מוקמו כל הצלמים באזור מגודר. ראש הממשלה ניגש וגלעד צעד, נעמד והצדיע לנתניהו. לאחר מכן היה חיבוק ואז הוכנס לפריים גם שר הביטחון ברק, שהיזן קצת הצידה את ראש אכ"א, האלופה אורנה ברביבאי.

הפוליטיקאים הישראלים למדו את הלקח מהתמונה הבלתי נשכחת של רבין, דיין ונרקיס נכנסים בשערי העיר העתיקה ב'67'. התמונה הזו בוימה על ידי דיין, במכוון ללא ראש הממשלה דאז, אשכול. מאחורי שלושת המנצחים ניתן לראות את גבו של קצין נוסף. זהו גבו של האלוף רחבעם זאבי, גנדי, שסובב את ראשו לרגע כדי להורות לחייליו לצאת מהפריים ונתפס בגבו למצלמה. אף פוליטיקאי לא רוצה לעשות את הטעות הזו ולהיות עם הגב למצלמה או מחוץ לתמונה היסטורית. במשא ומתן הקואליציוני שרים תובעים לעצמם את הזכות לשבת סמוך לראש הממשלה על מנת

שיהיו בפריים של הצלמים מדי יום ראשון. המקום לימינו של ראש הממשלה נחשב לנכס פוטוגני.

בכל אירוע שבו משתתף נתניהו, נמתח חבל המסמן את מקום הצלמים. אירוע במלון בווינגטון התעכב כי נתניהו דרש מיקום מחודש למצלמות, כך שיצולם מהצד הטוב שלו. התמונה מוגדרת מראש: עם ראש ממשלת הודו מודי בטבילת רגליים משותפת בים, או שרוע על ספסל בסנטרל פארק בניו יורק כשראשו מונח על ברכי רעייתו. צילום נקי מנוכחותם של עשרות אנשי האבטחה שמסביב. גם צילומי המשפחה הם חלק מאסטרטגיית המסר.

סקרים שנערכו לאחר פרשת הקלטת הלוהטת, העלו כי יש לחזק את התדמית המשפחתית של נתניהו, שהודה בבגידה ברעייתו השלישית. לכן הרבו בני הזוג לאפשר את חשיפתם בסיטואציות משפחתיות, כולל צילום של המשפחה בסלון בבלפור בערב ביתי, או בשעה שראש הממשלה אוסף את ילדיו מהגן. התקשורת האשימה את הזוג בשימוש ציני בילדיהם למטרות פוליטיות. שרה וביבי האשימו את התקשורת בחדירה לפרטיותם. באחת הפעמים הילד יאיר, בדרכו אל הגן, ראה את הצלמים הרבים וצעק, כמנבא את העתיד, כי הוא ישבור להם את המצלמות.

יש גם תמונות שנתניהו מבקש להשכיח. למשל תמונותיו האינטימיות עם ערפאת. נתניהו הוא לא ראש הממשלה הראשון שפחד מתמונה עם ערפאת. יצחק רבין, רגע לפני חתימת הסכם אוסלו במדשאות הבית הלבן, היה מבועת. רבין הסכים ללחיצת יד, אך היה לו תנאי אחד: "בלי חיבוק". הנשיא קלינטון הבטיח לעזור וסיפר לימים איך עמד בין רבין לערפאת ומחא כפיים דרוך כולו לאפשרות פסיעה קדימה כדי לחצוץ ולסכל בגופו כל ניסיון התקרבות של ערפאת למטרות חיבוק.

כראש ממשלה בקדנציה הראשונה הוא הבטיח "שלום בטוח" וביקש לייצר תמונות של הצלחת מגעיו עם הפלסטינים, ולא נמנע מלהפגין את הקרבה הפיזית לערפאת. בטקס בבית הלבן, מיהר נתניהו וצעד לקראת ערפאת המסויג, לחץ ארוכות ובטלטולים נמרצים את ידו, הניח עוד יד על זרועו בחיבה, ממנה עברה ידו לכתפו של יו"ר הרשות, שהחל להתמסר והניח בתגמול יד ידידותית על חזהו של ראש הממשלה בשעה שהם מסתכלים זה לזה בעיניים. הרי לך מעין חיבוק. כשהשתנו השנים והעמדות, תומכיו פעלו להסיר את התמונות מהערך של נתניהו בוויקיפדיה ומתנגדיו הפיצו אותן בקמפיינים נגדו. תמונה היא נשק.

■ ■ ■

2012. ביבי ופוטין נפגשים בירושלים. זמן קצר לפני הביקור של נשיא רוסיה נתניהו שבר את רגלו והיא גובסה. מר ביטחון עלה על קביים. זה לא נראה טוב כשפוטין לצידו. איש הברזל פוטין. נתניהו בחר לקבל את פני הנשיא הרוסי באופן שלא יאפשר לאף צלם להנציח את מוגבלותו. בניגוד לכל כללי הפרוטוקול, קידם ראש הממשלה

את פוטין בעודו ישוב מאחורי שולחן ואפילו לחץ את ידו מבלי להיעמד לקראתו, כדי שכל העת מפת השולחן תסתיר את הגבס שעל רגלו השבורה.

כך פועלים פוליטיקאים — מתכננים מיתוג אישי ותקשורת, מחביאים את הסיגרים, בונים דימוי, בוחרים את הלוק המיטבי, מעצבים את האני המלוטש, מהנדסים מסרים, ומגישים תמונה לקהל.

אחת הדוגמאות המטרידות ביותר להנדסת תמונה בפוליטיקה העולמית התרחשה כשהיה בבית הלבן נשיא נכה, שמתנייד על כיסא גלגלים, אך הציבור שבחר בו אפילו לא ידע זאת. היה זה פרנקלין רוזוולט, נשיא ארצות הברית במלחמת העולם השנייה, שלקה בשיתוק חלקי ממחלת הפוליו. רוזוולט תיכנן בקפידה כל חשיפה למצלמות, תמיד קידם את הצלמים בישיבה, כדי שכיסא הגלגלים שלו לא ייחשף. הוא היה מנהיג דגול, אך גם נשיא במנוסה מפני חשיפתה של מוגבלותו. הוא חשש שבני עמו יראו בה חולשה. אפילו תמונת הניצחון של רוזוולט עם סטלין ועם צ'רצ'יל צולמה כאשר הם ישובים זה לצד זה.

התיקון ההיסטורי של מצג השווא שהציג רוזוולט לעם האמריקאי התרחש אך לאחרונה. סמוך לשדרה הלאומית בוושिंगטון ישנו פסל של הנשיא שניצח את הנאצים. רוזוולט נראה חצוב בברונזה כשהוא יושב על כיסא עם כלבו האהוב, אך ללא כל רמז לשיתוק הגופני שליווה אותו במרבית שנותיו. לאחר מחאה ועל פי דרישת ארגוני הנכים בארצות הברית, הוזמן אומן מיוחד שגילף בפסל והוסיף לכיסא הברונזה זוג גלגלים גדולים. ההיסטוריה שוכתבה במבט לאחר כדי להתאים אותה למציאות שהייתה.

הנה תמונה היסטורית שלא צולמה: ראש ממשלה נחלץ מתוך משאית שמובילה פיתות. נתניהו נאלץ לעבור תהליך רפואי בערמונית ערב בחירות 2015. אומנם מדובר בפרוצדורה בריאותית פשוטה ולא מסוכנת, אבל עצם התמונה של המועמד לראשות הממשלה בבית חולים הוגדרה כבלפור כ"פיגוע חזותי", שאסור שהמצביעים יראו. חולשה פיזית מקרינה דימוי של חולשה מנהיגותית. מכיוון שכך, קיבל ראש השב"כ הוראה להבריא את נתניהו לבית חולים במבצע הסוואה, שאיש לא יצלם או ידע. סוכני השירות החשאי הטמינו את נתניהו בחלק האחורי של משאית להובלת פיתות והגיעו לכניסת הספקים האחורית של בית החולים — שם הורד ראש הממשלה מהמשאית אל שולחן הטיפולים.

ראש ממשלה לא מזיע

"סטודיו פיקס פודרה, תרסיס לחות פיקס פלוס, טוש הארה כקונסילר, עיפרון גבות,

מסקרה שקופה לגבות", פרש בפרוטרוט המאפר מתן מרחב את שלל האבזרים ששימשו אותו לשרטט את פניו של ראש ממשלת ישראל לקראת נאום חשוב. הציבור משלם לא מעט כדי שיוכל לראות את נתניהו במיטבו. ב־2010, תקציב המדינה לאיפורו של נתניהו ולטיפוח שעריו (לא כולל ביגוד) עמד על קרוב ל־100,000 שקל לשנה אחת. בכל שבוע ספר מיוחד דואג למראהו, והמייק־אפ והפודרה תמיד בהישג יד. הוא הפוליטיקאי הראשון בישראל שהפך את האיפור שלו למעשה יומיומי — לפני כל הזדמנות שבה הוא נראה בציבור ולא רק לפני הופעה בטלוויזיה. הסיבה שבלוריתו אף פעם לא נפרעת, היא ששערו מולחם לקדקודו בדרך כלשהי. אין סיבה לרדת לפרטיה, רק להבין שזה עוד פרט שהוקדשה לו חשיבה. כמועמד פוליטי צעיר, עוד בשנות ה־40 לחייו, נתניהו החליט לצבוע את שעריו. רוב הצובעים בני גילו משחירים את הלבן, נתניהו הכסיף את עצמו, עטה על עצמו מראה שקול, אחראי, בוגר. השיער המאפיר, שנצבע מחדש בכל פעם עם נטייה לגוון סגול, הפך לבדיחה בתוכניות הסאטירה. נתניהו הגיב לכך בסרטון חג ששיחרר ממצפור מוריק בגליל:

הכול פורח ויפה, הכול ירוק, קצת חום, ואני לא מדבר על צבע השיער שלי, כן? אגב, אומרים שחום זה האפור החדש, אבל אני מבטיח — חכו כמה שבועות והאפור הישן יצמח. העיקר שיהיה לכם חג שמח. איזו ארץ נהדרת יש לנו.

בלבושו ובדמותו, הביא נתניהו ניחוח אמריקאי לפוליטיקה הישראלית. בימי הפריימריז הלוחטים של הליכוד בגני התערוכה בתל אביב, כשהיה ללא חליפה והסתפק במראה לא רשמי של חולצת כפתורים בלבד, היה עליו למצוא פתרונות לזיעה הים תיכונית כדי לשמר את הנראות המושלמת. לצורך כך, מספר העיתונאי בן כספית, רכבו הועמס בשורה ארוכה של חולצות ופעם בשעתיים היה מחליף את חולצת הכפתורים באחת אחרת. כך שמר על מראה רענן לאורך כל אותו היום. פעם שלח את השר חיים כץ להחליף חולצה לאחר שזה הגיע לשיבת הממשלה עם חולצת פולו, "זה לא מכובד". חליפותיו נתפרות בתפירה אישית. אין לצלמו מרכיב משקפיים, אלא אם הוא קורא. על שולחנו מונחת זכוכית מגדלת לקריאת אותיות קטנות.

לצידו, פייק מאבטח

"איך נגרום לבני גנץ להיראות ראש ממשלה?" תהו יועציו באחד ממגדלי תל אביב. ניתנו תשובות. אחת מהן הייתה שבכל ריאיון מצולם שלו יעמוד מאחוריו ויכלל בפריים בחור שרירי, פריט לבושו העליון כשל מאבטחים, כביכול מסתיר אקדח.

מדובר היה באחד מאנשי הצוות, שכלל לא היה חמוש. הוא לא עמד שם בשל סכנות אלא למען המצלמות, כדי שגנץ יראה כאישיות מאובטחת. כשנתניהו גילה זאת הוא לעג ל"פייק מאבטח" של גנץ. אך על פי ראש השב"כ לשעבר, כרמי גילון, הוא עצמו עשה בדיוק את אותו הטריק כשביקש ממנו מאבטחים כיו"ר אופוזיציה ערב בחירות 1996. הוא רצה להיראות מאובטח כמו שראש הממשלה מאובטח.

"רוצה להיות כזה — תראה כזה", ייעץ לו האסטרטג ארתור פינקלשטיין, ולכן עוד הרבה לפני שהוא נבחר לראשות הליכוד נהג נתניהו להתלבש כראש ממשלה. לסרטוני התעמולה שלו ב־1996 בחר תפאורה המזכירה את לשכת ראש הממשלה, כדי שהציבור יתרגל לכך שנתניהו ראוי לשבת שם.

בווילה של יאיר לפיד יש מרתף עבודה, וכשלפיד החליט שהוא מעוניין להיות ראש ממשלה הוא הציב שם דגל ישראל גדול ממדים ודרש כי רק ארון הספרים והדגל יהיו הרקע לצילומים. הוא אוסר על תיעוד כפפות האגרוף האדומות ושלל הכרזות שעל הקיר השני עם הפוסטרים שלו כשחקן. גם גנץ בחר שולחן כמו נשיאותי לראיונותיו בתקשורת. כך נוהג כל טוען פוליטי למשרה הרמה — הוא מעצב את סביבתו כך שתיראה כמו הדבר האמיתי והוא מתמקם בה בנינוחות. הרעיון המיתוגי הוא קודם כול לייצר את הנראות הנדרשת לתפקיד הנכסף, ההתאמה תבוא אחר כך.

כל פריים של נתניהו מעוצב. הדגלים, התפאורה, הצבעים (לעולם עניבה בגוני תכלת ולעיתים עניבה אדומה למראה ממריץ ועוצמתי יותר), ארון הספרים מאחוריו, זווית הצילום (גובה העיניים עם נטייה קלה מלמעלה כדי שלא יראו את הסנטר הכפול, בשום פנים ואופן אין לצלם מלמטה), שיצלמו מעט מימין משום שזה הצד הטוב והיותר סימטרי של פניו (כך לא רואים את הצלקת הזעירה שעל שפתו), הנוכחים לצידו (חובה שהוא יעמוד במרכז התמונה), התאורה (שלא יבהיק). כשצריך, הדובר מרים טלפון ודורש להחליף את התמונה באתר האינטרנט. אין תמונה מקרית. הרקע משפיע באופן לא מודע על הצופים. מפרסמים משלמים מיליונים על מנת שהסמלילים שלהם יופיעו מאחורי גבו של הספורטאי המתראיין במגרש. כבימאי דאגתי להחליף רקעים של קורסים מקוונים שיצרתי לאוניברסיטאות בישראל, אחרי שקיבלתי את תוצאות הניסוי שנערך באוניברסיטת מיישיגן. שם, באחד הקורסים, הוטמע רקע של סביבת עבודה נשית ובגרסה אחרת של אותו הקורס בדיוק השתמשו ברקע שבו נראים רק גברים עובדים. נמצא שציוני הסטודנטיות ומעורבותן עלו כאשר מאחורי כתפו של המרצה נראו גם נשים. באקדמיה, בספורט ובפוליטיקה התפאורה יוצרת תודעה.

בכל פעם שחלה התפתחות שלילית בחקירותיו הפליליות, הפעילו דוברי ראש הממשלה 'נוהל קרב'. מלבד התייחסות ישירה לאישומים הפליליים דאגו בלשכה

לארגן לנתניהו סיור ביטחוני. מהסיור בגבול הצפון או בגבול הדרום, ראש הממשלה משגר סרטון ובו התייחסות אקטואלית לאיום הנשקף מאיראן. התוכן עצמו פחות חשוב. מעיל רוח, משקפת צבאית, גדר גבול ונוכחות של שר ביטחון וקצינים נועדו לייצר תמונה ותחושה שיאזנו מעט את התמונה העולה מכתב האישום. בדיוק מאותה סיבה, למחרת היום שבו הגיש את בקשת החסינות, הוא תיזמן פסגה מדינית עם מנהיגי יוון וקפריסין לחתימה על הסכם לייצוא גז.

בכל אחת מהפעמים שהגיע עם חמאס להסכמי הפסקות אש דאג נתניהו לרדת למחרת לבסיס צבאי, לדרוש מאלוף הפיקוד לעמוד לצידו, אך לא לדבר. ברקע נראה הבסיס עם דגלי צה"ל והמדינה וראש הממשלה, כשהצבא לצידו, מדבר לציבור ומפגין דימוי של עוצמה צבאית אל מול החולשה התדמיתית. כשיצא לבחירות 2019 מעמדת שר ביטחון, ניצל את ההזדמנות לתמונות יומיומיות עם חיילים. ראשי המפלגות המתחרות התרעמו וועדת הבחירות המרכזית הוציאה הנחיה שאסרה זאת. מהלשכה מסרו: "רדיפה אישית חסרת נימוק".

ברגע שנקבע יום הבוחר מתחיל נתניהו לתזמן אירועים בינלאומיים שתכליתם תמונה. שמעון פרס ניסה זאת ב־1996 עם ועידה בינלאומית של מנהיגי ערב ונשיא ארצות הברית שהגיעו לחזק את מועמדותו, אך הדבר לא הספיק לו על מנת להיבחר. ב־2015 דאג נתניהו לייצר אירוע בינלאומי כשהגיע לנאום בקונגרס האמריקאי. ב־2019 אירגן לעצמו פגישה עם הנשיא טראמפ ואירוע חתימה על הכרה בריבונות ישראל על רמת הגולן. הזדמנות צילום אחרת הייתה בטקס יוצא דופן שנערך לנתניהו בקרמלין במוסקבה, עם מעין הלוויה מאוחרת לזכריה באומל. הלוויה רשמית גדושת חיילים רוסים בהובלת הרמטכ"ל של אחד הצבאות הגדולים בעולם כשלצידו צועד ראש ממשלת ישראל בכבוד מלכים. על אף שתזמון החזרת גופת באומל אינו תלוי כנראה בבחירות, פרשנים הגדירו את האירוע החריג בקרמלין כמתנת הבחירות של פוטין לנתניהו. גם חצי שנה אחר כך, חמישה ימים לפני הבחירות השניות, הזמין עצמו נתניהו לפסגה עם פוטין כדי לייצר תמונה.

הפוליטיקאים משוכנעים שניצחון בבחירות עובר דרך תמונת ניצחון.

צבעים ומצביעים

"תמונה אחרת", דרש נתניהו והיועצים יצאו לחפש. גם התמונה השנייה והתמונה השלישית לא התאימו. עד שלבסוף הצביע נתניהו על אחת ואמר: "זו". הייתה זו תמונה רגישה, ולא רק מבחינה מדינית. נראו בה אזרחים איראנים תלויים בכיכר העיר. ההחלטה של נתניהו לפרסם בפייסבוק שלו את ההוצאות להורג שמבצע המשטר האיראני באזרחיו התקבלה אחרי לא מעט לבטים, אך היא חלק

מהאסטרטגיה שלו להראות את חוסר האנושיות של הטרור. כשנבחרה התמונה, התווספה הכותרת והועברה, כמו כל פרט מידע שיוצא מהלשכה לאישור ראש הממשלה. "תחליפו את הצבעים", דרש נתניהו. היועץ לא הבין וביבי הסביר כמי שאין לו זמן: "תשתמשו בשחור ובאדום, לא בכחול". התמונה עברה עוד לא מעט שינויים, כולל בצבעים שנועדו לשדר את האווירה השלילית השוררת באיראן ושינויי פונט, עד שנתניהו אישר לפרסמה.

ההקפדה על צבעים "טובים" ורעים נשמרת עד היום בקמפיינים של נתניהו. גם ב־2019 ניתן לראות את נתניהו והליכוד בכחול ולכן בצד אחד של הכרזה ובצד השני את לפיד־גנץ־ברק בתמונה שחורה עם נקודות וטשטוש וכיתוב אדום. יש צבעים שמשדרים סכנה ומשויכים ל"אויב" ויש כחול ולכן המשרים ביטחון. מדענים מייחסים זאת לסיבות אבולוציוניות — גוני הירוק והכחול משויכים למים ולצמחייה, האדום מקושר לדם ולאש והשחור מקושר לחושך ולאפר. נתניהו מקפיד על הצבעים וממנו למדו כל יתר המפלגות.

בדרך כלל מתכנסים צבעי הקמפיינים לכחול. אפילו מפלגת העבודה, שמזוהה היסטורית עם הצבע האדום, זנחה אותו לטובת הכחול. מחקרים על רקעים של אתרי מכירות מוכיחים כי צבע כחול משדר אמינות ולכן כמעט כל כרזות הבחירות הן בצבע זה לגווניו השונים, עם מעט מאוד חריגים. בני גנץ, למשל, בחר בתחילה למפלגתו "חוסן לישראל" דווקא את צבע החאקי־ירוק כדי להדגיש את עברו הצבאי. את האדום והצהוב על רקע שחור, שמסמנים תחושת סכנה, שומרים בדרך כלל לקמפיינים הנגטיביים, בהם משחירים את המועמד המתחרה.

השם "כחול לבן" נבחר עבור איחוד מפלגות המרכז של גנץ ולפיד. בערב ההשקה הולבש לפיד בעניבה כחולה ולצידו גנץ בעניבה לבנה, שנקנתה בדחיפות שעה קלה קודם להופעה והותאמה לעניבה הכחולה של לפיד. זו תשומת לב לפרטים ולצבעים בקמפיין בחירות. מקצוענות שאותה נתניהו הנחיל למערכת הפוליטית.

בשני סבבי הבחירות של 2019 הוציא הליכוד כרזות ענק של נתניהו לוחץ את ידי נשיא ארצות הברית טראמפ עם הכיתוב: "נתניהו ליגה אחרת". הוא וטראמפ אותה ליגה, יריביו קטנים עליו. נמצאה תמונה של השניים, שבה נתניהו נראה במיטבו. זה היה בפגישה שהתקיימה במגדל טראמפ בניו יורק, עוד לפני שטראמפ נבחר, כשהם בסוויטה הגדושה בזהב ראוותני. בשלב הראשון, בעיבוד ממוחשב, סולק הזהב מהתמונה והוחלף ברקע כחול לבן תואם דגל ישראל.

הגרפיקאים גם דאגו להלביש מחדש את נתניהו בחולצה אחרת. חולצת התכלת שלבש בצילום המקורי הוחלפה במחשב לחולצה בצבע לבן ממלכתי. וכשכל הפרטים האלה טופלו, נתקלו יועצי הקמפיין בבעיה: דונלד טראמפ גבוה מביבי בחצי ראש. ליד

נשיא ארצות הברית, נתניהו נראה מעט נמוך. תמונה כזו לא יכולה להתנוסס מעל נתיבי איילון. כל הרעיון הוא להראות את מעמדו הרם של נתניהו. ניתנה הוראה מלמעלה ונמצא פתרון: קיצצו את טראמפ בכמה סנטימטרים עד שקיבל את הגובה המתאים. את נתניהו הגביהו קצת, כך הם נראו באיילון כתף מול כתף.

סוד הקסם 3: תמונה מנצחת. נתניהו ממוקד בהנדסת תמונותיו ומאשר כל פריים שיוצא לציבור. הוא מצנזר ומונע תמונות שאינן משרתות את הדימוי הרצוי. הוא מייצר רקעים, צבעים ותפאורה שישרתו את תדמיתו. בפגישותיו עם מנהיגים הוא משתמש במצגות שהופכות חומרי מודיעין לתמונות, ובנאומיו משלב שפע של אביזרים, וכך הופך את מסריו לחזותיים, קליטים וזכירים.

לעבוד על המוח

הנוירור-פוליטיקה

שני כתבים של המגזין "טיים" התלוו ליומיים אינטימיים עם בנימין נתניהו. שניהם הופתעו לגלות עד כמה הוא התכונן לקראתם.

בסלון רחב הידיים בבלפור הוא הוציא קלסר גדוש במסמכים שהודפסו על נייר איכותי ועברו במכונה לעיטוף בפלסטיק קשיח. כל שקף שנשלף מן הקלסר לווה בהסבר מפורט. הקפה והעוגות הוזזו לשולחן סמוך לטובת תרשימים, גרפים ואינפוגרפיקות שנפרסו על שולחן הזכוכית. על רבים מהשקפים שורת עמודות כחולות, שמצביעות על התעצמות הכלכלה הישראלית לאורך השנים תחת שלטון נתניהו. אחרי השקפים הכלכליים הורה נתניהו להוציא את הקלסר הנוסף.

הקלסר הנוסף היה גדוש במפות מדיניות ביטחוניות ובתצלומי לוויין ומודיעין. על מפה אחת צוירו כתמים שחורים ואדומים, המציינים את השטחים ההולכים ונכבשים בידי דאעש. על אחרת טווח הטילים האיראני, הכולל את אירופה והחוף המזרחי של ארצות הברית. היו שם תצלומים של שימוש באזרחים בידי מחבלים בעזה ושל בתי מגורים לאחסון טילים בלבנון. שקף אחר הוצג לכתבי ה"טיים" בניסיון להעביר מסר למדינות ערב — על המפה צויר מטוס שעושה את דרכו מנתב"ג להודו. הוא נועד להמחיש את הפוטנציאל הכלכלי אם בית המלוכה יאפשר לטייסי אל על לקצר את נתיב הטיסה בדרך מזרחה ולחלוף מעל שמי סעודיה.

לאחר שעה ארוכה של הסברים, הגיע שלב השאלות. בריאן בנט, כתב הבית הלבן המנוסה של ה"טיים", ניסה להוציא כותרת.

בנט העלה חרס בידו משום שכאשר שאל: אילו צעדים בכוונתך לנקוט כנגד נשק גרעיני באיראן, השיב נתניהו: "כל פעולה שתידרש". כששב העיתונאי והקשה: "האם גם האופציה של תקיפה נמצאת על השולחן?" חזר נתניהו: "נעשה כל פעולה שתידרש". בנט ניסה: "האם הבונקרים התת קרקעיים חשופים ליכולות הישראליות?" נתניהו השיב: "אנחנו יודעים מה המשמעות אם אענה כן ואם אענה לא. לכן רק אחזור ואומר: נעשה כל פעולה שתידרש".

בעבר ה"טיים" פירסם כתבת שער עם נתניהו ונתן לה את הכותרת "קינג ביבי". כעת, זו הפעם הרביעית שלו על שער המגזין, הוא צולם יושב על כיסא עץ פשוט, תחת המפה הגדולה בלשכתו, משחקי אור וצל על פניו, מבט נוקב בעיניו. "החזק שורד", הייתה הכותרת.

מלבד במילה "ישראל", סיסמאות הבחירות מרבית להשתמש בכל מילה שבאה מהשורש ח.ז.ק. חזק הוא "הגביע הקדוש" של הקמפיינים. זו קביעה שמסתמכת על נתונים שמדדו מהי המילה הנפוצה בקמפיינים מאז שנות השמונים.

אצל נתניהו המילה חזק נפוצה יותר מאשר בכל שאר המפלגות. ב־1999 — "מנהיג חזק לעם חזק", "הליכוד — מנהיגות חזקה", בהמשך — "חזק מול החמאס", "הליכוד חזק ישראל בטוחה", "חזק בביטחון חזק בכלכלה", "ראש ממשלה חזק ישראל חזקה", "ביבי וליברמן שילוב חזק לישראל". כך לאורך השנים. בסבבי בחירות 2019 החזק הפך להיות מובהק עוד יותר. סיסמת הבחירות של הליכוד: "נתניהו. ימין. חזק". בכל הופעה פומבית של נתניהו בקמפיינים של 2019 עמד מאחוריו רקע מעוצב ובו הסלוגן "ימין חזק", ומולו המסר, "לפיד־גנץ — שמאל חלש". נתניהו רצה מערכת בחירות של חזק מול חלש.

הקמפיין של גנץ קרא את המגמה והחליט לסכלה. בני גנץ החל את הקמפיין הפוליטי שלו בסיסמה שחזרה בתשדירים: "רק החזק מנצח", בליווי הצגת מספרי ההרוגים בעזה במבצעים עליהם פיקד.

למפלגתו קרא גנץ "חוסן לישראל", והמפלגה המאוחדת "כחול לבן", הגברית ועטורת הגנרלים, אימצה למעשה את השקפת נתניהו, שלפיה מי שייתפס חזק בין הבוחרים ינצח במלחמה הפוליטית.

"אנחנו שמאל חלש? נתניהו מתעלם מהעובדות. בינתיים מי שהשמיד פה כור גרעיני זה אני, לא ראש הממשלה", אמר גבי אשכנזי. הציטוט "אנחנו חיים במציאות שאין בה מקום לחלשים" בא מפיו של גבי אשכנזי בהקשר לאפשרות של ויתורים לפלסטינים והוא זהה לחלוטין לדבריו של נתניהו:

במזרח התיכון יש אמת פשוטה: אין מקום לחלשים. החלשים קורסים, נטבחים, נמחקים מן ההיסטוריה, והחזקים, לטוב או לרע, הם אלה ששורדים. את החזקים מכבדים, ובסופו של דבר עם החזקים עושים שלום.

הכרזת מלחמה

"כדי לנצח את נתניהו צריך סכין בין השיניים. זה לא עניין ליפי נפש", אמר יאיר לפיד.

"תקעתי לביבי 'כדור בין העיניים'", התגאה נפתלי בנט כשהצליח לסכל החלטה מדינית. החלטת היועץ המשפטי לממשלה לחקור ולהגיש כתב האישום נגד נתניהו נענתה בתגובת ראש הממשלה — "ניסיון חיסול פוליטי", ולטענה "שופכים את דמי". במפלגת העבודה "נשלפו הסכינים", לבני גנץ אין "קילר אינסטינקט", מצביעי הימין נקראו "להיכנס תחת האלונקה".

השדה הפוליטי הוא שדה קרב. מרגע שנשמעת יריית הפתיחה של מערכת הבחירות, המערכה הופכת להיות קרב הישרדות פוליטי, שבו כולם מסתערים אלו על אלו ונאבקים על כל קול. זו מערכה שעם או בלי עימות טלוויזיוני, מסתיימת בניצחון או בהפסד ובמהלכה הצדדים הניצים תוקפים זה את זה בניסיון להביס את היריב, למוטט את טענותיו ולשמוט את הקרקע תחת רגליו. כל מפלגה מפעילה אסטרטגיה וטקטיקה של חיסול פוליטי. הצדדים מנסים לגייס תמיכה, לשדר שזו שעת חירום, לשריין מועמדים, להתגונן, להתחמק ממוקשים פוליטיים ומנושאים נפיצים, לתכנן מכה כואבת ליריב, או לשלוף מהמותן ולהטיל פצצה פוליטית. לא פעם יורים בתוך הנגמ"ש.

כל הפסקה הקודמת לקוחה מהשיח הפוליטי והתקשורתי שמלווה מערכות בחירות בישראל. חקר הדימויים מלמד שלכל חברה יש מטאפורות המוגדרות "מטאפורות ראשיות" והן אלו המכוננות את התודעה ומכאן את ההצבעה. בישראל המלחמה היא מטאפורה ראשית של הפוליטיקה.

מיד עם ניצחון נתניהו בסיבוב הראשון של בחירות 2019, עוד בטרם נכשל בהרכבת ממשלה, כתב עליו העיתונאי עמית סגל תחת הכותרת "גאון פוליטי": "ריסק את השמאל, מיגר את בנט ושקד, הוסיף חמישה מנדטים, שחט את כחלון וליברמן, סיכל את פייגלין". שלי יחימוביץ', שטענה במהלך הבחירות שגנץ "הכריז מלחמה" נגד מפלגתה, קוננה לאחריהן: "כחול לבן עשו בנו טבח". גם המובסים מכחול לבן מיהרו להצטדק בסיבוב הראשון, "הפסדנו בקרב, אך לא במלחמה. ניערך למערכה הבאה". לפיד הבטיח: "נהפוך את הכנסת לזירת קרב". ומיד לאחר שנכשל בניסיון להרכיב ממשלה הוציא דובר ראש הממשלה הנחיה לכל חברי הכנסת והשרים מן הליכוד לפתוח בירי: "אין מגבלה — אש חופשית כלפי ליברמן". לאחר הסיבוב השני חברי כחול לבן התגאו: "ניצחנו במלחמה על הדמוקרטיה", ונתניהו האשים את המשטרה שחקרה את יועציו ב"פיגוע בדמוקרטיה" וגם את נסיונו של גנץ להקים ממשלת מיעוט עם המפלגות הערביות כינה: "פיגוע לאומי".

בהשבעת הכנסת החדשה כמעט התחנן הנשיא ריבלין: "עכשיו, די. מספיק. צריך לטפס מעלה. להניח את חרבות הבחירות ולנקות את הלכלוך", מתכתב עם שירה של שימבורסקה: "אחרי כל מלחמה מיישהו חייב לנקות. סדר כלשהו הרי לא יתרחש מעצמו".

מטאפורת המלחמה משפיעה על הבוחר באופן לא מודע, משום שבעת בחירות היא שזורה בכל דיווח חדשותי ובטפטוף איטי יוצרת תודעה שבסיומה הצבעה. לחזק. התחושה הציבורית בעת בחירות, שמדובר במלחמה, משרתת היטב את נתניהו, שמייצב עצמו כמר ביטחון ונתפס כחזק. אם יש מלחמה, הגיוני להתכנס מאחורי המנהיג הקיים, היציב, החזק. אין זה זמן לשינוי, אין פריווילגיה להצביע לאחרים או לפתוח את הראש לאפשרויות חדשות. מכיוון שהבחירות אינן דיון על עתיד המדינה אלא מלחמת קיום, ביבי הוא המנהיג המועדף על קהל. בשולחן הדיונים החכם ינצח, בבית משפט הצודק, בקרב עדיף להיות החזק.

קודם כול ביטחון

רחוב הפורצים סגור לתנועה. בקצהו, ליד הכיכר על שם יוני נתניהו, הקימה היחידה לאבטחת אישים אוהל גג כחול שיטיל צל על מכונת השיקוף ועל המגנומטר. תור ארוך מאוד משתרך לפני הבית שבו ראש הממשלה יושב שבעה על אביו בנציון ז"ל. עדנה חלבני, שמתאמת סיורים עבור ראשי הממשלה בישראל מזה עשרות שנים, מסדירה את כניסתי. גלאי המתכות לא מצפצף ואני מעפיל במדרגות האבן הירושלמית.

חשבתי מה אומר לו כשאלחץ את ידו ואשתף בתנחומי. אולי שיצא לי להכיר שלושה דורות של בני משפחה, את בנציון נתניהו אביו המנוח כשכני ברחוב הפורצים, את נתניהו עצמו, ואת יאיר נתניהו משנותי כמפקד בית הספר לתקשורת בדובר צה"ל. היה גם מסר שתיכננתי לומר על שרשרת דורות ועל גאוות אב בכנו. מותר להניח שלי היה חשוב יותר לומר מאשר לו לשמוע.

הסלון גדוש והתור מתפתל בסיבובים, עד שמגיע לנתניהו עצמו בקצה החדר. לפני עומדים הסופרים אייל מגד וצרויה שלו. פניו של נתניהו אורו כשראה אותם. הערכתו לאנשי ספר גדולה, בעיקר כשהם נמנים על תומכיו. אני לוחץ יד לראש הממשלה שלפי הבעת פניו לא זוכר את שמי. אני מזכיר לו והוא מהנהן, "כן, כן, כמובן", אך בדיוק כשאני מתחיל לספר על ההיכרות עם שלושת הדורות מונחת על כתפי יד תקיפה.

"סליחה, ראש הממשלה, עכשיו בבקשה". הקול סמכותי. זהו יעקב עמידרור, היועץ לביטחון לאומי. "עכשיו בבקשה, ראש הממשלה".

עמידרור מרים את ידו האחת, השנייה אווזת בתיקיית מסמכים ומכריז בקול רם וברור: "רבותי, ראש הממשלה נכנס כעת לדיון. זה עניין שלא סובל דיחוי. תודה רבה לכם, תודה רבה". נתניהו לוחץ את ידי: "אני מעריך את זה שבאת", אך עמידרור כבר מאיץ ומכוון אותו אל החדר הסמוך, הדלת מוגפת אחריהם.

היא נפתחת לעוד רגע קל כשעוד לובש מדים מצטרף אל היועץ המדיני ואל המזכיר הצבאי שיושבים ליד שולחן העץ שבו נכתבו ספרי היסטוריה ועכשיו נפרסים עליו מסמכים מתוך התיקיה הסודית. "הביטחון לפני הכול", מצטדקת בנימוס עדנה בפני הבאים.

למחרת בבוקר אשכים בחמש וחצי. בשבע אפס אפס אפתח את המיקרופון. הטכנאי מעבר לזכוכית ינגן את ג'ינגל התוכנית "ישראל הבוקר, שעתיים של אקטואליה עם קוה שפרן". האור האדום מולי יידלק ואני אדווח: "שבע בבוקר בגלי ישראל, והנה החדשות. על פי מקורות זרים מטוסי חיל האוויר תקפו הלילה..." "הביטחון לפני הכול" איננו רק במובן של קביעת סדרי עדיפויות בל"ז, מבקרים, פגישות, דיונים וסדר יומו של ראש הממשלה. הביטחון יקבע אם ייבחר. תחושת הביטחון היא מה שמקנן במוח לפני הכול.

מה קורה במוח

הנזיר־פוליטיקה היא מגמה מחקרית עכשווית, שמבקשת לבחון את החלטות הבוחר על פי המתרחש במוחו. המחקר מבקש לאתר את אותו חלק במוח שבו מתקבלת ההחלטה למי הבוחר יצביע. זה החלק שהפוליטיקאים ויועציהם עובדים עליו וזוהי "הנזירולוגיה של הפוליטיקה".

שני חלקים במוחו של הבוחר רלוונטיים לפוליטיקאים וליועציהם: "המוח הרגשי", הידוע בכינויו המקצועי כמערכת הלימבית, מקום משכנם של הרגשות, הזיכרונות והאינטואיציות. המוח הרגשי מקדם החלטות בצורה מהירה ואוטומטית המבוססת על החושים.

החלק השני הוא "המוח החושב", הידוע כקליפת המוח הקדמית, מקום משכנה של החשיבה הרציונלית המתקדמת, המילולית והמופשטת. זו חשיבה איטית הרבה יותר מזו שנוצרת במוח הרגשי. היא מתעמקת בפרטים, בוחנת דברים לגופם, מתעמקת בנימוקים.

ההנחה היא שהבוחר רציונלי, כלומר מקבל את החלטותיו במוח החושב. זאת כנראה הנחה מוטעית. בוחר הפועל באופן רציונלי ומבקש לקבל החלטה פוליטית במוח החושב והאנליטי אמור לקרוא את המצעים, לערוך השוואה, לבחון כל פרמטר (כלכלי, חברתי, מדיני, ביטחוני וכו') על בסיס ניסיון העבר ומדדים שונים, להחליט מה משקלו של כל רכיב, ואז לשקלל ולהחליט מי המפלגה שמייצגת את עמדותיו בצורה הטובה ביותר.

סקרים בכל מדינות העולם מגלים שמרבית הבוחרים אפילו לא מכירים את עמדות המפלגה בנושאים השונים. חוקרים אחרים מצאו שכאשר משווים בין עמדות

ומפלגות עולה שאנשים רבים מצביעים למפלגה שאיננה דוגלת בדברים רבים בהם הם מאמינים. הסיבה שקיצונים מתחזקים, היא משום שאנשים שאינם קיצוניים מצביעים להם. לצד זאת מצטברים נתונים המלמדים כי ההצבעה מבוססת על זהות, כגון מקור מגורים או בית האב, ולא על בסיס עמדות. את ההחלטה למי מצביעים לא מקבלים במוח החושב. החלטות הצבעה מתקבלות במוח הרגשי, במערכת הלימבית, שם נוצרים דימויים ותדמיות, והחלטות מתקבלות באופן אסוציאטיבי ואינטואיטיבי. השיפוט האינטואיטיבי גדוש הסטיגמות ומבוסס התחושות משרת היטב תעמולה פוליטית. זה הבסיס לטענה שפוליטיקאים ויועציהם עובדים על מוחו של הבוחר. הם אכן עובדים על מוחו. מתאימים את התעמולה לחלקים ספציפיים של מוחו.

אשליות שימושיות

איך אפשר שאנשים יאמינו במה שידוע להם כלא נכון? חוזרים על הדבר באוזניהם שוב ושוב. בסופו של דבר אנחנו מאמינים במה שמוכר לנו. מצאו זאת כאשר נתנו לאנשים פעם בשבוע לדרג אמינות של עובדות שונות, ומצאו שמדי חודש גדלה האמינות של עובדה שהופיעה שוב ושוב. גם אנשים עם ידע כללי נרחב, שבהתחלה דירגו בציון אמינות נמוך את המשפט: "סארי הוא שמה של החצאית הסקוטית", העלו משבוע לשבוע את מידת האמינות. זהו "אפקט ההישנות" או "אשליית האמת". זו הסיבה לכך שפרסומות חוזרות ומשודרות פעם אחר פעם. לפעמים גם בהפרש של שלושים שניות. אנשי שיווק מכירים את אפקט ההישנות ואשליית האמת ולכן נתניהו חוזר שוב ושוב על טיעון, עד שמצביעיו מאמצים אותו.

מלבד "אשליית האמת" ו"אפקט ההישנות" ישנן עוד הטיות במוח שמשפיעות על ההצבעה שלנו. למשל, הטיית האישוש — אנו נוטים להקשיב רק למידע שמאשש ומחזק את העמדה שלנו ולא קשובים למידע שסותר אותה. המשמעות: אנו לא ממש מקשיבים לדברי היריבים הפוליטיים. אפקט העדר: ההסתברות שנאמץ אמונה כלשהי גדלה ככל שיש יותר אנשים שמאמינים בה. המשמעות: הסקרים שמנבאים ניצחון גורמים לאנשים להצביע עבור הסוס המנצח. הטיית העיגון: אנחנו מסתמכים על המונח הראשון שנאמר לנו ועל בסיסו דנים. למשל, במשא ומתן ההצעה הראשונה שהועלתה היא שתקבע את התוצאות. המשמעות: מי שקובע את הטון התקשורתי הוא מי שמעצב ראשון את סדר היום ואליו כולם מתייחסים.

לפי נתניהו, אחת הסיבות לכך שמצביעי ליכוד רבים לא טרחו להגיע ולהצביע בבחירות ב־2019 היא שאננות. הם היו בטוחים שבכל מקרה הוא ייבחר "כמו תמיד" ואין צורך לטרוח. נתניהו ניסה לעורר אותם מתחושה זו באזהרות מפני הפסד קרב ובא. הוא נכשל. הסיבה לשאננות היא ההטיה האנושית להאמין שמה שהיה בעבר

הוא מה שיהיה בעתיד.

יש עוד הטיות מוחיות שמסייעות לנתניהו, כגון הטיית הבחירה: אנחנו מצדיקים את הבחירה שלנו גם כאשר היא התבררה ככושלת. המשמעות: סיכוי רב שנשוב ונצביע למי שהצבענו לו בעבר. אפקט היען גורם לכך שאנו טומנים ראשנו בחול מפני מידע שלילי. אפקטים אחרים גורמים לכך שאנחנו חושבים באופן סטריאוטיפי גם כאשר אנו חושבים שאנחנו נטולי פניות. המשמעות: למוצא ולמגדר חשיבות פוליטית רבה. המוח שופט מנהיגים על פי מראה חיצוני, גובה הדמות, נמיכות הקול ומבנה הפנים, ולא על פי השקפת העולם.

בהתאם לממצאים האלה נתניהו משתמש בדימויים, מעצב תמונות ומסרים לא מילוליים, מתעדף תחושות על פני עובדות, מספר סיפורים ומתאר דמויות בנאומיו, חורז גוף ראשון ושני ואנחנו והם, וממסגר את הבחירות כמלחמה שבה החזק מנצח. אלו רק מעט מהשיטות הנובעות מהנורו־פוליטיקה. בהמשך ינתחו עוד כמה וכמה הטיות קוגניטיביות ופוליטיות, שבגינן נתניהו "עשה לנו את זה".

המגנומטר של המוח

נתניהו, באופן מיוחד נתניהו, עושה שימוש בחלק נוסף במוח הבוחר, בבלוטת השקד. "אמיגדלה" הוא המונח המקצועי. זהו "המוח הראשון". גרעין קטנטן בתוך גזע המוח שאחראי על ההישרדות שלנו. כל מידע וגירוי שמגיעים למוח עוברים דרך בלוטת השקד, ומסווגים על ידה כאיום, הזדמנות או ככזה שאינו רלוונטי. האמיגדלה היא המגנומטר של המוח.

האמיגדלה הגנה על האדם מפני חיות טרף בג'ונגל. היא נותרה פעילה על אף תהליך האורבניזציה שהאדם חווה. היא סורקת איומים כל העת, מזהה סכנות. מכיוון שהאמיגדלה נועדה לזהות כל איום להישרדות האדם היא בניטור תמידי דווקא למסרים שליליים.

יותר משני מיליון איש עוקבים אחרי עמוד הפייסבוק של נתניהו. זו ההודעה שהם קיבלו ערב הבחירות ב־2019:

ביום שלישי אתה תוכל לקבוע את עתיד המדינה שלנו. ראש הממשלה נתניהו מביא איתו מדיניות ימין של מדינה יהודית, ביטחון וישראל חזקה. אסור שתקום בעוד שבוע ממשלת שמאל מסוכנת עם לפיד, עודה, גנץ וליברמן. ממשלת שמאל חילונית, חלשה, שסומכת על הערבים שרוצים להשמיד את כולנו — נשים, ילדים וגברים — ותאפשר איראן גרעינית שתחסל אותנו. אסור לנו לתת לזה לקרות!

קול זכוכית מתנפצת בתשדיר בחירות בטלוויזיה כשערפאת מוליך את שמעון פרס; קול הסירנות הזועקות ומראות הפיגועים; רעולי פנים זועקים בערבית בהתלהמות "דם ואש" — אלו היו חלק מהסממנים הבלתי מילוליים בתשדירי הליכוד שהפעילו ב־1996 את האזעקה המוחית. כמעט 25 שנה מאוחר יותר נתניהו משתמש באותה טכניקה. הערבים רוצים להשמיד את כולנו.

המילים: אסון, אוטובוסים מתפוצצים, אלף הרוגים, שחזרות בנאומי נתניהו לתיאור מה שהיה ומה שיהיה בשל בחירת השמאל, ולצידן כבדרך קבע: דם ואש, איראן, שואה, טרור, סכנת השמדה, איום קיומי — כל אלו מילים שנועדו לגרות ולהפעיל את האמיגדלה, להתריע מפני סכנה.

המסרים של נתניהו חזקים ומשפיעים, משום שהם עוסקים בשאלות הישרדותיות, ולכן בתהליך עיבוד המידע של המוח הם הראשונים להיקלט. איומים עדכניים מפעילים מנגנונים אבולוציוניים קדומים. נתניהו לא מדבר פוליטיקה, הוא מדבר אבולוציה. כשהאשים את גנץ בהקמת ממשלת מיעוט עם המפלגות הערביות הוא הציג זאת כפעולת טרור וטישטש במכוון את ההבדל בין כחול לבן לעזה וטהראן:

אנחנו מבינים שאנחנו חייבים להתכנס לפעולת חירום מול מצב חירום... אם תקום ממשלת מיעוט כזאת יחגגו בטהראן, ברמאללה ובעזה כמו שהם חוגגים אחרי כל פיגוע, אבל זה יהיה פיגוע לאומי היסטורי במדינת ישראל ואסור שזה יהיה.

מוות וחיים ביד הבוחר

כשעוסקים בענייני חיים ומוות ובענייני קיום המדינה, אין מקום לפוליטיקה ולשיקולים אישיים.

אלו הדברים שנתניהו אמר כשביקש למנוע ב־2019 את הקדמת הבחירות. וכשהלך לבחירות הגדיר אותן מיד: "קרוב על הבית". כל מערכת בחירות שנתניהו מוביל עוסקת מבחינתו ב"חיים ומוות", וכך ההחלטה למי להצביע מועברת לבלוטת השקד, לאמיגדלה של הבוחרים. גם לפני בחירות 2015 השתמש נתניהו בניסוח: "כשמדובר בעניין של חיים ומוות, אני לא מוכן לשחק משחקים פוליטיים". בביקור במחנה ההשמדה ברנן בלזן פונה נתניהו בייחוד אל "המוח היהודי", המתוכנת על ידי ההיסטוריה לזהות איומים הישרדותיים:

נהוג לומר עכשיו: שואה שוב לא תקרה, לעולם לא. העולם לא ירשה זאת, ישראל לא תרשה זאת, אבל אסור לנו להתעלם מהסכנות הקיימות... סכנת ההשמדה

ההמונית לא חלפה ואין לנו שום סיבה לחשוב שהעולם ימנע את התחמשותם של השואפים להשמידנו.

כבר למעלה מעשרים שנה שנתניהו מזהיר, בהתכתבות ישירה עם השואה, שסכנת ההשמדה ההמונית מרחפת מעל ישראל. ובכל שנה ושנה נתניהו מזהיר שעוד רגע תהיה לאיראן פצצה גרעינית ובכל שנה הוא טוען שאנו מתמודדים עם אתגרים ביטחוניים חדשים. לעיתים טוען שכמוהם לא היו מעולם:

אינני מפרז כשאני אומר שהאיומים הם גדולים מתמיד. ייתכן שהם גדולים ממה שהיו מאז הקמת המדינה ואפילו מאז הפרקים הקשים שידענו בעשרות השנים הראשונות של עצמאותנו.

זהו ציטוט מ־2013 אך גם ב־2009 וב־2019 הגדיר נתניהו את האיום כגדול מאי־פעם. לכן יש לבחור רק ימין חזק. אם כי גם כאשר יבקש נתניהו באוקטובר 2019 לקדם ממשלת אחדות עם בני גנץ הוא ישתמש בטיעון ההישרדותי של חיים ומוות. ימין חזק לא מספיק יותר:

אתגר ביטחוני כביר מתקרב אלינו במהירות עצומה והוא כבר כאן. כדי להתמודד איתו אנחנו צריכים לשלב כוחות, כי העם צריך להיות מאוחד והוא צריך להיות מוכן. צריך להכין את העם בחזית רחבה...

המרחב המזרח תיכוני מלא אבנים
ומחבלים! קוצים! ארגוני מחבלים,
משטרים רודניים, קבוצות פנאטיות
מאלף סוגים...
אחר, שיושג משלום ~~אנו~~ תצטרכו
להיות אלה ששומרים על קיומנו...
כל מינוי "כמו נבל גדול, בעל יד
אלף מיתרים שמתקצרים ומוצא
צפצפה" ...

מסריו של נתניהו מכוונים לבלוטת השקד ולמנגנוני ההגנה הקדומים. אין זה רק טריק פוליטי לעבוד על המוח שלנו. הוא כנראה באמת מאמין בכך. הוא משוכנע ששר ההיסטוריה שלח אותו, את בנימין בנו של בנציון נתניהו, כדי להציל את העם היהודי

מכליה נוספת. כך שזו לא שאלה של פוליטיקה, אלא של חיים ומוות והמשך מהלך ההיסטוריה: "תוצאות מאבקנו יקבעו לא רק את גורלנו אלא את גורלם של היהודים ושל היהדות עצמה". הקמפיין של נתניהו תמיד גורס שהשאלות הן קיומיות ולכן יריביו לא מהווים רק איום פוליטי אלא הם איום קיומי.

כתנאי הישרדותי מנתיבה בלוטת השקד להילחם או לברוח או לקפוא. האדם בג'ונגל חווה זאת. חיית טרף התקרבה לעברו והוא קפא על מקומו. שום תזווה שעלולה להיראות בעיני הטורף. כך אולי ישרוד. קיפאון הוא בהחלט אופציה גם בהקשר פוליטי. שינוי דורש אנרגיה. בזמן של סכנה או עייפות, כך מלמדים מחקרי קבלת ההחלטות, למשל של פרופ' יוסי יסעור, אנחנו בוחרים להמשיך בסטטוס קוו, לא לזוז ולא לשנות דבר.

בזמן סכנה אנו מתכנסים אל מאחורי גבו של המנהיג הקיים. הפחד משתק את התעוזה לשינוי. נתניהו הוא הסטטוס קוו. אם הוא לא יהיה, זה מה שצופה שרה נתניהו:

יש לפעמים את העניינים של הנקמות והסכסוכים האישיים והם לא מבינים דבר אחד: שהמדינה בוערת, שיש פיגועים, שמעבר לכל הסכסוכים הפוליטיים יש בנאדם אחד שיכול להציל את המדינה. וכשאני שומעת את כל הטיעונים של חברי ליכוד כאלה או אחרים, אני אומרת: לעזאזל, אם זה מה שמעניין אותם, לעזאזל.

ביבי הוא מנהיג שהוא גדול על כל המדינה הזאת. הוא באמת מנהיג בקנה מידה לאומי. במדינה הזאת כולם רוצים להישחט ולהישרף? יאללה, למה הוא צריך להתאמץ כל כך? נעבור לחוץ לארץ. שהמדינה הזאת תישרף. המדינה בלעדי ביבי לא תחזיק מעמד. אנשים כאן יישחטו.

■ ■ ■

פרופ' ג'ון היבינג מאוניברסיטת נברסקה, מחלוצי הנדון פוליטיקה, סקר תגובות מוחיות של מצביעי מפלגות שונים. הוא גילה הבדלים בפעילות המוחית בין ימנים לשמאלנים, או מדויק יותר: בין שמרנים לליברלים. היבינג מצא שהשמרנים, בהתאמה — הימנים בישראל, מבטאים אי־נוחות פיזית, המתבטאת בתזווה בכיסא ובהזעה מוגברת, בשעה שהם שומעים על השפעות זרות, או נחשפים לרעיונות חדשים שיובילו לשינוי המצב הקיים.

"אינני מסכים לקביעה שאיומים משפיעים על כולם במידה שווה. השמרנים רגישים לאיומים מכל סוג, כולל רגישות לאיומים כלפי קבוצת התומכים שלהם וכלפי המנהיג שלהם", טוען פרופ' היבינג, שהספר שחיבר עם שותפיו על הגנטיקה של הפוליטיקה חקר את היחס לטרזאמפ ולמנהיגי ימין לאומי אחרים באירופה. הספר חולל סערה

בקרב קהילת הפסיכולוגים הפוליטיים בארצות הברית לאחר שהוצג בו הממצא ששונות גנטית ותורשה מסבירים כשליש מהשונות בדעות הפוליטיות ברוב מדינות העולם.

על פי תפיסה נורו־פוליטית זו, אין פלא שהאיומים של נתניהו אפקטיביים ומשפיעים במיוחד דווקא על מוח הימין בישראל. השדר התמידי של האיום, החשש משינוי ומהפסד, מותאם לקהל מצביעיו השמרני של נתניהו ולכן הוא כל העת פונה אל האמיגדלה.

החירום הוא שגרה והתקווה עשויה להיות אשליה מסוכנת. "גם אם יגור זאב עם כבש נישאר עם יד על החרב", הסביר נתניהו, ובמקום אחר: "גם אז לא נסכים להיות הכבשה". לנתניהו חשוב שהציבור ידע שהמאבק הפוליטי הוא מאבק הישרדות:

איננו יכולים ואיננו רשאים להיתפס לחלומות שווא, שנובעים מן הניסיון להימלט מן המאבק הקשה שנגזר עלינו על ידי עצם קיומנו כאומה בין עמי ערב. גם אם נגיע לכינון שלום רשמי עם ארצות ערב לא ייעלמו סכנות המלחמה והעימותים בעתיד... אי אפשר להסתלק ממאבק ההישרדות בלי לוותר על החיים עצמם.

הקורטיזול יקבע

באותה מאית השנייה, שבה מזוהה חשש לאיום והאמיגדלה מפעילה את המנגנון ההישרדותי, מופרש בגוף הורמון הקורטיזול. הוא מכונה גם "הורמון הסטרס". הוא מופרש בעיתות חרדה. לצד נתניהו, הקורטיזול הוא אחד מגיבורי מערכת הבחירות בישראל. הוא נוכח במיוחד ברגע השיא של הפוליטיקה שאליו מתנקזים כל הקמפיינים והמסרים: יום הבוחר. הקורטיזול כשליחו של נתניהו נכנס עם הבוחר אל מאחורי הפרגוד בקלפי.

"כשאנדוקרינולוגיה ודמוקרטיה מתנגשות", זה השם שהעניקו חוקרים מאוניברסיטת חיפה ומהמרכז הרפואי סורוקה למחקר שמדד באמצעות דגימות רוק את רמות הקורטיזול במחזור הדם של המצביעים בשעת ההגעה לקלפי. הם גילו ממצאים עתירי חרדה. הקורטיזול זינק בעת ההצבעה פי כמה וכמה מרמתו בעת שגרה במיוחד בקרב מצביעי מפלגות שהסקרים ניבא את כישלונן.

סקרים רעים מביאים איתם קורטיזול. נתניהו יודע שהקורטיזול ויצר ההישרדות משרתים אותו היטב, הוא פועל להגביר את רמת ההורמון, לא רק באמצעות שפע של איומים ביטחוניים אלא גם במה שזכה כבר לכינוי "קמפיין גוועלד". זהו האיום בהפסד הקרב ובא.

האזהרה מפני הפסד מתחילה כשבוע לפני יום הבחירות בבליץ הופעות של נתניהו:

"חשוב לי להתראיין כדי שכל האנשים ישמעו אותי ויבינו שאסור לנו להיות שאננים".
בכל רדיו מקומי או אתר מגזרי נתניהו העביר את אותו המסר בדיוק ובכל לשון
אפשרית: "אנחנו הולכים להפסיד".

שלושה ימים לבחירות, כשלכלי התקשורת אסור לפרסם עוד סקרים כדי לא להטות
את דעת הקהל, ראש הממשלה מצטט בכל ערוץ אפשרי את נתוני הסקר הגרוע
ביותר שמונח לפניו ומתריע מפני הפסד צפוי של הליכוד. כך זה היה בבחירות 2015
מול לבני והרצוג וכך בבחירות 2019 מול גנץ ולפיד. הוא עשה זאת גם עם ההכרזות
"שלטון הימין בסכנה" ו"הערבים נוהרים לקלפיות".

"כרגע אנחנו רואים בסקרים, כולל בסקרים פנימיים, שלפיד וגנץ מובילים בכמה
מנדטים", התריע נתניהו בארשת פנים מבוהלת במתכוון. "זה לא ממש בכיס. כרגע,
אם לא נתעשת, מה שיקרה הוא שלפיד וגנץ יקימו ממשלת שמאל", אמר ומיהר
לכנס ראשי רשויות מהליכוד: "אם לא תבואו לקלפי לא נסגור את הפער". הוא גם
הגיע עם מצלמות אל חוף הים וכרז במגפון למתרחצים השאננים: "אם תישארו בים
ולא תלכו להצביע נפסיד לשמאל", יצא אל השווקים והזהיר: "אנחנו נקום מחר
בבוקר עם יאיר לפיד בראש ממשלת שמאל", והודיע שהוא כבר יודע ש"לפיד מתחיל
לכתוב נאום ניצחון".

שש שעות לסגירת הקלפיות יצאה לתקשורת הודעה, שתוכנה כנראה על ידי צוות
הקמפיין עוד שבוע קודם: "נתניהו ביטל את כל סדר יומו בשל אחוזי ההצבעה
הנמוכים במעוזי הליכוד ומכנס דיון חירום בבית ראש הממשלה". פוליטיקאים לא
מתראיינים ביום הזה. זה היה הרגע שבו התייצב נתניהו מול מצלמת הטאבלט והחל
בשידור חי בפייסבוק. כותרת השידור נכתבה בנוסח שידורי החדשות בעת פינוע טרור.
"מצב חירום בימין. לפיד וגנץ מובילים בארבעה מנדטים. צאו להצביע מח"ל
עכשיו!!! שידור חי, גל פתוח". במשך למעלה משעה שידר נתניהו את הפאניקה.
כמעט חצי מיליון איש נחשפו לשידור. נתניהו ניצח בסבב הראשון של 2019 משום
שהוא שידר הפסד. האיום בתבוסה הוא שהביא לו את התהילה. הקורטיוזל עמד
לצידו הן בשל האיום הביטחוני והן בשל איום ההפסד.

"למצב הנפשי הזה השלכות הרות גורל על הבחירות", טענו מחברי
"כשאנדוקרינולוגיה ודמוקרטיה מתנגשות", והסבירו שהלחץ הנפשי המשתקף
במחזור הדם עשוי לפגוע בשיקול הדעת. הם מסתמכים על מחקרים רבים שהוכיחו
שבעת הפרשת הקורטיוזל אנשים מקבלים החלטות שמבוססות יותר על תחושות בטן
מאשר על חשיבה שכלתנית.

■ ■ ■

ביום הבחירות, בזמן שנתניהו מנסה לייצר פחד מהחלפתו, השמאל מנסה לשדר
תקווה להחלפת נתניהו. "כדי לעצור את שלטון הפחד, אנחנו מקימים פה היום חומה

של תקווה", הכריזו לפיד וגנץ כשהתאחדו מול נתניהו. האבולוציה לימדה את האדם שהפחד קודם לתקווה. בקלות ניתן להפחיד בן אדם בצעקה או בקול נפץ, אך כדי לטעת בו תקווה צריך להתאמץ. לכן בניגוד לסיסמאות הקמפיין של ציפי לבני ב־2013 ובהמשך של אבי גבאי: "התקווה תנצח את הפחד", מבחינה פיזיולוגית זה בדיוק הפוך — הפחד מנצח.

אם השמאל מדבר על הסיכוי לשלום והימין על הסיכוי למלחמה, למה יקשיב הבוחר? מה ייקלט במוחו ויכתוב את הצבעתו? מלחמה או שלום? זו השאלה שבחנו חוקרי מוח שהכניסו נבדקים לתוך סורק MRI והקרינו בפניהם מילים שונות בחלוקה לשתי קטגוריות: טובות ורעות. כשעלו מילים כגון "פשע" או "מלחמה" המוח הגיב מהר יותר מאשר כשעלו מילים טובות כמו: "אהבה", "תקווה" או "שלום". אלו הפרשים של כמה מאיות השנייה, אך המסקנה היא שהמסרים השליליים והמאיימים מקדימים להיחרט.

שלי יחימוביץ' ניסתה להוביל את מפלגת העבודה עם תקווה חברתית וכלשון סיסמת הבחירות שלה: "יכול להיות כאן יותר טוב". גנץ הציע שיח אחר וממלכתיות, כחלון הבטיח צדק, גבאי הציג מנהיגות אחרת, פרץ פרס מצע חברתי, אך כולם מתמקדים בשלבים המתקדמים של החשיבה האנושית. נתניהו פונה לעצם הקיום. לא מן הנמנע שבסבב הבחירות השני של 2019, דווקא בגלל הסמיכות לקודמו, פעמוני האזהרה שהפעיל נתניהו כבר הפסיקו להישמע באוזני המצביעים שפשוט הפכו אדישים. מצב חירום יוצא דופן מפסיק להיות כזה כשצועקים כבדרך שגרה שוב ושוב "חירום, חירום, חירום".

איומי שלום

סודי ביותר. הבהלה בין השורות ניכרת. איום משמעותי שצץ מביא את נתניהו לשלוח מברק חשאי לדרג קברניטים מצומצם. בהול לבוקר, ידגיש. מקווה ששמעון פרס ויצחק שמיר, ראש הממשלה ושר החוץ בממשלת הרוטציה, יראו את המלצתו ברגע שיתעוררו משנתם ולפני שייגרם נזק חמור לישראל. את המברק הוא משגר מוושנינגטון גם לשר הביטחון ולאגף המודיעין בצה"ל. בוחר לצלצל בכל פעמוני ההתרעה.

"סעיפים מן החמורים ביותר שישראל עמדה בפניהם במגעים עם ארה"ב" — מגדיר נתניהו את מה שכוללת יוזמת השלום שהוצגה על ידי הנשיא האמריקאי רונלד רייגן. את המילים יוזמת שלום והזדמנות היסטורית הוא שם בין מרכאות מלגלות. אך האיום בראי נתניהו איננו השלום של רייגן אלא דווקא התגובה הישראלית. הדיפלומט הצעיר, בתחילת שנות השלושים לחייו, משיא עצה מפתיעה למנהיגי

בשורות המברק הבהול שזורה התובנה שהדבר העיקרי במשחק המדיני הוא דעת הקהל, התדמית והרושם. לא התוכן. היוזמה עצמה שהציג רייגן בנאום בעייתית אבל מה לעשות שהנאום של רייגן, אשף ההופעה, היה פשוט טוב מכדי שניתן להדוף אותו.

"מציעים למצוא נוסח שממתיק את גלולת הדחייה", חותם הציר המדיני את המברק ללשכת ראש הממשלה. "להימנע מעימות חזיתי עם הנשיא נגד יוזמת השלום שלו". להתחמק. להכשיל את המהלך בסתר אך לתת לערבים להיות האיש הרע.

[illegible]

כשעלה הבוקר על ירושלים, פרס ושמיר קיבלו לידיהם את המברק הסודי מהשגרירות והחליטו לאמץ את המלצת הדיפלומט הצעיר.

את מה שהמליץ בשנות השמונים לשמיר ולפרס מול הנשיא רייגן יעשה נתניהו בעצמו כשהיה ראש ממשלה מול כל נשיא אמריקאי, מקלינטון דרך אובמה ועד טראמפ.

ממוקד באיומים אפשריים, נתניהו גם פיספס לא מעט הזדמנויות. בקדנציה הראשונה לא פחות משנים־עשר שרים וחברי כנסת התפטרו או פוטרו על ידו. נאמן, מרידור, מרדכי ועוד. כך גם רבים מאנשי לשכתו עזבו והועזבו. בקדנציות האחרונות ראה אישי ליכוד כמו רובי ריבלין, גדעון סער ואחרים כאיום פוליטי שיש לסכל. אמיגדלה רגישה מסייעת להישרדות, אך גם רואה צל הרים כהרים.

גם הזדמנויות מדיניות מסווג נתניהו כאיומים. ביום האחרון לכהונתו כשגריר ישראל בווינגטון לקח איתו משה ארנס את בן טיפוחיו נתניהו לפגישה לא מתוכננת בחדר הסגלגל עם נשיא ארצות הברית רייגן. נתניהו היה שם על תקן רשם. ראש הממשלה לעתיד ישב על הספה הנשיאותית ותימלל את דברי השניים. לאחר מכן שלח את הפרוטוקול ללשכת ראש הממשלה שמיר. המברק "סודי ביותר", שטרם התפרסם והגיע לידינו, מלמד על עד כמה נתניהו ושלטון הימין הגיבו באדישות, שלא לומר בשלילה ובעוינות, לרצונו של חוסיין מלך ירדן לפתוח במשא ומתן לשלום עם ישראל. בפגישה, רייגן דחף לכך מפורשות. ארנס השיב תשובה שניכר בה שהיא לפרוטוקול ובליבה קלישאות, שאומנם הן נכונות אך מהוות התחמקות: "מי כמונו, שעברו כל כך הרבה מלחמות מעוניינים בשלום..." אך מיד אחר כך פותח ארנס בנאום על הביטחון ועל כך שלא ניתן להגן עליו בנסיגה לגבולות '67. בסיומה של הפגישה הנשיא האמריקאי לא קיבל תשובה למסר של המלך הירדני. נתניהו וארנס התחמקו כמו היה רצונו של חוסיין איום. החשש, שאותו מביע נתניהו גם במברקים סודיים אחרים הנשלחים לירושלים, הוא שמהלך מדיני מול ירדן יחייב את ישראל לויתורים ביהודה ושומרון.

במבט לאחור, נתניהו, כמו הליכוד כולו וכמו גולדה בזמנו, החמיצו הזדמנות היסטורית שעמדה לפתחם. רק כשתעלה מפלגת העבודה בראשות רבין לשלטון היא תסכים להקשיב למלך, תרים את הכפפה הירדנית ותחתום על הסכם שלום עם השכנה ממזרח.

קרב על הבית

על המסך בבסיס המודיעין המסווג באחת מערי המרכז נראו צלבים רבים בתנועה, אך רק אחד עניין את קציני המודיעין שצפו דרוכים במתרחש על מפת הטיסות במזרח

זהו ליל חג המולד, 25 בדצמבר 2018. נתניהו לא ישן בלילה לא רק בשל ההפצצות על עשרות המטרות באזור דמשק, אלא גם מכיוון שלמחרת עתידה הכנסת להצביע על פיזור והליכתה לבחירות. לחמ"ל המתעדכן נכנס כעת גם דיווח של רשת הטלוויזיה "אל מיאדין", המזוהה עם החיזבאללה, על גיחות שמבצע חיל האוויר בגובה נמוך מעל צור וצידון. הבור של חיל האוויר בקריה מאויש על ידי בכירי החיל, והדיווחים זורמים ממנו אל ראש הממשלה.

משרד החוץ-מחלקת הקשר

2596

151

דף 1 סוף 2

תוח 24 סוף 34

סודי ביותר

מל: ווא, נר: 352, מ: המשרד

דח: מ, ס: 20, מ: 11010, נח: 1500

נר: 5-000

103.1/1

סודי ביותר

מרגס, נתניהו

פלאמן בקש להביא הסדר הוא לידענותו לגבי הצבת סילי הסאס-5 בסוריה.

לאחר זה נפגש סאווניץ עם סמנכ ומסר דלקט-1:

1. ארבע שוטפה לדאגפנו.

2. להעברתם הסירים עשויים להיות בסוריה מוך שבע ואם כך הבנתם היא שיהיו מבצעים במסציה או עד סוף ינואר.

3. חוששים שיאירצו על ידי אנשי צבא סובייטים.

4. מבנים שבוונת הסורים והסובייטים היא שהם יהיו מוצבים אך יורק בסר-חוריה סוריה. הצעדים שנקטו על ידי האמריקנים:

1. יחלקו טמנו במידע המודיעיני שלהם בצנורות המסאיים.

2. מדגיש שאין כל הנאי המעלווה לכך.

3. העלו הנושא עם הסובייטים במסקבה ועם דוברינן בוואשינגטון והסבירו שהתפתחות זו גורמת להם לדאגה רבה. הסובייטים לא התוירו כל דומם שיהיו נכונים לעשרה. הסובייטים אמרו שיה חלק מהתחייבותם להגנת סוריה.

4. הבינו דאגתם שירוצ גם כפי הסורים.

5. לאור העובדה שהסירים עסכנים אם יידי ארבע באוור יוחחו ועל התפתחות זו גם עם הירדנים.

6. ארבע התוגד לכל טעות טעט PREVENTIVE STRIKE (ישראליים תוגד הסירים. המסנכיל מודה על נכונותם לשמך אותנו במידה המודיעיני. הוא אמר ידוע אם מסביל לטילי הסאס-5 תוצג גם מטרכת הגנה סילי נוספת.

7. נענה שפרם זה מרם ידוע אך יש לעטר מנסיון במקוסות אחרים

איום המטוס האיראני מוגדר כהזדמנות. סביב נחיתתו יוצא כעת לפועל מבצע גדול בהרבה, הכולל הפצצות של שורת מחסני תחמושת של איראן וחיזבאללה בסמיכות לגבול. עשרות טילים פוגעים במטרות במשך דקות ארוכות. הדי ההפצצות נשמעים למרחוק וצבא סוריה משגר טילים לעבר המטוסים התוקפים. מערכת כיפת ברזל הופעלה.

ידיעה אחרת המשודרת באותו ערב מספרת על כך ששלושה ראשי מועצות ביהודה ושומרון מודיעים על החרמת הפגישה המתוכננת לבוקר עם ראש הממשלה בשל גל הפיגועים ביהודה ושומרון. הקשר בין הדברים נראה מקרי בהחלט. למחרת בשעה אחת־עשרה מגיעים לירושלים ראשי הערים המרכזיות ביהודה ושומרון. גם הם שומעים ברדיו בדרכם לבירה את הדיווחים, על פי פרסומים זרים, על אודות אנשי חיזבאללה שנהרגו בתקיפות המיוחסות לישראל. אך נושא הפגישה עם נתניהו הוא הטרור הרצחני בגדה ואי־העברת תקציבים ליישובים, דבר שכבר גורם להפגנות של אנשי השומרון מול בית נתניהו בהשתתפות שרי ממשלה שהצטרפו באופן חריג אל מפגינים.

מכל התבשיל הזה, כבאורח פלא, נתניהו מצליח לרקוח מטעמים. בין היתר בזכות העובדה שלנתניהו לא נכנסים עם טלפונים, יותר מחשש להקלטות סתר מאשר מחשש להאזנות אויב. היחיד עם הטלפון בחדר הוא האיש הקרוב ביותר לאוזנו של נתניהו בעשור האחרון, יועצו יונתן אוריק.

אחד מהנוכחים בפגישה פותח את דבריו בנושא הביטחון ביהודה ושומרון במשפט ברכה מנומס כלפי נתניהו: "תודה שאתה שומר על ביטחון ישראל לפי פרסומים זרים גם הלילה".

נתניהו הצטנע: "זה לא קשור אלי". הוא שומע מפי מנהיגי המתנחלים ביקורת חריפה נגדו בעקבות הטרור הגובר. הפגישה מתוחה. במהלכה אוריק מראה לנתניהו דבר מה בטלפון הנייד ונתניהו מהנהן. פתקי עדכונים שנקראים במצח חרוש קמטים נכנסים מהמזכיר הצבאי מדי כמה דקות.

אחרי שעה וחצי של ויכוחים על ההקפאה השקטה והפיגועים המחרידים, בדרך החוצה, במבואה, רגע לפני שהם יוצאים, מבקש נתניהו מכולם במעין ספונטניות לעמוד שנייה. "חיים", מבקש ביבי מצלם לשכת העיתונות שעומד שם, "תצלם". חיים צח מנציח את ראשי המועצות לצד נתניהו העומד בחליפה כחולה ומאופר בקפידה.

כשהאורחים יוצאים מהאקווריום ופותחים את הטלפונים הם מופתעים לגלות שכל כלי התקשורת כבר דיווחו על הפגישה עוד בתחילתה. את הכותרת סיפק לעיתונאים היחיד שהיה עם הטלפון בחדר. משפט אחד אגבי, שנאמר בחטף, הפך לכותרת אחת בארץ ובעולם: "ראשי מועצת יש"ע: מודים לנתניהו על שמירת ביטחון ישראל בתקיפה הלילה בסוריה".

לנתניהו חשוב שהציבור יעניק לו את הקרדיט על הפעולה בצפון, אך מכיוון שהוא לא יכול לומר זאת בעצמו, משיקולי צנזורה, לקח דוברו משפט שולי שנאמר והעניק לו הדהוד עצום בתקשורת. עדיין במבואה, עוד טרם הספיקו ראשי הערים להגיב, וכבר מתקבל "פוש" נוסף בטלפון שלהם מכל מערכות התקשורת: "נתניהו: זהו קרב על הבית". לכתבות, המלאות בציטוטי נתניהו, כבר מצורפת תמונה מחמיאה שבה ניצבים ראשי רשויות ביהודה ושומרון מאחורי ראש הממשלה. בגוף הכתבה הציטוטים על גורל המדינה:

בבחירות הקרובות חייבים לנצח. זה הקרב על הבית. גורל המדינה וההתיישבות אינם מובנים מאליהם... תחת ממשלת שמאל, הכול יתהפך ברגע.

כל ההתנהלות התקשורתית הזאת נועדה להעברת מסרים. נתניהו העביר שלושה במכה אחת: הוא לקח קרדיט על מבצע צבאי; העביר מסר פוליטי נגד השמאל והציג תמיכה גורפת בו מצד המתנחלים.

האיום סוכל. גם זה האיראני וגם זה הפוליטי של מחאת המתנחלים. עיצוב ומסגור של אירועים באופן כזה הוא עניין שבשגרה. המטרה היא לשלוט בסדר היום, להאדיר את האיום ואת הנושא הביטחוני ואת נתניהו כתשובה לאיום קיומי. הקרב הביטחוני והפוליטי ממוסגרים שניהם כקרב על הבית.

■ ■ ■

נתניהו מנכיח את האיום כממשי ומציב מולו את עצמו כ"מר ביטחון", שידוע להגן על העם היהודי. כדי שנתניהו יוכל להתהדר בחליפת מר ביטחון, הוא זקוק לאיום כלשהו שירחף בחלל. הוא ידאג כבר להעצים אותו כחסר תקדים, ומול האיום יעמוד "שומר ישראל". לכן נתניהו פועל כל העת לתדלק במסריו את תחושת האיום הקיומי שמעל העם היהודי, במקביל לתחזוקה השוטפת בימי הבחירות ל"איום הקיומי" על המשך שלטון הימין.

כך גם הדף נתניהו את טענות המחאה החברתית — "החיים עצמם" קודמים לאיכות החיים:

כשאנחנו מדברים על מחירי הדיור, על יוקר המחיה, אני לרגע לא שוכח את החיים עצמם. האתגר הגדול ביותר לחיינו כעת הוא התחמשות איראן בנשק גרעיני.

מנהלי קמפיין הליכוד ב-2020 ראו בחיסול סולימאני ובאיומי הנקמה מטהראן התרחשות שמועילה למערכת הבחירות של "מר ביטחון". במוח האדם סכנות ביטחוניות קודמות לכל שיקול אחר. חוסן חשוב מחסינות.

מיד לאחר הביטחון, הצורך בהשתייכות, להיות חלק ממשהו, מקהילה, ממשפחה, מחברה ומלאום, מוכר כצורך ראשוני ב"פירמידת הצרכים האנושיים של מאסלו". נתניהו פועל לסיפוקו. השיוך שהוא מציע מאוד ברור: אנחנו היהודים. אנחנו הליכוד. אנחנו הימין. הלאומיות היא מרכיב מרכזי והמסר הוא שנתניהו טוב ליהודים. השמאל, לעומת זאת, שכח למי הוא שייך ושכח מה זה להיות יהודי. ההשתייכות שהשמאל מציע היא מורכבת יותר, משום שהיא אוניברסלית. נתניהו נשאר בגבולות השבט.

בעוד נתניהו פונה לבסיס הפוליטי, הביולוגי והפסיכולוגי ומפעיל מנגנונים אבולוציוניים עתיקים, מתחריו פונים לרבדים אחרים ומתקדמים הרבה יותר בפירמידת הצרכים האנושיים שמאסלו הגדיר: למימוש העצמי ולמשמעות, לתקווה לשלום ולצדק חברתי.

"עוד ועוד הרוגים זו המשמעות של השמאל", אומר תשדיר הליכוד, ונתניהו נואם: "הם יביאו עלינו אסון" — המילה נקלטת במהירות ויוצרת פעילות מוגברת של בלוטת השקד. "אוטובוסים מתפוצצים" — מגנומטר מצפצף; "הערבים ישמידו את כולנו" — קורטיזול מופרש. "גנץ זה שמאל ושמאל זה מסוכן", ברקע בית עלמין צבאי וקברי חיילים. חיים או מוות. רוצים לחיות? הצביעו מח"ל.

סוד הקסם 4: הפחד מכריע, החזק מנצח. במציאות הפוליטית שנתניהו הוביל בישראל, בחירות נתפסות כעוסקות בענייני חיים ומוות ולכן החזק מנצח. נתניהו, שהצליח למצב עצמו כ"מר ביטחון" שיגן על הלהקה, משדר מסרים שהפסד שלו בבחירות כמוהו כאיום קיומי. כך הוא מפעיל מנגנון הישרדותי קדום, שמגן על בעלי חיים באשר הם מאז ומעולם. מסריו של נתניהו, החוזרים על עצמם שוב ושוב, ראשוניים יותר, נקלטים על ידי הבוחר לפני המסרים של מתחריו ומעוררים תגובה רגשית עזה יותר, שמשפיעה על ההחלטות בקלפי.

יהודי בג'ונגל

סמלים

"השתגעתם? תוציאו את זה מהסרט. לא מאשרים". זו הייתה ההודעה הדחופה שניתנה לאנשי מנהלת הכותל המערבי בתום הביקור שם. לאנשי הלשכה היה ברור שמדובר בתמונות שאסור שישודרו, והם אכן הצליחו לסכל את הפרסום. זו תכולתו של הסרטון הגנוז שהגיע לידינו: נתניהו מארח את נשיא ברזיל, ז'איר בולסונארו עמוק מתחת לאדמת מסגד אל-אקצא והר הבית, במנהרות הכותל. נתניהו רשם לעצמו הישג מדיני חשוב בכך שנשיאה הנבחר של המעצמה החמישית בעולם בוחר בישראל, עם היבחרו, למדינה הראשונה שבה הוא מבקר.

הסיור סגור לתקשורת. שני המנהיגים משוחחים ליד האבן השנייה בגודלה בעולם ושומעים הדרכה על המקום בו עמד קודש הקודשים. אז מובילים אותם לאולם שבמרכזו דגם רחב מידות ומרשים של הר הבית וירושלים לאורך הדורות. הם ישובים זה לצד זה על ספסל לבן מול העיר המשוחזרת. לצידם רב הכותל. מנהל האתר החל להסביר על הר הבית לאורך ההיסטוריה באמצעות הדגם, ממנו נעדרו המסגדים. מהר מאוד נתניהו קטע אותו.

"תביא לי את זה, בבקשה", ביקש וקיבל לידו את סמן הלייזר הירוק שהיה בידי המסביר. "אתה רואה את הרחוב הזה?" שאל את הנשיא וכיוון את הנקודה הירוקה אל סמטה קצרה שהובילה לבית המקדש. "זה רחוב חלפני הכספים ושם עבר ישו". עיניו של הנשיא אורו. "כאן הוא הפך את השולחנות", המשיך נתניהו, "מכאן ישו הלך לכנסייה הזו", הצביע על הדגם, ואז ריחפה נקודת הלייזר לאורך כל ה"וויה דולורוזה" של המרטיר נושא הצלב על גבו. נתניהו המשיך להצביע על מיקום הכנסיות והתחנות שבהן עבר הצלב. הנשיא נראה מרותק. "ואז הוא הגיע לשם, לאיפה שעומד האיש הזה", סימן נתניהו בידו לעבר צלם לשכת העיתונות שכניסתו לסיור התאפשרה, ושעמד בסמוך לדגם. הברזילאי הינהן בעצב כששמע על צליבת ישו, שנבגד על ידי יהודה איש קריות, מפיו של ראש ממשלת ישראל.

פוליטיקת השריקה לכלבים

את אותו סיפור העביר נתניהו למזכיר המדינה האמריקאי, מייק פומפאו, שביקש גם הוא לבקר במנהרות. גם במקרה הזה נתניהו הזיז הצידה את הרבנים היהודים והכפיף את הסבריו לברית החדשה, לא הישנה. פומפאו, כמו בולסונארו הם דוגמה למנהיגים בינלאומיים, שנתניהו גייס לעמוד לצידו ולצד ישראל באמצעות מסרים דתיים מתוחכמים המוסתרים מן האוזן הישראלית.

נתניהו משתמש בשיטת השפעה שנקראת "פוליטיקת השריקה לכלבים". המונח לקוח מהפוליטיקה האמריקאית ומתאר העברת מסרים פוליטית "מתחת לרדאר" של רוב האנשים. נתניהו מדבר בקודים. הקהל הנוצרי יודע למה הוא מכוון, הקהל הישראלי לא.

פומפאו ובולסונארו הם נוצרים אוונגליסטים אדוקים, המעריצים את ישו הנוצרי ובשל כך את ישראל והעומד בראשה. הם חיים בצפייה למלחמת גוג ומגוג ומועידים לראש ממשלת ישראל תפקיד מפתח באירוע. נתניהו מכיר את חזון האפוקליפסה בתהליך הגאולה האלים ומשתמש בכך כדי לגייס תמיכה.

הנמר של ביבי

כמנהג שליטים מן העת העתיקה, נמר גדול ממדים רובץ לצד כיסאו של נתניהו. הוא נועד לצורכי הסברה. נתניהו מעביר לעולם הנוצרי-אוונגליסטי מסרים שמכוונים לסמלים שבמעמקי תודעתו. את המסר המרכזי הוא מעביר באמצעות החיה האסלאמית. הנמר משמש אותו לצורך זה.

ביחס לאבו מאזן: "אם הנמר יהפוך את חברבורותיו — נשקול לנהל איתו משא ומתן". על חמאס: "הנמר הזה לא ישנה חברבורותיו. זה בדיוק מה שאמרו האיטולות כאשר השתלטו על איראן. לא חשוב כמה איפור ימרחו על פניו — הוא יישאר אותו חמאס". על איראן עצמה: "הנמר שעוד יטרוף את כולנו".

הנמר האיראני חוזר בנאומיו, כמו למשל ב־2015:

איראן מחמשת את השליחים שלה, את כפות החתול שלה, כפות הנמר, בנשק מיוחד שעיקרו כרגע מכוון אלינו, אבל לא רק כלפינו...

ושנתיים אחר כך שוב התגנב החתול הגדול לדפי הנאום באו"ם: "הזהרתי שכשהסנקציות יוסרו איראן תתנהג כמו נמר ששוחרר, וזה בדיוק מה שהיא עושה היום". ובעקבות הטבח בבני משפחת פוגל באיתמר:

לא נתפתה להאמין שנמר שנועץ את שיניו בנו, בילדינו, בנשינו, בקשישינו — לא נתפתה להאמין שהנמר הזה שינה חברבורותיו, וגם לא נאטום את אוזנינו לנהמות הטרף שלו. נכה בכם.

הוא ממשיך להגדיר את האסלאם הקיצוני כחיית טרף בסדרה של נאומים:

אסלאם קיצוני תוקף את כולנו. הוא תוקף ערבים, אירופאים, ישראלים. הוא תוקף את כולם. הכוח המרכזי של האסלאם הקיצוני הוא המשטר האיראני. הוא טורף אומה אחר אומה בסוריה, בלבנון, בעיראק...

הנמר לא לבד. לחיות תפקיד מכריע בדימוי הטרור. הפעם הראשונה בה בחר להיעזר בהן לצורכי הסברה הייתה בריאיון שנתן בתחילת דרכו לתקשורת האמריקאית. הוא נעזר שם במשל: שני אנשים צעדו יחד ולפתע נתקלו בדוב גריזלי שעמד במרכז השביל ונהם לקראתם. שניהם קפאו. אחד התחיל לברוח. מה אתה בורח? צעק השני, הדוב הרי ישיג אותך. אני לא צריך לרוץ יותר מהר ממנו, ענה הבורח. אני צריך לרוץ יותר מהר ממך. הנמשל: יש לאחד כוחות מול דוב הטרור. ב־2011 בנאום באו"ם הפך נתניהו את האסלאם הקיצוני לתנין אכזרי עם מלתעות פעורות:

...הם ממשיכים ללחוץ על ישראל לעשות ויתורים מרחיקי לכת מבלי להבטיח תחילה את ביטחונה של ישראל. הם משבחים את אלו שבחוסר דעת מזינים את התנין הבלתי ניתן לסיפוק של האסלאם המיליטנטי, ורואים בהם מדינאים אמיצים. הם מציגים כאויבי השלום את אלה מאיתנו המתעקשים על כך שראשית יש להקים מכשול שירחיק את התנין, או לפחות לתקוע מוט ברזל בין מלתעותיו הפעורות...

התמונה הושתלה. הדימוי נשזר ברצף החשיבה שלנו. "הנמר שנועץ את שיניו בילדינו", "התנין שפוער את פיו". תנין, נמר, שיניים, דם וקרעי בשר — הדמיון שלנו ממשיך לעבוד. בתוך חלקיק השנייה נדע שאין כאן סכנה ממשית ומיידית אלא רק דימוי, אך הרגש "נטרפנו", כבר נחוזה. רגש חזק מידע. הדימוי כופה עצמו. לא רק דוב, נמר ותנין. נתניהו גייס לאורך השנים גן חיות שלם כדי להעביר מסרים: "הלוואי שהייתי יכול להאמין לרוחאני, אבל אני לא מאמין. הוא זאב בעור של כבש", אמר על נשיא איראן החדש בנאומו באו"ם ב־2013. את הנשיא הקודם, אחמדינז'אד, השווה ל"זאב בעור נמר".

לא במקרה נבחרו החיות למטאפורה מרכזית בנאומיו. התרבות האנושית הפכה כל חיה לסמל המכיל ומעורר רגשות אוטומטיים מן העבר האבולוציוני. חיה טמאה, חיה

מעוררת פחדים, זו השקפה שרווחת גם ביהדות וגם בנצרות. החיה היא הרבה יותר מאמצעי רטורי שהופך את המסרים לקליטים ולרגשיים בנאומיו של נתניהו. היא משרתת תפיסת עולם שיהודים ונוצרים קשובים לה.

התנגשות הגזעים

הטרוריסטים הם חיות. כך בשלוש מילים ניתן לתמצת את תפיסתו של נתניהו כלפי הטרור והערבים. אפשר להוסיף הסתייגות קלה בעניין הערבים בכללותם, אך ככלל נתניהו מטיף לכך שהאויבים אינם אנושיים.

נתניהו, מזה שנות דור, מתאר את הסכסוך עם האסלאם הערבי כסכסוך נטול רציונליות, המבוסס על גזע. מאבק של האנושי מול החייתי:

קשה לגברים ולנשים בני תרבות להכיר בכך שחיות טרף משוטטות בערים שלנו, בנתיבי האוויר שלנו ולעיתים בנתיבי הים שלנו ומחפשות להפיל קורבנות חפים מפשע הנקרים בדרכן. כשכוחות הציוויליזציה מבינים את חומרת הבעיה, לא נותרת להם ברירה אלא להתאחד באופן ברור ולהביס את החיות האלה. לחיות האלה יש שם — זהו האסלאם הרדיקלי. הוא שמבצע את מעשי ההרג, הרצח, האונס, השריפה ועריפות הראשים. אנו חייבים לעמוד יחד ולהילחם יחד באסלאם הקיצוני.

הם מונעים ע"י קנאות פנאטית,
דתית ו־לאומנית, ואינם מוכנים לשום
התחשבות בקיומנו. אין להם שום ענין
בויכוח הפנימי המתנהל בתוכנו, כי
בשבילם כולנו יהודים וציונים,
צריכים לשמש מטרה לפיגועיהם
הרצחניים.

מלחמתנו נגד הטרור הרצחני
נמשכת ותימשך עד שנכריע את הנגע
הזה ונרחיק אותו מארצנו.

לא נשלה את עצמנו בתקוות שוא
לנוכל לנצח במלחמה זו בלאורך
רוח, ופלי גכונות להקרבה.

אלו דברים שאמר נתניהו לשגריר צרפת אחרי גל הפיגועים של דאעש בפריז, שאותו מינף להסברה ברוח תגובתו האינסטינקטיבית לאסון התאומים: "זה טוב לישראל".

אחרי פיגועים רבים התייחס נתניהו למחבלים כ"חיות אדם". את בניית גדר ביטחון בבקעה על אף הסכם השלום עם ירדן נימק: "אנחנו מוקפים בחיות טרף, צריך להתגונן", וציטט את ה"וילה בג'ונגל" כתיאור לישראל במזרח התיכון:

אנחנו רוצים להגן על הווילה. בסביבה שבה אנחנו גרים אנחנו צריכים להגן על עצמנו מפני חיות הטרף... האם אנחנו רוצים להגן על הווילה ולהקיף את כל מדינת ישראל בגדר ובמכשול? כן!

נתניהו מגדיר את הסיבה לטרור כ"נטייה שורשית לאלימות חסרת רסן". האבחנה בעיני נתניהו היא בין האדם־המתורבת ובין האדם־חיה: "הברירה היא בין חברה חופשית, המבוססת על חוק ואנושיות, ובין ברבריות בשירות העריצות והכוח הגס, הפושה כנגד". המאבק האנושי הוא מול החיה שמהותה רצחנית ולא זקוקה לשום תירוצי כדי להרוג: "מי שחושב שהאיבה המתמשכת כלפי ישראל היא תוצאה של נוכחותנו ביהודה, שומרון ועזה, מחליף בין סיבה ותוצאה".

מול צורת החשיבה שרואה את הסכסוך הישראלי־פלסטיני כסכסוך טריטוריאלי על שטח הארץ, או ככזה הנובע מהכיבוש, סבור נתניהו שזהו סכסוך שאין לו כל סיבה חיצונית מלבד הצמא לדם המפעפע בחיות הטרף. "אויבינו לא שונאים אותנו בגלל מה שאנחנו עושים, אלא בגלל מי שאנחנו", מזהיר נתניהו.

בשנות ה־80 בספרו: "הטרור — כיצד יוכל המערב לנצח", הוא מגדיר זאת ברוח התנגשות ציוויליזציות "שבין התרבות לבין הברבריות". זו איננה ההתנגשות בין המזרח למערב, של סמואל הנטינגטון, אלא בין התרבות הנוצרית־יהודית־אנושית ובין זו הערבית־אסלאמיסטית־חייתית. מכיוון שכך, היא מוטבעת בטבע ובגזע ואיננה בת שינוי.

אביו, ההיסטוריון בנציון נתניהו, אמר בצורה פשוטה וחדה לעיתון "הארץ": "האויב הערבי הוא קשה, כי הנטייה לקונפליקט היא חלק מהמהות שלו. אויבות היא חלק מאישיותו ומאופיו. מבנה האישיות של הערבי הוא כזה, שאינו מוכן לפשרות או להסכמים". כך נתניהו, האב וגם הבן, רואים את הטרור כמוטבע בתרבות הערבית החייתית ובניסוחו של הבן:

הטרור מונע מתרבות של מוות. מטרתו לא לשחרר מדינה, אלא להרוס מדינה. מי שדואג לזכויות אדם לא רומס אותן עד דק, לא דוקר, דורס ומפוצץ חפים מפשע. הטרור הוא תוצאה של אידיאולוגיה טוטליטרית שאין בה שום סייגים להשגת מטרותיה, ובמקרה שלנו הרצון להשמיד את היהודים ומדינתם.

לדימויים השפעה עמוקה על הדרך שבה מתייחסים למציאות. בניסוי שחילק נבדקים לשתי קבוצות הוצגו למשתתפים נתונים כמותיים על פשיעה בארצות הברית וביקשו מהם הצעות להתמודדות. החוקרים גילו שניתנו הצעות שונות בתכלית לפתרונות כאשר הופיעה בדו"ח מטאפורה שונה ביחס לפשיעה. הסטטיסטיקה הייתה זהה, אך כאשר הטקסט בדו"ח הכיל את התיאור של הפשע כחיה פראית הציגו המשתתפים אכיפה וענישה מחמירות, ואילו כאשר הוזכרה המטאפורה של הפשע כווירוס המאיים על החברה נטו המשתתפים להציע פתרונות חברתיים ורפורמות הקשורות לחינוך, לרווחה ולקהילה. המטאפורה קובעת מדיניות.

מארג הדימויים החייתיים של האויב, היונק את כוחו משורשי האבולוציה וההיסטוריה, גורם לציבור לתפוס את המציאות בכלים קדומים, שבה הבחירה בנתניהו היא כמו מחויבת המציאות. אין סיכוי לדיאלוג ולפשרה עם האויב החייתי. המציאות מזינה את התפיסה הזו לא פחות מאשר נתניהו עצמו. הלינץ' ברמאללה, בו המוני פלסטינים הסתערו על שני חיילי מילואים ישראלים שטעו בדרכם, רצחו אותם בידיים חשופות, והתעללו באכזריות בגופותיהם ברחובות העיר, הוא רק מאורע מחריד אחד המעיד על השטנה הלא אנושית של שונאי ישראל המוסלמים, שבתורם משווים את היהודים הכופרים לחזירים. אכזריותו של הטרור האסלאמי אכן ניתנת לתיאור כחייתית.

תפיסת המציאות כמאבק מיתי בין האדם לחיה מעוררת, מלבד רגשות קמאיים וקדומים, גם תפיסה אתנית של אבחנה בין גזעים ותרבויות. בבסיסו של השיח שנתניהו מוביל עומדת אמונה בהיררכיה בין אנשים. לא כל בני האדם שווים, שהרי לא כולם בני אדם.

זו השפעה חובקת עולם, שכן מכיוון שההבדל הוא גזעי ואתני ודתי הסכסוך אינו מקומי מזרח תיכוני, אלא גלובלי. המאבק, לשיטתו של נתניהו, אינו רק של היהודים אלא של כל בני התרבות כנגד החיות:

סוריה מתבקעת, ומקרבה פורצים החוצה כלי נשק מן הקטלניים ביותר עלי תבל, וארגוני הטרור עטים עליהם, כמו חיות טרף שעטות על פגר.

נתניהו פונה לעולם כולו כשהוא מתריע מפני ממלכת החי שקמה על ממלכת האדם. בראיונות כראש ממשלה הוא מקפיד להגדיר את איראן, והזאבים והנמרים העומדים בראשה, כאיום על האנושות כולה: "מאז אלכסנדר מוקדון ועד היום המערב תמיד גבר על הברברים", אומר ראש הממשלה ומשגר עוד דימוי:

ברברים, לא אנושיים, הדוגלים להכפיף את העולם לאסלאם בכוח החרב הם

הסכנה כיום: כאשר החרב בידי אותם מוסלמים תהיה חרב גרעינית, העולם יהיה לעולם אחר. האנושות כולה תעמוד בנקודה אחרת בהיסטוריה. נמצא את עצמנו עומדים אל מול ברברים חדשים.

החשיבות המדינית־פוליטית הגדולה של מארג הדימויים הזה היא בכך שנתניהו באופן זה משפיע עמוקות על העולם הנוצרי והיהודי, כורת בריתות פוליטיות, משנע מצביעים ומשנה את המציאות על בסיס גישת האדם מול החיה.

"בני אור ובני חושך"

החלוקה בין "בני האור ובני החושך", טובים ורעים, חיות ואנשים, היא זו הגורמת לכך שמאות מיליוני נוצרים אוונגליסטים ברחבי העולם מעריצים את נתניהו. הוא מקדם את חזונו בדבר המלחמה האפוקליפטית שממתינה לנו, על פי אמונתם, בין כוחות האופל ובין חסידי ישו.

השם שניתן למלחמת גוג ומגוג, "ארמגדון" הוא שיבוש המילים "הר מגידו" שבצפון ישראל. כיום נמצא שם כלא מגידו, שהאסירים בו הם מחבלים פלסטינים, אך בעתיד, תחל משם, סמוך לשדות עמק יזרעאל במקום שבו שכנה עיר מבוצרת עתיקה, מלחמת העולם הגדולה והאחרונה בין הטובים לרעים. ובפרט בין האדם לחיה.

בקרב הגדול שייערך על אדמת ארץ הקודש יובסו, כך משוכנעים האונגליסטים, כוחות משיח השקר המכונה "אנטיכריסט". האנטיכריסט מייצג בנצרות את כל כוחות האופל והרוע בעולם, אשר מתנגדים להכרה בישו הנוצרי כמשיח. הצוררים את המשיח מאוגדים יחד תחת ההגדרה ה"שילוש הבלתי קדוש". כנגד האב הבן ורוח הקודש עומד השילוש הטמא, המורכב מן החיה, הדרקון ונביא השקר.

על פי הברית החדשה ביום הדין, הארמגדון, ייערך הקרב המכריע בין האדם לחיה שתעלה מן הים והחיה שתעלה מן האדמה. המאבק בין האנושי לחייתי, בין הטובים והרעים, יוכרע בקרב הגדול שבמהלכו כל העולם המוכר כיום יחרב ולאחריו רק מאמיניו של המשיח הנוצרי יישארו בחיים וימשיכו את דרכו. מלחמת העולם הצפויה היא מלחמת האדם והחיה.

ליהודים לא מחכה סוף טוב בסיומו של הסיפור הזה. לאחר המלחמה לא יידרש עוד קיומה של היהדות כדת נפרדת. שני שלישים מהיהודים יושמדו והיתר יתנצרו. אך עד שתחל מלחמת גוג ומגוג יש חשיבות לכך שהיהודים יתבססו בכל חלקי ארץ הקודש עבור קידום קץ הימים ושובו של ישו.

נתניהו אהוד על הנוצרים דווקא בגלל היחס שלו למוסלמים, ה"אנטיכריסט", נציגי החיה הטמאה. מאז פיגועי התאומים התעצמה השנאה היודו־נוצרית כלפי האסלאם הקיצוני וההתנגשות העולמית הפכה שוב מלאומית לתרבותית ולדתית, כמנהגה משחר ההיסטוריה.

■ ■ ■

"למה זה בסדר שכל המדינה התעסקה בזמנו איתי, כאשר יצאתי עם נורבגית נוצריה אוהבת ישראל וציונית (עם דגל ישראל וחנוכייה אצלה בבית בנורווגיה), ולא בסדר להתעסק בבת של גדעון סער שעומדת להתחתן עם ערבי מוסלמי".

את הדברים הללו כתב יאיר בנו של נתניהו, כאשר גדעון סער החליט להתמודד מול אביו בפריימריז על ראשות הליכוד. מן הצד האחד האב הבן והברית היהודית נוצרית ומן הצד השני ניצבים מתנגדים פוליטיים וערבים מוסלמים.

■ ■ ■

הציפייה למלחמת סוף העולם בין הדתות היא הסיבה שהאוונגליסטים, המונים למעלה מרבע מאוכלוסיית ארצות הברית, תומכים בימין הישראלי, מממנים את מפעל ההתנחלויות ומפעילים לובי חזק, חשאי ומשפיע בישראל. נתניהו מצידו הולך ומהדק איתם את הקשרים ומופיע באירועי הנוצרים בדרך כלל מבלי להעלות משם תמונות ופרסומים לתקשורת הישראלית. כהרגלו, אומן בניתוב התמונות הנכונות לציבור.

"אתם החברים הטובים ביותר של ישראל", הוא נוהג להכריז בכל כנס נוצרי שהוא פוקד. ב־2019, בפני אלפי "הנוצרים הציונים" הוסיף:

אנו עדים לשינוי דרמטי ביחסים בין נוצרים ליהודים, שמתמקדים בערכים המשותפים ובעתיד המשותף של שנינו. החזון שלנו היה לחדש את הקיום הלאומי ולחדש את המורשת שלנו כאן. המורשת הזאת קשורה במורשת הנוצרית. הרי הנצרות צמחה מתוך היהדות. פה, בארץ הזאת. מה זה הגליל? מה זה נצרת? מה זה בית לחם? מה זה ירושלים? הנצרות צמחה מכאן.

■ ■ ■

נתניהו הפיק לא מעט פירות מדיניים חשובים מן הברית הדתית־פוליטית שרקם. הלובי האוונגליסטי שהוא ה"בייס הפוליטי" של הרפובליקנים, לחץ על טראמפ לממש את שהבטיח להם טרום בחירתו ולהעביר את שגרירות ארצות הברית לירושלים. היו גם כמה כמרים שראו בחיוב את האפשרות שהמהלך הזה יביא לטלטלה דתית במזרח התיכון שתקדם את הארמגדון. החיה האסלאמית לא קמה מרבעה, ותודות לברית עם הימין הדתי שיצר נתניהו עברה השגרירות על אף מחאות מנהיגי ערב. לכבוד חנוכת המבנה החדש של השגרירות, בפאתי תלפיות, סגן נשיא ארצות הברית, מייק פנס, אוונגליסט בולט בעצמו, שלח את הכומר המשיחי ג'ון הייג לקדש את אדמת המבנה ולהתפלל לצד נתניהו בטקס. הכומר הייג, מהבולטים והמשפיעים שבקרב המטיפים ומחבריו של נתניהו, משוכנע שאחרית הימים הגיעה ושבקרב

מאוד צפויות רוסיה ואיראן לפתוח במלחמה הגדולה נגד ארצות הברית וישראל ומשם תבוא הגאולה. הוא פירט את חזונו, סיים את דבריו על אודות המשיח שתכף מגיע, ונתניהו עלה לנאום.

חלק מהנוצרים האוונגליסטים תופסים את נתניהו, מנהיג היהודים, כשליח מקדים של המשיח. שליחו של המשיח מטפח את קשריו עם מאות מיליוני הנוצרים, שמהווים כוח עצום ביבשת אמריקה.

מבין האוונגליסטים מגיעים גם פטרונים בעלי הון שמסייעים ותורמים לו לאורך השנים. קשריו עם טראמפ ועם "טראמפ הברזילאי" הם דוגמה לברית היהודית-נוצרית שנתניהו מקדם ברחבי העולם. לחיזוק הברית תוכננה ב־2019 תמונה של נתניהו תחת פסלו הענק של ישו בריו דה ז'נרו. הפריים התפספס בגלל מהומה שנוצרה עקב סידורי האבטחה.

קהל היעד האוונגליסט הוא קהל סמוי אצל נתניהו וכוחו והשפעתו של הלובי הנוצרי אינו ידוע למרבית הציבור הישראלי. ככלות הכול, הם נוצרים, זו עובדה שיכולה להשפיע על מצביעים יהודים. זו מהותה של "פוליטיקת השריקה לכלבים", בה נתניהו מדבר בשפה שרק און נוצרית שומעת.

ד"ר ענת בן דוד ניתחה ואפיינה את התגובות בעמוד הפייסבוק של נתניהו. 60% נכתבו באנגלית, בנוסח שאיננו מותיר ספק בכך שמדובר במעריצים אוונגליסטים. הם מברכים את נתניהו עם פסוקים מהברית החדשה, דברי הלל על מלכותו וציטוטים הנוגעים למשיח. ברחבי העולם, מאמריקה ועד אסיה, יש עשרות מיליוני נוצרים שממתינים שנתניהו יקים את בית המקדש במקום המסגד שתקוע שם, כדי לקדם את מלחמת סוף העולם, שבאחריתה תיכון מלכותה של הכנסייה.

תעודת הכשר פוליטית

במוצאי שבת, בשתיים אחרי חצות, צילצל טלפון בדירת שיכון בלב השכונה החרדית. עורך מגזין החדשות המנומנם ענה לשיחה. הטלפון מניו יורק, נתניהו על הקו. הוא זקוק לעזרה דחופה. הוא מבקש מן העורך שיסייע לו לקבל מהחרדים תעודת הכשר פוליטית לפני שהוא ממשיך במרוץ לראשות הממשלה. לנתניהו נודע שבמפלגת העבודה מקדמים פרסום תחקיר על כך שהתחתן עם נוצרייה שלא התגיירה כהלכה. פרסומים כאלו, יודע המועמד, עשויים לסכל את המרוץ שלו תחת הסלוגן "נתניהו טוב ליהודים".

החרדים, שיש להם מונופול בענייני גיור, מתבקשים על ידי נתניהו לדאוג לתחקיר נגדי ולפרסום על כך שהנישואים כשרים. השיחה הדחופה משיגה את מטרתה וכעבור כמה ימים מתפרסם בתקשורת החרדית כי אין ממש בטענות נגדו. בעקבות

הפרסום מפלגת העבודה הקפיאה את התיק הנוצרי והתמקדה בכך שעזב את הארץ, ביקש דרכון אמריקאי והחליף את שמו ל"בן ניתאי". נתניהו נשמר כדי שדבריו בכנס האוונגליסטים לא יהדהדו ויעוררו תרעומת בקרב הימין הדתי היהודי, אך בנו של חוקר האינקוויזיציה מבטיח עידן חדש ליחסי נוצרים-יהודים. במלחמה בין הדתות נתניהו בחר צד. מול מיליוני השהידים הפלסטינים שנעים לירושלים, מעמיד נתניהו את המנטרה של מיליוני נוצרים ניצבים לצידה של ישראל:

אני מדבר אליכם מהארץ בה הלכו אברהם, יצחק ויעקב. אני מדבר אליכם מהארץ שנשלטה פעם על ידי דוד המלך ושלמה המלך ואני מדבר אליכם מהארץ בה נחלו המכבים את ניצחונם המופלא. זו אותה הארץ שבה לפני 2,000 שנה העביר ישו את מסר הסובלנות והאהבה המהדהד לאורך הדורות, ובשובו לישראל, שב העם היהודי הביתה.

במשך מאות שנים מערכת היחסים בין נוצרים ויהודים עמדה בסימן קונפליקט ולא בסימן שותפות וידידות. אולם כל זה משתנה. זה משתנה באותו פרק חדש ביחסים בינינו הנכתב בימים אלה. כיום, מיליוני נוצרים ניצבים לצידה של ישראל משום שהם ניצבים לצידה של האמת...

■ ■ ■

על הבמה באולם הכנסים של מלון מייפלאוור המפואר עומד אדם כריזמטי מול קהל גועש ונלהב. זה כנס המפלגה השמרנית. המטיף הנערץ, ג' פאלוול ג'וניור, נושא דברים. "נשיא ארצות הברית ביל קלינטון הוא סוחר סמים ורוצח", זו אחת הטענות עליהן הוא חוזר בהופעותיו. הוא עומד בראשה של אוניברסיטת "ליברטי", מוסד אקדמי נוצרי.

זה עתה סיים נתניהו פגישה בבית הלבן עם ביל קלינטון וחזר לסוויטה שלו במייפלאוור. בקומה התחתונה פאלוול עודנו נואם וקורא לאמריקאים להתחמש כאמצעי הגנה מפני המוסלמים, להיערך למלחמה וחוזר ומבטיח לקהל המריע שהמשיח כבר כאן ופועל בסתר בירושלים.

ראש ממשלת ישראל נכנס בהפתעה לכנס המפלגה השמרנית. פאלוול, כך דווח ב"ניו יורק טיימס", עצר את הנאום, ובירך בהתלהבות את המנהיג הישראלי על הצטרפותו לכנס. "נתניהו הוא הירונלד רייגן של הישראלים", קרא פאלוול, הקהל השמרני אוונגליסטי הגיב באקסטזה.

"אצבע בעין של הנשיא", הגדירו זאת אנשי המפלגה הדמוקרטית, שנדהמו לראות כיצד היישר מהחדר הסגלגל הלך נתניהו לכנס של הרודף הגדול של קלינטון. גם רבים ממנהיגי הקהילה היהודית זעמו על הלגיטימציה שנתניהו נתן בהשתתפותו למטיף

הקיצוני, שהאידאולוגיה שלו מורכבת מתמהיל מוזר של הערצת יהודים ואנטישמיות. המשבר עם הבית הלבן כלל לא מעט התנצלויות ומאמצי ריצוי סמויים עד שקלינטון הסכים להיפגש פעם נוספת עם נתניהו. מה שגרם לשבר עמוק בקדנציה הראשונה עם נשיא דמוקרטי, הביא לחיבור חזק בקדנציה החמישית עם נשיא רפובליקני. האוונגליסטים הם הבייס הימני של דונלד טראמפ. רק בזכותם הוא נבחר לנשיאות ארצות הברית והם עומדים ברקע כל פגישה וכל שיח בין טראמפ לנתניהו. לאחר בחירת טראמפ לנשיאות, נתניהו החל לתת דרור לדיבוריו על הברית העמוקה עם הנוצרים. בביקור בברזיל תיאר באריכות כיצד הנוצרים והיהודים הם אחים. הזמין את הנוכחים להגיע לביקור, הבטיח "שיתקבלו כאחים וכאחיות" והעריף מחמאות — "לקהילה האוונגליסטית אין ידידה טובה בעולם מאשר מדינת ישראל. ההיסטוריות שלנו, האמונות שלנו והערכים שלנו שזורים אלה באלה". בתמורה קיבל לידו בול ברזילאי, שהודפס במיוחד על ידי רשות הדואר, ועליו דמותו של נתניהו.

■ ■ ■

שני לוחמי היחידה לאבטחת אישים הניחו כיפות כחולות מאולתרות על ראשם ונעמדו דרוכים מאחורי נתניהו שעלה לנאום. לצידם הצטופפו כמה רבנים עבדקנים במגבעות שחורות וגם כמה ילדים שנדחקו לפריים. לאחר שסיפר בפרוטרוט על פגישתו "הבלתי נשכחת" עם הרבי מלובביץ' דירבן נתניהו את אלפי חסידי חב"ד שמולו להתגייס לעזרת הליכוד בבחירות 2020 באמצעות נימוק תיאולוגי:

אני רוצה להגיד לכולכם. משיח חייב לבוא. אתם יודעים למה? זה נורא פשוט. תסתכלו על ראשי התיבות של זה: משיח, חייב, לבוא.

הילדים צעקו את הפרשנות בשמחה: מח"ל, מח"ל. הקהל הריע, שר החוץ הינהן בהסכמה, הרבנים התמוגגו, הח"כים מחאו כפיים, שריקות נלהבות נשמעו, ונתניהו, גם הוא בכיפה לראשו, עבר מדיבור איטי לדיבור מהיר וסוחף:

אנחנו מאמינים שאנחנו מביאים את בשורת הגאולה לעם ישראל, אנחנו מאמינים שמימשנו את חזון הנביאים. אנחנו הבאנו למדינה את העשור הטוב בתולדותיה, ועוד היד נטויה".

גם אם ישנה מחלוקת לגבי זהותו הדתית של המשיח שתכף יגיע, יש גם יהודים וגם נוצרים שרואים בנתניהו את שליחו המקדים. נראה שהוא נוטה להסכים. גם בן גוריון ראה בעצמו "משיח חילוני". נתניהו מתמך בין שתי תנועות הימין המשיחי בישראל ובעולם. תפיסות אלו כלפיו נפוצות בפלגים של קהילת חב"ד, בציונות הדתית, בתנועת "קבלה לעם". את המזוזה בפתח לשכתו קבע מקובל שכונה "צדיק המזוזות" ושאתו

הרבה נתניהו להתייעץ. המקובל הבטיח לו, "תישאר עד שיבוא המשיח ותיפגש איתו לתת לו את המפתחות".

נתניהו, כמו אביו, הוא חילוני למהדרין, על אף ש"התחזק" מעט עם השנים משיקולי משפחה ופוליטיקה. ובכל זאת נתניהו הוא דתי מאוד בכל הקשור לתפיסתו את היהודים כעם הנבחר ולאמונתו במאבק מיתי הניטש בין כוחות האופל החייתיים ובין בני האור.

מאחורי כתפו, על מדף בספרייתו, מונחים שמונה־עשר הכרכים של התלמוד הבבלי. הם עמדו שם גם בתקופת קודמיו. התלמוד הבבלי זו תפאורה לצילומים. פריט שמבטא את עומקה של תודעת המסורת היהודית.

חדרו מעוצב כתשליל של תודעת היושב בו. לכן עשה כמה שינויים בארון הספרים. במדף העליון הציב נתניהו פסלון כסוף אחד ולצידו שתי תמונות. שלוש דמויות שנבחרו בקפידה על ידי נתניהו, תמונת עולמו, כמו פתקיות "תזכורת" שמוצמדות למקרר.

הפסל הכסוף הוא פסלו של משה רבנו האוחז בלוחות הברית, ונתניהו מסביר: "הוא שהוציא אותנו מעבדות לחירות". התמונה האחת היא של חוזה המדינה הרצל: "גם הוא הוציא אותנו מעבדות לחירות", מנמק נתניהו. הדמות השלישית היא של הלוחם בנאצים, וינסטון צ'רצ'יל: "כדי שאזכור תמיד להביט על הסכנות". משה רבנו, הרצל וצ'רצ'יל. הוא רואה עצמו כממשיכם.

מלבדם בחדר ניתן למצוא את תמונת אביו ההיסטוריון, בנציון נתניהו, תמונה משפחתית מהקדנציה הראשונה — שרה, יאיר ואבנר הקטנים בשלג בבלפור — ולצידה תמונה מהקדנציה הרביעית, שוב בשלג, שלו ושל הבנים שכבר גבוהים מאביהם. לשמאלו, לאורך כל הקיר, פרוסה מפת המזרח התיכון דרכה הוא מדגים לכל אורח זר את קוטנה של ישראל לעומת 22 מדינות ערב. לעיתים אף גולשת אצבעו במורד עד לאוגדה בה נפל אחיו.

נתניהו רואה חוט מקשר המתפרש על פני אלפי שנים החל מיציאת מצרים ועד אליו. קיימת פיסת היסטוריה קטנה שמוכיחה זאת:

במשרדי בירושלים נמצא חותם עתיק. זוהי טבעת חותם של פקיד יהודי מזמן התנ"ך. החותם נמצא ממש ליד הכותל המערבי והוא בן 2,700 שנה, מתקופת המלך חזקיה. וישמו של אותו פקיד חקוק בעברית על החותם. שמו היה נתניהו, וזהו גם שם משפחתי. שמי הפרטי, בנימין, הוא בן 1,000 שנה יותר מהחותם. בנימין היה בנו של יעקב, שנקרא גם ישראל. יעקב ושנים־עשר בניו שוטטו באותן גבעות של יהודה ושומרון לפני 4,000 שנה ומאז קיימת נוכחות יהודית בארץ. ועבור אותם יהודים שהוגלו מארצנו, החלום לחזור אליה מעולם לא פסק.

שליחות משפחתית

על אף גאוותו בשמו התנ"כי העתיק נתניהו בחר בשם "בן ניתאי" כשהיגר לארצות הברית. שם יותר קליט עבור האמריקאים.

ביבי בחר בשם "בן ניתאי" משום שאביו היה חותם בשם ניתאי על חלק ממאמריו בהיסטוריה. האב בחר בשם ניתאי על שם אביו נתן, סבו של בנימין נתניהו וכן על שמו של איש הסנהדרין היהודי ניתאי הארכלי. שם הסב — נתן — היה גם המניע לבחירה בשם העברי נתניהו על פני המקורי — מיליקובסקי. השמות מצטלצלים: בן ציון, בן ניתאי ובנימין נתניהו. אבות ובנים. שרשרת של דורות במשפחה כסמליות לשרשרת הדורות היהודית, בה נתניהו רואה עצמו כחוליה מרכזית.

ערב מערכת הבחירות ב־2013 ערכו האב והבן ריאיון משותף. שם, בבית ברחוב הפורצים, התחייב נתניהו כי בקדנציה הבאה לא יהיה פינוי יישובים ובכך הרגיע מעט את המודאגים מהמשא ומתן שניהל עם אבו מאזן באמצעות פרס וציפי לבני. בריאיון אמר האב, שהיה אז בן 99: "אנשים טועים לחשוב שהשואה נגמרה. השואה לא נגמרה. השואה נמשכת. זה עדיין יכול להיות. יכולים להשמיד אותנו".

הרוח הנושבת בבית ברחוב הפורצים היתה "השואה לא נגמרה". בנציון גידל את ילדיו להושיע את העם היהודי. הוא האמין ש"ללא כל ספק יוני יהיה ראש ממשלה". נפילתו של יוני, מפקד סיירת מטכ"ל שנועד לגדולות, רק העצים את תודעת השליחות של אחיו:

את הנקישה שלי קיבלתי אני כשהייתי סטודנט בארצות הברית, דרך שיחת טלפון מאחי עידו, שסיפר על נפילתו של יוני אחינו הבכור. זה היה הרגע הנורא בחיי, חוץ מאחד: שבע שעות מאוחר יותר.

לאחר נסיעת ייסורים של לילה שלם, פסעתי בשביל שהוביל לביתם של אמי ואבי, שלימד אז באוניברסיטת קורנל במדינת ניו יורק. נפל בגורלי להיות המבשר. אני הייתי הנוקש בדלת הורי. מבעד לחלון הרחב בחזית ביתו ראיתי את אבי פוסע הלך וחזור, שקוע במחשבותיו, ידיו שלובות מאחורי גבו בדרכו האופיינית. לפתע הפנה מבטו, וכשראה אותי צועד בשביל, בלי שהוא אמר דבר, השתנתה ארשת פניו בבת אחת. זעקה מרה פרצה מפיו. נכנסתי לבית. כל עוד נשימתי באפי, לא אשכח את זעקותיו ואת זעקותיה של אמי היקרה. לקבל את הנקישה בדלת מאחי ולנקוש בדלת הורי זה היה כאילו יוני מת פעמיים.

האח יוני נופל בקרב עם טרוריסטים, האב חוקר את פשעי האינקוויזיציה כלפי היהודים ואת גירוש ספרד ומשוכנע כי השואה לא נגמרה, הסבא נתן הותקף באכזריות על ידי אנטישמים ונמלט מהשואה. בכל דוד ודוד קמים עלינו. הנרטיב הזה

הוא אישי, משפחתי ולאומי. נתניהו מאמין בו בכל ליבו ורואה כמשימת חייו את הצלת היהודים: "התפקיד העיקרי שלי כראש ממשלה זה שלא יהיה עוד יד ושם".

עצם הקיום שלנו — זו השליחות שלי, שאותה ירשתי מאבי ומסבי זיכרונם לברכה. זו השליחות שלי והיא בוערת בעצמותי. זה לא ספין. זו לא עמדה של פרסומאי. זה לא יתרון פוליטי. זה בוער בעצמותי. להבטיח את עם ישראל בארצו, להבטיח את עתידנו, להבטיח את עתיד ילדינו.

טראומות הילדות של היהדות

לה קפרה הוא אדם שנתניהו הכיר מימיו הראשונים בארצות הברית, אליה עקר עם הוריו כדי שהאב יוכל ללמד באוניברסיטת קורנל. דומיניק לה קפרה הוא היסטוריון ותיאורטיקן, מהחשובים שבחוקרי השואה הבינלאומיים, שבאותן שנים לימד במחלקה להיסטוריה לצד הפרופסור הישראלי מרחביה, ולימים הפך לאחד מאנשי האקדמיה הבולטים בארצות הברית. ב"לכתוב היסטוריה, לכתוב טראומה" לה קפרה מרחיב את מושג הטראומה של פרויד מנפש האדם אל נפש העם והמדינה. זה מדבר אל נתניהו.

כשהוא מחיל את מושג הטראומה על הקשרים חברתיים ופוליטיים, מסביר ההוגה האמריקאי, שבחייה של אומה קיימות טראומות ששבות ופוקדות אותה ואינן מרפות ואז מיטשטשת ההפרדה בין "אז ושם" ובין "כאן ועכשיו". העם כולו חווה מחדש את הטראומה כאילו היא מתרחשת בהווה, והדבר משפיע על התנהגותו. כזו היא השואה בראי לה קפרה. כזו היא השואה בניסוחו של נתניהו:

יש שעמים שלמים מתנסים בחוויות טראומטיות, ואלה מוסיפות להשפיע על התנהגותם ועל השקפותיהם זמן רב לאחר שהאירועים הסוערים חלפו. העם היהודי נתנסה באירועים קשים ביותר בתולדותיו. הוא אינו שוכח את חורבן ירושלים ולא את השואה במאה שלנו.

ירושלים והשואה. שני מיתרים בכינור היהודי העתיק שנתניהו מפיק מהם את צליליו. אין אלו רק אירועים או פצעים פתוחים או רק טראומות עבר המשפיעות על הווה, אלו גם סמלים מכוננים ברשת הדימויים שטווה נתניהו, המייצר קישורים בלתי פוסקים בין ההווה ובין טראומת השואה, שעודנה נוכחת בחיי היהודים. נתניהו חי ומחיה את השואה כדרך קבע. אזכור תמידי שלה בהקשרים אקטואליים נועד לייצר דמיון בין קלקיליה וטרבלינקה.

הנאצים על הגדרות

על מסמך רשמי של המזכיר הצבאי מוצגים הנתונים על מספר חללי מערכות ישראל ולצידם מתווספות ההנחיות בכתב יד לכותב הנאומים. "נא הכן ארבעה משפטים יפים שראש הממשלה יוכל לשלב, למרות שבנושא הזה לראש הממשלה אין בעיות (גם משפחה שכולה)".

את הנאום עצמו, מלבד האזכור שהוא עצמו אח שכול, נתניהו מקדיש למלחמת השחרור שבה "לאחר שחצי העם הושמד בשואה עמדה סכנה שגם החצי השני יושמד", ומדגיש שסכנת ההשמדה עודנה בעינה.

הדרישה ל"משפטים יפים", שראש הממשלה יוכל לשלב בנאומו, קשורה כנראה לכך שזהו השבוע הלחץ ביותר בלשכה בשל הנאומים הרבים המשתרעים בין יום השואה ליום הזיכרון והעצמאות ושלל הטקסים. נתניהו מייחס חשיבות כבירה לדבריו באירועים אלו בשל הרייטינג הגבוה והמעמד הממלכתי, ויש לו כבר מתכון קבוע.

בכל שנה ושנה בנאומו בפתחת אירועי יום הזיכרון מקפיד נתניהו להלחיש את החיבור בין הנאצים ואלו המבקשים "לסיים את מה שהיטלר התחיל". המשטר האיראני קם לבצע "שואה שנייה". נתניהו מאשים את המעצמות: "ההסכם עם איראן מוכיח שהעולם לא הפנים את לקח השואה". נתניהו גורס כי "שנאת היהודים מופנית עכשיו למדינת היהודים", וכמו בימי השואה עתידות האומות לעמוד מנגד: "באשר לאדישות העולם — האם בתחום זה השתנה משהו? התשובה שלילית". ובסיום הנאום עומדת התשובה לשואה ההיא — כוחו של צה"ל.

סמיכות ימי הזיכרון לשואה ולחללי צה"ל ממחישה כיצד לאורך שנות המדינה נעות זו לקראת זו שתי הגבעות הירושלמיות של יד ושם והר הרצל והופכות למקום אחד, בו מיטשטשים ההבדלים בין חללי צה"ל לחללי השואה. בעידוד נתניהו, רוחות השואה שבות ופוקדות את העם היהודי חדשות לבקרים באמצעות אזכורים חוזרים בכל עת סכנה, עד שאתגרי ההווה משתלבים בחרדות העבר.

"לא ניתן למכחישי השואה לבצע שואה נוספת בעם היהודי", אומר נתניהו בטקס ב"יד ושם", ובשנה אחרת מזהיר: "צוררים חדשים קמים להשמידנו", ומונה את איראן וגם את גרורותיה.

איראן היא לא הנאצית היחידה. גם את הפלסטינים הוא מציג כממשיכי דרכו של היטלר. השגיאה ההיסטורית שעשה המחיש זה. בנאומו בקונגרס הציוני העולמי ב־2015 אמר נתניהו שהיטלר לא רצה להשמיד את היהודים בשלב הראשון אלא לגרש אותם, ואילו המופתי הפלסטיני אמר לו: "אם תגרש אותם, כולם יבואו לפלשתינה", ובמענה לשאלתו של היטלר מה לעשות עם היהודים ענה המופתי, "שרוף אותם". האמירה שהיטלר לא רצה להשמיד את היהודים אלא עשה זאת רק

בדרכון המופתי, עוררה תגובות נסערות בעולם כולו ונתפסה כהסרת האחריות מהנאצים וכעיוות היסטורי. נתניהו חזר בו, אך גם בהבהרותיו הקפיד להבליט כיצד המופתי הוא עדיין אישיות פלסטינית נערצת ושב־מאללה תומכים בשואה. בנאום אחר, שלוש שנים קודם לכן, הגדיר נתניהו את המופתי כ"אחד מהארכיטקטים המובילים של הפתרון הסופי".

המדינה הפלסטינית לא תאפשר נוכחות יהודית. הם יהיו נטולי יהודים, "יודן־ריין". זה טיהור אתני. יש חוקים כיום ברמאללה שלפיהם ניתן לגזור מוות על מי שמוכר קרקע ליהודים. זאת גזענות. ואתם יודעים אילו חוקים זה מזכיר.

קלקיליה וטרבלינקה

את כנס הבחירות הראשון של הליכוד בשנת 2006 בחר נתניהו לעשות באולם במלון פארק בנתניה, שם נרצחו בפיגוע עשרות ישראלים בערב ליל הסדר. הוא תקף בנאומו את "קדימה" בראשות אולמרט והשווה בין עליית חמאס לשלטון בעזה לעליית המפלגה הנאצית לשלטון בגרמניה: "קם צורך חדש", הזהיר את אזרחי ישראל. "גם כשהיטלר קם אמרו שהוא לא מתכוון ושהשלטון ימתן אותו".

השואה בנאומי נתניהו היא לא רק אירוע היסטורי, היא סמל. דימוי גמיש שאפשר לעשות בו שימוש אקטואלי על פי צורך, ונתניהו בהחלט עושה. ערב הבחירות השניות של 2019 ביקר בחברון, הזכיר את מאורעות השואה ואת החוקים הנאציים: "חברון לא תהיה נקייה מיהודים. היא לא תהיה 'יודן־ריין'".

את הפייסנות האירופית כלפי הטרור השווה לפייסנות של צ'מברליין הבריטי כלפי שלטון הרייך, ובנאום אחר על בימת האו"ם חיבר בין דאעש, איראן, אבו מאזן והיטלר:

שאיפתו של האסלאם הקיצוני לשלוט בעולם נראית מטורפת. אולם כך גם נראו שאיפותיה הגלובליות של אידיאולוגיה פנאטית אחרת, שעלתה לשלטון לפני שמונה עשורים.

הנאצים האמינו בגזע עליון. האסלאמיסטים הקיצוניים מאמינים בדת עליונה. הם רק חלוקים בשאלה מי מביניהם יהיו אדוניה של אותה דת עליונה. זהו לב המחלוקת ביניהם... אבו מאזן, אדם שכתב חיבור מלא שקרים בנושא השואה ושמשך להתעקש על פלסטין נקייה מיהודים, יודן־ריין, יכול לעמוד מעל במה זאת ובעזות מצח להאשים את ישראל ברצח עם ובטיהור אתני.

באחד מערבי יום הזיכרון נשיא המדינה, ריבלין, בחר לענות לנתניהו בנאום משלו, ולא

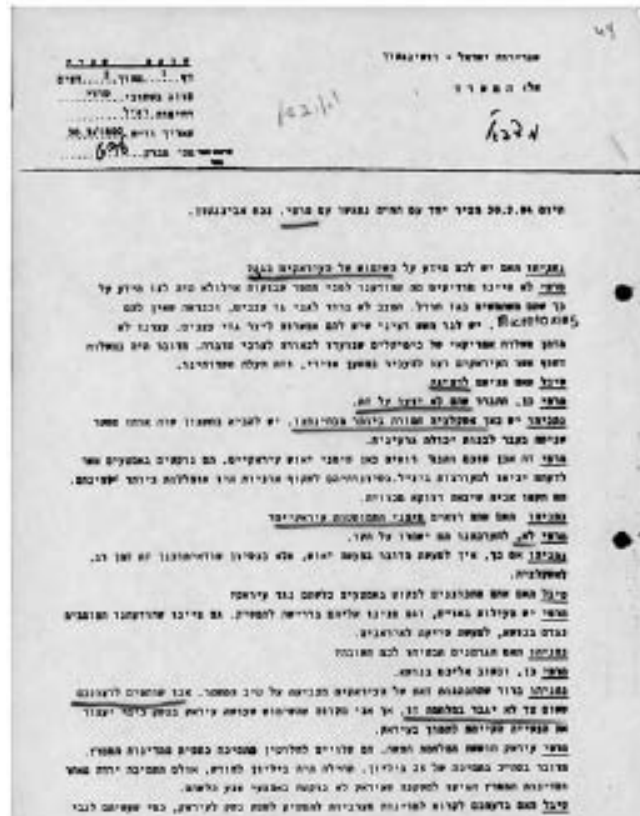
הסתיר את הביקורת: "חשוב להבהיר", אמר הנשיא, "איננו בשנות השלושים. איננו עומדים על סיפה של שואה שנייה, או כל דבר שמתקרב לזה". גם בשמאל החלו להאשים את נתניהו בהפחדה ובעשיית שימוש בשואה.

ההשוואה בין הנאצים לבין צרות בנות זמננו הייתה נהוגה גם על ידי בן-גוריון ובגין. "איננו רוצים שיבואו הנאצים הערבים וישחטו אותנו", נימק בן-גוריון את הצורך באישור הסכם השילומים מגרמניה. "השתוללות הטנקים הרוסיים בהונגריה, מעידה מה נאצים קומוניסטים אלו מסוגלים לעשות", כתב בהקשר אחר.

בזמן מלחמת ההתשה אמר בגין כי ההבדל בין העשן המיתמר מעל תעלת סואץ המופגזת ו"העשן האפל ביותר של המשרפות" הוא רק בעוצמתו של צה"ל. את השמדת הכור בעיראק הסביר בגין בכך שיש לשמור על העם ש"מיליון וחצי מילדיו הושמדו על ידי הנאצים בתאי הגזים". גם את הצורך בפלישה ללבנון נימק בגין בישיבת הממשלה בכך: "שהאלטרנטיבה לכך היא טרבלניקה".

בפגישה חשאית של נתניהו בעת מלחמת עיראק-כווית עם בכיר בפנטגון הוא מזהיר מהשמדת ישראל. באותה השיחה הוא גם משיג עבור ירושלים פרטי מודיעין יקרי ערך על הנשק הכימי שבידי עיראק של סדאם חוסיין ומאחל "הצלחה לשני הצדדים" במלחמה. הערבים יכולים להרוג אלו את אלו.

ככותרת ספרו של פרופ' משה צוקרמן, "שואה בחדר האטום", על מלחמת המפרץ, כך מעל כל מלחמה, כמו מעל כל מערכת בחירות, מרחפת רוחה של השואה. עיראקים, לבנונים, מצרים, פלסטינים, איראנים — בישראל הנאצים לא מתים, הם רק מתחלפים.

"לתאר: אובדן של שנים־עשר מיליון" — בסוויטה במלון, כמה דקות לפני שהוא יורד לנאום בפני מנהיגי הקהילות, משרבט נתניהו לעצמו ליד ההנחיה הזאת כמה נתונים שיסייעו לו לעשות את המתמטיקה, שמציגה כי מאז השואה התבוללו תריסר מיליון יהודים בנישואי תערובת. פעם כינה זאת: "השואה השקטה" ועורר ביקורת. עכשיו בעט כחול בשולי הדף הוא מחשב זאת על בסיס 29,500 יהודים שמתבוללים בכל חודש, כפול השנים שחלפו מאז השואה.

נקישה על הדלת ותזוזת המאבטחים במסדרון מלמדת כי תם הזמן לתיקונים ולמספרים. ראש הממשלה מיישר את מערום הדפים ומוסר אותו לדובר, שניח אותו עבורו על הפודיום. זה לא מצטלם טוב שראש הממשלה אווזו בידו דפים בדרך לדוכן. על אותו הדף מופיעה תזכורת בפונט גדול במיוחד, שנתניהו לא יתבלבל: "לא להשוות לשואה".

Economic revolution which will attract Western Jews. - Information
- (please send me the copy)
- (please send me the copy)
- Free Market!

The third is the fight against assimilation. 1945 - 12 million Jews -
from 50 years later - 12,500,000
Describe: Loss of 12 million

(DO NOT COMPARE TO HOLOCAUST).

- Cultural fragmentation. Endless fight
The need for Jewish education, identity
the "Israel experience", the need
for pluralism and tolerance. Happy
to have reached a compromise on the
conversion law. "We are one" is not
an empty slogan. We must apply it
to everything we do.

המלך חשיארש הראשון

נתניהו ביקר בבית כנסת בפורים. סביבו נאספו ילדים מחופשים. "מי יודע מה חוגגים?" שאל וענה, "נכון, כי ניסו להשמיד אותנו. ואיפה זה היה?" "בשושן הבירה", צעק אחד הילדים. "נכון מאוד", שיבח אותו נתניהו. והוסיף, "בפרס. גם היום מנסים בפרס להשמיד אותנו, וגם הפעם הם לא יצליחו".

לאורך שנותיו כראש ממשלה איזכר נתניהו עשרות פעמים את מגילת אסתר בנאומים שונים כדי לייצר את ההקבלה בין איראן וניסיונותיה להשיג נשק גרעיני ובין ניסיונות ההשמדה של המן הרשע. "קראנו את מגילת אסתר המספרת על הניסיון להשמיד את העם היהודי. הם נכשלו אז. הם יכשלו היום. לעולם לא נאפשר לאיראן לפתח נשק גרעיני", אמר ב־2018. דברים דומים אמר בנאומו באו"ם ב־2012, כשהנשיא אובמה הזהיר מפני תקיפה באיראן. "אנחנו לא בימי מגילת אסתר. אנחנו אחראים לגורלנו", אמר.

באחד מחגי הפורים, בהם ערך את ההקבלה בין פרס, איראן והנאצים, זכו דברי נתניהו לתשובה תיאולוגית מטהראן. שר החוץ האיראני זריף טען ב־2017 כי נתניהו ממציא כזבים על האומה האיראנית, שהצילה את היהודים שלוש פעמים במהלך ההיסטוריה. הוא הפנה את הישראלים לספרים: "ספר אסתר מציין כי חשיארש הראשון (המלך אחשוורוש) הציל יהודים ממזימתו של המן הרשע". הפעם השנייה

— "בתקופתו של כורש הגדול, מלך איראני הציל את היהודים — הפעם משבי בבבל". בפעם השלישית — "בתקופת מלחמת העולם השנייה, כאשר היהודים נטבחו באירופה, איראן קיבלה אותם בשמחה".

נתניהו לא רק הולך לאחור אל השואה, אלא מחבר את האיומים העדכניים אל העבר העתיק. איראן היא "עמלק חדש", כלשונו, המנסה להקים "רייך אסלאמי של אלף שנים".

"בכל דור ודור קמים עלינו כל מיני צוררים. אבל השוני הגדול שחל בדור שלנו זה הגילוי מחדש של יכולת המגן של העם היהודי", מהדהד נתניהו את הנרטיב. "אני זוכר את תחושת הכליה... לא תהיה אושוויץ שנייה", תיאר את זיכרונותיו מערב מלחמת ששת הימים.

סמל הסמלים

מניסיוני אני יודע שאין דבר הגורם להתלהבות ולסולידריות בקרב יהודים בכל מקום בעולם כאזכור שמה של ירושלים. העיר והעם אחד הם.

זהו זמן קצר לפני הנאום שיישא בטקס הרשמי ליום ירושלים בגבעת התחמושת. לאחר מחשבה הוא מוחק את כל המשפט שבו חשף את אחת משיטותיו כנואם לעורר התלהבות.

נוצרה ע"י העם היהודי,
שנאמנותו לעיר הזאת הוא
ללא תקדים בתולדות
האנושות.

מנסיוני אני זודע
שאין דבר הגורם
להתלהבות וסולידריות
בקרוב יהודים בכל מקום
בעולם באיזכור שמה של
ירושלים.

העיר והעם אחד הם.
העיר היא לא רק בירת
ישראל אלא בירת עם
ישראל. כך זה היה במשך
3000 שנה, מאז ייסד דוד
המלך את בירתו בה, וכך
זה יהיה לנצח.

על הדפים רשם נתניהו בכתב ידו נקודות: "תקומת העם, קבר רחל, מוחה דמעה...
חתירה לשלום תימשך, אבל השלום הזה יכול ירושלים מאוחדת, לא נחזור לחלוקת
העיר, היא שלנו. תישאר כזו לנצח, במשך אלפי שנים מתפללים..."

החמרת
 ① גג יקר - מלא - 100
 קב. 100
 ② מאה שמונים ואחד
 לוחמים נפלו בקרבות על
 ירושלים. מחיר יקר. אבל
 מאז קום המדינה לא היו
 קרבות גורליים יותר.

הסמלים הדחיקו את המציאות. נתניהו, שבעצמו הפך לסמל עוצמתי, משתמש בחשיבה מיתית. זו חשיבה שבנויה על מיתוסים לאומיים ודתיים, ולכן במילותיו יש מעין כוח מאגי. הסמלים הללו הם חומר נפץ פוליטי תודעתי, שנתניהו מתקין בתוך נאומיו ומכחיד את הלוגיקה האיטית. מלכת כל הסמלים כולם היא ירושלים.

ירושלים של ביבי היא שם קוד. "כשיהודי אומר 'ירושלים' — במילה הזאת מקופלים כל תולדותינו, חלומותינו וערכינו", אמר נתניהו באחד הטקסים לשחרור העיר. כמו נתן נימוק לשילובה התמידי בקמפיינים שלו — "פרס יחלק את ירושלים" וכו'. ירושלים שם בשבילו גם כאשר מתחלפים מתחריו מפרס, לברק, לאולמרט, ליחימוביץ', להרצוג, לגנץ. היריב, יהיה אשר יהיה, מסכן את ירושלים. השיטה הכורכת יחד שואה, ירושלים, ערבים ומתנגדים פוליטיים, שימשה אותו בקמפיין 2006 נגד אהוד אולמרט:

הוא החליט לתת להם כסף ובמקום להרחיק את החמאס, הוא מקרב אותם לירושלים וירושלים מאוימת. הוא לוקח את הגדר ומקרב אותה. 400 מטרים מהכביש לירושלים יהיה החמאס. אני פעלתי לבלום את ההתפשטות שלהם לירושלים. אלו דברים שמעידים על חוסר היגיון וחוסר הבנה ומעידים חולשה. אנחנו (הליכוד) לא חלשים. אנחנו לא מתכופפים. יודעים לעמוד מול לחץ בינלאומי. יודעים להציב קיר ברזל לכל מי שבא להשמיד אותנו.

אולמרט מקרב את החמאס לירושלים, השמאל מכוון את דאעש לירושלים, גנץ ולפיד יוותרו על ירושלים. פרס יחלק. ברק ויתר. נתניהו מנסח את מסריו בהתאמה מדויקת לטראומות הלאומיות, שעדיין משפיעות על ההשקפות הישראליות. גם הקמפיינים החדשניים ביותר שלו מבוססים על ההיסטוריה העתיקה. חורבן ירושלים הוא אירוע ישן בהרבה מאשר השואה, אך נתניהו מאבחן נכונה שבקרב מצביעיו המסורתיים, החורבן העתיק מהימים ההם נוכח גם בזמן הזה. בכל תפילה, ברכה, חופה, הלוויה היא שם. ירושלים, כמו אלוהים, נוכחת גם בחיי הישראלים שלא ביקרו בה לאחרונה.

■ ■ ■

יהודים בספרד, ערב הגירוש, יהודים באוקראינה שנמלטו מהפוגרום, יהודים שנלחמו בגטו ורשה כשהנאצים סגרו עליהם — מעולם לא חדלו להתפלל, מעולם לא חדלו להשתוקק, הם לחשו "לשנה הבאה בירושלים".

עקרון הרצף ההיסטורי מתפרס מנהרות בבל דרך ארמונות פרס, עובר במרתפי האינקוויזיציה, דרך פרעות קישינב, מחנות ההשמדה, אוטובוסים מתפוצצים, עד ללשכת ראש הממשלה בירושלים, שם יושב נתניהו תחת דמויותיהם של משה, הרצל וצ'רצ'יל ופועל כדי להציל את עמו משואה נוספת, שממשמשת ובאה ומאיימת על הבית השלישי.

מול איומי השמדה ישראל לא תושיט את צווארה לשחיטה. בניגוד למה שהיה

בזמן השואה, אנו מסוגלים ונחושים להגן על עצמנו בכוחות עצמנו.

יהודים מול גויים. העם הנבחר הוא העם הנרדף. פעם זו השואה, פעם הפוגרום בקייב, פעם יעקב ועשיו או המן הרשע ומרדכי או חמאס וירושלים — אך אלה תמיד אותם משקפיים. כדרכו של נרטיב, גרעין סיפורי, המבקש לארגן אירועים רבים ונבדלים תחת מעטפת אחת, הארגון חייב להיות פשוט וכוללני דיו על מנת להצליח לארגן יחד היבטים רבים ושונים.

הנרטיב של נתניהו לאורך השנים הוא סיפור מסגרת בסיסי. יש בו אבות טיפוס, סמלים ודימויים. יהודים וגויים, טובים ורעים, בני אדם וחיות. בכל מערכת בחירות משחזר נתניהו את קווי העלילה של סיפור העם היהודי משחר ההיסטוריה. מיתוס יהודי־נוצרי, ששלושת הסמלים המרכזיים שלו הם ירושלים, החיות והשואה, מסתתר מתחת לבחירות בישראל. העם הנבחר נרדף. מי שנבחר על ידי העם חייב להיות נתניהו, שהוא עצמו נרדף. נתניהו יגאל את עמו.

סוד הקסם 5: ירושלים והחיה הנאצית. באמצעות רשת של דימויים וסמלים נתניהו מייצר שיח קמאי קדום, שמציג את הסכסוך כהתנגשות ציויליזציות שבין חיות טרף לבני אדם. הוא מתבסס על עקרונות יהודיים ונוצריים משותפים ומתמרן בין תנועות משיחיות מקומיות ועולמיות. הימין המסורתי מאמץ את הנרטיב שמציע בן ההיסטוריון, שמחיה מחדש את טראומות היהדות, מבליט את חיבורו לתנ"ך ומזהיר כי השואה וחורבן ירושלים צפויים לחזור על עצמם אם לא יבחרו בו להיות המושיע שיציל את העם מכליה.

הטלאי השמאלני

תעמולה

צוות השחקנים שגויס למשימה כלל חמישה גברים. הלוקיישן שנבחר היה אזור חולי בפאתי אחת מערי החוף. לטנדר הלבן שנשכר ערב קודם הוחלפו כתוביות הרישוי. את חלקו האחורי של הטנדר הפתוח דאגו ללכלך בבוץ, שייראה אמין. זהו רכב המחבלים.

הפצת דגלים של ארגון המדינה האסלאמית אסורה על פי חוק בישראל, אך אנשי ההפקה של קמפיין נתניהו הפיקו בבית דפוס שני דגלים שחורים עם העיגול הלבן של חותם הנביא מוחמד והכיתוב "אין אלוה מלבד אללה". דגלי החליפות האסלאמית נמסרו לשני השחקנים שהצטוו לעמוד על הקבינה הפתוחה של הטנדר. לאחד המחבלים, ששימש נהג, עוצב כובע גרב שחור שיכסה את כל פניו למעט העיניים ונשכרה עבורו תלבושת מדים מנומרים. המחבל הנוסף נותר בפנים גלויות בתוספת זקן מלאכותי.

טנדר המחבלים עולה ויורד בדיונות החוליות לא הרחק מכביש החוף. לוחמי דאעש זקופים בקבינה מאחור, אוחזים ביד אחת במעקה ובשנייה מניפים את הדגלים. שוב ושוב צולם רכב הלוחמים המוסלמים מזוויות נוספות כדי להרכיב יחד כמה נקודות מבט.

לוחמי דאעש מגיעים לכביש. נעצרים ברמזור ליד רכב. לתפקיד נהג הרכב נבחר אשכנזי ממושקף, אדיש לנעשה סביבו. "איך מגיעים לירושלים, אח שלי?" שואל אותו המחבל במבטא ערבי מוקצן. "קחו שמאלה", אומר לו הנהג האשכנזי הממושקף.

שקופית שחורה עולה על המסך. שלוש יריות אקדח. כל ירייה — חור קטן בשקופית. מילה באדום — "השמאל". עוד ירייה, עוד חור קטן, מילה באדום — "ייכנע". עוד ירייה — "לטרור". סאונד: קולות צהלה בערבית. המחבל שעל הקבינה יורה צרורות. "השמאל ייכנע לטרור". שקופית בצבעי כחול ולבן: "זה אנחנו או הם". הליכוד בראשות נתניהו.

ייתכן שההישג הפוליטי־תודעתי הגדול ביותר של נתניהו הוא מה שעשה למילה "שמאל" בתודעתו של הציבור הישראלי. בסיוע הימין כולו ובמציאות רוויית טרור הוא יצר רצף אסוציאציות שהפכו את המילה לאות קין.

הציבור יודע כביכול שהמילה שמאל איננה קללה, אך נאמר כבר קודם — יש הבדל בין מה שהוא יודע למה שהוא מרגיש. נתניהו, שמכוון את מסריו למערכת הלימבית האסוציאטיבית הפך את המילה "שמאל" לקללה במוחו של הבוחר, ועם התווית הזו בידו הוא רודף אחר יריביו הפוליטיים להדביק על חזם את הטלאי השמאלני. הפוליטיקאים מצידם נשמרים מלזהות את עצמם או את עמדותיהם עם המילה שמאל. מנהיגי השמאל מכירים בכך שהשתייכותם הפוליטית היא סיבת חולשתם ומזה עשרות שנים נמנעים מהמילה. ברק, אולמרט, לבני, יחימוביץ', הרצוג — כל מי שהתמודד מול ביבי טען שהוא לא איש שמאל. במפלגת כחול לבן עשו הכול בבחירות 2019 כדי להימלט מהטלאי. למפלגה גויסו ימנים מובהקים, חלקם מלשכת נתניהו, שאפילו טענו, "אנחנו הליכוד האמיתי". אחד הסלוגנים החשובים של המפלגה היה: "אין ימין ואין שמאל — ישראל לפני הכול", בניסיון להימלט מהמדבקה השמאלנית שנתניהו מחלק.

"הם מסתווים. הם שמאל. שמאל אפילו קיצוני, ואנחנו צריכים לחשוף אותם. כל ממשלת השמאל הזאת נשענת על מרצ ועל הערבים", הנחה נתניהו את חברי הסיעה להעביר את המסר שמורכב רק ממילה אחת: "שמאל". "אם הם יבינו שמדובר בשמאל שרוצה לעשות עקירה מחודשת, אז הם יחזרו אלינו", אמר לשריו מול זליגת המצביעים.

"תהיו כמו תוכים", השתמש בדימוי כהרגלו. "התפקיד שלנו כעת הוא לפמפם ולהסביר כל הזמן שמדובר בשמאל". הליכוד אכן פימפם. בסיום כל סרטון שהפיץ ביבי הופיע הכיתוב "שמאל חלש". בהמשך הסכים אפילו לוותר על החרוזה בסלוגן "ליכוד אחד גדול מול כל השמאל", והוסיף לו מקף ואת המילה ערבים.

איך הוא עשה זאת? לקח מילה תמימה, לגיטימית, אידיאולוגית, והפך אותה לכזו שמעוררת תחושת סכנה ופחד. ממתי שמאלנים מתחרז עם בוגדים?

שיטת הפעפוע

הטייס דחף את המצערת והמסוק הנמיך טוס לעבר הסמיטריילר הארוך הנוסע לאורך כביש הערבה. בשעה שהגיע לריחוף בגובה של מטרים בודדים, מגג המשאית כבר ניתן היה לראות את פניו של הטייס חבוש הקסדה. היה זה יאיר לפיד המחויך. המסוק נצמד אל המשאית העמוסה בארגזי בירה. המועמד לעתיד לראשות הממשלה

נצמד בתעוזה אל דופן המשאית, קפץ לחלק האחורי של המסוק, לא ברור בידי מי השאיר את ההגאים, וחמוש בסרבל הטיסה שלח יד שרירית ושלף בהנפה ארגו בירות אחד מהמשאית והעמיס על המסוק. נהג הסמיטריילר מנופף לו באחוות גברים, לפיד מחייך בשרמנטיות. על המסך עולה הכיתוב ונשמעת הקריינות "גולדסטאר — מילה של גבר".

לפיד כפרונטור היה שווה הון תועפות. שוכב כמוסכניק תחת רכב ומפרסם את בנק הפועלים, משוחח עם דג על שיפוץ הבית או מוכר יין חדש. השיטה של לפיד למכור מוצרים בפרסומות היא בדיוק השיטה בה ישתמש נתניהו נגד לפיד והשמאל הישראלי. זו שיטת הפעפוע.

לפיד, שהיה מגיש תוכנית אירוח בידורית בטלוויזיה ובעל טור בעיתון, נחשב לסמל הישראליות וסקרים וקבוצות מיקוד גילו שרוב הציבור הישראלי מכיר אותו ומייחס לו תכונות חיוביות וחמות. הוא נבחר לרשימות הגברים הנחשקים ביותר. "החתן האידיאלי לבת שלך", הגדירו אותו במשרד הפרסום כשהמליצו עליו כפרונטור של בנק הפועלים. לפיד נבחר להיות הדימוי.

המטרה הייתה שאת התכונות החיוביות שהציבור מייחס ללפיד הוא יחיל כעת גם כלפי הבנק. פעפוע של רגשות שיעבור בין צמד הדברים שעומדים ומוזכרים זה לצד זה. לפיד כסמל לגבריות נחשקת, הבירה כגבריות נחשקת. הבנק כסמל לישראליות ולאנושיות.

תעלומת האורלוגין העסיקה עשרות שנים את עולם המדע. ניסויים העלו שללא כל הסבר הגיוני, כאשר תולים שני שעוני אורלוגין בחדר אחד על קירות שונים, הם מתחילים, לאחר כמה ימים, לתקתק ולנוע בדיוק באותו הקצב. נמצא שהדי הקול של מוט האורלוגין מזיזים את האוויר בחדר בתנודות קטנות, כך ששני השעונים מסתנכרנים כתוצאה מהתזוזות. באותו אופן מסתנכרנים דימויים שמוצבים זה לצד זה. לפיד־בנק, הערבים־חיות, השמאל־טרור. השמאלנים־ערבים. פרס־פחד. הרצוג ולבני־דאעש. דימוי מפעפע לדימוי.

הנשק הזדוני של התעמולה

"המחט התת־עורית" היא שיטה שניסח הרולד לאסוול, מחלוצי חוקרי התקשורת והפסיכולוגיה של הפוליטיקה. בשיטה זו השלטון והתקשורת "מזריקים" את התעמולה היישר ל"וריד" של האנשים וגורמים להם להסיק מסקנות ולקבל החלטות ספציפיות. ומה המרכיבים שישנם במזרק התעמולה? מה הופך טענה לפרופגנדה? לאסוול מצא ששני המרכיבים של התעמולה הם מניפולציות וסמלים. אצל נתניהו אלו המניפולציות שמתבצעות על ועל ידי הסמלים. ירושלים, היטלר, חיות, דגל — אלו

חלק מהסמלים שבהם נתניהו משתמש נגד השמאלנים. בחזרה רפטיבית על מונחים, השמאל מפסיק להיות מילה והופך להיות סמל לערכים אחרים, הנכרכים בו. המילה שמאל הופכת ממושג לדימוי.

כך נוצרת תעמולה. טרמינולוגיה מעולם אחד מוצמדת למושגים מעולם אחר. חוזרים על זה מספיק פעמים, עד שכעבור זמן נוצרת אשליית אמת ושני המונחים נראים פשוט קשורים זה לזה. המטאפורה היא כלי הנשק של התעמולה.

המטאפורה הייתה גם הנשק שבו בחרנו להשתמש בהיותי מפקד בית הספר הצבאי לתקשורת במלחמת לבנון השנייה. בבית סוקולוב הסמוך לקריה, מקום משכנה של חטיבת דובר צה"ל, עיצבנו כרוזים שבהם נסראללה מצויר כנחש. הכרוזים הללו פוזרו מעל שמי ביירות על ידי מטוסי חיל האוויר.

בנשק זה השתמשה הנצרות הקדומה, שיצרה חיבור בין האישה לנחש ולחטא הקדמון; כך מרטין לותר הגדיר את היהודים כמרעילי הבארות בהיותם "נחשים צפעונים, רוצחים וילדי השטן"; כך שליטי איראן יוצרים קישורים בין ישראל לשטן הקטן והאסלאם הקיצוני מחבר בין הכופרים לחזירים. ההשוואה בין העולמות מקבעת קישור בין מושגים מעולמות שונים ומשפיעה על התודעה, על הפעולה ועל ההצבעה. כך הוצדקה אפליית השחורים כמפגרים, קופים, תת־אדם; כך הציג לפיד האב את החרדים כטפילים; רגב את המסתננים כסרטן; ולמילה מרוקאי הצמידו סכין.

בלוטת השקד במוח עורכת סלקציה בינארית, שממיינת איומים ומולם הזדמנויות. שחור או לבן. שמאל וימין. החשיבה האינטואיטיבית שמתבצעת בחטף, פועלת בהכללות על בסיס סטריאוטיפים וקיצורי דרך. בתפיסת עולם פשטנית, העולם מתחלק לטובים ולרעים. אנחנו או הם. חיים או מוות.

ללא עזרתה של התקשורת, נתניהו לא היה מצליח לעשות זאת. המערכת הלימבית משתלבת עם המערכת התקשורתית. בתקשורת ההמונים החזותית, שאיננה מאפשרת אלא דיבור קצר, בתמונות ובדימויים, מתבקשת חלוקת העולם ל"הם ואנחנו". סקנדל או פסטיבל. טוב או רע. שמאל או ימין.

הקמפיינים של נתניהו מבוססים על תוכנית החלוקה. הבחירות ממוסגרות כמלחמה, ובה יש שני צדדים — או זה או זה. כל אחד חייב להיות כאן או כאן. זה או אנחנו או הם. האדם או החיה. אנחנו זה היהודים הנרדפים ומאוימים תמידית בהשמדה. והשמאלנים? הם בצד של הערבים. של החיות. של הנאצים.

איך הגענו מהשמאל עד לנאצים? דרך סולם של דימויים, סמלים וקונוטציות, שבנה נתניהו במפעל התעמולה. אלה השלבים, האחד אחרי השני:

שלב 1 — השמאלנים לא יהודים

כמו בכל חג, גם ביום חגה של הדמוקרטיה של היהודים, יום השבתון של הבחירות, שוב על היהודים לנצח את אויביהם, את הישראלים, השמאלנים, שקמו עלינו לכלותינו.

כדי שהסיפור הזה יעבוד, נתניהו משחזר בכל בחירות את תחושת הנרדפות של היהודי, מהמצור על ירושלים ועד המצור על גטו ורשה, ועליו להבהיר כי אנחנו, ודווקא אנחנו, מצביעי הימין — יהודים. העובדה שהשמאל מאבד את זהותו היהודית היא נדבך חשוב בעיצוב דעת הקהל והסיפור של נתניהו.

על בסיס גישה זו, של "אנחנו היהודים", יצאו פעילי חב"ד ב־1996 בקמפיין ארצי רחב היקף תחת הסיסמה: "נתניהו זה טוב ליהודים", שינו את מפת המנדטים והביאו לניצחוננו של נתניהו ולתבוסת פרס. פרס אמר בזעף לאחר ההפסד: "היהודים ניצחו את הישראלים". נתניהו מציף את שאלת "מיהו יהודי" גם אחרי חמש קדנציות:

השמאל הישראלי צריך לעשות חשבון נפש. הוא צריך לשאול את עצמו מדוע מושג יסוד של הציונות "מדינת לאום יהודית של עם ישראל בארצו" הפך אצלו למושג גס, למילה גסה, לעיקרון שיש להתבייש בו. אנחנו לא מתביישים בציונות. אנחנו גאים במדינה שלנו, בהיותה בית לאומי לעם היהודי.

התשובה של נתניהו ל"מיהו יהודי" היא כביכול: מי שאינו שמאלני. כשהבין נתניהו שמתקרבים לבחירות 2019, קידם בכנסת את "חוק הלאום", אותו עיכב עד אז. על פי פרשנים פוליטיים, המטרה של החוק הייתה להשתמש בו ככלי ניגוח כלפי השמאל הלא יהודי.

תנאי לתעמולה אפקטיבית, כך מלמדים מחקרים של לאסוול ואחרים, הוא שיהיה גרעין מסוים של אמת, שעליו תיעשה המניפולציה. איזו אמת יש בשקר שלפיו השמאל אינו יהודי? מדוע הדבר "תופס"? השמאל הישראלי מדגיש "עם ככל העמים" כערך חיובי. הוא מטיף לשילוב במשפחת העמים, לנורמליות, להומניזם. כל אדם הוא אדם ללא הבדל דת וגזע. אלה עקרונותיה האוניברסליים של השקפת העולם הליברלית.

הטבלה איננה מאפשרת מסרים מורכבים אלא חלוקה בינארית: או שאתה יהודי או שאתה לא. השיח הוא אנחנו או הם. היהודי נגד העולם. הערכים האוניברסליים מצטיירים כאנטי־יהודיים. ערכי ההומניזם החילוני משמשים תימוכין למי שמבקש לטעון שהשמאל איבד את ערכיו היהודיים. למשל, גישה מוסרית כלפי מסתננים נתפסת כאנטי־יהודית. תרבות המערב — כהתבוללות.

יש שם [בשמאל] גם מי שנלחם שהמסתננים הבלתי חוקיים ייכנסו לכאן ויישארו כאן. תבינו את האבסורד: בנינו את הגדר. אנחנו בנינו את המכשול ופועלים במרץ להוציא את המסתננים שנשארו כאן, והם רוצים להשאיר אותם. על רקע הדברים האלה מה הפלא שאחמד טיבי תומך בכוחי? מה הפלא שבוחי אומר שהוא ישמח לראות את המפלגות הערביות בתוך הרשימה שלו?

"השמאל בעד המסתננים", הייתה גם האשמתו של נתניהו כלפי ראשי מפלגת כחול לבן שהתנגדו לטענתו לבניית הגדר. הם לא יהודים, הוא שב ומשדר. כיו"ר אופוזיציה רשף נתניהו ביקורת מעל דוכן הכנסת על אובדן היהדות של ממשלת רבין:

מר פרס — מר רבין במיוחד, שמעתי את הנאום שלך. שמעתי את האזכור של ערכים יהודיים. אל תספר לנו סיפורים. אל תספר לנו סיפורים שמה שמניע אתכם במדיניות הזאת הוא ערכים יהודיים. ממשלתך היא הממשלה המנותקת ביותר והרחוקה ביותר מערכי היהדות שהייתה לנו אי פעם.

בבואו לדבר בפני בני הציונות הדתית יספר נתניהו על מנהגה של רעייתו להפריש חלה. את השמאל יציג כמי שאיבד את זהותו היהודית בעידוד הערבים, ואת החינוך הדתי יעלה על נס כאידיאל ומופת לכל העם:

התעמולה הערבית הצליחה להחדיר בנו ספקות בצדקת דרכנו. אין ספק שגם תהליך אוסלו וההסברים שניתנו לו בעבר טישטשו ועימעמו את הבנתנו. אבל מקור הרעה הוא בהשפעות הניהיליסטיות על ילדינו ובחוסר האונים שאנו מגלים כלפיהם. החינוך שילדינו מקבלים אינו מחסן אותם מפני ההתקפות הבלתי פוסקות על הציונות ועל מטרותיה. רבים מצעירינו אינם חדורי אמונה ואידיאלים. אין להם הידע הדרוש. הם איבדו את הכרת הייחודיות והייעוד של עמנו והם מחפשים את זהותם בשדות זרים.

בתחום זה החינוך הדתי משמש מופת. אין זאת אומרת שעל כולנו ללכת בכיוון הזה, אבל יהיה עלינו להסיק מסקנות מן העובדה שחלקם של חובשי הכיפות בצה"ל הוא כה מרשים, שהפשע והשחיתות המוסריים כמעט ואינם בנמצא בקרבם, ושמשירותם ונכונות ההקרבה שלהם הן מקור השראה וגאווה לכולנו.

■ ■ ■

השמאלנים, לתפיסת נתניהו, איבדו לא רק את יהדותם, הם גם איבדו את הפטריוטיות. "יש לנו דימונה ויש לנו עמונה", מתחיל נתניהו בחרזת יישובים שהפכו לסמלים וממשיך בפאתוס:

ויש לנו העם. יש לנו עם ישראל ויש לנו דגל ישראל, שאנחנו נושאים בכבוד ובגאווה. את דגל ישראל נמשיך לשאת עוד שנים רבות. התקשורת והשמאל שמשרת אותה, קשה להם לקבל את זה, אז הם מייצרים אינסוף פרשיות, אינסוף כתבות, אינסוף כותרות, כדי שאולי אולי משהו יתפוס...

ובמילים אחרות: מי שאוחז בדגל, מי שפטריוט ומי שיהודי הוא הימין ומי שמנסה להפיל את נתניהו הוא מי שכבר שוכח את הדגל. השמאל שוויתר על הסמל היהודי הגדול: ירושלים, מוותר גם על הסמל הישראלי, הדגל. מול החקירות של משטרת השמאל עומד הדגל.

התגובה של השמאל אפולוגטית. הוא נדחק לפינה בידי נתניהו. יאיר לפיד, מתחרהו, מדגיש את יהדותו, מחזר אחרי החרדים ומספר שגם אשתו ליהיא מפרישה חלה. את גנץ הקפידו יועציו לצלם ליד הכותל ומניח תפילין, לאור הסקרים שלימדו שרוב המצביעים הם מסורתיים. בישיבות של הקמפיינרים של השמאל נושא מרכזי הוא איך לא להיתפס כשמאל. בשיחה סגורה אמר יצחק הרצוג: "אסור לנו להיתפס כ'אוהבי ערבים'", והחליף את שם מפלגת העבודה במונח חדש: "המחנה הציוני", כדי לקעקע את הדימוי לפיו השמאל כבר לא ציוני. אהוד ברק עשה זאת שנים לפניו, עם המרת השם ל"ישראל אחת". אבי גבאי החזיר את השם "עבודה", אך הסביר את חולשת מפלגתו בכך ש"אכן השמאל שכח להיות יהודי".

נתניהו לא מקבל הסברים. "הם מסתווים", טען כלפי יריבו ברק ב־1999. "שמאלנים בתחפושת", הטיח בגנץ ב־2019. הוא חוזר שוב ושוב על המסר ומניח לו לפעפע. כורך בשיטתיות בכל מערכת בחירות בין יריביו הפוליטיים ליריביה של מדינת ישראל ולמי שאינם חלק מהעם היהודי:

כשמקשיבים למה שהם אומרים בעברית, הם לא יוצאים ציונים גדולים. תקשיבו לבוזי, שאמר שהביטוי מדינה יהודית הוא ביטוי מוטעה לחלוטין. חברי רשימתו אומרים שהזהות הפלסטינית חזקה מזהותם הישראלית. שנשים אינן צריכות לשלוח את ילדיהן לשרת בצבא. שהציונות היא דבר שלא מדבר אליהם.

המסקנה של נתניהו: "הם לא המחנה הציוני — הם המחנה האנטי ציוני".

שלב 2 — השמאל ערבי

לאחר שהוכרז כי השמאל הוא לא יהודי ולא ציוני, הגיע הזמן לחבר בינו ובין הטרור הערבי. לחישתו הארסית של ביבי באוזני זקן המקובלים כדורי: "השמאל שכח מה זה להיות יהודי", היא רק חלקו של המשפט המלא. הציטוט המלא לאוזנו של הרב כדורי

על השמאל כלל בתוכו גם את הערבים:

אנשי השמאל שכחו מה זה להיות יהודים. הם חושבים שאת הביטחון שלנו ישימו בידי ערבים. ערבים ידאגו — תן להם חלק מהארץ והם ידאגו לנו.

גם כרבע יובל אחרי אותה פליטת פה פועל נתניהו לשדך בין גנץ ובין הערבים בטיעון הרפטטיבי שגנץ יקים ממשלה בתמיכת הערבים. ציטוטים של מועמדים שונים מרשימת כחול לבן נאספו כדי להוכיח זאת, שימשו את דוברי הליכוד בראיונות והפכו לסרטונים בקמפיין של הליכוד, המזהיר מפני "ממשלת שמאל-ערבים". המקף המחבר בין שמאל לערבים חשוב לנתניהו יותר מהמקף המחבר בין יהודית לדמוקרטיה.

"עלולה לקום ממשלת שמאל שנשענת על הערבים", הזהיר נתניהו. במפלגת כחול לבן, מבוהלים מהדימוי, עשו הכול על מנת להתגרש תודעתית מהערבים. לצד התבטאויות ביטחוניות על מיטוט החמאס, יאיר לפיד ובני גנץ הנחו את כל חברי הרשימה להכחיש בתקיפות אפשרות של "גוש חוסם ערבי". העובדה שהערבים אכן המליצו בסופו של דבר על בני גנץ להרכבת הממשלה הייתה עבור ביבי הוכחה לכך שצדק.

ביום הבחירות הראשונות ב־2019 שוב פעל נתניהו לוודא שהציבור מבין שעליו לבחור בין האויב הערבי לבין היהודי הנרדף, וניסה לשחזר את סרטון "הערבים נוהרים" מהבחירות הקודמות. הפעם נמצא הנשק בדמות הקלטת סתר בין שני חברי כנסת: עמיר פרץ מהעבודה ועופר שלח מכחול לבן. בהקלטה, שבקושי נשמעת, משיחת המסדרון הזו, נשמעים השניים מדברים על מה שהליכוד כינה: "הדיל עם המפלגות הערביות להפלת נתניהו". הסרטון הופץ במסרונים בצהרי יום הבחירות למאות אלפי מצביעים.

זו כבר הפכה להיות מעין שגרה, שבה נתניהו משכנע את הציבור שהשמאל הולך עם הערבים. נתניהו הוא המקף המחבר בין השמאל לבין הערבים.

...יש שם מפלגות אסלאמיסטיות, מפלגות אנטי ציוניות וזה המהות של זה, זה שמאל. לכן הבחירה, זה או טיבי או ביבי.

שים את ה"שמאל" בצמוד ל"ערבים" בתכיפות גדולה והם כבר יפעפעו זה לתוך זה. גנץ. שמאל. חלש. בתמיכת הערבים. הפסד פוליטי לשמאל משמעותו: טרור. בקיצור דרך קוגניטיבי מתבקש: השמאל יביא טרור. לאחר שצפה בסרטון בו איש שמאל מכווין את מחבלי דאעש לירושלים שופט בג"צ, ששימש יו"ר ועדת הבחירות, סאלים ג'וברן הגדיר זאת: "שימוש במוטיבים הקושרים לכאורה בין השמאל הפוליטי לארגון טרור".

שלב 3 — השמאל עם המחבלים

ביבי לא צריך לומר שבני גנץ מחבל, מספיק להזכיר שוב ושוב שגנץ נכח באזכרה לזכר מחבלים פלסטינים. אין צורך לומר שכחול לבן משתפים פעולה עם הערבים, אלא רק לציין שוב ושוב שזה "טיבי או ביבי". השמאל יכנע לטרור; גנץ נגיש לאיראנים, יש להם מידע עליו; לחמאס ולשמאל אינטרסים זהים. לאחר מטח טילים מעזה לעבר אירוע בו שהה נתניהו מיהר ראש הממשלה לתקוף את יריביו:

גם חמאס מעדיפים את גנץ ולפיד, משום שהם חלשים. הדבר היחיד שמתחרה בשמחת בית השואבה שהייתה בעזה לנוכח הירי עלינו, ואולי אף עולה עליה, הוא השמחה אצל גנץ ולפיד על כך, שעה שיורים על אזרחי ישראל ועל ראש הממשלה שלה.

במקום אחר כתב האישום יכלול סעיף של "סיוע לאויב". השמאל מנסה לסייע לבחירת הרשימות הערביות לכנסת, במטרה "להכניס מסיתים ומרגלים נגד ישראל". אין צורך לומר במפורש את המילה "בוגדים":

הביקורים שקיימו בעבר ח"כים ממפלגות השמאל אצל מחבלים מורשעים שרצחו יהודים מגלים עד כמה מעוותת ומסוכנת דרך השמאל.

■ ■ ■

יום הבוחר, ספטמבר 2019. נותרו רק חמישים דקות לסגירת הקלפיות. קולו של נתניהו צרוד מצעקות רמות של שידור פייסבוק. הוא ממשיך לרקום את הטלאי השמאלני ותוקף את "התקשורת השמאלנית" העולצת:

אנחנו נאבד הכול! הם כבר בחגיגות! הם הכינו את הסוכריות וגם ברמאללה, וגם בטהראן, וגם בעזה, וגם חיזבאללה וגם בדמשק.

כשני מיליון צפיות נרשמו לסרטון תחת הכותרת: "לפיד־גנץ ואיראן סיפור אהבה". ייתכן שהצרידות החלה עוד שלוש שעות קודם, כשראש הממשלה גרר את מאבטחיו לשוק מחנה יהודה כדי להחצין את חרדתו מפני אחוזי הצבעה נמוכים בבייס שלו. עמד עם מגאפון וזעק: "הרשות הפלסטינית קוראת להפיל אותי". ובנאום נוסף: "מנהיג איראן חמינאי אמר שהוא מעדיף את גנץ".

"גנץ תמך בהסכם הגרעין של איראן, שאיפשר לאיראן להשיג נשק גרעיני", הכריזה כרוזת בחירות. זהו ניסוח מעט מסורבל, אבל דווקא הסרבול עושה את העבודה. יוצר קיצורי דרך מחשבתיים. "גנץ בעד האיראנים ומסייע להם להשיג נשק גרעיני". גנץ

עם האיראנים. האיראנים אויב. גנץ אויב.

מקומם שבשעה שהממשל האמריקני מכיר בחוקיות ההתיישבות ביהודה ושומרון, בני גנץ מקים ממשלה עם תומכי טרור שאינם מכירים באף אחת מהזכויות שלנו בארצנו.

סיכויי נתניהו להקמת ממשלה אפסו. המנדט אצל בני גנץ. הכותרת מאחורי גבו של נתניהו הכריזה: "כנס חירום" וכותרת המשנה, בשורה מתחת, הובלטה בצבעי אדום: "עוצרים ממשלת מיעוט מסוכנת שתלויה בתומכי טרור".

לא די היה לדוברי נתניהו בתפאורה הממותגת שעל המסכים. כדי לחזק את מעמדו של נתניהו הנאשם בפלילים אחרי שנכשל פעמיים בהקמת ממשלה, גויסו הפעם כל בכירי הליכוד ונדרשו לשבת מאחורי מנהיגם ולמחוא כפיים בשעה שיו"ר הליכוד נאם נגד מה שכינה "פיגוע לאומי היסטורי". מאחורי הקלעים השרים התמרמרו אך בשעת השידור התיישבו כולם מול המצלמות כמצוות הלשכה. כשנכנס נתניהו קיבל אותו הקהל בשירה: "ביבי מלך ישראל".

"כשאתה בשידור חי כל המדינה רואה אם אתה מוחא כפיים באמת או מזייף את זה", שטח בפני את מצוקתו אחד מאותם השרים כשנפגשנו בסדנת עמידה מול מצלמה לאחר האירוע. "אל תצחק", נזף למראה החיוך על פני, "זה נורא קשה". השר וחבריו שימשו בעל כורחם כניצבים ומחאו כפיים עם הקהל, בשעה שנתניהו האשים את מתחריו בפיגוע. מן הבמה פנה נתניהו לרמטכ"לים לשעבר גנץ ואשכנזי וטען כי הם משתפים פעולה עם האויב בזמן מלחמה:

מה עבר לכם במוח? בני, אתה וגם גבי קיבלתם תדרוכים ועדכונים שוטפים בשבוע האחרון על המצב הביטחוני, קיבלתם הכול. ידעתם בדיוק מה מוטל על הכף ובכל זאת בזמן שהיינו במערכה צבאית, כשהותקפנו בטילים ואזרחינו ישבו במקלטים, באותו זמן בדיוק אתם מנהלים מו"מ עם אותם ח"כים שתומכים בארגוני הטרור ושרוצים להשמיד את המדינה... בחירות זה דבר רע למדינת ישראל, אנחנו לא רוצים בחירות. אבל יש דבר הרבה יותר גרוע — ממשלת מיעוט מסוכנת שנשענת על איימן עודה ואחמד טיבי. ממשלה כזו היא איום קיומי על מדינת ישראל... ממשלה כזאת היא הפקרה של ביטחון המדינה.

שלב 4 — השמאל לא אנושי

אל מול החקירות הפליליות נגדו וההחלטה להעמידו לדין נתניהו משמיש את הדימוי

שהטמיע בעמל רב בתודעה הישראלית. דימוי האדם מול החיה. הפעם הוא בתפקיד החיה הניצודה:

"מתנהל נגדי מסע ציד חסר תקדים", "זהו מסע ציד — עלילת דם". "מסע ציד אובססיבי להפלת שלטון הימין", "מסע ציד נגדי ונגד רעיית", "כשהאמת תצא לאור — יתברר שהיה מסע ציד מאורגן", "הציבור כבר מזמן הבין שיש כאן מסע ציד תקשורתי שקוף נגדי".

מי הציידים? יהיו מי שיהיו, אנשים רעים, זדוניים, שמטרתם היא דמו ובשרו של נתניהו.

"יש פה לינץ", אמר נתניהו לחברי כנסת מהליכוד בהקשר לפרשת הצוללות. הוא דרש מהם להגן עליו בתקשורת, תוך שימוש במילה לינץ', שתהדהד את כל הקונוטציות הנלוות. בריאיון לערוץ 12 טען, "שופכים את דמי ואת דם משפחתי". "מעמידים אותי מול כיתת יורים". ומול תיקי החקירה טען, "זו עלילת דם".

השיח של נתניהו בהקשר של החקירות הפליליות נגדו הוא בדיוק אותו שיח של היהודי הנרדף על ידי חיות הפרא האכזריות לאורך ההיסטוריה. לינץ' ועלילת דם. נתניהו רואה עצמו כדרייפוס מודרני וגם החקירות הפליליות נגדו הן כביכול עוד גלגול של אנטישמיות על ידי חיות האדם. זו המשמעות הנסתרת של דימוי מסע הציד וכל השיח הנלווה אליו. "גם אני בן אדם" יחזור שוב ושוב בנאומו התגובה לחקירות המשטרה.

"הם עושים פיגוע בדמוקרטיה. פיגוע בדמוקרטיה", כפל ביבי את דבריו בשידור חי בפייסבוק, כשמאחוריו גני קיסריה ועל אוזנו לוחשים יועציו הצעירים. הנושא הוא ההדלפות מחקירותיו, השיח הוא קיומי. "פיגוע בדמוקרטיה הישראלית", האשים את העיתונאים והשמאלנים, כשהוא חוזר בשלישית על המונח הטעון. לאחר הבחירות יכנה גם את עיון המשטרה בטלפונים של יועציו: "פיגוע בדמוקרטיה".

לא בכדי מהדהדים הדימויים של ביבי את חיות האדם הטרוריסטיות. גם כאן נתניהו מצליח לכרוך מין בשאינו מינו. את המשטרה עם השמאל, עם התקשורת, עם החיות, עם הטרור.

המסע המתוזמר הזה כולל אנשי תקשורת, שמתפקדים כאן לא רק כעיתונאים. הם גם החוקרים, גם השופטים, גם התליינים. מה שאנחנו רואים כאן זה לא שיקולי עריכה, זה שיקולי עריפה.

המילה עריפה מעלה דימוי חזותי. ראשו הכסוף והעשוי של ראש הממשלה מוטה ומעליו עיתונאי שמאלני וסכין בידו, גיליוטינה או חבל תלייה. כך יוצקים תמונות באמצעות מילים. הדימוי אינו מקרי. אלו בדיוק הימים שבהם העולם כולו צופה נדהם בתלייני דאעש עורפים ראשים של שבויים מול המצלמות. התמונה המזעזעת

מסרטוני דאעש מתחברת היטב לתמונת העיתונאים שמנסים לערוף את ראשו של ראש הממשלה. החריזה משמשת דבק: שיקולי עריכה ושיקולי עריפה. העיתונאים השמאלנים כתליינים, ראשו של נתניהו נערף. זה המחזה ששותל נתניהו במוח האזרחים כתמונות לא מודעות, המסתתרות בתוך הסרט הפוליטי בו הם צופים. עוד בסרטון הפוליטי הראשון שהוציא נתניהו במערכת הבחירות ב־2019 חיבר נתניהו בין השמאל לחיות נעדרות האנושיות בניסוח הבא:

מפגיני השמאל והתקשורת מפעילים לחץ בריוני ולא אנושי על היועץ המשפטי לממשלה כדי שיגיש נגדי כתב אישום בכל מחיר.

ההצמדה של המונח "לא אנושי" לשמאל היא הניסיון לייצר תמונה שהשמאל לא רק שכח מה זה להיות יהודי, אלא שכח מה זה להיות בן אדם. אנחנו האנשים, הם שכחו מה זה להיות אנושי.

ההשוואה הזו נעשתה בצורה ברורה ובוטה יותר על ידי אחד משרי הליכוד, צחי הנגבי, שהגדיר את השמאל כחבורה של צמאי דם אוכלי נבלות. בכנס פעילי ליכוד הוא נשמע אומר בהקלטה: "אנחנו לא זוללי נבלות! אנחנו לא אנשים שאורבים כמו נשרים שמסתובבים מעל הפגר כדי לטרוף אותו. אנחנו בני אדם".

שלב 5 – השמאל עם הנאצים

כקונדיטור מיומן יודע נתניהו להמתין לתפיחת הבצק. השלב הבא ברצף האסוציאציות הוא להניח לתבשיל הסמלים המניפולטיבי לבעבע ולפעפע עד שייווצר, כמו מאלין, הקישור בין השמאל ובין הנאצים. ידיעה שלילית פורסמה על אודותיו בעיתון "הארץ". הוא מגיב:

זה שנים, "הארץ" הפך להיות עיתון שמוציא את דיבתם של צה"ל וישראל בעולם, ושאינו מייצג אפילו שמץ ממגוון העמדות של הציבור הישראלי הרחב. אין פלא שהציבור הרחב איבד את אמונו בכם. אנו יכולים רק לקוות שהעובדה שקונצרן העיתונות הגרמני "דומון שאוברג", שעסק בהפצת תעמולה נאצית בזמן מלחמת העולם השנייה, רכש 20% ממניות "הארץ" — אינה קשורה להלך רוח זה.

זיהוי של הלך רוח נאצי במסדרונות עיתון "הארץ" ב־2019 אינו הפעם הראשונה בה נתניהו כורך בין השמאל לשואה. ב־1993, כיו"ר האופוזיציה, הוא האשים את יצחק רבין בשיגעון ובשחזור ההתפשרות עם גרמניה הנאצית:

אדוני ראש הממשלה, היו דוגמאות במאה הזאת, שראשי ממשלה השתגעו. היו דוגמאות במאה הזאת, שממשלות שלמות השתגעו, וחברי מביאים תמיד את הדוגמה של ראש ממשלת בריטניה, צ'מברליין... אתם הרבה יותר גרועים מצ'מברליין... אתם מסכנים את ביטחוננו ואת חירותו של עמכם שלכם.

שלושה שבועות לפני הבחירות החוזרות ב־2019 הגיב מאוקראינה לסרטון נגד החרדים שהוציאה מפלגת כחול לבן.

ההסתה של המועמד לראשות הממשלה יאיר לפיד, מנוסחת בנימה אנטישמית... אני נמצא היום כאן על אדמת אירופה, במקום שהופנו דברים קשים נגד יהודים. קשה לי מאוד לשמוע את ההתבטאויות האלה, הדימויים הללו, רמיסת כבודם של בני אדם.

נתניהו רואה סביבו לא רק יהודים אנטישמים אכולים בשנאה עצמית — "הם שונאים את העם", אמר בהזדמנות על השמאל — הוא רואה שיתוף פעולה בין השמאל הקיצוני באירופה ובישראל:

האנטישמיות ושקריה, אלה לא מתו עם היטלר בבונקר בברלין... הסתה זו מקורה באסלאם הקיצוני ובעולם הערבי, אבל בשנים האחרונות מצטרפת אליה הסתה לא פחות ארסית מן העולם המערבי. חברי פרלמנט בריטים, בכירים בשוודיה, מעצבי דעת קהל בצרפת.

אני חייב לומר שהאנטישמיות בימינו מייצרת זיווגים מוזרים. אנשי אליטות שכביכול מייצגים את הקדמה האנושית, חוברים לקנאים ברברים החשוכים ביותר עלי אדמות, לעורפי ראשים, מדכאי נשים, רודפי להט"בים, משמידי אוצרות תרבות. הם עושים יד אחת ביניהם להפיץ את הנגיף האנטישמי מול מטרה אחת — נגדנו.

■ ■ ■

נתניהו הולך בדרכו של בגין בהשוואת השמאל לנאצים. "הם עדיין לא למדו מה מסמל הדגל האדום בתקופתנו", זעק בגין בכיכר מלכי ישראל ב־1981. "זהו דגלו של הקוֹם־נאציזם. זה הדגל של הקומוניזם. זה הדגל של שנאת ישראל ואספקת נשק לכל עוכרי ישראל מסביב. הדגל של רדיפת היהודים ורדיפת העברית. הדגל של מחנות הריכוז ודיכוי האדם. של השעבוד. ואת הדגל הזה הניפו אתמול אלה שהוסעו מכל קצווי הארץ באוטובוסים ובמשאיות של הקיבוצים".

ושנים קודם לכן, בנאום נגד הסכם השילומים עם גרמניה, נאם בגין בלהט והאשים את השמאל בהובלה לשואה שנייה ואת העצורים מהפגנות הימין תיאר כמי שהובל

למחנות הריכוז של מפא"י. השוואת מעשי השמאל למעשי הנאצים הפכה לעניין נפוץ בישראל.

רבין הולבש במדי קצין נאצי, תושבי גוש קטיף ענדו טלאי כתום ורשמו מספרים על זרועותיהם, אנשי מנהלת ההתנתקות כונו "יודנראט", החיילים המפנים — "גסטפו". בימי אוסלו אמר משה פייגלין ש"רבין הוא היודנראט שמעלה אותנו אל הרכבות".

הימין לא התחיל בכך. אירוני הוא, ונתניהו לא מפספס הזדמנות להזכיר זאת, שדווקא בן גוריון כינה את מנחם בגין "טיפוס היטלריסטי מובהק". את זאב ז'בוטינסקי הנערץ על נתניהו כינה מנהיג מפא"י "ולדימיר היטלר", ואת "חירות", בית"ר והרוויזיוניסטים כינה "היטלראיים שלנו". ישעיהו ליבוביץ טבע את המונח "יודו־נאצים". יאיר גולן, כסגן רמטכ"ל, נודע באזהרתו מפני "תהליכים מעוררי חלחלה", שאירעו בגרמניה, וביבי עצמו הושווה להיטלר לא פעם.

הימין כורך בין השמאל והנאצים בטיעון לפגיעה בביטחון, בארץ ובעם היהודי, ואילו השמאל כורך בין הימין והנאצים על בסיס פגיעה בדמוקרטיה, בפלסטינים ובמיעוטים. בבסיס חילופי ההשוואות הללו בין הימין והשמאל עומדות תפיסות זיכרון קולקטיבי שונות בתכלית של השוואה ובהתאמה — של לקחיה האקטואליים. זיכרון השוואה בישראל הוא זיכרון פוליטי ומפלגתי.

משני עברי חומת הגטו ניצבים הימין והשמאל, והשאלה היחידה שכביכול נותרה היא "מי כאן הנאצי?" נתניהו והימין עושים בה שימוש כפי שהשמאל עושה. בסמלים הגודשים כל מערכת בחירות בישראל ישנו שחקן מפתח מרכזי. היטלר.

שלב 6 — שמאל זה מוות

ערב בחירות. השוואה חוזרת על עצמה. סכנת השחיטה ממשית. השאלה למי להצביע היא שאלה קיומית. נתניהו, יחד עם ידידו הקורטיוזול, מודיע לבלוטת השקד כי הבחירות הן עניין של חיים ומוות.

כדי לתרגם את הנרטיב הזה להצבעה דווקא עבור הליכוד, מבליט נתניהו כיצד בחירה בשמאל משמעותה מוות בערי ישראל והשמדת היהודים. אוטובוסים מתפוצצים, תמונות של קברי חיילים, הערבים נוהרים. גנץ יושב עם מחבלים. "בלי נתניהו אנשים כאן יישחטו" אומרת רעייתו שרה. ובפשטות: שמאל זה מוות.

ב־1995, כמה חודשים לפני הרצח, פנה יו"ר האופוזיציה נתניהו מעל דוכן הכנסת אל ראש הממשלה יצחק רבין והאשים את השמאל במשאלת מוות. היה לו דימוי:

אדוני היושב ראש, עומדת לה קבוצת חלמאים על הגג, רוצה לקפוץ ולמשוך אחריה עם שלם לריסוק עצמות, והם שואלים אותנו: מה החלופה שלכם? ובכן, החלופה שלנו היא לא לקפוץ, לא להתאבד. לחיות ולא למות. החלופה שלנו,

אדוני ראש הממשלה, היא לעשות את ההפך הגמור ממה שאתם עושים. מול הטרור המשתולל אנחנו נעשה את ההפך הגמור. נילחם במחבלים...

החלופה שבין החיים ובין המוות היא החלופה שבין הימין והשמאל. ובחרת בחיים.

כל מי שנגדי שמאלני

לאחר שרוקן מן המילה שמאל את כל ערכיה, נתניהו ערך "מיתוג מחדש" אכזרי לשמאל הישראלי ויצק לתוך הדימוי "שמאלני" משמעויות זדוניות חדשות. בצורות תעמולה מתוחכמות ובאמצעות סמלים, מניפולציות ורפטטיביות הוא הצליח להפוך את המלחמה הפוליטית בין הימין לשמאל לתשליל של מלחמות היהודים והערבים. כעת הוא מסוגל להדביק את הטלאי השמאלני לכל איום.

המאבק בין האדם לחיה משכפל עצמו למאבק פוליטי. מלחמת הגזעים משתקפת במלחמת המפלגות. ולהפך.

כל מי שנגדי שמאלני. כל דבר שלילי הוא שמאלני, סבור נתניהו. גם אם מדובר במפכ"ל המשטרה השמאלני, בבית המשפט, בבני גנץ, בקרן החדשה, ביאיר לפיד, בנשיא רובי ריבלין, במחאה החברתית, בפרקליטה החוקרת בתיקי נתניהו, ביועץ המשפטי, בעובדי מעון ראש הממשלה שתבעו אותו ואפילו בנפתלי בנט. אלו רק חלק מהאישים שזכו לכינוי "שמאל" בפיו של נתניהו.

נתניהו התאמץ שוב ושוב להזכיר לבני שיחו כי נשיא ארצות הברית, ברק אובמה, איתו התעמת, הוא בעצם ברק "חוסין" אובמה. אילנה דיין, שפירסמה תחקיר על התנהלות לשכת נתניהו, כונתה "אשת שמאל קיצונית". לאחר שכשל במאמציו להקים קואליציה לאחר בחירות 2019 אמר, "מעכשיו אביגדור ליברמן הוא חלק מהשמאל".

אותיות זועמות מתפזרות על הדף. רחוקות מהסדר המאפיין את דפי נאומיו. כועס ומאשים הוא משרבט לעצמו נקודות לקראת ההופעה הערב בה יגיב לראשונה על חקירותיו. ראש הממשלה מצוי אחרי שעות קשות מול חוקרי המשטרה שהגיעו לבלפור ודיון מתסכל עם עורכי הדין. הטלוויזיה הדולקת רק מוסיפה שמן למדורת הכעס בבית ונתניהו מחליט: "עוברים מהגנה להתקפה — יוצאים לתקשורת".

שאר דפי הנאום שכתב נגרסו. רק הדף הזה מצא איכשהו את דרכו לתיקים הפרטיים של נתניהו ומשם הגיע אלינו. מאמץ פענוח לכתב היד של נתניהו הנערך להופיע מגלה שהוא מצטייד בעשר נקודות למאבק על חפוטו. אלו הדברים שאמורים להשאיר אותו על כיסא ראש הממשלה המתערער. סעיף 9 גורס כך:

יש פה ניסיון ברור להפיל ראש ממשלה בדרך לא דמוקרטית
יריבים פוליטיים
מתנגדים למדיניות שלנו
מתנגדים למדיניות שלנו בירושלים
מתנגדים למדיניותנו האיתנה נגד מדינה פלסטינית

ולאחר מצלולי החזרה המשולשת, "מתנגדים למדיניות", המאשימים כי את התיק הפלילי נגדו פתחו בכלל אנשי שמאל, שמוכנים לתת את ירושלים לפלסטינים, כותב נתניהו את משפט הכותרת וממספר אותו כאחרון בעשרת הדיברות להתמודדות עם חקירות. את הכותרת, כך הוא עושה תמיד, הוא מקיף בריבוע כדי שיזכור להזדקף ולהיירשיר מבט לצלמים: "מה שלא הצליחו בקלפי מנסים לכפות על הציבור בדרך פסולה". הלחץ שהוא מפעיל על העט חורט קרע בדף: "האמת תנצח". בקצה העליון של הדף שירבט "חקירה משטרתית, חקירה, כתב אישום". עיון מדוקדק יותר מגלה בסעיף שבע את דוגמת הרמטכ"ל לשעבר רפאל איתן שזוכה מכל אשמה. תחת שמו קווי הדגשה: "אומרים לי שרפול היה לא בחקירה ובמשפט". אחר כך מתקן ומוחק את המילה בחקירה.

(4) ישראל בית העם ורק העם ובית המשפט יכולים להפילם, עולה התוכנה שהעמוד
הזה שייך בכלל לחקירות של הקדנציה הראשונה.
 קל להתבלבל משום שעשרים שנה אחר כך אותם מסרים בדיוק, כולל רפול,
הפלסטינים והשמאלנים שלא הצליחו בקלפי, יעמדו על הפודיום שלו בנאום התגובה
לכתב האישום נגדו:
 כשסיכלו את הכהונה של רובי ריבלין ויעקב נאמן כשרי משפטים, כשסיכלו את
 כהונתו של גיבור ישראל רפאל איתן לשר המשטרה... תהליך מזוהם... נועד
 להפיל ראש ממשלה של הימין, נועד להפיל אותי בניגוד ליריבי בשמאל
 והתקשורת בישראל... חיפשו אותי, לא את האמת... אמשך להוביל את המדינה
 באחריות, במסירות, תוך דאגה לביטחון ולעתיד של כולנו. למען המדינה צריך
 לחקור את החוקרים.

דע עקא, שאחרי שמצליחים לפענח את כתב ידו הסוער בסעיף המתייחס לאלו
 שנבחרים ישירות ורק העם ובית המשפט יכולים להפילם, עולה התוכנה שהעמוד
 הזה שייך בכלל לחקירות של הקדנציה הראשונה.
 קל להתבלבל משום שעשרים שנה אחר כך אותם מסרים בדיוק, כולל רפול,
 הפלסטינים והשמאלנים שלא הצליחו בקלפי, יעמדו על הפודיום שלו בנאום התגובה
 לכתב האישום נגדו:

כשסיכלו את הכהונה של רובי ריבלין ויעקב נאמן כשרי משפטים, כשסיכלו את
 כהונתו של גיבור ישראל רפאל איתן לשר המשטרה... תהליך מזוהם... נועד
 להפיל ראש ממשלה של הימין, נועד להפיל אותי בניגוד ליריבי בשמאל
 והתקשורת בישראל... חיפשו אותי, לא את האמת... אמשך להוביל את המדינה
 באחריות, במסירות, תוך דאגה לביטחון ולעתיד של כולנו. למען המדינה צריך
 לחקור את החוקרים.

דבר לא השתנה. נתניהו היה ונשאר מתוכנן היטב ופועל באופן שיטתי ועקבי. תמיד
 חוזר על המסר: העתיד של כולנו. השמאל, הערבים, הביטחון.

זו מלחמה על הבית. האיום קיומי. החיות נוהמות. מבעד לחלונות הווילה בג'ונגל אנו רואים אותו עומד מול העולם ובאנגלית מצוחצחת מציל את חיינו, וכשהוא חוזר מחכה לו האויב מבית. אלה ששכחו, לא למדו לקח, שיחלקו את ירושלים לערבים, שלא מאמינים באבינו שבשמים ובארץ, אלה שרוצים לפתוח את דלת הווילה לחיות הטרף.

נתניהו מצליח לחלק בתודעה הישראלית את העולם לצמדי ניגודים: אנשים מול חיות, יהודים מול נאצים, המערב מול הטרור, יהודים מול ערבים, ימין מול שמאל, נתניהו מול התקשורת, הימין מול התקשורת, נתניהו מול מערכת המשפט, העם מול האליטות, היהודים מול הישראלים, נתניהו מול חוקרי המטרה, בני התרבות מול הברברים, נתניהו מול אובמה, מסורתיים מול חילונים, חיים מול מוות, אדם מול דוב, אנחנו מול ערפאת, היהודי מול הנאצי, נתניהו מול הטרור, הימין מול הפרקליטות, הליכוד מול השמאל, נתניהו מול הפרקליטות, ירושלים מול פרס, מנשקי המזוזות נגד המתנשאים, העם מול החמוצים, נתניהו מול הערבים, חיים מול מוות, אנחנו מול המוות. וחוזר חלילה.

זה לא הגיוני, אבל למי יש זמן לחשוב בהיגיון כשהקורטיזול מופרש ועל המסך שלפנינו נוצרת משוואה מעגלית חסרת כל תוקף הגורסת: נאצים=חיות=ערבים=שמאל=חקירות=תקשורת=טרור=מוות.

סוד הקסם 6: האויב שבתוכנו. באמצעות חזרה על דימויים, על סמלים ועל טיעונים, נתניהו הפך את ה"שמאל" לקללה ויצר תודעה סמויה, שבה המאבק בין ימין ושמאל הוא שלב נוסף במלחמת הקיום של היהודים.

כולנו אספסוף

הברית

נותרו 41 דקות לסגירת הקלפיות של סיבוב הבחירות הראשון ב־2019. נתניהו מחזיק בידיו את תוצאות מדגם הבחירות של ערוץ 2, שהודלפו לאחד מיועציו. הצוות הקרוב מתקבץ וכולם מקשיבים דרוכים.

המספרים מדאיגים ומלמדים על תוצאות חמורות מבחינת נתניהו. כחול לבן של גנץ־לפיד מקבלת יותר מנדטים. הסיכויים שלו להקמת קואליציה נמוכים. זה נראה לרגע כמו תבוסה. נתניהו לא הסגיר את רגשותיו, רק אמר בשקט: "זה יכול להיות". ואז חזר ואמר באותה נימה: "זה בהחלט יכול להיות". הבעת פניו הסגירה — בהחלט יכול להיות שזה הסוף.

"הוא נראה כמי שהזדקן ברגע אחד", תיאר את פניו של ראש הממשלה אחד הנוכחים. מישהו עוד ניסה לדרבן בנימוקים הידועים על כך שתמיד הימין מקבל פחות בסקרים ושאינשים משקרים במדגם. כמה דקות אחר כך הגיעה ההדלפה של מדגם "כאן 11". דקה אחר כך של ערוץ 13. אלו כבר היו מעודדים יותר. לא ברור היה אם הימין החדש עובר את אחוז החסימה. נתניהו דיבר עם שרה. אחר כך אמר, "אני אראה את המדגם לבד", והלך לאיטו אל החדר. משקל כבד על כתפיו.

נתניהו ספון בחדרו. בחוץ פותחים היועצים את מחשבוני הטלפון ומציירים תרחישים פוליטיים. בשעה עשר המדגם הופך פומבי. עוד נתונים הגיעו. דלת החדר של ראש הממשלה נפתחה. יוצאים ונכנסים בעת הזאת רק הקרובים ביותר. לאט לאט החיוכים גדלים. זה נראה כמו ניצחון של הימין ושל נתניהו. זה הרגע שבו מחליטים אנשי הקמפיין שצריך לשדר ניצחון לציבור ולתקשורת ולקבע את הסיפור. זו גם בדיוק ההחלטה שהתקבלה באותה השעה במטה של גנץ בראש העין להודיע: ניצחנו, על סמך המדגם היחיד המנבא שכחול לבן היא המפלגה הגדולה.

כשגנץ ויתר חברי הרביעייה עלו לנאום ניצחון, בלשכת נתניהו הציצו במסך, גיחכו והמשיכו לכתוב. הם ידעו שנתניהו ניצח בגדול. ניצחון היסטורי, אסטרטגי, אדיר. הרבה סופרלטיבים ישפוך נתניהו על ניצחונו זה. שבועות ספורים אחר כך ירשום

כישלון אדיר והיסטורי בהקמת ממשלה.

"זה יכול להיות, זה בהחלט יכול להיות", אמר נתניהו לאנשיו ברגע שחשב שהפסיד והוא אכן יודע שהרוב שלו שביר. הוא טוען שהעם איתו, אך יודע שבפועל מדובר רק על חצי עם, שמפולג לשבטי ימין שמאל, חרדים וערבים, ורק תחזוק קבוע ומאומץ של ה"בייס" מעניק לו את הכוח הפוליטי השברירי להרכיב קואליציה. כבעל חרדת נטישה פועל נתניהו לתחזק את התחושה התמידית של ההתלכדות סביבו, שחיונית לאחוזי ההצבעה ולכך שלא יינטש וישולח מבלפור.

נתניהו מייצר תחושת מצור שמלכדת את הימין ומצופפת את שורותיו. מולה הוא מקים את חומת המגן. כדי לבנות אותה הוא משתמש באותן אבני בניין ששימשו את מנחם בגין.

■ ■ ■

1981 בבית שמש. יו"ר העבודה שמעון פרס עולה לנאום בכיכר המרכזית בעצרת המפלגה. לכיכר הגועשת מולו הגיעו גם פעילים מהליכוד ופרס מצא עצמו על הבמה מתמודד עם קהל זועם — שריקות בוז, מטר עגבניות ומחוות "אצבע משולשת" שהופנו לכיוונו. מהר מאוד פרס איבד את שלוותו:

"אנחנו לא נפחד מכם, לא מהפשיזם ולא מהחומייניזם, ולא מהתנועות המזרחיות שלכם", ושמע בוז גדול ועוד אצבעות משולשות הופנו לבמה. "בוז? בוז! לך! זה עם תרבותי? עם תנועות מזרחיות מתווכחים? תתביישו לכם. ככה יראה העם? שיכורים. שנאה וחוסר תרבות, עם תנועות מזרחיות תנצחו בבחירות? עם תנועות מזרחיות? העם של בגין שיכורים". העצרת התפוצצה. בקושי רב, דרך היציאה האחורית של הכיכר, הצליחה המשטרה לחלץ מהמקום את פרס ובכירי מפלגתו.

מדושנת מעשרות שנות שלטון, הרכיבה מפלגת העבודה ב־1981 רשימה שהדגישה נוכחות לא פרופורציונלית של קציני צבא ויוצאי קיבוצים. אחד המצטרפים אליה היה הרמטכ"ל במיל' מוטה גור, שנודע כ"משחרר ירושלים". בעצרת בגן סאקר בירושלים, כשפעילי ליכוד הפריעו לנאומו, הטיח בהם: "נדפוק אתכם כמו שדפקנו את הערבים, וכמו שלהם לא עזרו הצעקות — ודפקנו אותם, גם לכם לא יעזרו הצעקות — ונדפוק אתכם".

כשנתניהו מציג את השמאל האשכנזי כערבי שאינו מייצג את היהדות הרצויה, הוא עושה לשמאל בדיוק את מה שהשמאל עשה לימין המזרחי במשך עשרות שנים. מסמן אותו כ"ערבי".

היהודי והעדות

בחירות 1981 שירטטו מחדש את חלוקות הכוחות הפוליטיים והחברתיים בישראל.

מצד אחד עמד שלטון האחוס"לים, של ההגמוניה השלטת, שהוגדרה במילה זו על ידי הסוציולוג ברוך קימרלינג, על בסיס ראשי התיבות אשכנזים, חילונים, ותיקים, סוציאליסטים, לאומיים. מולם עמדו השחורים, המזרחים, הדתיים, הימנים, תושבי עיירות הפריפריה, המסורתיים. "ישראל השנייה".

פוליטית, הבחירות היו בין מפלגת המערך בראשות פרס, שהסקרים ניבאו את חזרתה לשלטון, לבין מפלגת הליכוד בראשות בגין, שסיים קדנציה ראשונה כראש ממשלה. בפועל, היו אלו בחירות של קיבוצים מול עיירות פיתוח, לבנים מול שחורים, אשכנזים מול מזרחים, מזרח מול מערב, הממסד מול הפריפריה. המערכה הגיעה גם לכדי הצתת סניפי מפלגות ואלימות פיזית בכיכרות העיר, שהיו אז ממשיות, לא וירטואליות, וגדושות אדם.

יש אנשים ויש תנועות בישראל,
שחושבים שאנחנו צריכים להיות "כור
היתוך" שיבשל ויטחן את כל העדות
ואת כל האנשים עד שייצא בסוף אדם
ישראלי אחיד. ישראלי כזה שישכח את
המורשת הייחודית של העדה שלו,
יתנתק מכל המיוחד והשונה שיצרו
אבותיו במשך הדורות.

ובעצם אתם יודעים למה הם
התכוונו? שנהיה כולנו אשכנזים.

הבחירות המכוננות ההן משקפות את תודעת הנרדפות ותחושת האנדרדוג של "כולם נגדנו" בקרב מצביעים בימין. התחושה הזו נמשכת עד היום ונתניהו מטפח אותה כי היא מסייעת לו להיבחר.

תודעת האנחנו קורבן ומיעוט נרדף שמטפח נתניהו עומדת על שתי רגליים: היהודי והעדתי. היהודי הנרדף משחר ההיסטוריה על ידי הגוי, המזרחי הנרדף על ידי ה"לבנים". האיום החיצוני והאיום הפנימי. מול האויבים עומדת התשובה: "אנחנו". אנחנו העם. אנחנו הציבור. אנחנו היהודים. אנחנו ננצח.

נואם הכיכרות הגדול

יש מורים בבתי ספר לתיאטרון שמלמדים את תלמידיהם שיטות משחק באמצעות

צפייה בנואם הכיכרות האדיר, מנחם בגין, בעת נאום הצ'חצ'חים שנשא בכיכר מלכי ישראל. גם עבור נתניהו משמש הנאום ההוא מדריך מעשי להופעה בפני קהל ולהעברת מסרים. נתניהו ניתח אותו לעומקו ובשינויים קלים נושא אותו מחדש בכל מערכת בחירות.

בבסיס הרטוריקה של בגין נמצאת המוזיקה. אין זה נאום, אלא מעין קונצרט, הבנוי בצורה של יצירה מוזיקלית ומוביל לעבר השיא, ה"קרשנדו" של הסימפוניה, שבה קולו של בגין הוא הכלי היחיד בתזמורת והקהל מהדהד לעומתו במחיאות כפיים ובשריקות כמקהלה מלווה.

בשלב מסוים בנאום, בגין אפילו מכוון את קולו של הקהל ודורש: "עכשיו דממה. שלא נשמע זבוב. דממה מוחלטת", ורגע אחר כך מלהיב את הקהל בשאלה רטורית. הפאזות של בגין הן גם שנתנו לו את הכוח לשאוג, תוך הנפת אגרוף מלהיב כלפי מעלה, את המילים שישלהבו את הקהל ברגע השיא של הנאום: "יהודים! אחים! לוחמים!"

גוני הקול של בגין משתנים גם כשהוא מספר סיפור אישי, שכולל דיאלוגים. הוא משנה את האינטונציות בהתאם לדובר. כך גם כאשר הוא מצטט את דודו טופז. הוא משנה את קולו במעין חיקוי ומקפיד ללעוג דרך הגיית שמו של השחקן במלרע, דרך הניסיונות כביכול להיזכר במילה: "איך קוראים לזה? אשכנזי?" או תיאטרליות מוגזמת בביטוי המילה "צ'חצ'חים", אותה הוא כביכול לא מכיר. כל אלו מוסיפים להומור הלעגני דרך הנימה הקולית:

אודה ואתוודה לפניכם, עד הבוקר לא שמעתי את המילה "צ'חצ'חים" ולא ידעתי מה פירושה. במחתרת, בימי תנועת המרי, שאל אותי גלילי, אחרי התייעצות עם נתן ילין מור, זיכרוננו לברכה, מטעם הלח"י, כשתיכננו יחד פעולות נגד השלטון הבריטי, ואמר לי כהאי לישנא, גלילי, אמר לי: "איך אתם פתרתם את הבעיה של עדות המזרח באצ"ל?" ואני מסתכל בו בתמיהה, ואומר לו: "ישראל, מה אתה שואל? איזו בעיה?" והוא אומר: "נו, אינך יודע? לא שמעת? הבעיה של עדות המזרח".

אז אני אומר לו: איזו בעיה? אין לנו! כולנו אחים, כולנו יהודים, כולנו שווים, כולנו! מפקד הגדול במחוזות — תימני! עוזי היה ספרדי. גידי, שעשה את הפעולה ההיסטורית של מלון המלך דוד היה ספרדי. הממונה על כל האסירים בלטרון היה תימני וכל הבחורים שלנו עמדו דום לפני! איזו בעיה? אין לנו! כולנו יהודים! כולנו אחים! כולנו לוחמים!

אבל שמעו, כאשר אותו, מה שמו, דוד טופז, אמר את האיוולת, את דברי ההבל ורעות הרוח שלו, כל הקהל שעמד אמש פה הריע. עכשיו אני אספר לדודו טופז,

למי הוא התכוון.

בני עדות המזרח שלנו, היו לוחמים גיבורים, גם במחתרת. יש ביניהם עולי גרדום, אשר עד הרגע האחרון לחייהם שרו את שיר התקווה, והפליאו עולם ומלואו בגבורתם המופתית. והם הלכו לבתי סוהר, למחנות ריכוז. הם נלחמו ולא נשברו. הם זעקו בפני השופטים הבריטים את המילים: "אנחנו לא מכירים כלל בשלטונכם. עליכם להסתלק מכאן מארץ ישראל!" פיינשטיין היה ממוצא אירופאי, איך קוראים לזה, אשכנזי. משה ברזני היה ספרדי מעיראק.

בלילה, לאחר שנידונו למוות, והיו צריכים בבוקר להוליך אותם אל התלייה, והרב התעקש והוא אמר שיבוא להוריד אותם, והם לא רצו לפגוע ברב, הם לקחו בליבותיהם רימון יד... לחצו!

אשכנזי? עיראקי?

יהודים! אחים! לוחמים!...

עדיין איש לא פגע בכבודו של שבט שלם בישראל, כמו שהמערך פגע אמש במקום הזה.

מה שאני מבקש מכם הוא, מחר, מן הבוקר ועד הערב, ערכו מפעל שיחות טלפוניות. מה שצריך, שחשוב הוא לעשות, זה לטלפן לכל מכריכם בירושלים ובחיפה ובראשון לציון ובנס ציונה, וברחובות ובבאר שבע. רק תספרו להם מה שאמר פה דודו טופז. כל העם בישראל חייב לדעת את זאת. משפט אחד בסך הכול: "הצ'חצ'חים כולם במצודת זאב". אשרינו שהם במצודת זאב...

ב"אנחנו העם (אתם לא!)" חוקר פרופ' דני פילק את הנאום ומגדיר את מטרת בגין — "לפרק את המיתוס של תנועת העבודה בדבר החלוץ הלוחם שבא מאירופה לארץ שוממה, ולהציג תחתיו את מיתוס היהודי הלוחם שמקריב את חייו למען האומה כולה — הקרבה שווה הן לאשכנזי והן למזרחי, ששניהם יהודים במהותם — ואף עשה זאת בהצלחה רבה, תוך כדי שהוא מגייס את ההמונים (ה'עמך', ה"צ'חצ'חים" ממצודת זאב) להילחם באליטות המפא"ניקיות הישנות".

נתניהו ממשיך בדרכו של בגין, המחבר בין היהודי הנרדף למזרחי המושפל, וכותב מיתוס היסטורי חדש למדינת ישראל.

פוליטיקה שכותבת היסטוריה

נתניהו מאמין שיש ציבור שלם שהודר מהסיפור הישראלי. מול המפלגה ש"בנתה את המדינה" תובע נתניהו את זכותם של חלקים נוספים מהעם להיות מוגדרים כבוני הארץ. כלומר, הוא לא נלחם רק על מקומו בהיסטוריה, אלא על מקום מצביעיו, וזהו

הבסיס ל"ברית הדחויים" שכרת נתניהו עם קהלו. בנאומיו לזכר חללי אלטלנה, בכל שנה מחדש, הוא מחדד עוד ועוד את המסר על מקומו של הימין בהיסטוריה.

במשך עשרות שנים לא היה כאן קרב אמיתי על האמת ההיסטורית. זה טבעי, זה קורה כל הזמן. במשך עשרות שנים היה דבר אחר — מחנה שלם פשוט נדחק לפינה. אחרים ביקשו לעצב את התודעה הציבורית, בצלמים ובדמויות, וההיסטוריה נכתבה, ולעיתים שוכתבה, על ידי מי שראו את עצמם כמנצחים שהכניעו את המנוצחים. רק בזכות ההתעקשות שלנו, הפעולות שלכם, הציבור היקר שנמצא פה, פעולות של הממשלה שלנו — בחינוך, בתרבות, בהנצחה — פועלה של המשפחה הלוחמת מקבל את מקומו הראוי בתולדות ישראל.

כך נתניהו ב־2019. אך כמובן שהוא אינו מדבר רק על מקומו ועל זכויותיו של ארגון האצ"ל. נתניהו בא בשמם של "חלוצי עיירות הפיתוח" מול חלוצי עמק יזרעאל; לוחמי המחתרת הרוויזיוניסטית בגטו ורשה לצד "לוחמי הגטאות" ו"יד מרדכי". ז'בוטינסקי כמייסד צה"ל לצד ההגנה, המתנחלים כשווי ערך לחלוצים, ובמיוחד היהודים והמסורתיים כמי שאינם פחותי ערך בתרומתם למדינה מהחלוצים החילונים.

"אני נצר לגאון מווילנא", מדגיש בגאווה נתניהו את השושלת המשפחתית, ומתאר כיצד הגאון דירבן את תלמידיו לעלות לארץ עוד שנות דור בטרם צמחה הלאומיות החילונית. בסיפור ההיסטוריה הישראלית של נתניהו קמים לתחייה גיבורים רבים שלא זכו עד כה לתהילה הראויה. "את ההיסטוריה כותבים המנצחים", וביבי משתמש בניצחוננו הפוליטי לכתוב מחדש את העבר:

המהפך השלטוני, כולנו זוכרים אותו, זיכה את האצ"ל בעדנה מחודשת, כי הצנעת חלקו בהשגת עצמאותנו פינתה את מקומה לגאווה גלויה. אני פוגש גם היום צעירים ששותים בצמא את הסיפורים על מורשת המחתרות.

הבחירות הן לא רק על עתיד המדינה אלא גם על עברו של העם. האם במנגינות הזיכרון לשואה תישמע נימת בושה בשל הצאן המובל לטבח או נימת גאווה בשל קידוש השם? האם שימור המסורת היהודית הביא להקמת המדינה, או שדווקא מרידת החלוצים במסורת עשתה זאת? האם ראוי להעלות על נס את שיריו של אורי צבי גרינברג הנשכח או של מחמוד דרוויש המקופח. את הנאומים על אצ"ג ביבי תמיד כותב בעצמו.

[illegible]

ידי האליטות הלבנות. משפט אחד סיכם את כל עלבונות השמאל לאורך חמש מערכות בחירות:

"הם משתיקים ומכפיישים אנשי ימין. הם קראו לנו צ'חצ'חים, אספסוף, בבונים, מנשקי קמעות ומזוזות, ועכשיו הם קוראים לנו בוטים", אמר נתניהו בגוף ראשון רבים, בתגובה לתחקיר עיתונאי, שלפיו ראש הממשלה נעזר בפרופילים מזויפים ברשתות החברתיות להפצת מסריו. על אף שכוח השלטון נמצא בידי כבד עשר שנים ברצף הוסיף:

במשך ארבע שנים הכוח היה בידיהם, בשבוע הבא ביום הבחירות הכוח עובר אליכם. ביום הבחירות נראה להם מה זה.

ולקראת סבב הבחירות השני של 2019, כאשר היה מי שאמר שמצביעי נתניהו הם חסרי דעת, מיהר להגיב בטוויטר: "ועכשיו אנחנו אנשים 'חסרי דעת'. אין גבול להתנשאות של השמאל על בוחרי הליכוד. התשובה שלנו תגיע בקלפי". גם כאשר היה במפלגת כחול לבן מי שהזכיר "שחורים ולבנים" הפך הדבר לנשק בידי קמפיין הליכוד, שהאשים את השמאל בגזענות.

פרופ' דפנה קנטי, ראש בית הספר למדעי המדינה באוניברסיטת חיפה, והפסיכולוג הפוליטי, ד"ר עירן הלפרין, חקרו ומצאו כי הנימוק העיקרי שמניע את הבוחרים הוא "שנאה".

מחקרם העלה שהשנאה היא "הגורם המאפשר לנבא ביתר חוזקה גישות פוליטיות מאשר תופעות פסיכולוגיות אחרות כמו פחד וכעס". הם מסיקים כי היא מתודלקת במתכוון מלמעלה משום ש"שנאה יכולה בקלות להוביל אנשים לשנות את עמדותיהם הפוליטיות הראשוניות". לדברי פרופ' קנטי לעיתון "גלובס": "מפלגה שאנחנו תומכים בה מייצגת לא רק את מי שאנחנו אוהבים, אלא גם את מי שאנחנו שונאים. כשאתה מאפיין את המפלגות, אתה שם לב שהן נבדלות זו מזו בעיקר בצד השלילי".

נתניהו, גיבור ישראל, מאגד את הציבור בתחושת העוינות נגד הנמסים. האויב, ממשי או מדומיין, הוא "האחר". ה"הם" שאינם אנחנו. הערבים, השמאלנים, העיתונאים, האליטות, גל"צ ובג"צ.

הלחישה השנייה

ראש הממשלה, שירד לסיוור בחירות בשוק התל אביבי, לא שם לב לאחת המצלמות שלכדה אותו מדבר על האליטות והשמאל ומשמיע בפני קבוצה של פעילי ליכוד את המשפט: "הם שונאים את העם, את הספרדים, את הרוסים, את האתיופים..." פליטת הפה, המכוונת או לא, של "השמאלנים שונאים את העם" היא תמציתה

המזוקקת של גישת נתניהו. זו שבאה לידי ביטוי גם בלחישת "השמאלנים שכחו", "הם מפחדים", "אנחנו או הם" ובעוד שלל מסרים גלויים וסמויים, שנתניהו מעביר ונועדו לשמר ולבצר את תחושת המצור של מצביעיו מצד השמאל, שכביכול התנתק מעמו, מארצו ומיהדותו. "העם זה אנחנו", יאמר ביבי ובמשתמע יוציא את השמאלנים מגדר "העם".

דווקא בירושלים.

כי ירושלים היא הלב של כולנו.

הלב הפועם של כל עם ישראל.

ירושלים המאוחדת שתישאר בירת
ישראל לנצח.

זוהי אותה ירושלים שבה נתכנס
תוך פחות מחודש לחנוג את נצחון
הליכוד.

זה יהיה ניצחון לא רק שלנו.
זה יהיה ניצחון של כל העם.

אנחנו ננצח. הליכוד ינצח.

והחשוב ביותר, העם בישראל
ינצח!

חוקרים בארץ ובעולם, שנמנים על האליטות המותקפות, מגדירים זאת "פופוליזם ימני" ומציינים כיצד הלך רוח כזה מתעצם באירופה מאז תחילת שנות ה־2000 ומלווה בבדלנות, בהקצנה ובלאומנות. ימין פופוליסטי הוא מונח מעט מעורפל שמייצג את התלכדות ההמונים סביב מנהיג כנגד קבוצה אחרת מהציבור הנתפסת כאויב, באמצעות מסרים פשטניים וסוחפים נגד האליטות, השמאל, הליברליזם ובמיוחד נגד הזרים והמהגרים.

במטה ביבי החליטו שלא להכחיש את הלחישה אלא להגדיל את סכום ההימור ולהמשיך לתקוף את השמאל ברוח "כולנו אספסוף". יותר מאשר נתניהו עוין את השמאל, אותו הוא הכניס לממשלתו לא פעם, לנתניהו חשוב שהציבור שלו ירגיש

השמאל עוין אותו. מעגל העוינות מזין את עצמו.

■ ■ ■

הוא יושב במרכז שולחן הממשלה במליאה ומביט באכזבה ואולי בכעס על הכיסאות הריקים הרבים שסביבו. כאן ישב נאמן, כאן מרידור, כאן בגין, נודד מבטו מכיסא מיניסטריאלי אחד לרעהו. את כולם נשאה הרוח הרעה שנשבה בממשלתו בקדנציה הראשונה, שבה כמחצית שריו פוטרו או התפטרו. בעוד זמן קצר הוא עתיד לפטר בשידור חי את שר הביטחון יצחק מרדכי. נתניהו אוסף את הניירות גדושי ההערות, ופוסע לעבר הדוכן.

הוא כבר יודע שזה יהיה הנאום האחרון שלו בכנסת הנוכחית, הכנסת הארבע-עשרה, ומחליט להשתמש בכל ארסנל הכלים הרטוריים שעומד לרשותו. אינספור קריאות ביניים קטעו אותו. זה בדיוק מה שהוא רצה. מצליף בדבריו עם תמהיל של חורבן ירושלים, ההם ואנחנו, מי כאן "היהודי", דימויים, המזרחי הנרדף, ציטוטים, לגלוג, שאלות רטוריות, פנייה ישירה ליושבים מולו ועוד. לאחר הדברים הבאים יעברו עוד עשר שנים בטרם ישוב לבלפור.

ביום העצוב הזה, ערב תשעה באב, היום שמזכיר לנו את המחיר הנורא ששילמנו בתולדות עמנו על שנאת חינו, אני רוצה לפנות כאן דווקא לבני עדות המזרח, וליהודים יוצאי מרוקו בפרט, ואני רוצה לומר לכם בשם ממשלת ישראל ובשם עם ישראל, אנחנו זה אתם, אתם זה אנחנו. איש לא יחזיר אותנו 50 שנה אחורה. ...היה מי שאמר בבחירות האחרונות, כששאלו אותו מי הפסיד, "אנחנו הישראלים הפסדנו". [שמעון פרס] זאת ההשקפה של מפלגת העבודה, לא של אורי אור.

אתם הישראלים! שר הביטחון יצחק מרדכי לא ישראלי? הרמטכ"ל שאול מופז לא ישראלי? אביגדור קהלני, גיבור ישראל, לא ישראלי? מה, הוא סיני, תאילנדי? מה אתם? מי שומר עלינו בלבנון? מי הולך ליחידות המובחרות? ישראלים מכאן ומכאן, מפולין, ממרוקו ומהארץ. מי מתייחס לזה בכלל? אתם יודעים מי עוד לא ישראלי? משה קצב לא ישראלי, סילבן שלום לא ישראלי, שאול עמור לא ישראלי, מאיר שטרית לא ישראלי, אריה דרעי לא ישראלי, יצחק לוי בוודאי לא ישראלי, מה זאת אומרת? אלי סויסה — לא ישראלי. פגעתי בך. איפה אלי ישי? עוד לא ישראלי. צחי הנגבי, חצי ישראלי...

יש ברכה, תפילה: ברכנו, אבינו, כולנו כאחד יחד באור פניך; ברוך אתה המברך את עמו ישראל בשלום. כולנו יחד, זה השלום, אבל אתם הרי אינכם רוצים את היחד הזה. אתם היום מציעים לפזר את הכנסת. לצערי, חלק מאנשיכם מפזרים

משהו אחר. את התרעלה הזאת צריך לעצור עכשיו. תפזרו את הכנסת אם יש לכם אומץ.

עם מי תלכו לבחירות? את הדתיים כבר הוצאתם מחוץ לתחום. את החרדים, בכלל הכרזתם עליהם כמוקצים. הספרדים? הרי הם לא ישראלים. המרוקאים? לא יודעים בכלל להבחין בין טוב לרע. אז מי נשאר לכם? מה נשאר לכם? מה? שינקין וצוותא? צפון תל אביב? עם זה תלכו לבחירות?

■ ■ ■

דונלד טראמפ הפך להיות נשיא בגלל שהוא היה הנושא, וטראמפ במידת מה, משמש מודל חיקוי לנתניהו. הוא החל כמעין קוריוז פוליטי, אך היותו המועמד המסוקר ביותר, זה שכולם מדברים עליו, היא שהביאה אותו לחדר הסגלגל. הפרשנים שהזהירו לאורך המרוץ "רק לא טראמפ" ניפחו והעצימו את הקמפיין שלו. טראמפ ניצח כי תקפו אותו. התקשורת העניקה לו זמן שידור ארוך מאוד כדי לבזות, ללגלג להשפיל ולתקוף אותו, אבל זמן השידור שקיבל היה נכס עבור טראמפ. התקשורת המליכה את טראמפ בגלל שניסתה להדיחו. נאמנה לחוסר יכולתה לחשוב רציונלית, נסחפה התקשורת האמריקאית אחרי כל גימיק, קוריוז ופרובוקציה של כוכב הריאליטי. הסיקור אומנם היה שלילי, אבל טראמפ עמד במרכז סדר היום.

בשלב מתקדם יותר ההתקפה על טראמפ לא רק העניקה לו זמן חשיפה ומוכרות, אלא גם גרמה לתומכים רבים להתאגד מאחוריו בגלל המתקפות. בקרב ציבורים שמרניים רבים ברחבי ארצות הברית שמאסו בתקינות הפוליטית, החלה להיווצר תחושה שטראמפ אומר בבוטות את מה ש"אנחנו חושבים" וכל השתקה שלו היא "השתקה שלנו".

הציבור האמריקאי, שחש מושתק ובזוי מול האליטות הליברליות של ניו יורק, זיהה את הבוז כלפי טראמפ כבוז כלפיו וכהצבעת מחאה בחר במועמד הפרובוקטיבי ש"אומר את מה שאני חושב". מה שנכון אצל טראמפ, נכון גם אצל נתניהו.

"כמו טראמפ" נהג לעודד את יועציו ואימץ רבות משיטותיו. סקירת פעילותו התקשורתית של נתניהו מלמדת שלאחר כניסת טראמפ לבית הלבן, ואין זו בהכרח הסיבה היחידה, ביבי החל להתראיין ולציין יותר מבעבר והחל להתבטא באופן חריף ולעומתי. הוא רואה את ה"טראמפיזציה" כמודל להצבעת מחאה, שבה אמריקאים רבים הצביעו לדונלד טראמפ לא בשל התקווה שהוא מביא, אלא בעיקר כהצבעת כעס כלפי האליטות הדמוקרטיות. קמפיין ה"רק לא ביבי" הוא קמפיין שמשרת את נתניהו, משום שהוא שם אותו במרכז השיח ומאפשר לו להראות כמה הוא מותקף. המטרה היא שהימין כולו יחוש הזדהות עם נתניהו.

משולש הנרדפות

האישי, העממי, הלאומי — נתניהו מטשטש במכוון בין שלושת המישורים הללו. במישור אחד, הלאומי, היהודי שנרדף משחר ההיסטוריה על ידי מבקשי רעתו, עמלקים, מצרים, איראנים, פלסטינים, נאצים וכל אויב וטרור. במישור השני, העממי, המזרחי הנרדף וכל מי שרואה את עצמו כ"ישראל השנייה" וכרדוף ודחוי. במישור השלישי, האישי, נתניהו הנרדף על ידי השמאל, התקשורת, הפרקליטות, חקירות המשטרה ויריביו הפוליטיים. נתניהו פועל לכך שדעת הקהל תתפוס זאת כרדיפות זהות ומקבילות.

כשנתניהו קורא לציבור להחרים את שידורי חברת קשת (מישור עממי), שכן מדובר בערוץ המשדר סדרה אנטישמית (מישור לאומי), ומפרסם הדלפות מחקירות נתניהו (האישי), אותן הוא מגדיר כ"פיגוע בדמוקרטיה" (לאומי), הוא מוזג במתכוון את כל הרכיבים לאותה כוס. נתניהו עקבי. גם בחקירותיו בפרשת בראון־חברון בקדנציה הראשונה האשים את השמאל, התקשורת והפרקליטות במניעים פוליטיים. נתניהו מתכנן בקפידה משפטים הכוללים קוד סמוי של השוואה בין הלאומי לאישי ברוח "המדינה זה אני":

קשת וערוץ 12 עשו דבר שלא ייעשה. הם הקדישו סדרה שלמה להשחרת ישראל. תעמולה מחרידה. זה בלתי נסבל. אני לא מופתע, כי קשת משחירים את דמותי כל יום, כמו שהם משחירים את דמותה של ישראל.

כאשר נתניהו בצרה פלילית הוא מבקש מהציבור לראות את הדברים דרך משולש הנרדפות: "הם לא רוצים להפיל רק אותך הם רוצים להפיל את כולנו, את הליכוד, את המחנה הלאומי", מצטט נתניהו את אחד מתומכיו בנאום תגובה להמלצות המשטרה להעמידו לדין.

"אנחנו עדים לניסיון הפיכה שלטונית" יכריז בתגובה להחלטת היועץ המשפטי להעמידו לדין. זה לא נגדי זה נגד הימין. זה נגדנו. אני זה כולנו. העם זה אנחנו. גם כאן נתניהו משתמש בדיוק באותם ניסוחים שהופיעו בנאומיו חצי יובל קודם לכן בחקירות הפליליות שנפתחו נגדו בקדנציה הראשונה. גם אז את הנימוק לחקירה פלילית הוא הגדיר כ"ניסיון להביא להפלת הממשלה ולבטל את רצון העם". השינוי העיקרי בנאומיו מהחקירה הראשונה ועד לאחרונה הוא מספר הערוץ המותקף בשלט הטלוויזיה:

ממניעים פוליטיים כמה מאנשי התקשורת, ובמיוחד כמה אנשים בערוץ הראשון של הטלוויזיה עדיין אינם מוכנים להשלים עם החלטת העם בבחירות

האחרונות... הם מסרבים להשלים עם כך שאנו שומרים על הגולן. בקיצור: הם מסרבים לקבל את ההחלטה שלכם בבחירות האחרונות.

■ ■ ■

טוב לנתניהו כשתוקפים אותו. ההתקפות על נתניהו מתורגמות תודעתית בקרב תומכיו למתקפה כלפי העם. הן נתפסות כחלק מאותה שנאת האליטות הלבנות כלפי ה"אנחנו" המוחלש — הימני, מסורתי והמזרחי. ה"אתם זה אנחנו ואנחנו זה אתם", שנתניהו משדר מזה שנים, מצליח לייצר את תחושת הנרדפות בקרב הימין כאשר נתניהו מותקף. ב־2015 בחרו לבני והרצוג לרוץ תחת הסיסמה: "זה הוא או אנחנו", ובלשכת נתניהו הרימו שמפניה לכבוד המתנה ושיגרו בחזרה את הסלוגן של נתניהו: "זה אנחנו או הם".

כך, בעיקר על ידי אויב משותף, נתניהו מצליח לייצר את נקודת המפגש בין האיש לעממי. אני כמוכם, הוא אומר לקהלו. אני ומשפחתי הושפלנו על ידי אותה אליטה ואותה תקשורת שלא סופרות אתכם.

נתניהו: תני לי להשלים כמו שנתתם לגנץ להשלים כאן.
המגישה: אני רק רוצה להודיע לך שאתה מדבר כבר ארבע דקות יותר ממה שדיבר בני גנץ.

נתניהו: אבל אם אני סופר כמה לפיד מקבל, כמה גנץ מקבל, כמה אשכנזי מקבל... כראש ממשלה וסרבן ראיונות מתמשך, יכול היה להופיע אם רק יבחר כמה שיבקש, בכל שעה ובכל אולפן, אך לא חשוב לנתניהו לקבל עוד זמן מסך, חשוב לו שהציבור יראה שביחס למתחריו הוא מקבל פחות זמן.

■ ■ ■

נתניהו נוהג להדהד את השנאה כלפיו כדי להבליט את תחושת הנרדפות. הוא לא צריך כמובן להתאמץ במיוחד, כי השנאה כלפיו נוכחת, אך הבחירה שלו היא להבליט אותה כמה שיותר:

שמעתי היום את דברי ההתחסדות וההיתממות של ציפי לבני ושלי יחימוביץ'. הן אמרו שאין הסתה מן השמאל, לא קוראים לרצח, גם לא רומזים לרצח. אז אני מזכיר להן את מיצג האומנות ב"בצלאל" עם חבל התלייה שכרוך סביב צווארי, את הגיליוטינה בכיכר בהפגנות השמאל נגדי, ואת התגובה לפוסט שפירסמה נכדתו של רבין שדיברה היום, שכתבה, אני מצטט: "אולי ברצח נתניהו יהיה יום חופש". את ההסתה יש לגנות מכל כיוון, וגם את הצביעות.

הסוציולוג צ'רלס קולי מספק הגדרה שמתאימה גם לנתניהו: "הפונקציה של האדם

הגדול המפורסם היא להיות סמל. השאלה העיקרית היא לא מי אתה בעיני, אלא מה אני יכול להאמין שאתה בעיני".

נתניהו כבר לא בן אדם. הוא מושג וסמל. עבור השמאל נתניהו הוא סמל כל רע. בעיני קהל רחב הוא סמל הנרדפות.

מעמדו של נתניהו נובע מאנשים שרואים אותו כאדם גדול. ציבור זקוק למושא הזדהות. כוחו של נתניהו טמון, בין היתר, ביכולתו לגרום לאנשים להאמין שהוא הסמל הנכון עבורם. הוא הפך לאיש עליו יוצקת הקבוצה את כל מטענה ארוך השנים, ונושא תרמיל הדימויים של אזרחי ישראל וציפיותיהם. הוא התשובה הגאה לכל אויביו הפנימיים והחיצוניים.

נתניהו גדל ברחביה והתחנך בארצות הברית, אשכנזי, חילוני, שלכאורה אמור להשתייך סוציולוגית לשמאל החילוני, אך השכיל לברית מיעוטים עם כל מי שחש עצמו זר ומופלה.

■ ■ ■

המזרחים, "היהודים הערבים", מצאו את עצמם במלכוד. "היהודים הלבנים", האשכנזים, שכרתו ברית עם המערב הנוצרי ועם ערכיו ה"מתקדמים", הציבו את המזרחים בצד השני והלא נכון של המתרס כחלק מן הציוויליזציה הערבית ה"מיושנת".

ככל שהאשכנזים התייחסו למזרחים כערבים, כך גדלה שנאת המזרחים גם לאשכנזים וגם לערבים, שהרי בלי אלו או בלי אלו הייתה התרבות היהודית המזרחית המסורתית ממשיכה לשגשג.

זה אחד ההסברים לסוד החיבור בין הימין למזרחיות, שמפרנס לא מעט מחקרים בסוציולוגיה, ובזכותו נבחר נתניהו. האליטות עודן לבנות. נתניהו מכנס מאחוריו את המיעוטים למאבק מולן.

המדינה כבר לא שייכת לאליטה קטנה בצפון תל אביב... השמאל... רוצים להחזיר אותנו אחורה. הם רוצים להפלות ולהפריד. לפצל ולסכסך. לרוב העם הם קוראים "קיצוניים". את השמאלניות שלהם הם מסתירים מאחורי התחפושת... ללא החרדים, ללא המתישבים, ללא העולים מרוסיה, ללא האתיופים וללא ערי הפיתוח. זו הדרך הישנה של השמאל.

ביבי מאשים את השמאל כממשיך דרכו של מנהיג מפא"י בן גוריון שמטרתו ליצור:

"כור היתוך" שיבשל ויטחן את כל העדות וכל האנשים, עד שיצא בסוף אדם ישראלי אחד... ובעצם אתם יודעים למה הם התכוונו? שנהיה כולנו אשכנזים.

לפני ביקורים ונאומים בערים ובאזורים ברחבי ישראל, דואגים אנשיו לתחקיר מקדים על האזור כדי להיות זה שמגיע ומעניק תקציב ומביא בשורה חדשה. למשל בנאום שנשא בשלומי נכתב כתזכורת לצד כוכבית על דף הנאום ובסוגריים "הערה: הם מבקשים אמפיתיאטרון. הנזק: 700 אלף ש"ח".

- 8 -

יש לי הרבה תקוות והרבה אמונה
בקשר לעתיד של שלומי. יש לי גם כמה
בשורות טובות שאני אמסור בשיחה עם
ישראל, ראש המועצה.

* (הערה: הם מבקשים אמפיתיאטרון,
הנזק: 700 אלף ש"ח).

כי בזכותכם, תושבי גבול הצפון,
בזכותכם מדינת ישראל תוכל להגיע
לשלוש שמבוסס על בטחון.

הימין המושחק

תחושת הנרדפות של אנשי הימין והפריפריה מעוגנת גם במצב הביטחוני והיא התעצמה שבעתיים לאחר כישלון ההתנתקות, כאשר הימין כולו הפך אז בתחושתו למיעוט מושחק, שנדרס על ידי אליטות כוחניות. עם הטילים מעזה לאחר הנסיגה הגיעה גם מלחמת לבנון השנייה, שנתפסה אף היא כתגובה לנסיגת צה"ל מדרום לבנון. מה שהפך את 2006 לשנת מפנה.

ד"ר איתן אורקיבי בחן את כל דיווחי התקשורת, ומצביע על השינוי באותה השנה בשיח הפוליטי בישראל: "המשברים הביטחוניים מוסגרו בשיח הימין כרגע התפכחות שבמסגרתו מתעורר הציבור מאשליות השמאל, וחוזר לחיקו של הימין. בעוד שהימין מוסגר כמיעוט המסוגל לראות, המשמיע עמדות עקביות, מוסגר השמאל כמחנה כוחני, המשתיק עמדות יריבות, ופועל בהתמדה ליצירת דה־לגיטימציה לימין ולדובריו. כך הוצג השסע הפוליטי בישראל כמאבק אי שוויוני, שבו רושם הימין כ'מיעוט מודר', ניצחון תודעתי וסימבולי על השמאל המוצג כ'עילית כוחנית'. רטוריקת הימין מנסחת את אירועי קיץ 2006 כפרק נוסף בנרטיב ההיסטורי של הימין כ'אנדרדוג' של

הפוליטיקה הישראלית".

נתניהו אומנם תמך בהתנתקות, הוא מיליונר שגר בקיסריה, כראש ממשלה פעל נגד השכבות החלשות בקיצוץ הקצבאות ובהפרטה, הוא גם לא יוצא מגדרו כדי ליישם מדיניות של ימין בפועל בדמות בניית התנחלויות חדשות או סיפוח. הוא גם חילוני למהדרין, שהקים ממשלה עם השמאל, אך למרות כל זאת בעיני הציבור הדתי-ימני מזרחי הוא משלהם.

ה"אנחנו", אליו פונה נתניהו, אינו כל העם. קהל הבוחרים שלו מונה רק כשליש מציבור המצביעים. אין לו כל כוונה ורצון לשכנע את אנשי השמאל. כל מה שנתניהו צריך הוא לאחד מאחוריו מספיק מאנשי הימין, עיירות הפיתוח והמסורתיים על מנת להיות המפלגה הגדולה ביותר בכנסת. בפוליטיקה הישראלית 30 מנדטים עשויים להספיק כדי להרכיב קואליציה.

קהל היעד גם משתנה מעת לעת. בזמן בחירות "הבייס" הוא המקודש, ומיד אחרי שמסתיים הקמפיין, משתנה קהל היעד ואיתו משתנה הסגנון ומגיעה ההתחייבות להיות "ראש הממשלה של כולם". לפני בחירות מלכדים את הימין נגד השמאל, ואילו לאחר הבחירות המטרה היא לפנות למרבית הציבור ואפשר גם להתנצל על "הערבים נוהרים", או לקרוא לממשלת אחדות עם השמאל, שהוצג עד כה כבוגד.

נתניהו לא צריך ללכת רחוק מדי כדי לפגוש את הקהל הכי קשיח שלו. רק גבול מוניציפלי וכמה מאות מטרים מפרידים בין הווילה שלו בקיסריה לאור עקיבא השכנה. המרחק קטן, אבל ההבדלים תהומיים וכך גם הפערים בפילוח נתוני ההצבעה. שיעור האקדמאים בקיסריה הוא פי 2.5 מאשר באור עקיבא. ההכנסה שם גדולה פי שלושה מאשר בעיר העולים, שבעבר נקראה מעברת חוף הכרמל. באור עקיבא יש גם פי שניים יוצאי אסיה ואפריקה מאשר במקום מושבו של נתניהו.

רק 15% מתושבי אור עקיבא הצביעו בבחירות הראשונות של 2019 למפלגות המרכז שמאל. למעלה ממחציתם הצביעו לנתניהו. לימין הייתה קואליציה של יותר מ-100 ח"כים אם התוצאות בכל מדינת ישראל היו כמו התוצאות בקלפיות שהוצבו במה שהייתה פעם מעברת העולים.

לעומת זאת, אם הכנסת הייתה מורכבת בהתאמה להצבעתם של אלו המתגוררים בקיסריה, אז השמאל היה זוכה לכ-85 מנדטים בכנסת, ומי שהיה מרכיב את הממשלה זו מפלגת כחול לבן, שזכתה ליותר ממחצית מקולות הבוחרים בקיסריה. הפילוח הזה של תוצאות סבבי הבחירות ב-2019 באור עקיבא ובקיסריה כמעט זהה לפילוח תוצאות הבחירות שנערכו שם ב-1981.

■ ■ ■

התחושה היוקדת שהאליטה התקשורתית והשמאל לא מכירים בו ובמעלותיו מקורה בבית אבא. בנציון נתניהו היה היסטוריון שנדחה על ידי הממסד האוניברסיטאי. לאחר

שלא קיבל את המעמד הראוי לו באקדמיה, ואת המינוי המיוחל באוניברסיטה העברית, להבנתו רק בגלל דעותיו הימניות, נאלץ לעקור את כל משפחתו, כולל שלושת הבנים הקטנים, מירושלים לארצות הברית ללמד באוניברסיטאות בחו"ל. בעניו של בנימין נתניהו, השמאל האליטיסטי שרדף את אביו הוא השמאל שרודף אותו, ועכשיו שרשרת הדורות נמשכת במתקפות כלפי הבן יאיר נתניהו וכמובן נגד אשתו שרה. לתחושתו, גם כלפי אחיו, עידו, נמשך הקיפוח של האליטות. עידו נתניהו הוא מחזאי שמצליח מאוד כיום במדינות רבות בעולם ככותב הצגות תיאטרון, אך הוא נדחה על ידי הממסד התרבותי בישראל. בבית המשפחה מאמינים שהסיבה נעוצה בכך שאין אף תיאטרון תל אביבי שמעוניין לתת לאח של ביבי את הבמה.

בריאיון ערב בחירות 2019 הראשונות, הסתייג נתניהו מכך שבשידורי הליכוד בפייסבוק לעגו לאמנון אברמוביץ' על הצלקות שנגרמו לו מכוויות בטנק במלחמת יום כיפור, באירוע שעל תפקודו בו קיבל צל"ש. אך מיד לאחר שהסתייג מיהר לחזור אל הנרטיב שלו כקורבן, הציג עצמו כאדם כמעט נכה בעצמו. הכאב, הזעם וההשפלה ניכרו היטב על פניו כשדיבר נסער וכרך בין כדורי האויב הערבי לכדורי האויב השמאלני-תקשורתי:

ערב ערב לועגים לעוד אחד. לא יודע אם נכה אבל ספגתי כדור כאן, כמעט חמש פעמים איבדתי את חיי בעשרות מבצעים מאוד נועזים שהייתי, בקרבות שהייתי בתוכם. לועגים לי, לועגים לאשתי, לועגים לבני, מציגים אותם בפנים של חזיר, של חזיר. חזיר. חזיר. אתם אמרתם משהו על זה? מה שאתם עושים ערב ערב כאן זה סאטירה, אתם מכפישים ומכפישים ומכפישים. אני גם בן אדם, בשר ודם, כשפוגעים בי, כשפוגעים ברעייתי שאני אוהב אותה, כשפוגעים בבני שאני אוהב אותם, מכפישים אותם כפי שלא היה מעולם. פשוט שמים אותם מול כיתת יורים, עושים להם רצח אופי נורא.

הקלפי שמוצבת בגל"צ

בטיוטה הזו אין מחיקות ואין מעצורים. הסקרים לא טובים. רגע לפני שהוא יוצא לעוד כנס של תומכי ליכוד לנאום שמתוזמן לשעת המהדורות, חורץ העט מילים גדולות, בכתב סוער, לאורך כל הדף.

התקשורת מנותקת מהעם. אינה קוראת את רחשי הלב של העם. היא גייסה את עצמה מתוך כוונה ברורה, נגדנו. העם רוצה אותנו בשלטון. לא את השמאל.

העם ינצח. אנחנו ננצח. יחד עם העם. לא רק מגור צר של העם. כל העם איתנו.
למרות התקשורת. על אף התקשורת.

נתניהו מקפיד להשתמש במילה "אנחנו", כמי שמייצגת את העם שאיתו. ומולה את
ה"הם", ומותח את קווי ההדגשה כדי שגם נימת קולו תבליט זאת. כל העם איתנו. זה
אנחנו או הם. אנחנו העם והם לא.

ערב ערב אתם רואים את התקשורת המוטה, המסלפת... אחת לארבע שנים יש
לכם הזדמנות לתת להם תשובה מוחצת — לפרשנים, לכתבים, לשדרני
התעמולה של השמאל — אתם יכולים להגיד להם דבר פשוט: זה לא יעזור לכם.
אתם לא תחליטו. אנחנו נחליט. העם יחליט. כי העם הוא הריבון, לא התקשורת.

לנהיגתם למה לבגד ולעופה
התקשורת מניגדת ערכים. אינה קוללת את
יחסי הלק של העם. היא גייסה את העם, ומעו
בזונו הרוחני. אנחנו. העם הרוחני אנחנו
השטן, לא את העם. העם ינצח. אנחנו
נצח - וחצ עם העם. לא רק אנחנו
כך של העם. כל העם איתנו. אנחנו
התקשורת. אנחנו התקשורת.
אני נאמן לתקשורת. מאחורי הכחול תפס
היטל הערצה, ינצח את כל פגישותיה,
מאחורי הערצה, ינצח את כל פגישותיה,
כי העם-העם, אלא כל העם. אנחנו
כל העם. אנחנו. שכן העם ינצח את אנחנו.

■ ■ ■

ראוי היה שבתום חלק ממערכות הבחירות ישלח נתניהו זר פרחים ענק לעיתונאים
שבזכותם נבחר. התקשורת הישראלית היא הגורם המרכזי לקדנציה המתמשכת שלו,
משום שבשנאתה אליו היא מסייעת שוב ושוב לבחירתו. במאבק התקשורת נגד
נתניהו — העם עם ביבי.

נתניהו מניף שוט כלפי התקשורת, אך לא מעוניין להכניע אותה, אלא לשמר מצב תמידי של איום לא מרומו בדמות השוט הרגולטורי-תודעתי שתמיד מוחזק באוויר. זה גם מרתיע את התקשורת מפרסומים ומהטיות קיצוניות מדי נגד נתניהו, ובעיקר משרת את נתניהו מול קהל הבוחרים שלו ומחזק את משולש הנרדפות. יותר משחשוב לו לדבר, חשוב לו להראות כי יש מי שמנסה למנוע ממנו לדבר.

סטיב לינדי, עורך ה"גרזולם פוסט", מתאר פגישת מסדרון עם נתניהו שאמר לו: "אתה יודע, סטיב, יש לנו שני אויבים עיקריים". לינדי חשב שראש הממשלה עומד לציין את איראן או חמאס, אך לדבריו נתניהו אמר: "אלה הם ה'ניו יורק טיימס' ו'הארץ'".

התקשורת היא אויב מוצהר של נתניהו והוא מתכתש איתה מאז שנות ה-90, עם עליות ומורדות על פי הצורך. במהלך הכהונה בעצימות נמוכה, לקראת בחירות בכל הכוח. ב-1996 — "התקשורת נגדנו", ב-1999 — "הם מפחדים", ב-2015 — "נוני מוזס הוא וולדמורט", ב-2019 — "התקשורת בולשוויקית".

התקשורת אינה שמאלנית במובן המפלגתי הצר של המילה. הדבר החשוב בביטוי "התקשורת שמאלנית" הוא התחושה שיש מי שהתקשורת אינה מייצגת. המילה שמאלנית בהקשר התקשורתי מקפלת בתוכה את כל תחושת הכעס של המיעוטים שאינם חברי השבט שנראים על המסך.

בשלל התוכניות והרכב האנשים שבה, התקשורת לבנה, הגמונית, אשכנזית, אליטיסטית וליברלית. המחקרים מלמדים שכזה הוא גם ייצוג המרואיינים המופיעים בה. מרכזה בתל אביב, היא מקדשת את שיח זכויות הפרט ולא את הקולקטיב הלאומי ונתפסת על ידי רוב העם כמוטה ומנותקת. אוהבים לראות אותה ולשנוא אותה.

יועץ התקשורת שי בזק גזר בקפדנות את הידיעה הקטנה מעיתון "הצופה" והדביק אותה לבקשת נתניהו במרכזו של בריסטול אפור. היא תוצג למצלמות בנאום הקרוב. הכותרת, אז בקדנציה הראשונה, בישרה שרוב העם סבור שהתקשורת מוטה לשמאל. עם השנים הנתון לא השתנה. נתניהו יספיק לצאת ולהיכנס מבלפור ועדיין סקר כנס אילת לעיתונות מהקדנציה הרביעית שלו ילמד ש-72% מהציבור סבורים ש"התקשורת שמאלנית".

התקשורת שונאת את נתניהו. שלי יחימוביץ' הצהירה כעיתונאית: "בואו לא נתחסד. התקשורת תתגייס כולה למען הפלתו של בנימין נתניהו מראשות הממשלה... התקשורת מאוד מסומנת פוליטית והיא תעבוד נגד ביבי". עורך עיתון בישראל התגאה: "לא הייתה אף פעם בהיסטוריה של מדינת ישראל התנפלות עיתונאית על ראש הממשלה כפי שהייתה על בנימין נתניהו". לציטוט הזה אחראי אמנון דנקנר שהוסיף: "נכון שהתקשורת שמאלנית. שמאלנות זאת לא מילת גנאי. התקשורת

הרגה את נתניהו".

אפילו המשוררת דליה רביקוביץ' הרגישה חובה לחתום על עצומה נגד התקשורת ונימקה: "חלק מההפקרות הוא משוא הפנים. למשל בתוכנית 'פופוליטיקה', כשראינו את שני המתמודדים, ראינו את פרס זוכה לכבוד מלכים, ועל ביבי התנפלו כעדת כלבים."

לעיתונאי רביב דרוקר, אותו החלפתי ככתב מדיני בגל"צ, חשיפות רבות, אך אפשר שאחד הגילויים האמיצים ביותר שלו היה כשכתב בכנות: "אם תשימו קלפי בגל"צ 80% יצביעו למפלגות שמאל-מרכז. אותן תוצאות יגיעו גם מקלפי בערוץ 10, בערוץ 2, ב'מעריב', ב'ידיעות' וב'הארץ' — שם אולי 95%".

מטוסינו או מטוסי חיל האוויר

חששתי מהמעמד. סביב השולחן מולי ישבו בכירי הטאלנטים של ערוץ 2, ראשי חברת החדשות של הערוץ, שלום קיטל ואבי וייס, וראשי הזכייניות שהתכנסו לדיון על הדו"ח המיוחד שהתבקשתי לחבר על תפקודה של חברת החדשות וערוץ 2 בזמן מלחמת לבנון השנייה.

הנתונים היו קשים. הסקרים לימדו שמרבית הציבור חשב שהתקשורת פגעה במורל הציבור, לא עשתה את תפקידה כראוי ולא הייתה צריכה לתת את הבמה לנאומי נסראללה. על פי הצופים, התקשורת מיעטה להראות את הפגיעות באויב והבליטה את הפגיעות בעורף. זו הייתה המלחמה הראשונה בשידור חי ובעידן האינטרנט וקצינים וחיילים צוטטו אומרים, "החזיבאללה יורה בנו מלפנים והתקשורת מאחור". "אני לא מש"קית המורל של הציבור", טענה אילנה דיין מול הנתון שהבאתי ולימד שלמעלה מ-90% מהציבור היהודי סבורים שתפקידה של התקשורת לחזק את המורל בעת מלחמה. הנוכחים לא אהבו לראות את דעת הקהל שצופה בהם. "דווקא בשעת חירום ראוי לבקר כדי לחשוף את המחדלים", הטיח ערד ניר. הביטוי "מכים את השליח" שימש חלק מהנוכחים על מנת להסביר שהביקורת על התקשורת היא רק משום שעשתה את תפקידה ובישרה לציבור על כשלים. עד שיאיר לפיד קיבל את זכות הדיבור ומתח ביקורת חריפה על חבריו בסיקור המלחמה.

"למה לא קראתם לי?" כעס על קובעי התוכניות, "למה לא הזמנתם אותי להגיש תוכניות עם החיילים ולא רק חדשות שליליות כל היום". כמה ימים אחר כך לפיד פירסם טור אישי וערך חשבון נפש: "נכשלנו. כולנו. גם אני. התקשורת הישראלית נכשלה במלחמה הזו. נכשלנו במבחן האחריות ובמבחן האיפוק, במבחן הענווה ובמבחן האהדה, במבחן ההגינות ובמבחן העקביות, במבחן הקשקשת ובמבחן

האמינות".

בדרך החוצה מהדיון לחש לי אחד הבכירים האחרים: "אל תתרגש מיאיר. כל המלחמה התחננו אליו שיגיע לשדר והוא לא הסכים. הוא בסך הכול מכין עכשיו את עצמו לכניסה לפוליטיקה. כולנו יודעים שהוא מנסה להיראות פטריוט".

■ ■ ■

הרטוריקה התקשורתית בעיתות חירום תורמת אף היא לעוינות הציבור כלפיה. מאז מלחמת יום הכיפורים, הדיווחים העיתונאיים כבר אינם בגוף ראשון — "מטוסינו שבו בשלום לבסיסים" או "כוחותינו פעלו" — אלא בגוף שני, כביכול ניטרלי — "מטוסי חיל האוויר שבו לבסיסים" או "חיילי צה"ל פעלו הלילה".

מחקרי תקשורת מלמדים שכיום, כאשר חיילים נפגעים, התקשורת כבר לא מתארת אותם כ"מגש הכסף" אלא כקורבנות של מלחמה שלא נוהלה נכון. קורבנות שווא. מגמה זאת מכונה "מהקרבה לקורבן". הסיקור כבר לא מתייחס ל"חיילינו", שהקריבו עצמם למען מטרה חשובה, אלא ל"ילדינו" שהפכו לקורבנות.

כך התקשורת, שנתפסת כאליטה לבנה ומפלה, מואשמת שברפיסותה ובהיעדר הפטריוטיות שלה, לא מייצגת את העם, לא בעת בחירות ולא בעת מלחמה. מתחת לפני השטח גם מלחמתו של נתניהו בתקשורת היא בבואה של מלחמות היהודים והערבים. אנחנו או הם. העם זה אנחנו. מטוסינו. חיילינו. כוחותינו.

התחלות של סרטים

צלילי נקישת של כפית על כוס ויסקי היו הסימן שבעקבותיו שככה מעט המולת השיחות בסלון רחב הידיים וכל האורחים, כולל ביבי ושרה, החלו יורדים, בהנחייתו של המארח יורם גלובוס, לעבר המרתף העצום, השוכן תחת הווילה בקיסריה, של מי שהיה מראשי תעשיית הקולנוע בישראל. הנוכחים, כשלושים במספר, שקעו בספות המרווחות להקרנה פרטית. לאף אחד לא היה ספק שבתוך זמן קצר, ככה זה תמיד, יעלו מכיוון הספה של נתניהו קולות נחירה קלים.

ביבי אוהב התחלות של סרטים. גם באולם ההקרנות הפרטי של חבריו הקרובים, המפיקים משה ולאון אדרי, במרינה בהרצליה, היה נתניהו נרדם ושרה הייתה שומרת על הגחלת החברתית ולעיתים מעירה אותו כשהיה כבר לא נעים. לא מעט בדיחות כבר נכרכו במנהגו זה ובכל זאת ממשיך נתניהו ליהנות מפעם לפעם מהתחלות של סרטים בהקרנות פרטיות. אולי זו דרכו להיזכר במערבונים שאהב לראות בקולנוע כנער בארצות ברית ובשורות שהוא עד היום אוהב לצטט מ"חלף עם הרוח", מ"הטוב הרע והמכוער" ומ"קזבלן".

גם בסדרה "הנערים", אותה תקף כאנטישמית, ראה רק את ההתחלה ואחר כך,

הודה מעט נבוך, נרדם. עפעפיו צנחו לשינה עמוקה גם לאחר ההתחלה של הסרט שנעשה על אודותיו, "קינג ביבי", וגם עליו מתח ביקורת. טעמו התרבותי של נתניהו מוגבל לספרות. הוא לא צרכן גדול של סרטים, מעט מאוד תיאטרון, לעיתים נדירות יקשיב למוזיקה (יהורם גאון), ובטלוויזיה יצפה רק באקטואליה במינון גבוה ויומיומי. ביוגרפיות וספרי היסטוריה היו ונותרו תחביבו הכמעט בלעדי.

כשבכל זאת מתייחס נתניהו לנושאי תרבות, הוא בדרך כלל עושה זאת בהקשרים אקטואליים. כשחמק להצגה "המילטון" בברודוויי, ניצל זאת כדי לשוחח עם הבימאי ולהציע לו להבליט את ההיבטים היהודיים בדמותו של המילטון. כשנשאל בתוכנית בידור טרום הבחירות אם ראה את הסדרה "בית הקלפים" השיב:

אני חי את זה. מה אני צריך לראות את זה? לפעמים המציאות עוד יותר קשה, אבל יש הבדל אחד בין בית הקלפים באמריקה לבית הקלפים בארץ: ההבדל הוא פשוט — בארצות הברית הפוליטיקאים משתמשים בתקשורת, פה התקשורת משתמשת בפוליטיקאים, במיוחד גורם אחד, מתחיל ב־נ'. זה בית הקלפים האמיתי בישראל. אני אגיד את השם במפורש — נוני מוזס. זה בית הקלפים של המדינה.

"מה נשאר לכם? שינקין וצוותא?" נתניהו אומנם מיווד אישית עם מפיקים ומובילים בעולם התרבות, אך הגישה של נתניהו, בדיוק כמו זו של שרי תרבות מן הימין, כגון לימור לבנת ומירי רגב, טוענת שעולם התרבות הישראלי הוא "שמאלני".

לאורך השנים קרנות הקולנוע העבירו מתקציב המדינה תמיכות לסרטים שאומנם הצליחו מאוד בעולם, אך במרכזם עמדה לא פעם הלקאה עצמית על "הכיבוש". כביכול "קולנוע שמאלני". גם נתניהו בחר לצאת נגד סרטים ישראליים שנתפסו כסרטים שמזיקים לדימוי הישראלי. רוב תקציב התרבות הולך למוסדות המזוהים עם מעוזי השמאל במרכז הארץ. למרות הרבבות שפוקדים את האירועים הללו, תמיכות המדינה להילולות רבנים, ויעודי סליחות וכינוסי חגים הן מצומצמות בדיוק כמו הסיקור התקשורתי של אירועים אלו.

המאבק הפוליטי בעולם התרבות נוגע במוזיקה ומתבטא בוויכוח על השמעות: כמה מוזיקה מזרחית תושמע ברדיו, או כמה מוזיקה לא מזרחית תישמע. נתניהו מחבב את אריק איינשטיין ויהורם גאון, אבל בחגיגות הליכוד הוא יזמין את עמיר בניון, פאר טסי ושרית חדד לעמוד לצידו על הבמה.

גם הספרות הישראלית היא "ספרות מטעם" בבסיסה. בעולם הספרות הישראלי המו"לים היו מפלגות השמאל. ספריית פועלים, עם עובד והוצאת הקיבוץ המאוחד היו מזוהות ומשויכות תנועתית ואידיאולוגית. התפיסה היא שאנשי ימין, ואורי צבי גרינברג הוא הדוגמה המועדפת על נתניהו בהקשר זה, לא זכו לבמה הספרותית

הראויה להם.

נתניהו והליכוד טוענים שהציבור המסורתי והימין נמצאים בייצוג חסר בכל מישורי התרבות, החל מהקולנוע ודרך תיאטרון והמוזיקה. העם לא על הבמה ולא על המסך. "אנחנו" לא מיוצגים לא בבג"צ ולא בגלגל"צ.

כמו בתרבות ובאומנות, כך גם באקדמיה שנתפסת כלבנה, מתנשאת ואשכנזית. זו בדיוק אותה אקדמיה שלא רצתה את פרופ' בנציון נתניהו בתוכה. זו האקדמיה שממנה יוצאות עצומות של "אנשי רוח", שמוחות נגד ממשלות הימין ומדיניות הימין בשם הנאורות שמבטאים ערכי השמאל. מול עצומות אלו, "מכתב הרכבים" נתפס כאיגרת מעולם חשוך ואנטי־דמוקרטי. לנתניהו יש על מה להתבסס כשהוא יוצר את העימות בין "העם" ו"אנשי הרוח".

כך גם מערכת המשפט הפכה לסמל האליטה מרחביה. הימין, בראשות האיש מרחביה, תוקפים את בג"צ כמעוז כוח שיש להחלישו. עצם המלחמה הפוליטית בבג"צ שווה נקודות פוליטיות בקרב ה"אנחנו".

המשפט, התרבות, האקדמיה, התקשורת, הספרות — כל אלה סובלים מהטיה שמאלה גם אחרי עשרות שנות ליכוד בשלטון. ציבור רחב מסתובב בתחושה שקופח והושתק לאורך עשרות שנים ועדיין לא בא על סיפוקו. נתניהו דואג להזכיר זאת, עם החזרה האין־סופית של המסרים שלו: הכול מתערבב: המשפטי והפוליטי, בג"צ וגל"צ, הפלילי והלאומי.

מכל עבר התחושה היא שמול בעלי הכוח ואנשי הרוח אנחנו העם, אנחנו האנדרדוג. הבחירות הן ההזדמנות להשמיע את הקול המושתק. אנחנו הרוב שחש כמיעוט. אנחנו החלשים.

בהיפוך לסיסמה הרשמית, נתניהו מטפף לתודעה סלוגן בחירות סמוי: "הימין חלש, השמאל חזק".

סוד הקסם 7: אני, אנחנו, העם. תודעת ההתלכדות בין רדיפת היהודים לרדיפת המזרחים ולרדיפת נתניהו, תוך הבלטת השנאה כלפי אליטות השמאל והתקשורת, שבעצמן מבליטות שנאה כלפי נתניהו — כל אלו ממזגים את נתניהו לאחד עם הימין־הדתי־מסורתי־מזרחי־לאומי, שחש בעצמו "אנדרדוג" נרדף ומופלה משנים של קיפוח. מכך נוצרת ההתמזגות של "העם זה אני ואנחנו", והמיעוטים הופכים לרוב המצביע בעדו.

השיטה והשליטה

תקשורת

ישבתי מולו לפגישה שנקבעה לנו בלשכתו במגדל הגן הטכנולוגי במלחה. "תה עם לימון", ביקשתי. הוא ביקש פחית ספרייט. הרים ידית קטנה בכורסתו להשעינה לאחור, הניף את שתי רגליו על שולחן המנהלים והוציא מן המגירה קופסת עץ ובתוכה סיגרים. "מה חדש בגל"צ?" ביקש לדעת, אני באתי לשמוע על תוכניותיו הפוליטיות לאחר התפטרותו המאוחרת מתפקיד שר האוצר בממשלת שרון.

עשר דקות מתחילת הפגישה ולחדר נכנסת הרל"שית. היא מודיעה: היה פיגוע בירושלים. יש נפגעים. כנראה במחסום. היו אלו שנות הרג המוני בידי מחבלים מתאבדים. נתניהו כיבה את הסיגר ונעמד לצידי ליד החלון. אנו משקיפים מן הקומה הגבוהה לראות אם ניכרים סימני עשן ופיצוץ. לא ניכרו. בינתיים זרמו למכשיר הביפר הצה"לי שברשותי עוד פרטים על האירוע, אך הוא ביקש לא לדבר על פוליטיקה ועל ביטחון. "בוא נדבר תקשורת", ביקש בעקבות המאמר הביקורתי שפירסמתי נגד התנהלות התקשורת בתקופת ההתנתקות. "איך הולך לך? מה התגובות שקיבלת? מה היחסים שלך עם אריק?" הוא ביקש לתחקר גם עוד על אודות משפחתי ועברי.

כשנראה כי תשובותי הניחו את דעתו, הרים שוב את רגליו על השולחן, הצית בשנית ובהתעסקות מרובה את הסיגר העבה, נשף את העשן וקבע: "מה שהמדינה צריכה עכשיו זה 'פוקס ניוז' ישראלי". הוא מנה את חטאי התקשורת השמאלנית, הגדיר את העיתונות כמרכיב מכריע במלחמה בטרור, ובמיוחד פירט את ההיתכנות הכלכלית לכלי תקשורת שייתן קול לציבור הימני הלאומי והמסורתי. ברשימות שלי מאותה פגישה אני מוצא; "יש ואקום" ... "מי שייכנס עכשיו ירוויח ויצליח" ... "זה הזמן" ... "זה קורה בכל העולם" ... "אין שום סיבה שדגל ישראל לא יהיה על המסך לאורך כל השידור בדיוק כמו שב'פוקס' עושים מאז 9/11" ... נתניהו דיבר כמו הייתי אמור להניף דגל עיתונאי חדש, ויותר מרמז שקו ימני כעיתונאי הוא הדבר הנכון עבורי אישית.

בסיום הפגישה, שאל אם יש לי כבר את כל ספריו וציין כי הוא מקווה שבעתיד יהיו

לו עוד. מכיוון שאת "מקום תחת השמש" כבר נתן לי בעבר, הוא שלף את ספרו "הטרור" ושירבט בעמוד הראשון הקדשה, "לקוה שפרן בידידות". "שמור על קשר", אמר ושלח אותי לדרכי. כהרגלו הוא רצה להמשיך להיפגש שלא לציטוט והמשיך לדחות את בקשותי לראיונות.

זמן קצר אחרי אותה הפגישה הוזמנתי לישיבה עם איש העסקים שלמה בן צבי, שהחל להקים חנימון חדש בשם "ישראל". הקונספט הוגדר כעיתון "רזה" וקליל, שאפשר לקרוא את כולו בפחות מחמש־עשרה דקות, זמן נסיעה ממוצע באוטובוס עירוני. אז עוד לא היה ידוע שלבן צבי יש שותף סמוי למיזם — המיליארדר שלדון אדלסון. סירבתי להצעה להפוך לכתב העיתון. לא עלתה בדעתי האפשרות כי יש קשר בין הפגישה עם נתניהו ובין הפגישה בקשר לחנימון החדש.

בכתבי התביעות שהחליפו ביניהם אדלסון ובן צבי נחשף לימים כי נתניהו הוא שקבע כי עורך העיתון הרצוי הוא עמוס רגב. לימים, כש"ישראל" נסגר ואדלסון יצא לאור והודיע על הקמת "ישראל היום", הפך רגב בעידוד נתניהו לעורך החנימון. נתניהו הצליח, בשיטתיות ובעקביות, לשנות מהותית את מפת התקשורת בישראל באמצעות "ישראל היום", אליו נוספו כלי תקשורת חדשים המזוהים כימניים, כגון ערוץ 20 או רדיו "גלי ישראל", שבו שידרתי במשך שלוש שנים את יומן הבוקר. יום הקמת "ישראל היום", טוענים רבים, הוא היום שסלל את הדרך לחזרתו ללשכת ראש הממשלה. הוא עצמו יאמר כי היום שבו עבר בכנסת החוק לסגירת "ישראל היום" היה היום בו הוא החליט לפרק את ממשלתו, לפטר את שריו לפיד ולבני וללכת לבחירות חדשות. נתניהו משוכנע כי אם ישלוט בתקשורת ישלוט במדינה.

דרך שליטה אחת היא המריבה הגלויה עם התקשורת כדי לשמור עליה מרוסנת ולזכות באהדת הקהל, אך הדרך השנייה היא הפוכה בתכלית. זו דרך של שיתוף פעולה והשפעה חשאית מאחורי הקלעים באמצעות הקשרים עם המו"לים, העורכים והבעלים. הציבור הרחב, שרואה את נתניהו מתעמת עם "התקשורת השמאלנית" אינו מודע עד כמה ביבי מקושר, מחובר ועובד באופן הדוק עם אותה התקשורת. הקלטות שיחותיו החשאיות עם נוני מזוס, אותו תקף פומבית ללא הפסק, הן עדות לפער בין מה שקורה על הבמה התקשורתית ולמה שמתרחש בירכתייה.

מאחורי הקלעים נתניהו מושך באינספור חוטי שליטה על התקשורת. מאז נבחר ב־2009, בתמיכת "ישראל היום", שהפך לעיתון הנפוץ בישראל, נתניהו מעורב ומשפיע על שורה ארוכה של כלי תקשורת בישראל באמצעות השפעה על בעליהם ועל יציבותם הכלכלית ודרך מינויים מטעמו. ברשות השידור שלט דרך אישור בעלי תפקידים; על תאגיד השידור השפיע כאחראי על התקצוב הממשלתי; על "ידיעות אחרונות" ניסה להשפיע באמצעות שיחות חשאיות עם המו"ל מזוס; את התכנים

ב"מעריב" עיצב באמצעות העורך הראשי ניר חפץ, שהיה לדוברו; על עתידו של ערוץ 1 שלט באמצעות החלטות על חובותיו ועל המשך קיומו; הוא היה מעורב בהחלטה על מפקד לגלי צה"ל; על אתר וואלה השפיע עמוקות באמצעות קשריו עם שאול אלוביץ'; ועל חברת החדשות דרך היכרויות ושיחות עם בעלי המניות. הוא גם קידם הקמת תחנות שידור חדשות, המזוהות עם הימין ואיתו. השפעה סמויה כרגולטור תקשורת משמשת בידו אחד מן הכוחות שהוא מפעיל בניסיון לעצב את דעת הקהל. יש חמישה אפיקי פעולה חשובים שדרכם נתניהו מצליח להשפיע על תקשורת ההמונים. שניים כבר ציינו: המריבה הגלויה ושיתוף הפעולה החשאי. מלבדם יש סלוגנים — הוא יצרן סדרתי של משפטים בלתי נשכחים ומסרים קליטים; ראיונות — הוא יודע טוב יותר מכל פוליטיקאי ישראלי אחר לעבור מסך ולהעביר מסר, וספינים — שליטתו בסדר היום. העיתונאי האמריקאי דייוויד מרגוליק, שפירסם עליו כתבת פרופיל ב"ואניטי פייר", כתב: "יותר משנתניהו הוא ראש ממשלת ישראל, הוא העורך הראשי שלה".

לכל יום, סדר יום

ג'ואי סאקס הוא שם שמהלך אימים על התקשורת האמריקאית. הוא החדיר לתוכה סיפורים שלא היו ולא נבראו, סיפורים מופרכים שלקוחים ממוחו הקודח, שכלי תקשורת מרכזיים וממוסדים התפתו לסקר. פייק ניוז, שנים לפני שהומצא הביטוי על ידי טראמפ. בדיה מוחלטת.

סאקס מגדיר עצמו אומן מתיחות התקשורת. פעם אחר פעם הוא מצליח בסבלנות וביצירתיות לשטות בעורכי העיתונים ובטלוויזיה, לזכות בסיקור נרחב ולהיות מרואיין בכובעים שונים ופיקטיביים לחלוטין. על חופשה חלומית שבה הנופש ישן בקליניקה שמזרימה לו חלומות, על מחשבים שהחליפו שופטים, על סיירת שמעירה לאנשים שלא הולכים זקוף ברחוב, או בית בושת לכלבים שכביכול נפתח בניו יורק.

הוא רואה בכך אומנות. התקשורת רואה בו מקור מבוכה ואיום, ולא פעם ניסתה ללא הצלחה להעמידו לדין. הקלות המדהימה שבה אומן התעלול עושה זאת שוב ושוב מעלה סדרת שאלות קשות על השטחיות התקשורתית, ולא בכדי מעשיו נלמדים בפקולטות לתקשורת בארצות הברית. כמובן שכל עיתונאי ראוי שהיה מנסה להצליב מידע, לבדוק, להעמיק מעט בסיפורים שהוצעו למערכת החדשות היה אמור לחשוף את הבלוף, אך התקשורת עצלה ונוחה לתמרון. סאקס משתמש ב"אומנות" שלו כדי להעביר את המסר שהתקשורת שטחית ואינה משקפת את המציאות האמיתית.

"צריך להאכיל את המפלצת", כך נוהגים הדוברים ללגלג על הצמא התקשורתי האינסופי של העיתונאים, על עשרות אתרי האינטרנט, התוכניות, העיתונים ותחנות הרדיו שצמחו בישראל.

זו עבודה קשה להיות "העורך הראשי" של ישראל. כל הזמן יש לייצר סדר יום תקשורתי. ביום ראשון בפתח ישיבת הממשלה נתניהו נושא הצהרה וממקד את הזרקור התקשורתי למה שחשוב בעיניו. בימי שני הוא מנסה לעצב את השיח בישיבות הסיעה. בערבי השבוע הוא ואנשיו נוהגים לתאם כותרות ראשיות עם "ישראל היום", ובימי רביעי תשומת לב מוקדשת לתדרוך פרשנים לקראת מאמריהם בעיתוני סוף השבוע. לפני שידור "אולפן שישי" הוא מקיים שיחות טלפון עם העיתונאים שצפויים להשתתף בפאנל.

כשהוא מציף נושאים בתקשורת הוא נוהג להזהיר את דובריו המתדרכים את העיתונאים: "ססיפור לא יעלה על סיפור". בערבי בחירות השליטה בשיח חשובה במיוחד והוא מנסה להציף נושאים ויוזמות, לעיתים בהבטחות סרק לסיפוח הבקעה או גוש עציון, בהתחייבות לשינוי שיטת הממשל או באמצעות מסיבות עיתונאים מיוחדות שהוא מכנס בנושאים מדיניים וביטחוניים.

מנהל הקמפיין של נתניהו, עופר גולן, הגדיר את השליטה בשיח כיעד המרכזי של נתניהו. מאחורי שלט בחירות, שבו נראו תמונות עיתונאים והכיתוב "הם לא יחליטו", עמדה לדברי גולן האסטרטגיה הבאה: "המצאנו את הגלגל: העלינו שלט אחד שהיה צריך לבחור היכן לשים אותו. הוא עלה לנו 120,000 שקל לתשעה ימים. שלט בגובה של בניין. התלכטנו בין ארבעה מיקומים ולבסוף הצבנו אותו באזור פי גלילות. תוך שנייה זה היה בטוויטר ומשם התפשט לכל המהדורות. משלט של 120,000 שקל ייצרנו שיח בשווי של מיליונים של שקלים. 'ארץ נהדרת' דיברו על השלט ועל הקמפיין שלנו. זה היה האתגר בקמפיין: לייצר סדר יום, לשלוט בשיח".

ב־2003 החליט שתפקידו לבנות את "נתניהו החדש", שלמד לקחים מהקדנציה הראשונה ומתנהל באחריות וכ"מר כלכלה". ב־2006, במלחמת לבנון השנייה, כינס נתניהו את אנשיו במצודת זאב והגדיר שהמטרה היא למצב את עצמו כמסביר של ישראל בעולם. הוא אכן עשה זאת היטב והקפיד שגם התקשורת הישראלית תסקר את פעולותיו: "איך אתם בפרז/ניו יורק/לונדון הייתם מרגישים אם היו לכם עכשיו חמש־עשרה שניות לתפוס מחסה מטיל", שאל את מאזיניו וזכה לתואר: "מכונת הסברה של איש אחד".

בסיום המלחמה שוב כינס את יועציו ועוזריו, בנט ושקד ביניהם, והבהיר להם שמעתה ואילך המטרה היא להשיג את כל הבמה התקשורתית והתמיכה והמימון למחאת המילואימניקים כדי לחדד את תחושת הכישלון במלחמה ולהוביל להתפרקות הממשלה.

נתניהו מציף נושאים שתכליתם להטות את השיח התקשורתי. האיום האיראני תמיד תקף. נושאים אחרים שהעלה הם לחלוטין בלוני ניסוי, שאין בהם בהכרח ממש: החל מעיסוק מוגבר באיומים — למשל מטסי מחאה של תומכים אירופאים בפלסטינים שמעולם לא נחתו, אונס ממניעים לאומניים, הערבים נוהרים לקלפיות, הנשיא ריבלין שלא יטיל עליו את הרכבת הממשלה, הקלטת הלוהטת, מזימות הדחה נגדו, חוקים פוטנציאליים, מצלמות בקלפיות מחשש לזיזים במגזר הערבי. מפזר מסך עשן תקשורתי.

"פחות חשוב לביבי מה בדיוק אומרים בתקשורת בנושא מסוים. חשוב מה הנושא שעליו מדברים", הסביר זאת אחד מדובריו. ואם נדייק — חשוב במיוחד על מה לא מדברים.

בחדרי בקרה של שידורי ספורט וחדשות יש תמיד מי שאחראי על ניתוב המצלמות. תפקידו ללחוץ על כפתור שקובע איזו מצלמה תהיה "באוויר" בזמן שכל שאר המצלמות לא ייראו. תפקיד הנתב דומה לזה שאחראי על תאורת הבמה במופעי מוזיקה גדולים, אשר קובע אילו פנסים יופעלו באיזו שנייה. נתניהו הוא הנתב. הוא זה שמסיט את הפנסים דווקא לפינה אחת של הבמה ומכוון כרצונו את אור הזרקורים התקשורתי.

המדיום הטלוויזיוני אינו מאפשר חשיבה מעמיקה ומורכבת ובירור האמת. בנימוק זה תבע למשל פייר בורדייה מאינטלקטואלים להחרים את התקשורת, שנועדה רק לבעלי לשון זריזה אך לא מעמיקה. הוא הזהיר שהתקשורת מתמקדת בסוגים מסוימים ובסוגיות מסוימות של קונפליקטים ואקטואליה. מכאן שהשיח התקשורתי במהותו לא נועד לחשוף אלא להסתיר.

נתניהו הוא צנזור מתוחכם, המשתמש בצמא התקשורתי לחדשות כדי שלא ידברו על נושאי העומק החשובים לחיי הפרט, או כדי שלא ידברו על כישלונות ועל חקירות פליליות. הוא שולט בסדר היום התקשורתי באמצעות העלאת נושאים לסדר היום, שלא על מנת לדון בהם, אלא בכדי להסיר ולהסתיר נושאים אחרים. הילרי קלינטון ליגלגה פעם על העיסוק התקשורתי בתפל: "כשאני רוצה להוריד נושא מסדר היום בתקשורת כל מה שעלי לעשות זה לשנות תסרוקת".

עבור נתניהו, הדרך השגרתית לדחוק נושאים מן הכותרות היא לכוון את אור הזרקורים נגד איזושהי התבטאות של איש שמאל/אנטישמ/עיתונאי/פלסטיני/אירופאי, שעליה הוא מותח ביקורת פומבית בדרך כלל דרך הפייסבוק. מכיוון שלא חסרות התבטאויות אוויליות ומקוממות, תמיד יש את מי לתקוף ומהר מאוד מתחוללת "סערה" ונושאים אחרים נדחקים מסדר היום. חיי מדף של נושאים בתקשורת הם קצרים. נתניהו יודע להחליף במהירות את הכותרות

באתרי האינטרנט.

כשהוא נחשד בזגזוג לשמאל, הוא שובר לימין. הוא מגיע להפסקת אש עם החמאס ומיד יוצא במתקפה חריפה נגד החלטת בג"צ שאיפשרה לפלסטינים להגיע לטקס אלטרנטיבי ביום הזיכרון יחד עם משפחות שכולות ישראליות. חזר בו מהסכם המסתננים ויצא למתקפה מילולית נגד הקרן החדשה. כשנתניהו מזהה הלכי רוח שמצביעים על חולשתו, הוא ידאג לשנות אותם ויעלה נושאים אחרים לסדר היום.

המושך בחוטים

רזי ברקאי מחכה באולפן לאור הירוק לשידור ואני בקומה חמש, קומת מפקד גל"צ, עומד דרוך ליד מכשיר הפקס ממנו אמור להיפלט מכתב מעורכי דינו של נתניהו, המנסים למנוע את פרסום התחקיר שלי. אין זה סיפור גדול, אך יש בו פוטנציאל לחקירה פלילית. המדובר הוא בעמותה חברתית חשובה שנתניהו, כמו גם בכירים אחרים בליכוד, השתתפו בערבי התרמה שהיא ערכה בארץ ובעולם וכתבו מכתבי תמיכה והמלצה לתרום לה. ממצאי התחקיר שלי מלמדים על כך שמשאבי העמותה הזו גם סייעו בעקיפין לאנשי ליכוד בפריימריז.

הפקס פולט דף שעליו מכתב התרעה ממשרד עורכי הדין מולכו שימרון. העמוד הראשון מזדחל, כל כולו רשימת שמות, בשני טורים, של השותפים במשרד. הרשימה נמשכת גם בעמוד השני. העמוד השלישי יוצא. התגובה בעניין הנדון: כל קשר למעשי העמותה מוכחש, דרישה שלא לשדר, איום בתביעת פיצויים ולשון הרע. במקביל לפקס ממולכו שימרון, שני שרי ליכוד יושבים על לשכת מפקד גלי צה"ל, ובנוסף להם אהוד אולמרט, שכראש עיריית ירושלים עודד התרמה לעמותה. כל הכוחות האלה חברו לסכל את התחקיר. הלחץ פעל. הפרסום נדחק לשולי החדשות. הוא היה אמור להיות ידיעה פותחת.

לנתניהו יכולת של "כיפת ברזל" ביירוט פרסומים שליליים נגדו. סיכול מוקדם של פרסומים הוא חלק משיטתו לשלוט בסדר היום. לאורך שנותיו כראש ממשלה לא מעט תחקירים נגזזו בשל הלחץ שהפעיל ואיומים בתביעות לשון הרע. פרסומים רבים אחרים רוככו משמעותית בשל מעורבות עורכי דינו או על ידי דובריו. הוא מקפיד למנוע פרסומים שליליים אפילו במדורי רכילות.

משרד האוצר
דוברות והסברה

ז' באב התשס"ד
25 ביולי 2004
דב. 2004-1249

עבור
ליאורה גולדנברג-שטרן
"מדור ליאורה"
באמצעות פקס : 03-5632065

בחמשך לשיחתנו להלן התגובות בשם לשכת שר האוצר-

1. סדר יומו של השר נתניהו עמוס מאוד ובשבוע שעבר היה עמוס במיוחד, כולל ישיבות ליליות עם ראשי ההסתדרות. מכיוון שלא היה לו זמן פנוי לנסוע אל הספר, הספר הגיע אליו וסיפר אותו בלשכתו בכנסת.
 2. השר נתניהו לא תוכנן במקור לחשתתף בישיבה. על פי בקשה מיוחדת של יו"ר הוועדה לביקורת המדינה סוכס שהוא יגיע לרבע שעה, ישא דברים ויעזוב. בסופו של דבר שהה שם כ-45 דקות.
- נתניהו הסביר שהוא עוזב לישיבת הכנה לפגישה עם עמיר פרץ, שאכן התקיימה הערב.

"יש להעביר לנו את השאלות מראש, שבוע לפני. בכתב", זו הדרישה שהתקבלה בלשכת ראש העיר באר שבע לקראת הגעת נתניהו לעיר והמפגש הצפוי לו שם עם מאות שמיניסטים. התלמידים ניסחו, ומכלל השאלות נבחרו עשר החשובות ביותר והועברו דרך לשכת ראש העיר אל קריית הממשלה בירושלים, לידי דובר ראש הממשלה, שבחן את דף השאלות בקפדנות ולא היה שבע רצון.

שאלה 2 הייתה שאלה ביקורתית מתלמיד מקיף ה' כלפי משכורות המורים בדרום. שאלה 6 הגיעה ממקיף ח' בבאר שבע בנוגע לרצח רבין וההסתה שקדמה לו. שאר השאלות היו נוחות יותר. היועץ לא התעצל, הרים טלפונים ועשה את עבודתו, כך שבדרך דרומה, כשנתניהו פתח את תיק הסיור המפורט שהוכן לו, מצא את דף השאלות ועליו התוספת בכתב יד של הדובר: "שאלות 2 ו-6 מבוטלות!"

גם רשימה של תשובות מוצעות חיכתה לנתניהו בתיק הסיור, עם נתונים מספריים על ההצלחות ועל ההשקעות של הממשלה בבאר שבע. הסיור עבר בהצלחה, שלמעשה הובטחה מראש.

"תזרקו עכשיו את הטלפון לאסלה ותורידו את המים", כך על פי עיתון "הארץ" נאמר לגורמים באתר החדשות וואלה לאור החשש שנפתחת חקירת משטרה בנושא מעורבות נתניהו בתוכני האתר. הטלפונים לא הושמדו והמסרונים הכוללים התכתבות מפורטת הגיעו למשטרה ולציבור וחשפו את מידת העיסוק של נתניהו בכל פסיק תקשורת.

נתניהו כונה בהודעות על ידי אנשי וואלה: "קים" על שמו של מנהיג צפון קוריאנה, הדיקטטור קים ג'ונג און, והוא, דרך דוברו ולעיתים אף בעצמו, דרש להחליף תמונות ולשנות ניסוחי כותרת. הוא גם העביר לאנשי האתר מידע מכפיש נגד מועמדים מתחרים, כולל דרישה לסקר מעשים של בנות הזוג או בני משפחה של מתחריו. הוא הציע להבליט פרסומים שליליים נגד נשיא המדינה, ודרש להצניע ידיעות שליליות כלפיו.

נתניהו מנסח את ההודעות לתקשורת, מעביר דרישות בכל שעות היום והלילה בעניין ניסוחים ספציפיים, מעורב בעריכת הווידאו של ריאיון שנערך איתו ערב הבחירות ומתמקח על מיקום כל ידיעה באתר. ידיעות חיוביות הוא דורש שיישארו זמן רב למעלה בעמוד הראשי, ידיעות שליליות הוא דורש "לדרדר".

גשר למסר

נתניהו לא רק מנתב את סדר היום התקשורתי ושולט באור הזרקורים, הוא גם יודע להופיע באור הזרקורים. הספינים הם דרך אחת להשפיע על סדר היום, הראיונות הם הדרך השנייה.

שלושה ימים לבחירות, נתניהו יוצא לבליץ ראיונות. רינה מצליח בערוץ 2 פונה אל ראש הממשלה בשידור חי ובוחרת לשאול תחילה בנימוס את השאלה הכי בסיסית: "אדוני ראש הממשלה, מר בנימין נתניהו, שלום. מה שלומך?" ונתניהו עונה: "שלומי טוב, אבל אני יותר מודאג לשלום מדינת, ולכן אני קורא מכאן לכל מי שביטחון ישראל חשוב לו לצאת להצביע..." מצליח קטעה אותו בנימוק שמדובר בתעמולת בחירות.

גם אם מצליח הייתה שואלת את ראש הממשלה: "סלח לי, אדוני, מה השעה?" הוא ודאי היה עונה: "השעה שבה יש לבצר את ביטחון ישראל ולשם כך הצביעו ליכוד". על מסר צריך לחזור ולחבר לכל עניין ולכל שאלה. כאשר ראש הממשלה יצא ב־2013 מבית החולים אחרי ניתוח שעבר, הוא ניגש למצלמות ליד חדר המיון, הודה לרופאים ו"לאזרחי ישראל שהביעו תקווה שאני אחלים מהר. אז אני מחלים מהר ואני אמשך לדאוג לביטחון אזרחי המדינה, הביטחון של כולנו".

איילת שקד, שעבדה בלשכת נתניהו, תיארה מה למדה בבית הספר לתקשורת שהוא מנהל: "בתקשורת צריך לזקק את המסר ולחזור עליו שוב ושוב כדי שייקלט. והכי חשוב למדתי ממנו: לעשות גשר". היא מיהרה להסביר: "לעשות גשר. כלומר, לא משנה מה השאלה, התשובה צריכה להיות המסר".

■ ■ ■

התשובות כתובות לפניו עוד לפני ששמע את השאלות. לא מעט דפים בידינו ועליהם הכותרת: "נקודות לריאיון", לעיתים ברמת תרחישים מפורטים של שאלות צפויות ותשובות מומלצות. על אחד מהדפים מופיעה התשובה: "על הטענות הכלליות". דף אחר הוא תחת הכותרת: "על שרון", ובדף השלישי לריאיון, המסרים שיש להעביר על: "הטענות על חוסר הניסיון". למסיבות עיתונאים הוא לא יוצא בלי דף מסרים.

2. באתי לכאן במטרה
 לדבר על הכרכה
 של ממשלת נתניהו.
 מכיון שקודמי שר
 האוצר ונגיד בנק
 ישראל דיברו רק
 על הנושא הכלכלי,
 אני אדבר גם על
 הנושא המדיני כי
 הוא חשוב מאוד
 לחזוק הצד
 הכלכלי.

3. התחום המדיני :
 [משפט חשוב: אני
 מתחייב לקיומם של
 הסכמים].

בעימות הראשון עם פרס ב־1996 נתניהו נשאל שאלות קשות — על כך שהיגר לארצות הברית, על רצח רבין ועל הצהרות סותרות שהשמיע. הנה אחת התשובות של נתניהו למראיין: "אני מודה לך על השאלה, אבל לפני שאשיב עליה אני מוכרח להתייחס לדברים שאמר מר פרס על ירושלים. מר פרס, זה לא חשוב מה שאתה אומר פה הערב, כי אתה מחלק בפועל את ירושלים!"
התשובה הזו של נתניהו הייתה מודבקת לפניו על השולחן, בצורה שהמצלמות לא קלטו, באחד מתוך שורת הפתקים שהניח כתזכורת עבורו לעימות. את המסרים שלו

נתניהו תיכנן היטב, התאמן עליהם בסדרת סימולציות בהן דן מרידור שימש לצורך התרגולים על תקן שמעון פרס. כאשר המראיין הפנה אליו שאלה קשה, נתניהו בחר מתוך הפתקאות שלפניו את התשובה המתאימה ביותר מתוך רשימת המסרים שהכין. כשנשאל על פרשת הקלטת השיב: "עשיתי טעות", ומיד בנה גשר למסר שלו — "אבל הטעות שמר פרס עושה..." והאשים אותו בזריעת פחד, בטרור ובחלוקת ירושלים.

פרופ' תמר ליבס ופרופ' שושנה בלום קולקה, שחקרו את עימות ביבי־פרס, מגדירים את ההופעה הטלוויזיונית כסיבה לניצחון של ביבי בבחירות. ומה סוד ההצלחה? החוקרות מצאו שסוד ההצלחה הוא פשוט האימון המפרך: "נתניהו התאים יותר למדיום. הופעה בטלוויזיה היא הסביבה שבה הוא פורח. הוא יכול להיות מתוח ועצבני, כפי שהיה לפני העימות, ולהתאושש מול המצלמות. הוא הופיע צעיר, אנרגטי, בטוח בעצמו. הוא מומחה באריות מסריו לפי דרישות המופע, ומוודא באמצעות אימון מפרך שהוא עושה זאת כראוי. אסטרטגיית המתקפה חידדה את ביטחונו העצמי. לעומתו, פרס נכשל בכל שלושת התחומים. הוא ביטא בוז לעצם הרעיון שיש להתאמן למופע והאמין שמעשיו וחזונו 'יעשו את העבודה'. תשובותיו היו דחוסות, הוא לא הצליח לגבשן לסיסמה ולהתארגן בזמן שהוקצב לו".

המתכון להצלחה בתקשורת הוא כמו בכל תחום בחיים, אימון והכנה. נתניהו הוא מכונת הסברה בינלאומית וגאון מול מצלמה, משום שאת כל משפטי המחץ הוא הכין מראש. חרוזים קליטים ודימויים אינם הברקות שהוא שולף מהמותן. הכול מוכן וכתוב מראש. הוא יודע לדקלם זאת בטבעיות. יש לו זיכרון נהדר למסרים וקשה להסיט אותו מהמסר שלו. כמו טיל מונחה שמתביית על מטרה: דבר לא יעצור אותו מלשגר את המסרים שהכין בדיוק לכיוונה.

כשנתניהו עולה לשידור הוא מבחינתו נכנס לקרב. "בשבילי הטלוויזיה היא זירת אגרוף", צוטט ביבי עוד ב־1987 כדיפלומט ישראלי צעיר בארצות הברית, שעוסק בפעולות הסברה. "מעמידים אותך מול אדם שרוצה לתקוף את מה שאתה מייצג, ואתה צריך להחליט מתי, מה ואיך להשיב". בריאיון זחוח ביום השבעת הכנסת לאחר הבחירות הראשונות של 2019 אמר כמו בצחוק לעיתונאי עמית סגל: "התפקיד שלך זה לשאול שאלות והתפקיד שלי זה לא לענות".

הכול דיבורים

נתניהו, שלמד והתאמן, הפך למכונת מסרים וראיונות מלוטשת, בזמן שיריביו עשו טעויות בשידור. זה נכון לגבי פרס, הרצוג ("נשמור על נתניהו מאוחדת") וגנץ, שרשם שרשרת תקלות תקשורתיות, שאומנם לא חיבלו במאמץ הכולל שלו, אך כל טעות

של גנץ נוצלה על ידי הקמפיין של נתניהו. גם התקשורת אהבה ללגלג. "אם בארזים נפלה שלכת", סילף גנץ פסוק תנ"כי, ובריאיין אחר אמר בלהט: "אני לא נגד אף אחד — אני נגד כל העם". בערוץ המתחרה נשאל, "מה שלומך?" וענה: "שמי טוב, שמי טוב". לעיתים גימגם. טעות אחרת בשידור נרשמה לחובת גנץ כשהתבטא באופן שהתפרש כהסכמה לממשלת אחדות עם נתניהו ואז חזר והכחיש וטען שלא שמע את השאלה בגלל שזו האוזן של ה־M-16". נתניהו נותן לתקשורת את המילים הטובות ביותר שלו ולצידן הוא מספק לה את הגרועות ביותר של יריביו. נתניהו יודע שבדעת הקהל מי שנראה על המסך כמדבר בביטחון נתפס כמנהיג. טעויות בשידור נתפסות כחולשה של הנהגה. הוא לא יחזור על הטעות והגמגום של לוי אשכול ערב מלחמת ששת הימים. ערב בחירות המשחק הוא: "מי אמר למי". ציטוטים על גבי ציטוטים שאישי ציבור אוספים על יריביהם ומטילים אותם על השולחן התקשורתי. ב־2019 הועסקו בליכוד תחקירנים שכל מטרתם הייתה לאסוף התבטאויות מעברם של לפיד, גנץ וברק ואנשי מפלגותיהם. לצד פשפוש בלתי נגמר באינטרנט ובפרוטוקולים, הם נשלחו לבית אריאלה בתל אביב לעבור בעיני נץ על כל העיתונים משנים עברו ולהוציא משם דברים מהקשרם לטובת הקמפיין. במקביל, סרטונים שהוציא נתניהו נגד יריביו, לפיד, גנץ, לבני והרצוג, הציגו את האנגלית שלהם כמכשול שימנע מהם לנאום בעולם. הדרך הייתה למצוא קטעי גמגום שלהם בראיונות. המתחרים מצידם הוציאו מן הארכיונים טעויות של נתניהו. הכול דיבורים.

הספינים הם אמצעי אחד להשפיע על סדר היום. הראיונות הם האמצעי השני. הסלוגנים, משפטי המחץ שיחלחלו לתודעה ויישארו תקועים שם — הם האמצעי השלישי שבידי נתניהו כדי לשלוט בתקשורת. שם זה השיא שבו הוא מביא לידי ביטוי את מה שכינה "כוח הדברא" שלו. תבנית רטורית עוברת כחוט השני מהקדנציה הראשונה עם "ייתנו יקבלו, לא ייתנו לא יקבלו" ועד לקדנציה האחרונה עם "לא יהיה כלום — כי אין כלום". למרות הבדל של עשרים שנה בין שני המשפטים המפורסמים, ניתן למצוא בקלות את המכנה המשותף בין השניים. זו השיטה שהפכה את המשפטים הללו לבלתי נשכחים. באנגלית מכונים משפטים מסוג זה "מעיל דו־צדדי" — כשם שאפשר ללבוש את המעיל מכל צד, כך גם ניתן לקרוא את המשפט. אפשר להחליף את חלקו הראשון של המשפט בשני והמשמעות לא תיפגע. אלו הם משפטי תקבולת. בדרך כלל מחורזים. כיוון שלשיטה זו אין עדיין מילה ראויה בעברית, ניתן לקרוא לה "משפטי בי־בי". משפט עם שני חלקים מקבילים: "ביבי לא מפסיק להשתמש במשפטי בי־בי".

משפטי ביבי אפקטיביים כלפי אויבים: "ידע כל מי שמנסה לפגוע בנו — שאנחנו נפגע בו"; "מי שניסה אותנו חטף — מי שינסה אותנו יחטוף"; "זה לא המחנה הציוני, זה המחנה האנטי־ציוני".

נתניהו יוצק את התוכן הנדרש לאותה תבנית אפייה, כך הוא אורז את המדיניות למסר קליט עבור התקשורת וההמונים. הסוד של השיטה מתחבא בחריזה משני צידי הפסיק, אותו פסיק שמפריד בין שני חלקי המשפט ומשמש מעין ראי. כדרכו של ראי, הוא משקף את שני החלקים של המשפט במדויק או במהופך. "אם הערבים יניחו את נשקם, לא תהיה עוד מלחמה. אם ישראל תניח את נשקה, לא תהיה עוד ישראל".

בדרך כלל נוח במיוחד להשתמש בנוסחת הפלא בת שני החלקים כדי לתאר שני צדדים ניצים. ההבדל בין מי שאנחנו למי שהם: "ישראל השתמשה בטילים שלה כדי להגן על ילדיה — החמאס השתמש בילדיו כדי להגן על הטילים שלו". או "ישראל עושה הכול על מנת למזער את הפגיעה באזרחים, חמאס עושה הכול על מנת למקסם את הפגיעה באזרחים", וגם "ישראל היא לא מה שרע במזרח התיכון, ישראל היא מה שטוב במזרח התיכון", וכמובן "חמאס הוא דאעש, ודאעש הוא חמאס".

זו תמיד תקבולת ניגודית/משלימה, שמשתמשת באותן מלים בדיוק, בשינוי קל. בי פסיק בי. "זה לא הסכם היסטורי, זו טעות היסטורית", אמר על הסכם המעצמות עם איראן והזהיר: "אסור שלמשטר המסוכן בעולם יהיה את הנשק המסוכן בעולם". גם בעודו משרטט את הקו האדום באיור המפורסם באו"ם, הצמיד אל הפצצה מרעום מילולי מסוגנן: "קו אדום לא מוביל למלחמה. קו אדום מונע מלחמה".

גם כששינה את עמדותיו יצק את דבריו לאותה נוסחת פלא: "כן למדינה יהודית — זה לא למדינה פלסטינית", ואחר כך הסכים למדינה פלסטינית באותה שיטה: "הפלסטינים צריכים להיות מוכנים לויתורים וגם אנחנו נהיה מוכנים לויתורים". ובאותו מטבע לשון: "שאיפתנו: להשיג שלטון עצמי מרבי לפלסטינים — וביטחון עצמי מירבי לישראל". בגזרה אחרת הכריז במשפט ראי, שבו הפסיק משקף את שני צדדיו: "על ישראל לשמור על הגולן, מפני שהגולן שומר על ישראל". וכעבור כמה שנים יצא למשא ומתן עם סוריה והסכים, על פי הדיווחים, לנסיגה מלאה מהרמה.

שנים ארוכות ניסה נתניהו לשכנע את הציבור שהוא בעד שלום והאשים את השמאל ב"ניסיון נואל לפלג את העם לשני מחנות: אוהבי שלום והודפי שלום". הפעם הראשונה בה השתמש במשפט ביבי הייתה כנראה בנאום ב־1984 באו"ם. הטיטה שבידינו מלמדת כי נתניהו נתן שם לנאום: "ירדן היא פלסטין" ומשפט המפתח הודגש בקו: "ירדן היא פלסטין, פלסטין היא ירדן". השנים עברו, המדיניות השתנתה, אך השיטה הרטורית נותרה זהה.

במכבסת המילים של נתניהו נסיגות כונו "פעימות". פעימות "זה לא פתרון אידיאלי,

אבל אין פתרון אידיאלי". "הסכסוך אינו סביב הקמת מדינה פלסטינית, אלא תמיד היה לגבי קיומה של המדינה היהודית". משום ש"הם מבקשים מאיתנו להכיר במדינה שלהם, אך לא מכירים במדינה שלנו". גם כשהסכים להפסקת אש עם חמאס, בניגוד לעמדת שר הביטחון ולעמדת דעת הקהל הישראלית, נימק זאת במשפט אסתטי: "מנהיגות זה לא לעשות את הדבר הקל, מנהיגות זה לעשות את הדבר הנכון".

כשישב בבית המלון בניו יורק עם הכתבים המדיניים שליוו את נאומו לאו"ם, הגיב לביקורת על כך שחשף מידע מודיעיני סודי: "זה לא מודיעין שיש לו מדינה, אלא מדינה שיש לה מודיעין". ולצד ה"לא היה כלום כי אין כלום", חזר והדגיש, "לא פינית — לא עשית", ועל המדיניות מול חמאס: "כשאר הפסקת אש — תשובתנו היא אש". הנוסחה עובדת בכל נושא: בנוגע לעליית מחירי הדיור — "אמרתי תקנו דירות. היו ששמעו ועשו היו ששמעו ולא עשו". על פתיחת שוק התקשורת לתחרות — "ישפוט העם בקלפי. ישלוט העם בשלט". על בני גנץ — "בזמן שאני הוריתי לפרוץ לארכיון הגרעין של איראן, איראן פרצה לטלפון הנייד של בני גנץ", והנימוק לחרם צופים — "התקשורת מתעלמת מאיתנו, אנחנו מתעלמים מהתקשורת", ולמי ש"מרגיש שגנבו לו את המדינה", ענה: "זו לא מדינה גנובה, זו מדינה מגניבה".

בטקס ביום השואה סיפר על הקור שחווה על בשרו בשעה שסייר בפולין ועל המסקנות שהבין על גופו: "מי שלא נשרף קפא, ומי שלא קפא נשרף". ובטקס בגבעת התחמושת ביום ירושלים: "שיחררנו את ירושלים, ירושלים שיחררה אותנו". חופש הפולחן הוא "לא חרף שליטתנו בעיר, אלא דווקא בגלל שליטתנו בעיר" ובפרשת אלאור עזריה, שהורשע בהריגת מחבל פלסטיני פצוע, אמר: "החיילים שלנו אינם רוצחים, הם פועלים נגד רוצחים". כשהחליט לבקש מהכנסת למנוע את העמדתו לדין נימק: "חסינות היא לא נגד הדמוקרטיה. חסינות היא אבן יסוד בדמוקרטיה". ועל מספר העדים נגדו בכתבי האישום אמר: "כשיש טענה אמיתית לא צריך 333 עדים, וכשאין טענה אמיתית גם 333 עדים לא יעילו".

משפט מחץ, שהפך לסרטון ויראלי ברשתות החברתיות, נוצר ב־2013 במהלך דיון מנומנם במליאת הכנסת. ח"כ ג'מאל זחאלקה כיוון לנתניהו ואמר, "היינו פה לפניך, נהיה פה אחרריך". משפט מבית היוצר של בי־בי. נתניהו ביקש את רשות הדיבור באופן חריג, עלה לדוכן והשיב לזחאלקה: "אמרת, היינו פה לפניך ונהיה פה אחרריך. החלק הראשון — לא נכון, החלק השני — לא יהיה". לשכת נתניהו הפיצה את הסרטון תחת הכותרת "חובה לצפות — תמצית הסכסוך בפחות מדקה". נתניהו מדבר בסלוגנים והוא גאה ביכולות אלו של שיח פשוט וקליט ונהיר לכול:

אני בא מבית שבו לימדו אותי שהבהירות היא נכס. היא לא דבר שמצביע על רדידות או על פשטנות של מחשבה, אלא על תמצית של עיבוד הרעיון.

עם זאת, בהזדמנות אחרת, כשהגיע לשיח במכון מחקר בבריטניה, החמיא למארגנים: "אלוהים, אני יכול לדבר כאן. אלה לא סאונד־בייטים. זו לא טלוויזיה. אנחנו יכולים לפתח רעיון!" כך שייתכן שגם נתניהו עצמו מוצא קושי בלנסח כל רעיון בזריזות הלשונית הנדרשת ממשלתתפי הפורמט התקשורתי.

גם הסיסמאות של נתניהו במערכות הבחירות היו בדרך כלל סלוגנים נאמנים לנוסחה: "ראש ממשלה חזק, ישראל חזקה". "חזק בביטחון, חזק בכלכלה", "מנהיג חזק לעם חזק", "אין שלום, אין ביטחון", "ליכוד חזק, ישראל חזקה".

אריאל היא גשר קטן לשלום, ואני
חושב שהיא תהיה גשר גדול לשלום.

יש במדינה פוליטיקאים שטוענים
שהתנחלויות הן כאילו "מכשול
לשלום". אני אומר שהתנחלויות הן לא
מכשול לשלום, אלא הן גשר לשלום.

שלום אמיתי אפשר לעשות רק עם
שכנים, שמתקיימים זה לצד זה,
ומתפרנסים זה מזה.

הנוסחה, חרוזים ותקבולות, משרתת גם את יריביו: "נתקדם במשא ומתן כאילו אין טרור ונילחם בטרור כאילו אין משא ומתן", אמרו רבין ופרס בתקופת הפיגועים והבטיחו להילחם בטרור: "בלי בג"צ ובלי בצלם". קדם להם בן גוריון בתקופת מלחמת העולם השנייה: "עלינו לעזור לבריטים במלחמתם כאילו לא היה 'ספר לבן', ועלינו לעמוד נגד 'הספר הלבן' כאילו לא הייתה מלחמה".

חרות, צדקת

זכויות הבכורה אכן אינן של נתניהו. לא מעט משפטים היסטוריים ופתגמים מפורסמים נוצקו בכוונת מכוון בתבנית זו, שנחשבת קליטה במיוחד הרבה לפני ה"לא היה כלום, כי אין כלום". אולי המפורסם שבהם הוא, "זהו צעד קטן לאדם, צעד גדול לאנושות". התקבולת הניגודית של ניל ארמסטרונג על הירח, שנוסחה בקפידה הרבה לפני שהחללית המריאה, או לחלופין זו של הנשיא קנדי: "אל תשאל מה המדינה

יכולה לעשות בשבילך, שאל מה אתה יכול לעשות בשביל המדינה", וזו המכוננת של צ'רציל: "מעולם לא חבו רבים כל כך... למעטים כל כך", ואל נא נשכח אצלנו את "הים אותו ים, והערבים אותם ערבים" שטבע יצחק שמיר, ואת המשך המשפט של שמיר: "ונתניהו אותו נתניהו".

הרי זו מעין שירה: "יש אנשים עם לב של אבן, יש אבנים עם לב אדם", "ישנן יפות ממנה, אך אין יפה כמוה". ואחד העם טבע את "יותר משישראל שמרו על השבת — השבת שמרה על ישראל", וכמובן הפתיחה האלמותית של טולסטוי ל"אנה קרנינה": "כל המשפחות המאושרות דומות זו לזו..." ואם נרחיק אל מקורות היהדות, אז לא בכדי נדרשים התלמידים בבגרויות לזהות את סוג התקבולת בפסוקים ובמשניות כמו: "אם אין קמח אין תורה ואם אין תורה אין קמח", או "כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו". רשימת התקבולות והציטוטים ארוכה ("להיות או לא להיות? זאת השאלה") וממחישה את יעילות השיטה שחרתה בזיכרון ההיסטורי האנושי אינספור אמיתות מחורזות.

לעיתים הפוליטיקאים הם שעתוק אחד של רעהו. בני גנץ, ששתק שנים רבות בטרם הצטרף למרוץ הפוליטי, בחר לארוז באותה עטיפה רטורית את המשפט הראשון שיצא מפיו בנוכחות התקשורת: "יש לנו ברית דמים, אבל לא פחות מכך יש לנו ברית חיים", אמר לדרוזים שהגיעו אליו בעניין חוק הלאום. עיון בארכיון מגלה שגנץ אמר במדויק את מה שנתניהו אמר כבר 22 שנה לפניו בביקור במגדל שמש: "אני לא רוצה לדבר היום רק על ברית הדמים, אני רוצה לדבר על ברית החיים". החרוז מתבקש. חיים־דמים. משפטים קליטים מתאימים לכולם. "נתניהו עסוק בעצמו, גנץ עסוק בכך", בישרה אחת מסיסמאות הקמפיין של כחול לבן ומנהיגה גנץ כבר תיאר את הקואליציה שיקים סביב: "ממשלה שמושללת כדי לאחד ולא ממשלה שמפרידה כדי למשול".

רבים וטובים משתמשים בנוסחה, אך נתניהו היה כנראה הראשון לייבא אותה לישראל בכזה היקף שיטתי, עקבי ומתמשך. אין מדובר רק בלקט של משפטים משעשעים, שניתן לאתר בחיפוש מיקרוסקופי מאומץ בנאומיו הרבים של נתניהו לאורך השנים. נתניהו מדבר כך בכל מקום ובכל זמן. לנתניהו אין נאום בלי משפט בי־בי. בנאומו המפורסם בקונגרס בוועידת ניו יורק, ערב מערכת הבחירות הישראלית ב־2015, שם הופיע למורת רוחו של הנשיא אובמה, שיבץ עשרות משפטי תקבולת:

המשטר האיראני הוא סכנה חמורה לא רק לישראל — המשטר האיראני הוא סכנה לעולם כולו...

המשטר האיראני אינו בעיה יהודית בלבד — בדיוק כפי שהמשטר הנאצי לא היה בעיה יהודית בלבד...

המסמך המכונן של אמריקה מבטיח חיים, חירות ואת החתירה לאושר — המסמך המכונן של איראן קורא למוות, לעריצות ולחתירה לג'יהאד... עסקה זאת לא תמנע מאיראן פיתוח נשק גרעיני — עסקה זאת תבטיח שאיראן תשיג נשק גרעיני...

העסקה אינה בולמת את דרכה של איראן אל הפצצה — העסקה סוללת את דרכה של איראן אל הפצצה...

עסקה זאת לא תשנה את איראן לטובה — היא רק תשנה את המזרח התיכון לרעה...

העסקה הזאת לא תסמן את הקץ לנשק — היא תסמן את הקץ לבקרת הנשק... אם איראן תשנה את התנהגותה, המגבלות יוסרו — אם איראן לא תשנה את התנהגותה, אין להסיר את המגבלות...

אם איראן רוצה שייתייחסו אליה כמו אל מדינה נורמלית — עליה להתנהג כמו מדינה נורמלית...

אלו רק מקצת מן ההקבלות שהופיעו בנאום אחד בלבד. ניתנה גם כותרת למאבקו התקשורתי נגד הסכם המעצמות עם איראן. בהתאם לתבנית: fix it or nix it — תקנו אותו או בטלו אותו. באנגלית זה נשמע יותר טוב. פוליטיקאים רבים חוזרים משפטי מפתח בנאומיהם.

חרוז כנימוק הוא מהתגליות המצוטטות והשמישות ביותר בתחום השכנוע והפרסום. גילו זאת החוקרים מגקלון ותופיבאקס, שהציגו את "אפקט החרוז כסיבה". האפקט גורס כי היותו של המשפט בעל מצלול מתחרז הוא הנימוק לכך שהמשפט נתפס כאמיתי.

ההנחה הזו מתבססת על "היוריסטיקת קיטס", שחשפה כיצד במקום לשפוט את התוכן, למוח האנושי יותר קל ומהר לשפוט את הצורה ולפיה להחליט על התוכן. כך גם לגבי אנשים. מסתכלים על קומתו של גנץ לא על שיעור קומתו. יש לגנץ קומה בסדר גודל של מנהיג לאומי. הירוסטיקת קיטס מניחה שאנו שופטים מילים ודוברים על פי האסתטיקה שלהם ולכן התקפות של טענה באוזני השומע קשורה לחרוזה שלה.

דוגמה נפוצה להמחשת אפקט החרוז כסיבה היא מהמשפט המתקשר ביותר בהיסטוריה האמריקאית. על דוכן הנאשמים עמד או ג'יי סימפסון, שנחשד ברצח כפול, וכנגדו עמדו ראיות מפלילות רבות. רגע מכונן במשפט היה לאחר שסימפסון הדגים כי כפפת עור שחורה מזירת הרצח לא מתאימה לידו הגדולה, ואז טבע עורך דינו את הביטוי שהפנה כלפי המושבעים: "If it doesn't fit, you must acquit". חרוז המתורגם ל"אם זה לא מתאים — אתם מזכים". זהו משפט שכנראה כל אדם

בארצות הברית מכיר והוא הסמל לאפקט החרוז כסיבה. המושבעים זיכו את סימפסון.

המחקר הסדור שהוכיח את החרוז כסיבה התבסס על פתגמים. מגקלון ותופיבאקס ביקשו מנבחנים לדרג את האמינות של משפטים שונים וגילו שהחרוז הוא שעושה את ההבדל. למשל, "מכאובים מקרבים בין אויבים", קליט ואפקטיבי יותר מ"צער מקרב בין אויבים". "גם הגדול שבאילנות יקרוס בסופגו מכות קטנות", עובד טוב יותר מאותו משפט עם המילים "הגדול שבעצים". כשאין חרוז אין אמינות. כמו כן, "וידוי מתוך הנשמה מסיר חצי מהאשמה", דורג כעובדה תקפה ונכונה יותר מאשר הטענה ש"וידוי מתוך הלב מסיר חצי מהאשמה". החרוז הוא הנימוק לכך. רוב מובהק סבר שהפתגמים המחורזים עשירים ועמוקים יותר מאשר אותה טענה בדיוק ללא החרוז. בגילאי הגן אין סיפור בלי חרוזים, אין שירי פעוטות שאינם בנויים על המצלולים. זו הדרך שבה ילדים גדלים ורוכשים ידע מימים ימימה. עוד הרבה לפני המחקרים האקדמאיים שהוכיחו זאת ידעו בני האדם שהמוח האנושי זוכר וקולט טוב יותר חרוזים. גם נתניהו יודע זאת ולכן הם כלי מרכזי ברטוריקה שלו מזה עשרות שנים: "העניין של הצוללות צלל למצולות", התפייט כשיצאה ההודעה שלא יוגש כתב אישום נגדו בפרשת הצוללות. וכשהוחלט להגיש נגדו כתב אישום בפרשות האחרות קרא: "לחקור את החוקרים".

למצלולים יש חשיבות. מחקרים העלו כי הנפקה לבורסה של חברות מסחריות עם שם קליט מצליחה יותר מאשר זו של חברות דומות עם שם מסובך. זו הסיבה שיאיר לפיד בחר דווקא בשם יש עתיד, כדי שיתחרז עם שמו שלו. יש חרוז, יש סיבה להצביע. יש עתיד, יש לפיד.

הדיונים בדובר צה"ל, שקדמו להתנתקות, הסתיימו בביטוי המחורז "ברגישות ובנחישות", שהפך למוטו של עקירת היהודים מרצועת עזה. ככתב מדיני ספגתי נזיפות חריפות מלשכת ראש הממשלה, אריק שרון, על השימוש במילים גירוש, עקירה, נסיגה, פינוי. הם העדיפו שאדבר ברדיו על "ההתנתקות" הנקייה שמציעה לאנשים: "פיצוי תמורת פינוי".

למוח קל ומהיר לקלוט טיעון מחורז וזו בדיוק הסכנה. בשל הקלות הקוגניטיבית של תפיסת המשפט נוצרת אשליית אמת שמפחיתה את מידת הערנות והביקורתיות. המוח עושה קיצור דרך בהסקת המסקנות וכביכול אומר לעצמו: "היה לי קל ופשוט להבין את הטיעון, אז כנראה שזהו טיעון נכון והגינני".

תסתכלו עליו, תראו אתכם

נתניהו הוא ראש הממשלה התקשורתית והטלוויזיוני ביותר שהיה בישראל, אך האם

הוא חוזר ונבחר רק בשל כך? האם טיעוניו ניצחו, או חרוזיו ניצחו? האם יש אמת, או רק אשליית אמת?

דומה שהשאלה הזו, שכמובן מתעלמת מהאידיאולוגיה העמוקה שיש לנתניהו, מפספסת את התמונה הכוללת של עידן חדש, שבו הצורה משתלטת על התוכן בכל התחומים. מנהגו הקבוע של נתניהו להתנסח במשפטי בי־בי מחורזים הוא חלק מעידן הנראות, שבו גם בסופרמרקט הדעות, בדיוק כמו בקניון, מונחות עטיפות נוצצות ומרשימות, אך הן אטומות ואינן מאפשרות לבחון את המוצר עצמו. בעידן הנוכחי נותנים משקל רב יותר לתבנית המילולית ולסגנון על חשבון התוכן.

הביקורת על "שיח רדוד" נשמעת לא פעם כלפי נתניהו מעיתונאים בתקשורת. הם יכולים לצפות בנתניהו ולראות ולשמוע את עצמם: חד־ממדיים, קצרים, שטחיים. סיסמאות ומשחקי מילים. ההבדל בין סגנון הכותרות לסגנון הפרסומות ולסגנון המנהיג — מתבטל. לשלושתם אותו הסגנון.

ז'אנר החדשות הפך לבידור מילולי וויזואלי, שימכור יותר פרסומות ככל שיהיה קליט יותר. מגמה זו מכונה infotainment — שילוב של המילים אינפורמציה ובידור, מונח המתאר כיצד התקשורת נמלטת מן הרציני, הפורמלי והמעמיק אל הרכילות, האישי והרך. בספרו "בידור עד מוות", מנתח התיאורטיקן ניל פוסטמן כיצד המעבר מעידן הדפוס אל העידן הטלוויזיוני שמט את הקרקע מתחת למילה הכתובה ויצר שיח רדוד, שבמרכזו דימויים חזותיים, תוך השפעה על כל בני השיח ותוך השפעה על חינוך הילדים לבידור כערך המרכזי בחיים. המטרה המרכזית היא להגביר צריכה מענגת תוך מניעת שיח וחשיבה.

בחניה של משרדי הפרסום והיח"צ בכל מערכות הבחירות תגלה, שאנשי הקמפיין הפוליטי הם אותם אנשי הקמפיין המסחרי, והגישה המוצהרת היא תמיד שהמנהיג הוא מוצר שעליו למכור את עצמו באמצעי מיתוג בידוריים שבמרכזם סיסמאות קליטות. לציבור מוכרים ראש ממשלה בדיוק כמו שמוכרים משחת שיניים, והחדשות עצמן מוכרות בידור פוליטי שטחי, כדי שהקהל יישאר מול המסך לפרסומת שבה ימכרו לו משחת השיניים. לעיתים, על ידי אותו פרסומאי.

התהליך שמדגיש את הנראות התקשורתית מכונה באקדמיה "תקשורת־זיכיה", על משקל "משפט־זיכיה" — זה התהליך שמדגיש את עליונות המשפט על פני החלטות של פוליטיקאים. משפט־זיכיה נותנת משקל ליועץ המשפטי. תקשורת־זיכיה נותנת את אותו מעמד ליועץ התקשורת.

לא ניתן להלין על סגנון משפטי בי־בי משום שהתקשורת אינה מאפשרת לפוליטיקאים לפעול ולדבר בסגנון אחר. רק מי שמציית לחוקי הפורמט התקשורתי זוכה בתגמול: כיסוי נרחב. כך שנתניהו והתקשורת הם למעשה שני חלקים של אותו משפט ראוי. בי־בי. זהו משפט הראווה התקשורתי של נתניהו. תמונת הראי של יחסי

נתניהו והתקשורת היא גם אולי אחת הסיבות לתיעוב שחשים עיתונאים רבים כלפי ראש הממשלה.

לחשוב בקיצור

הדרישה של התקשורת מהפוליטיקאים לדבר בסיסמאות קליטות וקצרות הופכת לדוחקת משנה לשנה. אורכו של משפט המחץ המשודר מתקצר כל העת. זהו "הסאונד־בייט", מונח שכל פוליטיקאי ודובר מכיר היטב. מדובר בציטוט שנבחר מתוך נאום או ריאיון כדי להיות מוקרן בטלוויזיה. הסאונד־בייט, המקטע המשודר מדברי המרואיינים, נמדד בדייקנות בכל בחירות לנשיאות ארצות הברית ומתברר שהוא מתקצר והולך, עד שבמערכת הבחירות ב־2016 אורך המשפט המשודר ירד לראשונה אל פחות משבע שניות. לשם השוואה, ב־1968 אורכו עוד היה 43 שניות. המשמעות של המחקר ברורה. פוליטיקאים שרוצים להיכנס למהדורת החדשות צריכים להתנסח במשפטים שאין בהם יותר מעשר מילים.

"תענו לשאלות אבל תעשו זאת הכי קצר שיש", הפציר ראש הממשלה בשרים במעין סדנה מיוחדת לעמידה מול מצלמה שערך להם חודש לפני הסבב הראשון של בחירות 2019. הפגישה נועדה לחידוד מסרים ולהנחות את חברי הסיעה כיצד להתראיין בתקשורת.

"אין דבר כזה לא לענות לשאלות", הסביר נתניהו לשרים, "אבל אל תבזבזו את הזמן על התשובות. תענו הכי קצר שאפשר ואז תעברו למסר שלכם". "ומה המסר?" ביקש לחדד השר אופיר אקוניס, וראש הממשלה השיב, "הדבר הכי חשוב במסר הוא שהוא לא יהיה יותר ממילה אחת. מקסימום שתי מילים. לא יותר".

מיד לאחר הישיבה עם נתניהו עלו שרי הליכוד במדרגות מהאקווריום אל חדר ישיבות הממשלה כשבמבואה מחכים העיתונאים. מירי רגב הייתה הראשונה להתראיין באותו בוקר: "הבחירה המאוד ברורה של הציבור היום היא בין ביבי לבין טיבי". אחריה הגיע אקוניס ושינן: "ברור כשמש שהבחירות הללו הן 'ביבי או טיבי'". וגילה גמליאל: "גנץ ולפיד מעדיפים את טיבי על ביבי". דוד ביטן דיקלם גם הוא: "זה או ביבי או טיבי". שתי מילים של חרוז קליט. זו בדיקת אותה הסיסמה ששימשה את נתניהו עוד 23 שנה קודם לכן בפעם הראשונה שהתמודד על ראשות הממשלה. נתניהו יודע שהתקשורת לא נותנת זמן לטיעונים והוא מצליח להיות הקצר מכולם.

מסר בשתיים־שלוש מילים: ביבי־טיבי, שמאל חלש. מסע ציד. הם מפחדים, שלום בטוח. לא יהיה כלום. מגדל קלפים. ייתנו יקבלו. השמאל עם הערבים. ליברמן: המפיל הלאומי. רבין: המסית הלאומי. אנחנו העם. וחריוזה המופיעה על אחד מדפי המסרים: "איווט עיוות" נגד איווט ליברמן שעיוות את רצון הבוחר ולא נכנס לממשלתו.

כיצד בוחרת התקשורת את הסאונד־בייט שישודר? הפוליטיקאים הרי מדברים ארוכות והעיתונאים הם אלו ש"חותכים" ובוחרים את המקטע הקטן שייכנס לתקשורת. יש כללים לדרך שבה נוצר השיח ונתניהו יודע להשתמש בהם. ניתוחי השיח מגלים שהתקשורת לא מתמקדת בעמדות ובדעות אלא בהכפשות על המועמד הנגדי. כמעט 40% מהסאונד־בייטים ששודרו בבחירות לנשיאות ארצות הברית היו ביקורת על המועמד המתחרה. התקשורת מחייבת דיבור בסיסמאות ודורשת קונפליקטים.

לצד זאת, 30% מהסאונד־בייטים המשודרים הם על מצב הקמפיין ומי מוביל. מגמה זו מכונה בחקר התקשורת "מרוץ סוסים", במסגרתו מסקרים העיתונאים את המרוץ הפוליטי ולא את התכנים של המתמודדים. השאלה התקשורתית היא איזה סוס ינצח במרוץ. מי חזק ומהיר מחברו, ולא מי צודק.

במעגל הקסמים הציני שנוצר, התקשורת מסקרת רק קונפליקטים ופרובוקציות, אבל מלגלגת בציניות על כך שהפוליטיקאים מייצרים פרובוקציות, וזהו הגורם המרכזי לחוסר האמון של הציבור בפוליטיקאים.

התקשורת שיצרה את נתניהו ושונאת אותו, היא גם התקשורת שיצרה את טראמפ ושונאת אותו. במשפט ממוצע של דונלד טראמפ יש רק שבע מילים. לפי מחקר שנעשה, גם ילדים בכיתה א' הצליחו להבין אותו.

הפוליטיקאים בעולם כולו למדו את השיטה התקשורתית. הם מקצרים את דבריהם והופכים אותם לביקורתיים ולחריפים.

בכל מערכת בחירות משפטי הפוליטיקאים מתקצרים והופכים לפשוטים יותר. הפוליטיקאים למדו לדבר בציוצים קצרים ובתמונות. הם יודעים לדקלם: "אם אין תמונה אין סיפור". במהדורות החדשות יש הרבה פחות מילים שהמועמד עצמו אומר בקולו. מחליפה אותן ויזואליה של הפוליטיקאי בזמן שהעיתונאי מדבר.

הוויזואליה משפיעה על הצופים יותר מהתוכן המילולי. התקשורת כבר אינה דורשת תשובות ארוכות ומסתפקת בסיסמאות קצרות, ועדיף תמונות. נתניהו מקדם קונפליקטים, מציג תמונות ומנסח מדיניות בחרוזים ובמשפטי בי־בי קצרצרים כתמונת ראי של העדפות התקשורת.

בספר "1984" מתאר ג'ורג' אורוול את עקרונות ה"שיחדש". מטרת השפה החדשה היא לצמצם את המילים כדי לצמצם את החשיבה של האזרחים, כך שתהיה אפשרית רק צורת החשיבה שהשלטון מתיר. לא מן הנמנע שאלה פני הדברים בישראל.

הניסוח של המדיניות במבנה רטורי אחיד מצמצם את אופקי החשיבה ויוצר קיבעון מחשבתי פשטני לאזרחים ולשלטון כאחד וכך גם הבכואה התקשורתית של נתניהו,

שדואגת לתמצת את השיח לכותרות בזק, משחקי מילים ומה שמצטלם היטב. כמעט כבר נמוגה היכולת לנהל דיון ושיח מסוג אחר. נדמה, למשל, שאי אפשר לחשוב על השאלות אלא דרך המסגור הפשטני של ימין ושמאל, כן או לא ביבי, אשם או זכאי, ישראלי או יהודי ומי יותר חזק.

נושאים אחרים ומורכבים, שבהם פסיפס גוונים רחב ואנושי יותר על סוגיות חשובות כמו חינוך הילדים, עתיד הקשישים, החלומות והתקוות, הבדידות, הניכור, הזהות — הם נושאים שכבר כמעט ואי אפשר לדבר עליהם. ודאי לא להתעכב או להרחיב. הזמן התקצר, השיח הצטמצם, המחשבה הפכה מוגבלת יותר, העיניים צרות. החברה הישראלית קשוחה וזועפת יותר. השפה יוצרת חברה. מי שניסח זאת היטב הוא נתניהו האב, פרופסור בנציון נתניהו:

הבעיה היא שאין ייצוג רציני לשום השקפה, לשום תפיסת עולם. אין ניתוח מעמיק ושיטתי משום צד שהוא. אין ויכוח הגיוני של בעיות היסוד. נניח שמיישהו דוגל בהשקפה הגורסת שצריך לוותר על כל השטחים של יהודה ושומרון; בסדר, יואיל נא אפוא לכתוב מאמר המבסס את טענותיו כהלכה על המשפט הבינלאומי, על העובדות ההיסטוריות, על המצב המדיני והביטחוני ועל שיקולי ההתפתחות האפשרית בעתיד הקרוב. אבל מאמר כזה לא נכתב. גם אם תחפש בנרות לא תמצא אותו. מכיוון שמה שיש כאן הוא ריקנות נוראה. נטייה להסתלק מן הניתוח הרציונלי, ולהחליפו בסיסמאות רדודות ובהכללות חסרות ביסוס.

■ ■ ■

ב־1985 פירסם ה"ניו יורק טיימס" כתבה על רמת הנאומים באו"ם והגדיר אותם ארוכים ומשעממים. הכתבה ציינה לחיוב את שגריר ישראל באו"ם, בנימין נתניהו, בעיקר בשל הסרקזם והתשוקה הפנימית שלו. עם השנים והאימונים, נתניהו הפך למפורסם בארצות הברית ולמרואיין מבוקש בתוכניות הנצפות ביותר שם, כמו זו של לארי קינג. בישראל לא הכירו אז בעובדה שעל הקווים בארצות הברית מתחמם ראש הממשלה הבא והדרך שלו עוברת בתקשורת.

בעזרת עיתונים, עלונים, פקסים ושידורים, בעזרת שדולות והסברה אישית למחוקקים ובעזרת E-MAIL, שעל שימושו המלצתי בעבר, הצלחתי להחדיר לתודעת העולם את דאגותינו וטענותינו.

לא במקרה נתניהו מתגאה בכך שהוא זה שהמליץ לאנשים להשתמש באימייל. בזמן מלחמת לבנון השנייה הוא שלח אחד כזה לקהילה יהודית בארצות הברית עם דברי הסברה והם העבירו את המייל הלאה. המילה "ישראל" עוד טרם הייתה בשימוש, אך נתניהו התפעל מאוד מהיכולת לייצר מסר שאפשר להפיץ ודירבן את אנשיו לכתוב

מיילים לחבריהם.

נתניהו מתקדם במקביל להתפתחות ההיסטוריה של התקשורת. הוא יודע לעבור מעידן לעידן, מהתקשורת הכתובה אל האלקטרונית, מערוץ אחד אל המהפכה הרב-ערוצית, מהטלוויזיה אל האינטרנט, מהאינטרנט אל עולם הרשתות החברתיות. אדם כבן 70, ללא טלפון נייד, שמתפעל עמודים גם ברשתות החברתיות, בהן רוב המשתתפים הם מתחת לגיל שמונה-עשרה.

ניו־נתניהו

הנתונים שהגיעו הפתיעו את היועצים. "תעצרו את ההפקות", הנחה טופז לוק וניגש לראש הממשלה עם הדו"ח שבידו. לצידו הבן יאיר ויונתן אוריך. למרבה ההפתעה, המספרים לימדו שהגולשים הכי מעורבים דווקא כשמדובר בסרטונים הזולים ביותר והכי פחות מהוקצעים שהועלו לרשת בשבוע האחרון.

שבועות ספורים לבחירות ולוק וחבריו הבינו שהם מבזבזים לשווא כסף רב על הפקות טלוויזיוניות יקרות, בזמן שצילום של ראש הממשלה מדבר מהמושב האחורי ברכב השרד המשוריין, או עומד מתחת לפרגולה בחצר בבלפור, גרם להרבה יותר גולשים לעצור, להקשיב למסרים ולהגיב. "אז מה אתם אומרים", הקשה ראש הממשלה, "מה שפחות טוב זה יותר טוב?" החל מאותו רגע ניתנה עדיפות לסרטונים לא מקצועיים, מהסלולר, שמצולמים בסביבה הטבעית של נתניהו.

הקמפינים מאז 2015 נסמכים על מספרים שמגיעים כהיזון חוזר מן הרשתות החברתיות. גם את התקציב, בסך של עשרות מיליוני שקלים לקידום פוסטים שונים, ניתב מנהל הקמפיין, עופר גולן, על בסיס הסרטונים שעוררו את מספר התגובות הרב ביותר. המקריות נעלמה, האנליטיות גברה.

אחרי שנתונים אחרים לימדו שהמילה "חירום" בכותרת הסרטון עובדת, השתמשו בה יועצי נתניהו בלמעלה מעשרים סרטונים, שהזהירו מהפסד וממשלת שמאל. ביום הבחירות השני ב־2019 כל יום השידורים התקיים תחת הכותרת: שידור חירום. עשרות מיליוני שקלים השקיע הליכוד בפרסום ברשתות החברתיות בבחירות 2019. יותר מכל מפלגה אחרת. גנץ הופיע תמיד כשלצידו פרסומת שלילית נגדו. הליכוד רכש את כל שטחי הפרסום הצמודים להופעותיו בתקשורת.

גם שעת השידורים החיים של נתניהו ברשתות החברתיות לא מקרית. כדי לצוד את מי שצופה במהדורות החדשות בסלולר דרך האפליקציות השונות, קנו בליכוד את זמן הפרסומות — עשר שניות — שכל משתמש רואה לפני שמתחילה המהדורה בנייד שלו. שם נחשף האזרח לראש הממשלה בשידור חי ועליו לבחור אם להמשיך עם נתניהו או לעבור לאולפן החדשות. הנתונים לימדו שזו הייתה רכישה מוצלחת. רק

לאחר כמה ימים הבינו בחברת החדשות למה הם רואים צניחה ברייטינג הצפייה דרך הסלולר. נתניהו עמד בכניסה וגנב להם את הצופים.

■ ■ ■

את פעילותו הענפה ברשת נתניהו נהג להציג כאמצעי עוקף תקשורת, שמאפשר קשר ישיר עם הציבור ללא צורך בתיווך של עורכים מוטים ועיתונאים. הוא התעלם במכוון מכך שגם באינטרנט יש עורך והוא עורך אכזר במיוחד.

לעורך של פייסבוק קוראים: אלגוריתם. שיקולי העריכה שלו לא קשורים לימין או לשמאל, אלא אך ורק לאהדת הקהל. הנוסחה שקובעת את קידום הפוסטים ברשתות החברתיות מבוססת על מספרי צפיות ותגובות. מה שלא מעניין ידורדר לתחתית הפיד, גם אם הוא חשוב. בהיעדר בקרה של עורך אנושי, שמעריך את ערכו של המוצר, מכריעה אהדת הקהל, שנתונה לפרסומים החריגים והקיצוניים. ככל שהמסר יותר פרובוקטיבי, כך יש לו יותר צופים, וכך האלגוריתם יודע לקדם את הסרטון ולתת לו עדיפות במעלה הפיד של הגולשים. כל הקלקה על תוכן כזה רק מחזקת אותו.

הקצנת המסרים הפוליטיים של נתניהו ומתחריו היא תוצאה עקיפה של שיח פוליטי שנשלט על ידי יועצי מדיה, שבידיהם מספרים ונתונים מפולחים, שמלמדים שהקצנה והתקפה חריפה על המועמד שכנגד היא אידיאלית בתור מלכודת קליקים. המנהיגים למדו לרצות את האלגוריתם. בהשראת העורך האכזר של הרשת ובעידוד הקהל, גם הפוליטיקה נעשתה יותר אכזרית. מצד שני, הפוליטיקה נעשתה גם הרבה יותר מצחיקה.

הפייסבוק הפך את נתניהו לסוג של סטנדאפיסט. סרטים קצרים ומצחיקים, שבהם נתניהו מגלם תפקידים כשחקן ראשי, הפכו לשיטה מרכזית בהעברת מסרים לציבור בהשראת יועציו שהצליחו לשכנע אותו ש"זה מה שהולך היום". כך נולדו סרטונים של נתניהו מבשל פתיתים, מטגן חביתה, יורד לחוף הים, מטייל ביער, מתפרץ לשולחן חג, נכנס למסיבת תחפושות או מוזמן לשמור על הילדים כ"ביבי-סיטר".

פרופ' רפי מן חקר את ההיסטוריה של ההומור בבחירות מאז הקמת המדינה, ומצא שבעבר, בתקופתו של בן-גוריון, לא ניתן להומור מקום. כיום מעדיפים פוליטיקאים להופיע ב"ארץ נהדרת" וב"גב האומה" על פני מהדורות החדשות. יחד עם הטכנולוגיה השתנה גם השיח. השלב הנוכחי מוגדר על ידי פרופ' מן במילים "הפוליטיקאי כקומיקאי".

כשנתניהו החליט להגיע לאולפן "ארץ נהדרת", הוא התכונן לכך עם שורה של סטנדאפיסטים כגון דידי הררי, חנוך דאום וקובי אריאלי, והתנה את הגעתו מראש בשאלת סיום מפרגנת.

"את בן-גוריון זוכרים כמי שהקים את המדינה, את בגין כמי שעשה שלום עם מצרים, איך אתה חושב שיזכרו את הכהונה שלך?" שאל המנחה בניסוח שסוכם.

נתניהו המתין, הירדה, הידק שפתיים כמי שמתרכז בסוגיה חשובה וכשוקל מילים בקפידה, כאילו רק ברגע זה הוא שומע לראשונה את השאלה. ואז ראש הממשלה הזדקף מעט, הישיר מבט, המתין עוד חצי שנייה בשביל הפאזה שתעצים את הרגע, וביטא באיטיות ובנחרצות בדיוק את שלוש המילים שהכין שבוע מראש: "שומר ביטחון ישראל".

סוד הקסם 8: להופיע ולהשפיע. נתניהו משפיע על מערכות החדשות השונות ושולט בהן באמצעות ספינים, בלוני ניסוי, קשרים אישיים והשפעה כלכלית. הוא מתראיין כדי להעביר את מסריו. השאלה שנשאל חשובה פחות. המסר שלו הוא התשובה. הוא מתנסח במשפטי מחץ המצוטטים ככותרת מדבריו על ידי שימוש באותה נוסחה מילולית הידועה כ"משפטי בייבי": "ייתנו יקבלו – לא ייתנו לא יקבלו". ו"לא היה כלום, כי אין כלום". נתניהו משקיע בתקשורת הדיגיטלית והחדשה, שולט בה, מבסס באמצעות הרשתות החברתיות את תדמיתו. העולם זז – נתניהו זז, לכן הוא שורד.

ללא מילים

שפת הגוף

על אף רוחבה של המכונית המשוריינת, צפוף כשמנסים להתלבש מאחור. "אי אפשר לוותר על זה?" רטן נתניהו בעודו מוריד את הז'קט. "חם כאן נורא". "חייבים", פסק ראש חוליית האבטחה. "זה גם שטח פתוח", נימק איש הביטחון ונתניהו ניסה להיטיב את השכפ"ץ חסין הכדורים על גופו.

"תביא לי שוב את הנאום", ביקש כשסיים להתארגן עם לבושו, ונטל את העט האדום מן התא שבדלת המכונית. השיירה דוהרת ועוד עשר דקות מגיע ראש הממשלה לנגב. זה הזמן לתיקונים אחרונים. מטיוטת הנאום שבידנו, עולה שלא רק הגהות הוספו שם על ידי נתניהו באוטו בעט האדום. ראש הממשלה, ישוב במכונית, מחלק לעצמו גם הנחיות למסרים לא מילוליים שעליו להעביר. הוא עושה זאת בהערות שוליים לצד הטקסט.

לולא עיכבו 1,200 תושבי הנגב את הפולשים, הייתה הדרך לתל אביב פתוחה ואין לדעת מה היו התוצאות.

נתניהו חוכך בדעתו איך להגיש את הפסקה הזו לקהל. עם סימן קריאה הוא כותב לידה תזכורת לעצמו: "להרים יד!"

ולא רק הנגב. לא תהיה
זאת הגזמה לומר שבזכות
יישובי הנגב ניצחנו
במלחמת העצמאות.
בעמידתם האיתנה בקרבות
עצרו את פלישת האויב.

לולא עיכבו 1200 תושבי
הנגב את הפולשים היתה
הדרך לתל-אביב פתוחה
ואין לדעת מה היו
התוצאות.

מאז ומתמיד, נוכחותנו
על הקרקע, שליטתנו
במקומות האסטרטגיים,
ונחישותנו בהגנתם היא
שקבעה את יכולתנו לשרוד
ולנצח.

אלו הנחיות בימוי שהוא נותן לעצמו. להרים יד בהצבעה צפונה לעבר תל אביב
כאילו סטרציה. נתניהו מדייק ומתכנן את שפת הגוף שלו כשם שהוא מדייק את
המילים.

במקום אחר בשולי הנאום הוא מסמן: הפסקת נשימה, באמצעות שני קווים
אלכסוניים. כל תנועה מתוכננת. כל נשימה. כל הדגשה קולית. בנאומים אחרים כתב
לעצמו: "לומר מילה במילה", "למנות באצבעות ובאגרוף", "להצביע".
על כל דף בנאום מופיעות שתי פסקאות בלבד. בקדנציה הראשונה זה היה פונט 42.
בחמישית זה כבר פונט 48. המשפטים היו ונותרו קצרים. "מאז ומתמיד, נוכחותנו על
הקרקע, שליטתנו במקומות אסטרטגיים, ונחישותנו בהגנתם, הן שקבעו את יכולתנו
לשרוד ולנצח". את המילה "לנצח" נתניהו מנקד היטב, במשמעות ניצחון, שלא יטעה
בקריאתה כנצח נצחים. גם את "נוכחותנו" כמילה מסובכת הוא מנקד, ומוסיף
פסיקים. "מאז התפתחו היישובים יפה". ביבי מוחק את המילה "יפה" ומחליפה

ב"ושיגשגו". "מאז התפתחו היישובים ושיגשגו". כעת הכרוז כבר קורא לתחילת האירוע. נתניהו מקפל את דפי הנאום ויוצא מהדלת שפותח עבורו מאבטח חמוש בעוזי. דניאל פאר מזמין לבמה את ראש הממשלה.

"באנו לחגוג חג גדול מאוד..." נפתח הנאום, אך לנתניהו היה חם. הוא הזיע. בצעד נדיר, למורת רוחו של המאבטח, הסיר את הז'קט והניח אותו מאחוריו על כיסא קטן, נשאר בחולצה לבנה מעומלנת, עניבה מפוספסת והשכפ"ץ הטורדני.

וכשמגיעה הפסקה על תל אביב, ראש הממשלה מביט בדף, רואה את הוראות הבימוי שממתינות לו שם בעט האדום, מרים את ידו לכיוון צפון ומרעים בקולו: "לולא עיכבו... הייתה הדרך לתל אביב פתוחה..." לקהל נראה הדבר כמחוות יד ספונטנית.

ממילה לתמונה

ספטמבר 1960. באולפן עמדו ג'ון קנדי וריצ'רד ניקסון מול שלוש מצלמות גדולות ומנחה אחד. זהו העימות הראשון ששודר בטלוויזיה בין שני מתחרים על נשיאות ארצות הברית והוא עתיד לשנות לעד את הפוליטיקה העולמית, שכן תוצאותיו הובילו לסדרה של מחקרים שעיצבו את הדרך שבה פועלים מנהיגים ויועצי תקשורת בזירה הציבורית עד היום.

ניקסון, סגן נשיא ארצות הברית, הגיע לעימות כשהוא מעט חולה, אחרי טיסות ארוכות וללא מנוחה. הוא סירב להתאפר ולבש חליפה אפורה מבד עבה. השילוב של חוסר איפור, בד עבה ומצלמות בוחקות גרם לניקסון להזיע מול עיני האומה. גם צבע חליפתו לא החמיא לו, במיוחד על רקע התפאורה באולפן. לרוע מזלו, העימות נערך בעמידה ובשל צליעה ברגלו סגן נשיא ארצות הברית התנדנד שוב ושוב מרגל לרגל. קנדי, לעומת זאת, נראה צעיר ורענן. מצד שני, ניקסון היה מנוסה בהרבה מאשר קנדי. תשובותיו היו סדורות, מדיניותו הייתה ברורה. הוא שלט בפרטים וידע לענות היטב לכל שאלה.

"מי ניצח בעימות הזה?" שאלו הסוקרים והתפלאו לגלות ש"תלוי את מי שואלים": את מי שראה או את מי ששמע. מאזיני הרדיו, שרק שמעו את תוכן המילים, גרסו שניקסון ניצח, משום שהטיעונים שלו שיכנעו אותם הרבה יותר מאשר אלו של יריבו. אך בעוד מאזיני הרדיו הזדהו עם עמדות סגן הנשיא, צופי הטלוויזיה ראו את התמונה, את קנדי הקורן, את ניקסון המזיע והמתנדנד, ובחרו בקנדי רק בשל המסרים הלא מילוליים שלו ודמותו. האריזה קבעה מי יהיה נשיא ארצות הברית.

המעבר מעידן הרדיו לעידן הטלוויזיה בישר אפוא גם על עידן חדש בפוליטיקה ובתרבות הגלובלית: עידן הנראות. הקליפ הראשון ששודר ברשת MTV כשזו עלתה לאוויר שיקף את הרוח החדשה במילים: Video killed the radio star. הטלוויזיה

ניצחה את הרדיו. המשמעות היא שהתמונה הביסה את המילה, והטרגדיה היא שהתוכן הפסיד לצורה.

הטלוויזיה שינתה אז את הפוליטיקה, כפי שהדיגיטל משנה את העולם כיום. לא היה זה רק שינוי טכני באמצעי הטכנולוגי, אלא גם שינוי מהותי באופן קבלת ההחלטות וההתנהלות. במידה רבה — גם שינוי של אופן החשיבה. השינוי הטלוויזיוני בישר על עלינותו הבלתי מעורערת של חוש הראייה. הארכה של חוש אחד, חוש הראייה בעידן המסכים, גורמת במקביל לקטיעה של שאר החושים כהגנה מפני עומס־יתר, וכך הטכנולוגיה הוויזואלית "משתיקה" חושים שעשויים להיות יותר ביקורתיים.

ב־1960, כשהטלוויזיה פרצה לחיי האמריקאים, היו אלו הבחירות הצמודות ביותר במאה ה־20 בארצות הברית וקנדי ניצח בהפרש זעום של פחות משתי עשירות האחו. בעימות ביניהם ב־1996 נתניהו ניצח את פרס בהפרש של כ־30,000 קולות בלבד. רק בשל נראותו.

המצביעים ראו את נתניהו הצעיר בטלוויזיה, שהתייצב לעימות אחרי שורה של סימולציות ואימונים, עם משפטי מחץ שהודבקו בקצה השולחן שלו, מול פרס המבוגר, שסירב להתכונן ברצינות לעימות והפגין זעם בלתי כבוש כלפי נתניהו. גם בעשורים הבאים נתניהו יתאים את עצמו למדיום החדש וינצל היטב אירועי שיא טלוויזיוניים כפלטפורמה לניצחון.

עימותים טלוויזיוניים לנשיאות ארצות הברית הוכרעו שוב ושוב על פי שפת הגוף. ב־1992 הפסיד הנשיא המכהן, ג'ורג' בוש האב, לביל קלינטון לאחר שהמצלמות תפסו אותו מציץ בשעונו בחוסר סבלנות בדיוק בשעה שאחת מהיושבות בקהל הפנתה אליו שאלה בנושא קשיים כלכליים. בוש נתפס כמנותק מקול העם, ולימים הסביר, "רציתי לדעת מתי כבר נגמר החרא הזה".

בעימות הלא רשמי ב־2015 נתניהו ניצח בזכות התמונה. בטלוויזיה הגדול כן קובע. נתניהו התראיין מלשכתו ותמונתו הוקרנה על גבי קיר הווידאו הגדול של אולפן החדשות. לעומתו, את יריבו בוז'י הרצוג הושיב הבימאי ליד השולחן כשנתניהו מופיע מאחוריו. כאשר נתב המצלמות בחר לשדר תמונת אולפן רחבה כדי לקלוט את נתניהו והרצוג בו זמנית, ראו הצופים את הרצוג הקטן שנאלץ להסתובב לאחור כדי לראות את נתניהו, וכך מפנה כתף למצלמה ולקהל בבית, ואילו נתניהו נראה "גדול" מכיוון שדמותו מילאה את המסך כולו. הבימאי הכריע את העימות.

נתניהו רואיין מלשכתו, כיוון שמאז 1999 הוא מסרב לעימות ישיר מול מתחריו והסיבה היא התמונה. על מנת למצב את עצמו כמי שנמצא ב"ליגה אחרת", הוא לא מעוניין בפריים שבו הוא נראה יושב באופן שוויוני לצידם באולפן. הרצוג בחר לתקוף את נתניהו בעימות וזעק בקול גבוה: "נשמור על נתניהו מאוחדת". זה כל מה שהרצוג

היה צריך כדי להפסיד בעימות הזה.

■ ■ ■

במשך ארבע שנים התייצבתי מדי שבוע באולפן הטלוויזיה להגיש את "מעבר למילים" פינה לניתוח שפת גוף ורטוריקה הפוליטית. לא קל לזהות שקרים על פי שפת גוף. אני נוהג לתאם ציפיות עם בדיחה: "איך יודעים על פי שפת הגוף שפוליטיקאי משקר?" התשובה: "הוא מזיז את השפתיים".

מחקר מלמד שיש דרכים לזהות "הונאה" בשפת הגוף. על כך בין היתר מבוסס הפוליגרף. הדרך היא באמצעות "אי־הלימה". זה גם המונח שמסביר את תוצאות העימות ב־1996. לפי פרופ' צפירה גרבלסקי מהאוניברסיטה העברית, הייתה נקודה מאוד ספציפית בשפת הגוף שגרמה לנתניהו לנצח. המחקר של גרבלסקי בחן כל משפט שפרס ונתניהו אמר, ובמקביל בחן מה שידרו שפת הגוף והבעת הפנים באותו המשפט. גרבלסקי גילתה שאצל שמעון פרס נמצאה אי־הלימה בין המילה לתמונה. כאשר דיבר על התקווה לשלום פניו היו זעופות, כשהבטיח צמיחה כלכלית נמנע מלחייך, כשטען שישמור על אחדות ירושלים נרתע לאחור, כשהבטיח לפעול נגד הטרור ידיו של יו"ר העבודה נשארו שלובות — לא הייתה הלימה בין מה בין מה שאמר הפה למה שאמר הגוף.

נתניהו שמר על התאמה מקסימלית בין המילים ובין הגוף. הוא הפעיל את גופו ומחוות ידיו בדיוק על פי התכנון המוקדם באימוניים שאותם ערך במלון סמוך במשך ימים מספר. כאשר הבטיח להילחם בטרור ידו סימנה אגרוף נחרץ, כשהאשים את פרס כיוון אליו אצבע מאשימה, כשאמר ירושלים הזדקף, כשהודה בטעות הבגידה שלו באשתו שרה הנמיך את קולו במעין וידוי אישי. וכל העת ידו סימנה מחוות המדגישות כי הוא משוכנע בדבריו. הטיעון החזותי ניצח.

בדיוק כשם שאת הניצחון היה צריך לזקוף לזכות התמונות ושפת הגוף, כך גם את ההפסד. עם תום כהונתו הראשונה, בעימות הטלוויזיוני בשנת 1999, ניסה נתניהו כמיטב המסורת לדבר בתמונות. באחד מרגעי השיא בעימות שלף ראש הממשלה מתחת לכיסאו שתי תמונות גדולות, שבהן מופיעים גרפים גדולים שנועדו להמחיש את השיפור הכלכלי. הגימיק הזה חזר אליו כבומרנג. זו הייתה תעמולת בחירות אסורה ולכן המגיש ניסים משעל התעמת עם נתניהו ודרש בתקיפות רבה להסיר את התמונה. משעל צעק בשידור על ראש הממשלה שמצידו התעקש על הגרפים.

איציק מרדכי שישב מולו הצטרף לחגיגה: "תישמע לו, ביבי, תישמע לו", סנט מרדכי בראש הממשלה. הסצנה הזו נמשכה בשידור חי למעלה מדקה — נצח במונחים טלוויזיוניים. במהלכה נתניהו נראה נואש ומבולבל ובסיומה הניח בהכנעה ובכעס את התמונות ורשם תבוסה מול המגיש והמתחרה שלו.

התקשורת הלא מילולית שוב ניצחה. הפעם נתניהו הפסיד. הבוחרים ראו את ראש

הממשלה זע בכיסאו באי־נוחות, מזיע, עיניו מתרוצצות, מתווכח ומתנצח. חוסר ההלימה היה של נתניהו שניסה לשרר ניצחון והצלחה בקדנציה החולפת ושידר תבוסה לא מילולית. שר הביטחון שלו לשעבר, איציק מרדכי, שהפך ליריב מר, פנה שוב ושוב לראש הממשלה בזלזול, האשימו בחוסר אמינות וחזר שוב ושוב: "ביבי, תסתכל לי בעיניים".

פעם אחר פעם על המסך ראו הצופים "צילום תגובה" של נתניהו למרדכי. כלומר, בשעה שמרדכי תקף, נתב התמונה בחר לעשות קלז־אפ על פניו של נתניהו שהשפיל מבט.

אפקט פוקס

מייקל פוקס ישב מתוח, היטיב על אפו את משקפיו הגדולים והלא נוחים וניסה להירגע בעוד כוס מים. אחר כך קם והסתובב בחדר הקטן הלך ושוב. המרצים שסביבו ניסו להפחית את חששותיו, אך הוא מספר כי עדיין היה מודאג מאוד עד לרגע האחרון. עוד דקה הוא עתיד להיות מוזמן לבמה להרצאה חשובה בפני עשרות מומחים לפסיכיאטריה, לפסיכולוגיה ולבריאות באולם בית הספר לרפואה בדרום קליפורניה. פוקס לא היה רגיל לחוות פחד קהל. להפך, עמידה מול קהל ומצלמה היו דברים מאוד טבעיים עבורו, אך כעת הוא היה מוטרד מאוד, נשם עמוק, לחש שוב לסובבים: "אני מקווה שלא יזהו אותי", ונכנס לאולם עם דפי ההרצאה שאותם קיבל לידיו לראשונה רק באותו בוקר.

"אנחנו שמחים לארח כאן היום את ד"ר מירון פוקס, בוגר מכללת איינשטיין לרפואה", הציג אותו אחד העמיתים ותיאר לקהל את הישגיו המדעיים של פוקס בתחום הרפואה. "הוא ידבר איתנו על 'תורת המשחקים' במתמטיקה והיותה כלי יישומי בהכשרת רופאים", הבטיח המנחה לאחר שפירט את הביוגרפיה האקדמית של המרצה. פוקס צעד אל הפודיום.

לפוקס לא היה מושג קלוש בתחום הרפואה או בתורת המשחקים. הוא לא ראה משוואה, לא כל שכן פתר אחת, מאז ימיו בתיכון. הוא היה תלמיד כושל. פוקס היה שחקן הוליוודי שנבחר לשאת את ההרצאה בפני באי הכנס. הדפים שלפניו הכילו שטויות מדעיות מוחלטות. תורת המשחקים במתמטיקה ויישומה בחיי הרופא הוא נושא שכלל לא קיים. ההנחיות לשחקן היו להיצמד לטקסט, שכלל טענות נטולות כל היגיון ממשי ובו משפטים שסותרים זה את זה באופן מוחלט. "דיבור כפול והצהרות סותרות, שיוצרים הרצאה חסרת משמעות, מבולבלת וגדושת ז'רגון מקצועי נטול כיסוי", כך הגדירה את הניסוי פרופ' למשפטים דבורה מריט, שהייתה בין החוקרים. טקסט צולע, תוכן מקרטע, אך הוא הוגש לבאי הכנס משל היה זהב מחקרי. היה עליו

להעביר את ההרצאה בהתלהבות, בהומור, בנחרצות, בחיבור לקהל ובמיוחד עם מחוות ידיים ותקשורת לא מילולית מרשימה ומחברת, שנועדה לסחוף את הנוכחים בהרצאה.

למרבה המזל ובניגוד לחששותיו, אף לא אחד מאנשי הרפואה זיהה את "ד"ר מירון פוקס" עטוי החליפה מסדרות בהן שיחק. הקהל צחק במקומות הנכונים, רבים הוציאו עט ונייר ורשמו לעצמם הערות חשובות מההרצאה. פוקס התעודד. החל להרגיש טבעי ונינוח יותר ויותר על הבמה והפליא להעביר את ההרצאה. ניתן לצפות בסרטון ההרצאה בחיפוש באינטרנט: "The Dr. Fox Effect". שפת הגוף בסרטון מרשימה ונראית גם מאוד טבעית, אך השאלה בניסוי היא כמובן לא כישורי המשחק של מייקל פוקס, אלא דעתו של הקהל, שבסיום ההרצאה התבקש לחוות דעה ולענות על שאלונים על אודות חשיבותה ותרומתה של ההרצאה על תורת המשחקים המתמטית וכל הקשקשת שנאמרה שם.

55 פסיכיאטרים ולצידם פסיכולוגים, רופאים וסטודנטים לתואר ראשון ושני ברפואה נפלו בפח. הם העריכו את פוקס כמומחה ברמה גבוהה, אמרו שלמדו ממנו רבות ושיבחו את הכריזמה שלו. גם כאשר השוו את פוקס לחוקרים אחרים ואמיתיים שהרצו לפניו ואחריו, הוא קיבל מהקהל ציונים יותר גבוהים. המאזינים התפתו לחשוב כי הם למדו משהו חשוב וכי תורת המשחקים המתמטית בהחלט תורמת להכשרת רופאים. כל זאת כשבתוכן הדברים לא הייתה כל משמעות מלבד לופ מילולי, סתירות לוגיות ומשפטים שמתחילים במשהו אחד, מסתיימים במשהו אחר ובעצם לא אומרים כלום.

הניסוי נערך בשנות השבעים ושוחזר מאז פעמים רבות, כולל ב־2012 בבית ספר לחינוך בהר הצופים בירושלים. התוצאות הוכיחו שגם כיום פוקס היה מצליח לשטות במאזיניו ולמכור להם כריזמה ושפת גוף.

גם מתנגדיו הפוליטיים לא יאשימו את נתניהו בהיותו חליפה ריקה. הם יודו כי דבריו ברורים, מנומקים ונשענים על אדנים אידיאולוגיים ורציונליים איתנים. הוא מציע תוכן ברור וקוהרנטי גם אם יש מי שיטען כלפיו כי הוא מסלף, טועה ומדבר משיקולים פוליטיים. אך בכל זאת ראוי לשאול: האם נתניהו נשפט על ידינו באותו אופן שבו אנו שופטים את ד"ר פוקס? כלומר, עד כמה הצורה הלא מילולית שבה הוא עוטף את טיעונו היא שגורמת לרוב הציבור להסכים איתו.

נראה שאנחנו משתכנעים מטיעונוי בהחלט גם בשל הדרך בה הוא מגיש אותם. אותם טיעונים בלי מחוות משכנעים פחות. מחווה גופנית מעניינת יכולה להרים טיעון חלש. כפי שכתב משה סנה, בשולי הדף של אחד מנאומיו: "טיעון חלש — להגביר כאן את הקול".

הדעה הרווחת בקרב חוקרי התקשורת הפוליטית היא שהערוץ הלא מילולי חשוב מאשר תוכן המילים. נימת הקול בשאלה: "איך נתניהו עושה לנו את זה?" היא דוגמה לכך שהאינטונציה, כלומר המסר הלא מילולי, היא שתקבע כיצד נבין את משמעות המשפט הזה. האם הוא נאמר בקינה או בקנאה, בהתפעלות מעריצה או בכאב ובתסכול. "איך אומרים" משפיע לא פחות מאשר "מה אומרים".

כוחו בשתיקתו

המסרים הלא מילוליים שאדם מעביר מאוגדים; בקול, במחוות הגופניות, במנח הגופני, בהופעה. מבין הממדים השונים, דומה שהאיכות הלא מילולית הגדולה ביותר של נתניהו טמונה בקולו, או ליתר דיוק בשתיקתו.

ליליאן ויילדר, מנטורית ההופעה בטלוויזיה, שאימנה את נתניהו להופעות בתקשורת עוד כשהיה דיפלומט צעיר בארצות הברית, כתבה ספר שמתמקד בשבעת הכללים החשובים להופעה מול מצלמה. הכלל הראשון שלה הוא פיתוח איכויות הקול. נתניהו שולט בקולו, שומר עליו, מתחזק אותו. קולו זה נשקו.

איכות הקול ומידת ההתרשמות מהדובר מורכבת מתמהיל שכולל שבע קטגוריות שונות: דיקציה, מבטא, שטף, גובה, נימה, קצב ועוצמה. בני גנץ, בריאיון טרום־בחירות, הצטייר כמגמגם בשידור חי. הוא חזר כמה פעמים על ההברה — "יו יו יו" כשניסה לקטוע את המראיינת יונית לוי בשעה ששמע את דבריה באוזנייה כשהוא בארצות הברית ובעיכוב של כמה שברירי שנייה. קמפיין נתניהו השתמש בכך כחומר גלם לסרטונים מעובדים, שבהם נראה גנץ חוזר בלופ על המילים. מאות אלפי מצביעים נחשפו לסרטונים האלה. הריאיון, שנחפס כמגומגם, גרם לגנץ לנזק תדמיתי. איכויותיו הקוליות של נתניהו כוללות גם עברית משובחת, שטף מילולי ויכולת גיוון בין הנמכת קול, כמי שמגלה סוד או מספר סיפור, ובין הגברת קצב ומעבר לקול גבוה ומהיר, המשדר התלהבות אצל הדובר והקהל. חיתוך מילים חד ונחרץ, באמצעות דיקציה מעולה, משדר סמכותיות ודיוק. על מנת שלא יטעה בהגייה מקפיד נתניהו לנקד בעצמו את נאומיו. מקפיד על קוצו של יוד.

כוחו הגדול בשתיקתו. זו השתיקה שמופיעה כאתנחתא בין המילים ובין המשפטים. עבורו זה זמן לנשום ולשדר ביטחון ועבור שומעיו אלו הן פאוזות דרמטיות שמעצימות את דבריו. בבחינה של נאומיו באמצעות מחוון קול בלבד (שמשרטט את הסאונד), נמצא שבחלקים רבים מהם הגרף לא נע, דבר המלמד כי בנאומיו משובצות פאוזות יותר מאשר אצל מתחריו.

אנו שולחים את תנחומינו
למלכה נור, למלך עבדאללה,
למשפחת המלוכה, ולעם
הירדני.

עם ישראל מרכין ראש
בהיפרדו מידיד אציל.

*

אנו נפרדים ממך בצער,
מלך וידיד. השלום בינינו
יהיה גלעד לזכרך, ומופת
לחזון השלום בין כל בָּנֵי אֲבֵרָהם אַבְרָהָם.

במדד המהירות נתניהו מדבר לאט. זו שלווה שמאפשרת לו גם להשתמש במחוות הידיים המדגישות ומדגישות את המילים שעל הדף שלפניו. נתניהו מתאים לכל משפט ומשפט בנאומיו את הקצב, האינטונציה והפאוזות שלו. איך הוא עושה זאת? במידה מסוימת הדפים עושים את זה בשבילו.

■ ■ ■

על אחד מטיוטות נאומיו רשם הנחיה בכתב ידו: "נא להדפיס באותיות גדולות! ולשים לב לפסקאות". מאז ניכר בכל הטיוטות שהכתבניות הגדילו פונט. על דף אחר רשם: "כל זה בעמוד אחד", כהערה למי שניסה להכניס יותר משני משפטים לעמוד אחד. בטיוטה אחרת מופיעה גערה: "לא לעבור עמוד באמצע משפט". יש נאומים, כאלו שחשובים לו במיוחד, בהם רשם לעצמו בכתב יד בתחתית כל דף, את המילה הראשונה שמחכה לו בעמוד הבא כשיעביר דף. לעיתים רשם לעצמו תזכורת "מלה במלה".

כמו מגיש טלוויזיה, על דפי הנאום נתניהו מסמן באופן אישי בעט את מילות המפתח, הפאוזות וקצב הדיבור הרצוי. קו תחתון מסמן הדגשה על ידי אינטונציה, קשת מעל צמד מילים מסמנת קריאה מהירה ולאחר כל נקודה תבוא נשימה. כותרת חדשותית בעיגול. כך נתניהו יוצר יותר קשר עין עם הקהל ועם המצלמות. הוא מביט במילים הספורות שלפניו, זוקף צוואר וחזה, אומר את המשפט עם מבט לקהל, משהה מעט את מבטו אל מאזיניו והמצלמות ורק אז חוזרות העיניים ויורדות אל הדף לקרוא.

את מרבית נאומיו הוא קורא מהכתב, אך כשעיניו בדף פיו לא מדבר. הוא מדבר רק כשעיניו בקהל ובמצלמה.

עוצמת המשפטים אצל נתניהו מתחילה בניירות עצמם. בכל שלב בנאומיו הוא רואה מול עיניו אך ורק משפט אחד ולכל משפט יש המקום שלו והשתיקה שלפניו ולאחריו.

כאשר האותיות גדולות מאוד, לא צריך להרכין את הראש אל הדף יותר מדי, ואפשר "לשחק" עם הידיים והפאותות. מכיוון שכל נאום מורכב מעשרות ואף ממאות עמודים, בשיטת משפט על עמוד, נתניהו פיתח יכולת להחליף דפים בצורה מהירה וחלקה שכמעט ואיננה מורגשת. כך שלמעשה אחת המיומנויות הטכניות של נתניהו בנאומים היא פשוט העברת דפים מבלי להביט. ידו עושה זאת בזמן שהוא מיישיר מבט לקהל.

לב אחד. לב אחד לכל העם.
לב שיפעם ביחד. לב שישאף
להגשים את כל מטרותינו ;

מדינה יהודית גאה, פורחת,
חזקה ; שבה יחיו כל היהודים -
ושבירתה ירושלים.

אלפיים שנה חתפלנו
לירושלים.

עכשיו אנחנו בונים אותה
ושומרים עליה.

(תחזרו אחריי (מלה במלה) :

באחת משיבות הממשלה, בשעה שסידר במערום את הדפים על השולחן, קלטו המצלמות כי על העמוד כולו כתוב רק משפט אחד: "בשבוע הבא אשא נאום מדיני מרכזי, בו אציג בפני אזרחי המדינה את עקרונותינו להשגת השלום והביטחון". בין מילה אחת לארבע מילים בשורה. בסך הכול שש־עשרה מילים על הדף. בנאום באו"ם צולם דף עם שבע מילים: "שמשהו ישאל את זה את אבו־מאזן". בתיקי נאומיו רואים שלעיתים גם יסתפק במילה בשורה. ירושלים. שורה חדשה: שלמה. שורה חדשה: מחוברת. שורה אחרונה: ולא תחולק לעולם. מחיאות כפיים.

פתוח זה בטוח

בשעה שעמד לצד נשיא המדינה ריבלין וקיבל ממנו בפעם השישית בחייו את המנדט להקמת ממשלה, נראה נתניהו שמוט מבט וכתפיים. הוא ידע שסיכויי להצליח להרכיב ממשלה קלושים לנוכח הסירוב של כחול לבן. בניסיון להביא את גנץ להיכנס איתו תחת החופה תיאר בהרחבה את האיומים הביטחוניים ואז את הפתרון בדמות ממשלת אחדות בעלת "כתפיים רחבות כדי לקבל החלטות".

כתפיים רחבות הן חשובות לא רק לממשלה, אלא למי שרוצה להנהיג. מנח הגוף הוא אחד מהאשכולות החשובים של התקשורת הבלתי מילולית ולכתפיים תפקיד חשוב במיוחד, שכן במהלך האבולוציה דווקא הכתפיים העידו על חוסנו הפיזי של בעל החיים ומכאן על יכולתו להנהיג ולהעמיס משימות על כתפיו. זו הסיבה שכתפיים הן מקום מושבן של דרגות הקצינים כמעט בכל מדינות העולם.

לביבי כתפיים רחבות. לא מדובר רק על הרוחב הפיזי, אלא על היכולת לייצב את הכתפיים. עד כמה הן פתוחות, משוכות לאחור ועד כמה החזה מתוח והראש מונח בזקיפות על הצוואר. לכל אדם יכולת להעניק תשומת לב לדרך שבה הכתפיים מוחזקות ולאופן היציבה. אלו מרכיבים שמלמדים על האדם ועל מידת הביטחון שלו, ובהתאמה על מידת הביטחון כלפיו.

עד שלא יהיה ספק לאיש בעולם
שירושלים, בירת ישראל,

היא אחת,

שלמה,

מחוברת

ולא תחולק לעולם.

תצפיות שיטתיות על להקות קופים הראו כיצד מנהיג הלהקה, הזכר אלפא, הוא הפרט שמשתמש בהכי הרבה מרחב פיזי. חזהו נפוח, ידי פרושות והוא זקוף מכולם. כשמתרחשים חילופי הנהגה בלהקת הקופים, תוך זמן קצר הזכר החדש שנבחר להנהיג מאמץ את מנח הגוף של קודמו, מנח גוף של מנהיג. מנהיג צריך להיראות מנהיג. כך גם ינהג הטווס המתפרש במרחב כדי להבליט את

יתרונותיו בפני הנקבה, החתול המתקמר כדי להרתיע, או המתאגרף המותח חזה מול יריבו. כל אלו לוקחים את המקום ש"מגיע להם". כך אצל קופים וטווסים וכך גם בקרב לובשי החליפות.

"שלום לכם", יאמר יאיר לפיד בפתח ריאיון תוך כדי רכינה קדימה והטיית צוואר מפלרטטת כלפי המצלמה. זו אחת הדרכים לייצר ולשדר קרבה דרך מנח גוף. כך גם ינהג נתניהו. מאחורי שולחן הממשלה ב"פוטו־אופ" השבועי תמיד ישב זקוף ויציב, פתוח בגופו עם ידיו על השולחן ולא תחתיו ויקפיד היטב שלא ישב לצידו מישהו גבוה יותר, כדי שלא ייראה נמוך. לצורך כך הוא מגביה מעט את כיסאו. רק אחרי שנתניהו מתיישב, יורשו הצלמים שצילמו אותו צועד אל החדר, לצלם את הממשלה. התיישבות איננה פוטוגנית.

ג'סיקה טרייסי מאוניברסיטת בריטיש קולומביה חקרה עד כמה משפיע מנח הגוף על סיכוייה של מועמדת לניהול בנק. לחלק מהמשתתפים בניסוי נתנה קורות חיים מצוינים של המועמדת, שכללו רקע מרשים, שפע ניסיון והתאמה מלאה לדרישות התפקיד. נבדקים אחרים, שהתבקשו להחליט אם לשכור אותה לתפקיד, קיבלו קורות חיים בינוניים עם התאמה חלקית בלבד. לאחר מכן צפו הנבדקים בסרטון שכביכול נלקח מראיון העבודה של המועמדת.

הייתה זו שחקנית, שהגישה בדיוק את אותו טקסט מילולי, אך חלק מהנבדקים צפו בסרטון שבו תנוחת הגוף שלה הייתה של גאוה (זקיפות, סנטר למעלה, פתיחות), בעוד שאחרים צפו בסרטון שבו תנוחת הגוף שלה מעידה על בושה (צמצום, התכנסות, שפיפות).

את תוצאות המחקר סיכמה אנה מיקולק מכתב העת המדעי Observer: "בבואם להעריך את המועמדת, נראה שהנבדקים שפטו את האינטליגנציה שלה בעיקר על סמך קורות החיים. אלה שקיבלו קורות חיים מרשימים דירגו אותה כחכמה יותר, לעומת הדירוג של מי שקיבלו קורות חיים בינוניים. אך נראה שקורות החיים כלל לא השפיעו על ההחלטה הסופית. כשהמועמדת הפגינה גאוה בראיון העבודה שלה, היה סיכוי גדול הרבה יותר שהנבדקים 'יעסיקו' אותה, גם אם קורות החיים שלה בינוניים". השימוש של נתניהו במרחב, גם בגילו המתקדם, הוא של זכר אלפא. תמיד בשליטה, מתוח, פרוש, פותח כתפיים. מול המצלמות לא ייראה כמעט אף פעם שפוף, נשען לאחור, נינוח, מתרווח או מכונס, מהוסס, מהורהר. הוא תמיד המנהיג בלהקה. דרוך לקרב. נכון למשימה.

יצחק רבין הרשה לעצמו להפגין מבוכה וסט רגשות מורכב יותר, שכמוהו לא תראו אצל מרבית המנהיגים הטלוויזיוניים. שפת גוף מאופקת, כגון זו של מרקל, מהטמה גנדי, בייל גייטס, או שלל אישי ציבור אחרים, הופכת לנדירה בעידן שבו כריזמה

טלוויזיונית ונוכחות נתפסות כחלק מכיבוש המרחב.

גם מול קהל על במה נתניהו מיטיב להשתמש במרחב כדי להקרין סמכות. על הבמה לעיתים נתניהו כביכול תקוע מאחורי פודיום ממוגן ירי או מוגבל לדוכן הנואמים בכנסת, אבל גם שם ישתמש במרחב. פעם הוא עומד נשען בימין הפודיום ופעם פונה לשמאל. הוא אינו מצומצם לנקודה אחת בדוכן הנואמים ובהתמקדות בדפים שלפניו — שזו טעות אופיינית לדוברים רבים, אלא לוקח את המרחב כמי שהוא בעל המקום. בכנסים הוא גם מרשה לעצמו להתהלך על כל רוחב הבמה וכשיש לנתניהו משפט פאנץ' חשוב הוא נעמד במרכז ומוסיף מחוות יד. מרחב דוכן הנואמים הקטן הוא העולם כולו בפריים הסגור של המצלמה. הדרך שבה נתניהו שולט במרחב הקטן הזה של הפודיום ולא מכווץ מאחוריו יוצרת את תחושת השליטה שלו בעולם בעיני הצופה.

באותה מידה דואג נתניהו לעמוד במרכז התמונה בעת צילומים עם מנהיגים זרים וכמובן ללכת בראש הפמליה. השפה העברית מתזכרת לדובריה כי המרחב האישי מעיד על מעמדו של האדם. מי שנמצא במרכז העניינים הוא במרכז.

■ ■ ■

מדוע האדם הוא היצור היחיד בעולם שלוחץ ידיים? לסוציולוגים ולביולוגים הערכה שהדבר נובע מכך שאנו מבקשים לסמל למי שמולנו כי איננו נושאים נשק או מחביאים סכין ואיום בכף ידנו. זו פעולה יומיומית שמהווה שריד עתיק מימים של מלחמה כדרך חיים. תקשורת לא מילולית שמשדרת לבני השיח כי ניתן לסמוך עלינו שזורה ברגעים רבים של חיינו והיא משולבת כמסר סמוי אצל פוליטיקאים לעבר קהלם כרמז לכך שאנו שותפים.

מנהיגים מדברים בידיים פתוחות לעבר קהלם כדי ליצור קרבה ולשדר פתיחות וכנות. ידיים שעובדות לרוחב הגוף מלמדות על ביטחון בבן השיח בהיעדר צורך להגן על "איברים רגישים". הבטן למשל נחשבת לאזור רגיש. מאז שהאדם הזדקף ועמד על שתי רגליו, בטנו נעשתה חשופה לאיומים חיצוניים. קודם לכן הופנתה לקרקע. בעת מצוקה הידיים יתכנסו אל אזור הבטן להתגוננות. מנהיג שפותח את גופו למצלמות ופונה בידיים פתוחות לעבר הקהל משדר ביטחון. כמעט ואין בנמצא תמונות של נתניהו משלב ידיים או מסתגר. ידיו תמיד ברוחב הכתפיים. מנהיג בטוח הוא מנהיג פתוח.

איך הולך?

"אני רוצה לראות מפה", הדהים את הסובבים. שבועות ארוכים של הכנות ותכנונים התרכזו לרגע הזה, ונדמה היה שהכול כבר מוכן ושכל פרט נלקח בחשבון, עד

שהגיעה ההנחיה החריגה הזו של ראש הממשלה, שלוש דקות לפני שעת השין. בקרוואן הקטן והמאובטח היטב התגודדו כל אנשי הצוות הבכירים. בחדרים הסמוכים עומדים הכול, בהאזנה דרוכה למכשירי הקשר ומחכים לתחילת תנועה. בחדר הבקרה עוקבים בלחץ אחרי המסכים ומחכים לאישור שמתמהמה. אחד מבעלי התפקידים צועק: "תביאו כבר מפה!" אך למרבה המבוכה לאף אחד בקרוואן אין מפה של היעד. שתי דקות לתחילת הספירה לאחור לא נותרה ברירה אלא לקחת נייר וטוש ולהתחיל לייצר מפה של התוואי המדויק. אחד מאנשי הצוות משרטט, נתניהו מסתכל, שואל שאלות, מהנהן, עובר באצבעו על פני הנייר, מדמיין לעצמו איך בדיוק זה ייראה.

אין זה מבצע של לוחמי המוסד גם לא של השב"כ או צה"ל. מדובר במסלול באורך של כעשרה מטרים שנתניהו עצמו יצטרך לעבור. מסלול המשתרע מדלת האולפן ועד הכיסא עליו הוא עתיד לשבת. לא מדובר באולפן ה־CNN בשעת חירום, או בעימות בחירות. האולפן הוא של תוכנית הבידור "מצב האומה" בהגשת ליאור שליין, אבל אצל נתניהו בכל הופעה, כמו בסיירת, קודם לומדים את הציר ואז יוצאים לפעולה. נתניהו כנראה יודע שלסרטון הכניסה שלו לאולפן יש יותר צפיות (כחצי מיליון) מאשר התוכנית עצמה.

"מאיפה נכנסים? מי פותח את הדלת הזו? מה המרחק שלי מהקהל? תשרטט לי בבקשה את מיקום המצלמות, איפה המצלמה שאליה אני מנופף? היכן עומדים החיילים? אפשר ללחוץ יד לאנשים? ואיפה בעצם ליאור יושב? תזכירו לי עוד הפעם את השמות, כאן גורי, כאן עינב, אוקיי כאן אורנה, בסדר וכאן אני... אוקיי, הבנתי. תן לי רגע לראות שוב. מכאן לכאן וכאן המצלמה, כן? בסדר. אני מבין. ואיפה הילדים? רגע, והכיסא? מה עם הכיסא? דאגתם למה שביקשתי?" נתניהו, שסובל מכאבי גב, ביקש לוודא שהכיסא יותאם למצבו. רק אחרי דקות ארוכות של עיכוב ולאחר שהציר נלמד היטב, יצא נתניהו מהקרוואן לעבר האולפן. תזמורת צה"ל שלחה חיילים שהשמיעו במדי זית את תרועת החצוצרה החגיגית לבשר על כניסת ראש הממשלה לאולפן. "גבירותי ורבותי — ראש הממשלה, בנימין נתניהו", הכריז שליין והדלת נפתחה. המצלמה התעכבה לרגע על לובשי המדים, ואז התמקדה במנהיג. בתיאום עם דובר ראש הממשלה הועמדו ליד דלת האולפן בשתי שורות ילדים קטנים לבושי לבן, דגלוני המדינה בידיהם והם מנופפים בהם "גבוה ולמעלה" כהוראת הבימאי, לכיוונו של נתניהו החולף בתווך. נתב התמונה בחר להראות איך הוא מעביר יד בחיבה על שערו של אחד הילדים, מנופף בדיוק למצלמה הנכונה, וצועד לעבר הכיסא שיועד לו בהליכה המקרינה כי הוא יודע בדיוק מאין בא, לאן הוא הולך ומה המטרה שלו. כניסה מושלמת.

מנהיגים הולכים אחרת מכפי שהולכים אזרחים מהשורה. במעבדת התנועה באוניברסיטת קווינס הציבו מצלמות שניתחו את ההליכה של כמה עשרות מנהיגים, ומצאו התאמה מלאה בין צורת ההליכה שלהם לבין מעמדם.

אצל בעלי ביטחון ניתן לראות בשעת ההליכה כיצד הכתפיים מתרחבות, הראש זקוף יותר והזרועות זזות מהר יותר, הצעדים רחבים והמרפקים ממוקמים מעט רחוק יותר מן המותניים — כל זאת בניגוד מובהק למי שמרגיש חוסר ביטחון או למי שמעמדו החברתי נמוך יותר.

מה משדרת ההליכה של נתניהו בכל בוקר יום ראשון לישיבת הממשלה, בהשוואה לשרים אחרים שעולים באותן מדרגות ועושים את אותו מסלול בדיוק? צורת ההליכה של נתניהו — המהירות, המרחב, רוחב הכתפיים ועוד, תואמים היטב את מה שמצאו המחקרים כהליכה של בעלי מעמד גבוה ומנהיגותי.

הוא הצועד בראש החבורה המלווה אותו. הפקודה "אחרי" היא לא רק נורמה ערכית של מפקד לחייליו, אלא גם הנחיה של מי שמבקש לייצר תמונה טובה לתקשורת. לצורך הנדסת התמונה, בדרך לישיבת הממשלה השבועית, מחלקת הדוברות דואגת לכך שהמסדרון יהיה ריק בטרם עולה נתניהו. הפריים יהיה נטול הפרעות והסחות דעת. נתניהו דורש שגם מזכירו הצבאי, לבוש מדי צה"ל, ילך לצידו, וכך מעביר בצורת הליכתו את המסר שנראה בכל ערב יום ראשון במהדורת החדשות. הליכת מנהיגים היא דבר חשוב. נשיא רוסיה, למשל, ידוע בהליכתו התכליתית כמו קצין קג"ב, כפי שהיה בעברו, וברחבי הרשת סרטונים רבים מפארים את הילוכו הצבאי. הנשיא אובמה היה ידוע בדרך עלייתו לבמה כמו כוכב רוק, בדילוגים פנתריים. טראמפ, בהילוכו האיטי, נהנה מכל רגע, ואפשר גם להזכיר מועמדים שהפסידו בבחירות לבית הלבן כשמעדו בהליכתם, כגון ג'ון מקיין או הילרי קלינטון.

ההליכה של המנהיג לא רק משדרת היא גם תמיד משודרת. אלו רגעים שבהם שומעים את העיתונאי אך רואים את המנהיג. מכיוון שכך ההליכה, כלומר הכניסה והיציאה, כמעט תמיד משודרת ופוליטיקאים מקפידים עליה במיוחד. נתניהו הוא האחרון להיכנס לחדר והראשון לצאת.

"אמור מעט ולך הרבה", כך ניתן לתאר את המגמה התקשורתית החדשה, שמעדיפה לשדר את דברי הכתבים על פני דברי המנהיגים. לאחר שניתחו את חמש מערכות הבחירות לנשיאות ארצות הברית, חוקרי תקשורת באוניברסיטת אינדיאנה הגדירו את צילומי המועמד בתוך כתבות מבלי ששומעים אותו מדבר, במונח חדש: ה"אימג'בייט". הם נוכחו לגלות כי לאורך השנים את האימג'בייט רואים יותר ויותר בכל קמפיין ואת הסאונד בייט שומעים פחות. זה גורם לכך ש"הטיעון החזותי" שמעביר המועמד חשוב יותר מאשר זה המילולי. המדיום הוא המסר ובעידן המסכים התמונה היא המסר. מנח הגוף הוא עניין פוליטי, ושאלות טריטוריה נוגעות לא רק

עבודת ידיים

אחד מהאנשים איתם עבדתי בשנים האחרונות היה בכיר מהצד השמאלי של המפה הפוליטית בישראל. לצערי, לפני שנפגשנו הוא קיבל טיפ מאחד מעמיתיו למפלגה שאמר לו: "בכל פעם שאתה מדבר על יצחק רבין תצביע לעבר החזה שלך בענווה". כך הוא עשה. כאשר תירגלתי אותו בנאומים ובראיונות הדבר נראה לי מעט מאולץ. שאלתי אותו מדוע הוא עושה מחווה זאת והוא הסביר: "זה מסר תת־מודע שאני מעביר למצביעים. אני מדבר על רבין אבל מסמן להם עם היד בלי שהם שמים לב שאני כמו רבין". ככל שניסיתי לא הצלחתי לשכנע את אותו פוליטיקאי להיפטר ממחווה היד הזו.

נראה שהטעות הגדולה ביותר במחווה ידיים מתרחשת כאשר הן מתבצעות בצורה לא טבעית ומעושה. נתניהו, שהתאמן המון, כבר מצליח להפוך דברים לטבעיים, או לפחות כאלו שנראים טבעיים. שפת הגוף שלו נראית כאילו היא שקופה ונטולת מאמץ. בפועל, אצלו כמו אצל יריביו או אצל המנסים לרשת אותו, מדובר בפרי של אימונים ותשומת לב להוראות הבימוי שכתב לעצמו בשולי הדף.

אם יש לעיתים תחושה שפוליטיקאים הם שכפול אחד של השני, הדבר אינו נובע מכך שכולם עוברים אימונים אצל אותם מנטורים לתקשורת ולעמידה מול מצלמה, אלא מכך שיש כבר תגליות ממשיות על מחווה ידיים שנתפסות כאפקטיביות ומשכנעות, ולכן לא פעם נראה את אותן מחווה אצל דוברים שונים.

ד"ר לינדה טאלי האמריקאית הנחתה שחקן להגיש טקסט בליווי מחווה שונות ומצאה שיחס הקהל כלפי השחקן המצולם וטיעונו היה ביחס ישיר למחווה שעשה.

מחקר של מומחית שפת גוף אמריקאית, בשם ונסה ון אדוארדס, בדק את מספר תנועות הידיים בדקה הראשונה של דוברים במאות הרצאות TED ומצא כי ההרצאות הפופולריות והוויראליות הכילו כמעט פי שניים מחווה ידיים מאשר הרצאות אחרות. פרופ' מרקוס קופנשטיינר באוניברסיטת וינה, הקדיש סדרה של מחקרים לצילום מנהיגים וגילה ממצאים מפתיעים, שבמרכזם התגלית כי על פי מחווה הידיים הצופים שפטו את תכונותיו של המנהיג. קופנשטיינר הקרין לצופים אנשים מדברים ללא קול ושאל אותם על התכונות של אותם האנשים. המחקר מצא כי הצופים ידעו להעריך נכונה את בכירותו של הדובר על פי תנועות ידיו וכן ידעו לאפיין תכונות כגון מוחצנות, חביבות ופתיחות.

כמו בקרב מרבית הפוליטיקאים בעולם, גם שרי הממשלה וגם העומד בראשה מכירים את המגמה העולה מהמחקרים הללו ומתכננים מחווה ידיים, מאמצים

תנועות אפקטיביות ועוברים סימולציות ואימוני תקשורת. כזכין של משרד ראש הממשלה לאימוני תקשורת אני רשאי, מבלי לחשוף את זהות לקוחותי, לספר על כך שיותר משליש משרי הממשלה ה־34, שכיהנה בין השנים 2015 ל־2019 עברו איתי אימונים אישיים לעמידה מול מצלמה. מה שמטריד הרבה מאוד דוברים בפני קהל הוא, "מה עושים עם הידיים?"

בהקשר זה יש נקודה אחת שכדאי לזהות. נתניהו זיהה אותה כבר מזמן ובעקבותיו רבים מאישי הציבור בישראל; זו "נקודת הפוליטיקאי" — המחווה הגופנית שבה הפוליטיקאי מדגיש את דבריו, Make his point.

במעבדת התנועה של אוניברסיטת ניו יורק החליטו להעביר לידי מחשבים ורובוטים את משימת ניתוח שפת הגוף והכריזמה של מנהיגים. מצלמות הוצבו על מנת לנטר ולאפיין את מחוות הידיים של נשיא ארצות הברית אובמה ומתחרהו בבחירות 2012, מיט רומני. המצלמות שירטטו את התנועה שעושה היד ואת פרקי האצבעות. כל מחוות יד נרשמה על ידי המחשב, סווגה ואופיינה. לאחר צילום של עשרות נאומים וראיונות, התברר שיש חתימה לא מילולית לכל מנהיג. כלומר, תנועות ידיים אופייניות שחוזרות על עצמן שוב ושוב לאורך הנאום. המחשבים אפילו ידעו לזהות באילו טיעונים ישתמש המנהיג דווקא במחוות יד כזו או אחרת.

רומני, למשל, גילו המצלמות, נוהג להנהן בראשו לאורך דבריו בכל פעם שהוא מנסה לשכנע. גם נתניהו עושה זאת.

באותה מידה, כשהוא רוצה לתאר הסכמה רחבה לדבריו או היגיון שמשותף לרבים, הוא משתמש במחווה של מעין חיבוק, בה שתי הידיים רחבות ופתוחות. אך המחווה המעניינת ביותר היא זו שמצאו המחשבים כמחווה השכיחה ביותר של הנשיא אובמה, היא גם אחת משלוש המחוות הנפוצות ביותר של רומני. גם טראמפ משתמש בה בכל נאום שוב ושוב. זו "נקודת הפוליטיקאי", והיא זכתה לכינוי הזה בהיותה נקודה שנפוצה אצל פוליטיקאים בארץ ובעולם. ראו תמונות בעמוד הבא.

האגודל והאצבע נמשקים זה לזה. כריות שתי אצבעות אלו נצמדות כאוחזות נקודה זעירה דמיונית ביניהן. בין האגודל לאצבע נוצר מעין עיגול של כדור קטנטן, והיד נעה מלמעלה למטה בעוד נתניהו משגר משפט מחץ מלוטש ותקיף. שאר שלוש האצבעות יכולות להיות מאוגרפות (מעט כוחני) או משוחררות ורפויות עם מרווח ביניהן.

נקודת הפוליטיקאי

משבר בינלאומי לא מילולי

החתימה הלא מילולית של נתניהו

צילומים: שאטרסטוק, צילומי מסך מתוך עמוד הפייסבוק של נתניהו, הבית הלבן, ארכיון התצלומים הלאומי – לע"מ.

אצל אובמה, נואם מחונן כשלעצמו, זיהו המחשבים שהמחווה מתבצעת כמו בלחיצה על שלט לפתיחת מכונית או שלט טלוויזיה. אגודל כמו לוחץ על כפתור והזרוע יורדת למטה להדגשה. אצל טראמפ אותה נקודת פוליטיקאי מופיעה בדמות סימן ה־OK הידוע, שבישראל שימש גם לתיאור אותיות מפלגת ש"ס. עיגול קטן בין האצבע לאגודל. יש גרסאות שונות סביב אותה נקודה. חלק מהפוליטיקאים מעדיפים להפנות את הנקודה אל הקהל. אחרים, אל השולחן. יש גם מי שבוחר להצמיד שתי אצבעות לאגודל. אצל ביל קלינטון האגודל היה מעט מעל האצבע השנייה, דבר שזכה בתקשורת בארצות הברית לכינוי "אגודל קלינטון" ושימש כחתימה הלא מילולית שלו. המשותף לכולן הוא הצמדת האגודל לאצבע בתנועת דיוק והדגשה. מה פשר התנועה? מדוע היא כל כך פופולרית? ומדוע אומצה על ידי נתניהו ועל ידי יתר מנהיגי העולם?

המחשבים זיהו, כי המחווה הזו משמשת על מנת לייצר תחושת כוח. מעין אגרוף שמדגיש ומשמש את המנהיגים כאשר יש רצון לומר דברים תקיפים, נחרצים ומוחלטים. כאשר פוליטיקאי משתמש בנקודת הפוליטיקאי הוא מנסה לשדר דיוק, שכנוע ואפס סימני שאלה. נחרצות שכזו אמורה לסייע בשכנוע הקהל, במיוחד ברגעי השיא של הנאום ובפאנצ'ים.

נקודת הפוליטיקאי הסמכותית הייתה חלק ממשבר לא מילולי בין נתניהו לנשיא ארצות הברית, ברק אובמה. משבר שכולו נגרם משפת גוף וממסרים לא מילוליים. לאחר שיחת טלפון מתוחה בין נתניהו לנשיא האמריקאי שיחרר הבית הלבן לעיתונאים תמונה של הנשיא במהלך השיחה.

שני אלמנטים לא מילוליים שהצטרפו יחד לתמונה אחת גרמו ללשכת ראש הממשלה לטעון בזעם שהנשיא האמריקאי השפיל את נתניהו בפרסום התמונה הזו. הראשון — הנעליים על השולחן כולזול. האלמנט השני שנתניהו מצא כמשפיל הוא בדיוק אותה נקודת פוליטיקאי. סמל לתקיפות ולנחרצות. כאשר השניים, הנעל ומחוות היד, משתלבים יחד בתוספת הישענות של ריחוק לאחור, המבטאת גם ריחוק רגשי, ראה בכך נתניהו מפגן מכוון של ביזוי והוקעה של בעל סמכות, הנוף כולזול ובחוסר סובלנות בכפוף לו, ולא שיחה מכבדת בין שני מנהיגי מדינות. בבית הלבן טענו למקורות בבחירת התמונה, אך ספק אם ניתן להאמין שהיה שם כזה חוסר תשומת לב בהתחשב ביחסים המתוחים עד התפקעות ששררו בין אובמה לנתניהו.

למשברים לא מילוליים — מגובה הדגל ועד השאלה מי ייכנס ראשון לחדר בקמפ דייוויד, או גובה הכיסא של השגריר הטורקי — יש מקום נכבד ביחסים בינלאומיים, בדיוק כמו ביחסים בינאישיים.

נקודת הפוליטיקאי נועדה ומצליחה לתת סמכותיות ומשנה תוקף לדברים הנאמרים,

ובהיותה כזו היא חלק ממשפחת המחוות המכונות: "מחוות מתקפות" — אלו שנותנות תוקף לדברים. כדאי להכיר את בני המשפחה הזו — הם תופסים חלק חשוב מכללי הדקדוק של שפת הגוף ואלה המחוות הנפוצות ביותר של בנימין נתניהו. יש מי שמכנה אותן גם "מחוות מדגישות". הן שונות מהמחוות המדגימות, שמאירות וממחזות במעין פנטומימה.

המחווה הנפוצה ביותר של נתניהו היא המדגישה, שבה האצבע המורה תזדקק כדי להדגיש נקודות חשובות ואז, ברגעי השיא, הוא יאגרף את יתר אצבעותיו וינחית את המורה, ינעץ אותה כמו מסמר בפודיום, ישוב ויקבע את המסר והמסמר כאמת נחרצת. זו החתימה הלא מילולית של נתניהו.

סוד הקסם 9: שפת הגוף מדברת. שפת הגוף של נתניהו מכילה מחוות מדגישות ונחרצות, יציבה פתוחה, הליכה נכונה, שימוש במרחב ושליטה בגוני הקול, במוזיקה שבוקעת מפיו, בשתיקות השזורות בנאומיו. באמצעים לא מילוליים נתניהו מוסיף לדבריו משנה תוקף ומשדר מנהיגות וביטחון עצמי. לצד התוכן, הצורה שבה הוא מדבר, הולך, נואם ומופיע היא חלק מהכריזמה שלו.

סנטימטרים שווים מנדטים

ביר-פוליטיקה

זו ועידה של משרד ראש הממשלה בנושא פיתוח כלכלי של מגזר המיעוטים ושר האוצר יאיר לפיד עלה לנאום מן הפודיום. מאחורי הפודיום, מוסתר מהצופים, הונח שרפרף פלסטיק קטן, שנועד להוסיף ללפיד כמה סנטימטרים. השרפרף צולם מירכתי הבמה ולפיד הפך לבדיחה ברשתות החברתיות. השרפרף כונה בהן "מעמד הביניים". גובהו של לפיד ממוצע — מטר ושבעים וארבעה סנטימטרים — אך נמוך מן המצופה ממנהיג בעל שיעור קומה.

בתמונות של רביעיית מנהיגי כחול לבן מקפיד לפיד לעמוד דווקא ליד אשכנזי ולא בין גנץ ויעלון הגבוהים ממנו באופן שמעורר אי־נוחות. פעם כתב לפיד כי נוח לו בתצלומים בכנסת לעמוד דווקא ליד בצלאל סמוטריץ', שנמוך אפילו ממנו. לפיד נוטה להסתיר את נמיכותו משום שהוא מכיר את הנתון הבא: בשמונה־עשרה מתוך עשרים וארבע מערכות בחירות לנשיאות ארצות הברית נבחר המועמד הגבוה יותר. גנץ גבוה מנתניהו. יועציו סברו שהמראה החיצוני של גנץ, ובפרט יתרון הגובה שלו על נתניהו, חשוב ויש להדגישו. סרטון אחד הדגיש את הקושי שיש למנהיג בגובה של 1.95 עם המיקרופונים שמונחים על הפודיום, בגובה שנועד להתאים לאחד האדם, לא לענקים. נאמן להוראות יועציו, התייחס גם גנץ עצמו בנאום לכך שהמיקרופונים נמוכים ומפריעים לו. זו הייתה הערה כאילו ספונטנית, אך ניכר שגם אותה הוא קרא מהטלפון מפטר.

יועצי הקמפיין פעלו במרץ מאחורי הקלעים כדי שהתקשורת תדגיש נקודה זו. עיתון "הארץ" כתב: "מן הגובה המרשים, 1.95 מטר, שגורם לו להתנשא מעל לכל הפוליטיקאים המצויים, קשה להתעלם". בכל העיתונים צוטט הנתון על גובהו. למעשה, מדובר ב"פייק־ניוז".

■ ■ ■

"כשנכנסתי לביתו של גנץ בראש־העין", כתב הסטנדאפיסט והסופר חנוך דאום,

"סיפרתי לו שקראתי שהוא בכלל היה 1.80 וזו הקרן החדשה שהוסיפה לו חמישה־עשר סנטימטרים. גנץ צחק וסיפר שהוא רק 1.91 ומשום מה הוסיפו לו בעיתונות ארבעה סנטימטרים".

העיתונות לא הוסיפה לו משום מה עוד ארבעה סנטימטר. אנשיו הוסיפו לו 1.95 היה הנתון שהודגש בפרסומי המפלגה, נכתב בסרטונים וגם פורסם על ידי דובריו בהודעות רשמיות לעיתונות ובאתר האינטרנט.

אומנם יש שקרים גדולים יותר בפוליטיקה, אך דווקא הפער הקטנטן הזה של ארבעה סנטימטרים, ממחיש את הדרך שבה באמצעות מסרים לא מילוליים, תמונות ודימויים, מנסים הפוליטיקאים לצייר בעינינו תמונה שתשפיע באופן לא מודע ולא רציונלי על החלטות הבוחרים.

אחד מקציניו של נפוליאון העיר על קומתו הנמוכה של מפקדו. אמר לו נפוליאון: "אתה אומנם גבוה ממני בראש, אבל גם אותו אפשר להוריד". גובה לא אמור להיות פרמטר למנהיגות, אז מדוע האמינו היועצים שסנטימטרים שווים מנדטים? למה שיפצרו את גובהו של גנץ? למה לפיד עולה על דרגש? האם אפשר לפקפק בגדולתו של בן גוריון נמוך הקומה?

הסטטיסטיקה מלמדת שגובה משמעותי מאידיאולוגיה והוא עניין שמכריע בחירות. לגובה ערך מוסף בלא מעט תחומים בחיים, החל משוק הפנויים והפנויות ועד לשווקים הכלכליים. באוניברסיטת פלורידה מצאו שגבוהים מרוויחים יותר; רוב המנכ"לים גבוהים יותר מהעובדים הכפופים אליהם; בפרינסטון גילו שאנשים גבוהים מתקדמים יותר מהר במקום עבודתם, ובחינת 500 החברות הגדולות ביותר בארצות הברית על פי דירוג פרובס מגלה שיותר ממחצית ממנהליהן מתנשאים לגובה של 1.80 מ' ומעלה, ורק שלושה אחוזים מהם מתנשאים לגובה של פחות מ־1.70 מטר. נתניהו הוא 1.84. הפרט הזה חשוב בגלל אפקט ההילה.

אפקט ההילה

אפקט ההילה, מונח מתחום הפסיכולוגיה החברתית, מחיל תכונה אחת מודגשת על כלל התמונה.

אפקט ההילה בולט במיוחד כאשר מדובר במראה חיצוני אטרקטיבי. לאנשים גבוהים ויפים אנו מייחסים שורה של תכונות חיוביות נוספות. כאשר הציגו לנסיינים תמונות של אנשים שונים וביקשו הערכה לגבי האינטליגנציה שלהם, אנשים יפים יותר הוערכו גם כחכמים יותר.

יופי הוא נכס פוליטי חשוב אפילו יותר מגובה. בשעה שהרמטכ"ל בני גנץ, עדיין

במדי זית, בא לפגישת פרידה עם הנשיא רובי ריבלין והאופציה הפוליטית עוד בקושי הייתה על השולחן, הביט בו הנשיא בחום: "אתה יודע מה המזל שלך?" אמר ריבלין, "שאתה בחור יפה".

המחקרים על היבחרותם של המועמדים האטרקטיביים יותר הוכחו כנכונים כמעט בכל מדינה ובכל מערכת בחירות שנבדקה.

פרופ' יריב צפתי מאוניברסיטת חיפה מצא במחקר מקיף שחברי כנסת יפים מרואיינים על ידי התקשורת הישראלית הרבה יותר מאשר חבריהם ה"מכוערים". כשחוקרים אמריקאים שיחזרו את הניסוי כלפי חברי הקונגרס האמריקאי הם מצאו שגם אצלם התקשורת, הטלוויזיה יותר מאשר הרדיו, מעדיפה לתת את הבמה דווקא למי שנראה טוב. יפים ונכונים.

נתניהו בצעירותו, יש שחושבים כך גם היום, בגילו, נראה טוב. כשהופיע לראשונה בציבוריות הישראלית אמרה השחקנית חנה מרון, "האיש היפה הזה מפחיד אותי". אריסטו איש אתונה תימצת: "יופי מדבר בזכות בעליו יותר מכל מכתב המלצה". ניתן, אם כן, למצוא היגיון בתקציבי העתק ובמאמצים הכבירים שנתניהו משקיע בטיפוח השיער, באיפור ובתצלומים. חכם מצידו להיות יפה.

אפקט ההילה טורד את מנוחתם של מומחים רבים למדעי המדינה: האם עד כדי כך בחירתנו החופשית היא שטחית? בפקולטה לביולוגיה מסבירים שבמבט אבולוציוני לגבוה וליפה סיכויי הישרדות גבוהים יותר, לא רק בפוליטיקה אלא במאבק המינים ובמלחמת הקיום, כך שהבחירה בהם איננה נטולת היגיון.

באוניברסיטת אריזונה בחנו מחזות בחירה שבהם המצב הבריאותי גרוע ומצאו ששם במיוחד נבחרו מועמדים יפים יותר. המחקר טען שהבחירה במועמד היפה היא תוצר אבולוציוני של הרצון האנושי להתרחק ממחלות, מוטציות וסכנות.

היופי, המבוסס על סימטריה ועל היעדר שונות, מלמד על בריאות האדם ועל היותו נטול פגמים גנטיים. גובהו מלמד על חוסנו. קולו הנמוך על ביטחונו. כך תמיד בחרה הלהקה את מנהיגה. היא בחרה במי שמספיק חזק להנהיג כדי לצוד חיות ולהביא אוכל לשבט ולמשפחה ובמי שבריא וחסון כדי להעביר את הגנים שלו לדורות הבאים. התהיות בכיוון זה פיתחו שדה מחקרי חדש — הביולוגיה הפוליטית — הכלאה וזיווג של ביולוגיה ופוליטיקה. תחום מחקר שחושף איך התכונות הביולוגיות של המועמד משפיעות על הפוליטיקה ועל ההצבעה. זו הסיבה שהגובה של בני גנץ חשוב, היופי של לפיד ונתניהו חיוני, וקולו הגבוה של הרצוג מוקש. זו הביולוגיה של הפוליטיקה.

כמה קולות שווה הקול

חוקרי פוליטיקה וביולוגיה באוניברסיטאות דיוק ומיאמי שיתפו פעולה ובחנו איך נשמע מנהיג מנצח. החוקרים הקליטו נשים וגברים אומרים את אותו המשפט בדיוק: "אני קורא לך להצביע לי בנובמבר". כל הקלטה עברה מניפולציה דיגיטלית, שייצרה גרסאות שבהן הקול נשמע גבוה יותר או נמוך יותר. התברר כי באופן מובהק ומוחלט, גם נשים וגם גברים אמרו כי הם מעדיפים לבחור במי שיש לו קול נמוך יותר.

נאמנים לדיסציפלינה שלהם, טענו החוקרים שאי אפשר לנתק בין ההתנהגות הפוליטית לבין ההתנהגות הביולוגית של בעלי החיים. הבבונים מבטאים את איכותם הזכרית באמצעים אקוסטיים, החתולים, ציפורי השיר, הטווס המשמיע קולו — רשימת הדוגמאות ארוכה והאדם אינו מנותק ממנה. הקול הוא פרמטר לבחירה. מחקר אחר ביקש לתת ערך פוליטי־מספרי לקול המועמד ושאל: כמה שווה למועמד קול נמוך? ההשוואה התקיימה בין שני מועמדים שהתחרו על תפקיד פוליטי בכמה מדינות ומחוזות בארצות הברית. ההשוואה בדקה את גובה קולותיהם ומי ניצח בבחירות. נמצא שקול עמוק ונמוך של המועמד מגדיל ב־13% אחוזים את הסיכוי שלו להיבחר.

שפע של משחקי מילים על "קולות הבוחרים" מופיע גם במאמר של חוקרי אוניברסיטת מקמסטר הקנדית, שהשתמשו בהקלטות של תשעה מנשיאי ארצות הברית כבסיס למחקרם על איכויות הקול הנדרשות ממנהיגים. הם ערכו מניפולציות דיגיטליות לקולות הנשיאותיים והשמיעו אותם לנבדקים. הם גילו שכל ירידה באוקטבות שווה עלייה במספר התומכים. כאשר נאמר לנבדקים שיש צפי למלחמה ועליהם לבחור מנהיג למדינה — ניתנה עדיפות מובהקת לבעלי הקול הנמוך.

קול נמוך משכנע ומשרה ביטחון. קול נמוך זו משאת נפשם של פוליטיקאים, גברים ונשים. מנהיגת בריטניה, "אשת הברזל" מרגרט תאצ'ר, עברה אימונים מאומצים של פיתוח קול, שמטרתם הייתה לשוות לקולה גוון נמוך יותר. כך גם יצחק הרצוג, שהלך טרום הבחירות לשיעורי פיתוח קול כדי לעבותו ולהנמיכו מעט, כדי שיישמע סמכותי מול נתניהו.

לנתניהו קול אידיאלי. בריטון נמוך וסמכותי, שיכול במאמץ קל להפוך לבס עמוק. קולו נמוך הרבה יותר מזה של מתחריו לאורך השנים: ברק, שרון, לבני, יחימוביץ', גבאי, הרצוג ועוד. לפיד הוא המתחרה הקולי הטוב ביותר של נתניהו, אך גם הוא, בלהט הדיבור והשכנוע, מלחשש משפטים וקולו מטפס מעלה. גנץ משתדל להיראות גבוה יותר, אך להישמע נמוך יותר. באימונים להופעותיו הזהירו אותו יועציו מכך שבלהט המסרים יטפס קולו ויהפוך גבוה ומתרגש. בהופעות הפומביות הראשונות גנץ שכח לנשום מרוב התרגשות ובשל כך נסק קולו. נשימה היא המפתח לקול. לחץ גורם לקול גבוה. הנמוך משרה ביטחון. בשורה התחתונה, מועמד פוליטי צריך להיות גבוה, יפה ועם קול נמוך.

קמצן קוגניטיבי

נביאים לא מילוליים רבים לתוצאות בחירות: גובה הדמות, גובה הקול, המראה ומבנה הגוף, אך את התחזית הטובה ביותר ייתנו פניו. די אפילו בהתבוננות חטופה.

להצלחה יש פנים. אנחנו בוחרים מנהיגים כמו ברפרוף באפליקציית היכריות, ואנו עושים זאת בשבריר שנייה על פי פרצופים. כמה זמן לוקח לנו לזהות פרצוף של מנהיג ראוי? הרף עין. בשיפוט בני אדם אנחנו מתרשמים מסנטר מרובע ומתווים נוקשים וסמכותיים ואחר כך מוצאים צידוקים לוגיים לבחירה שלנו.

יש לזה סיבות עתיקות יומין. האבולוציה תירגלה אותנו לחסוך במאמצים כדי לשמר את כוחנו להישרדות, ולכן אנו חוסכים גם בפעולות מחשבתיים. החוקר דניס הילטון הגדיר את האדם "חסכן קוגניטיבי". אין לאנשים זמן ורצון להשקיע מאמץ מחשבתי בעיון בדקויות שונות, באותיות הקטנות. במקום זה אנו מתורגלים משחר האבולוציה להסיק מסקנות מהירות מאוד על סמך מידע מצומצם מאוד. את פיסות המידע הללו הגדירה פרופ' אמבדי מאוניברסיטת ייל כ"פרוסות דקות". היא מדגימה כיצד מספיקים שברירי שנייה של חשיפה למידע ויזואלי מסוים — פרוסת מידע דקה מאוד — כדי להסיק על אודותיו מסקנה מוצקה. בדרך כלל נכונה, לעיתים מוטעית.

מלקולם גלדוול מדגים בספרו "ממבט ראשון" איך מתקבלות החלטות אינטואיטיביות מרחיקות לכת על בסיס נימת קול, צבע העור (השחור עדיין נתפס כשלילי), או סתם מראה חיצוני — מבנה פנים, מבטא, צורת הליכה, הבגד — וכל זאת ב"שבריר השנייה שבו אנו מקבלים החלטות", כהגדרתו. כאשר אדם נסרק על ידי מוחנו, כל המרכיבים האלה זוכים למבט חטוף והקמצן הקוגניטיבי מסיק על בסיסם מסקנות מפליגות, שהוא אפילו לא תמיד מודע אליהן. פרופ' יפעת מעוז גילתה שהתמיכה של סטודנטים בהסכם שלום עם הפלסטינים הייתה תלויה בפניו של המנהיג שחתם עליו.

באוניברסיטאות בצרפת ובהולנדן לוזון הציעו לילדים להשתתף במשחק, בו התבקשו לבחור קפטן לסירה שלהם מבין תמונות של פוליטיקאים שלא הכירו. הבחירה של הילדים הצליחה לנבא היטב מי ייבחר לפרלמנט על ידי בעלי זכות ההצבעה. שם המחקר היה: "ניבוי בחירות? משחק ילדים".

פרופ' אלכסנדר טורדוב מאוניברסיטת פרינסטון גילה שחשיפה של פחות משנייה לתמונות המועמדים הצליחה לנבא את המנצח ב־68.8% מההתמודדויות של הבחירות לסנאט ב־2014. במעבדה שלו לזיהוי פנים בפרינסטון שירטטו את מבנה הפנים האידיאלי להנהגה. טורדוב מצא שאנשים יעדיפו את הפרצוף הדומיננטי, המסותת והגברי להנהיגם בעת מלחמה ואת הפרצוף היותר עדין, עגול ומעורר אמון לעת שלום.

הבדלים ניכרים גם נמצאו בקרב שמרנים וליברלים (ובהתאמה רפובליקנים ודמוקרטים) בבחירת פניו של המנהיג. השמרנים העדיפו את המראה היותר "קשוח" — הסנטר המרובע והמצח הגבוה, ואילו הליברלים גילו נטייה לעבר ה"נשי" והעגול, הנחשב גם מעורר אמון. עובי השפתיים של המנהיג המועדף עליך קשור אפוא למפלגה שלה הצבעת בבחירות האחרונות. נתניהו בורך במבנה פנים שמשרת אותו היטב בדימוי המנהיג ובוודאי במדינה מוקפת אויבים וגדושת מלחמות כמו ישראל.

גבר גבר

"זה פשוט גדול עליה", רטן היועץ בספסל האחורי בנסיעה מהכנסת למצודת זאב, "אבל איך אנחנו מסבירים את זה לציבור?" שאל בתסכול המוכר לכל מנהל קמפיין בשלב חיפוש הסלוגנים. "זה פשוט גדול עליה", חזר לאיטו על המשפט וחיוך עלה על פניו: "זה גדול עליה". נתניהו הסתייג. "זה גדול", דחף היועץ וניסה לגייס את המאבטח לטובתו, אך זה לא הגיב. גם כשהגיעו למצודה וכינסו את יתר חברי הצוות, היו רבים שלא אהבו. "זה נמוך מדי", אמר מיישהו. "זה בעיקר יוציא אותנו שוביניסטים", אמר מנהל הפרסום. ניר חפץ ונפתלי בנט התלבטו. איילת שקד בחרה לא לחוות דעה. "אוקיי, נבדוק את זה", הורה יו"ר האופוזיציה. "תן תשובה חיובית ל'שש עם'. יוסי ילך".

יוסי לוי, אז דוברו של יו"ר הליכוד, נשלח למשימת הפרחת הסלוגן "זה גדול עליה" כבלון ניסוי. באולפן "שש עם עודד בן עמי" ישב לוי והתעמת עם אייל ארד, מנהל הקמפיין של ציפי לבני. ברגע שארד שמע את לוי טוען ש"זה גדול עליה" הוא זינק: "זה שוביניסטי. רק בגלל שהיא אישה הם אומרים את זה". "מה פתאום, זה בכלל לא קשור", התקומם דוברו של נתניהו מול ארד, "גם אם זה היה גבר ללא ניסיון הינו אומרים שזה גדול עליו. זה לא קשור למגדר". נתניהו הביט בשניים על המסך, עיקם את פרצופו מול אייל ארד, האיש שפעם היה דוברו הצמוד והיום עושה הכול כדי להפילו ופסק: "לכו על זה".

בתוך פחות משבוע עלו לאורך כבישי ישראל עשרות שלטי חוצות בחתימת הליכוד עם תמונה בלתי מחמיאה בעליל, בה לבני מצולמת בזווית שמקטינה אותה, עם אותיות קידוש לבנה: "זה גדול עליה". ההתקפות על הקמפיין כשוביניזם רק העצימו כמובן את החשיפה שלו ומיסגרו את השיח התקשורתי סביב שאלת התאמת לבני לקבלת החלטות ולמענה לטלפון האדום.

הצפת הסוגיה המגדרית משרתת את הגבר גם אם הוא מואשם בשוביניזם, במקרה הזה. החולשה של לבני הושמה מול עוצמתו של הגבר המתמודד מולה. "גבר גבר",

נתניהו מכונה בפי מעריציו. מבחינתו כדאי להדגיש זאת ולעשות בזה שימוש.

מנהיגות=גבריות. זו המשוואה המטרידה העולה כמסקנה ממכלול האלמנטים הלא מילוליים שהתגלו כמאפיינים של מנהיגות. את חלקם סקרנו. קול, כתפיים, גובה, מקום, מרחב — כולם מתכנסים ומשרטטים יחד את דמות המנהיג כדמות גברית. ההבדלים במבנה הגוף בין המינים גם גורמים בעיקר להיותם של גברים חזקים יותר פיזית מאשר נשים. לאורך האבולוציה ובשחר התרבות ודאי היה לאלמנט זה משקל בלתי מבוטל בתפקידי ההנהגה, בלהקה, בכפר ובשדה. חוקרי הפסיכולוגיה האבולוציונית סבורים שזה מה שמכריע בחירות גם בעידן המודרני. ראש הממשלה הוא מי שנתפס כזכר אלפא. יש קשר בין הכוח הפיזי לכוח הפוליטי. במלחמת ההישרדות אכן החזק מנצח.

בספרה "הגוף הפוליטי" — כוח, מין ותקשורת לא מילולית" מציגה פרופ' ננסי הלני כיצד "מתחת למכ"ם" מתרחשת במרחב החברתי תקשורת לא מילולית, שמשמרת ומנציחה את הכוח הגברי. אלו סימנים קלים, כמעט בלתי נראים לעין, מרביתם בשפת הגוף, שמזכירים תמיד שהגבר הוא בעל הכוח. הלני מצביעה על הזהות שבין שפת גוף נשית ובין כניעות, כפיפות, הקטנה. כביכול סתירה לא מילולית מובנית שקיימת בין נשיות למנהיגות. המנהיג הוא בהכרח הגבר.

הסימנים החריישיים והקטנים בתקשורת האנושית מתאחדים למסר תמידי גדול, שמלמד את בני האדם שוב ושוב שמערכת היחסים בין גברים לנשים תואמת את מערכת היחסים שבין המעמדות החברתיים של בכירים וזוטרים, בעלי הכוח ונטולי הכוח. שפת גוף שאולפה על ידי תרבות פטריארכלית מובילה לכך שנשים לא רק מחייכות יותר, הן משתמשות בפחות מרחב פיזי מאשר גברים, הן עושות פחות מחוות ידיים, יושבות בצורה מתגוננת המצמצמת את איבריהן, מדברות פחות מעמיתיהן בדיונים מעורבים ובכיתות הלימוד (בניגוד גמור לדימוי הנשים כדברניות) וכשהן מדברות הן בדרך כלל אחרונות. הגברים מדברים קודם. הגברים עומדים במרכז והולכים באמצע ובראש, האישה בצד ומעט מאחור. בנוסף, למרחב הנשי, הקטן ממילא, פולשים הרבה יותר בניגוד לרצון באמצעות נגיעות חיבה, שמפגנות דומיננטיות גברית. גבר ירשה לעצמו הרבה יותר לגעת באישה מאשר אישה בגבר. הגוף מספר סיפור פוליטי שבו לגברים יש יותר כוח מנשים. שפת הגוף משרתת את עליונותו של הגבר.

כך גם נוהגת השפה עצמה. רופאים הם בזכר, האחיות בנקבה. כך גם המזכירות. גם גברת היא נגזרת של גבר. יהיו אלו המלצרות בפיקוח המארכת של בית הקפה, שיגישו לרוב הגברי את הארוחה העסקית. כדברי יונה וולך: "העברית היא שפה סקס מניאקית". אנו עדיין שבויים בכבלי תרבות פטריארכלית, המשמרת את ההנהגה

בידיים גבריות, וממשיכים גם בקלפי ובתקשורת לייצר חפיפה בין כניעות והקטנה בשפת גוף ובין נשיות והיעדר מנהיגות. השפה והמציאות מתלכדות יחד כתימוכין למשוואת מנהיגות=גבריות.

הכוח הפיזי כביכול אינו חשוב כבעבר, חשוב יותר הכוח הכלכלי (נשים משתכרות פחות), או כוח הידע (לנשים לא ניתנה הזדמנות שווה להשכלה), או הכוח הפוליטי (רק לפני דורות ספורים קיבלו נשים זכות בחירה), או המשפטי (השופטת הראשונה מונתה רק לפני עשרות שנים ובבתי הדין הדתיים עדות נשים עודנה אסורה), אך בכל מקום גברים הם בעלי הכוח. הצטלבות כל הסיבות הופכת את הגבריות לנושא מהותי עבור מנהיגים ומשפיעה על מצביעים גם בעידן המודרני.

כל הדרכים, בכל הדיסציפלינות מובילות אל הגבר. התרבות מכוונת לכך, השפה, הסביבה, האבולוציה, האנטומיה, ההיסטוריה, הפוליטיקה, הסטטיסטיקה, הפרסומות, המסורת, המיליטריזציה של החברה הישראלית וסדר היום הביטחוני.

הזכרים הם רוב בצבא, בפוליטיקה, בעסקים ועל המסך. הדבר מייצר תודעה. הם גם הרוב במרחב. המחשה אחת מני רבות למסר לא מילולי סביבתי טמונה אפילו בתמרורים שמכוונים את התנועה בכבישים: בכולם מאוירת דמות גברית. מהרמזור ועד השפה המצווה: סע ישר, פנה ימינה. התמרור היחיד והסמלי בו הוקצה מקום לדמות נשית הוא בסימון מעבר חציה, בו נראית אישה נותנת יד לילדה קטנה, כנראה בתה. היסטורית, הזכרים מנהיגים. אבולוציונית, הם בעלי הכוח.

מאות מיליוני שנים של אבולוציה הטמיעו בבני אדם כי גברים מנהיגים את הלהקה. גברים שנראים כמו גברים, ומתנהגים כמו גברים, ומדברים כמו גברים, ומקבלים החלטות כמו גברים. זה גם היום הקריטריון הסמוי מן העין לבחירה בקלפי ולכן מראהו החיצוני של נתניהו ותדמיתו כזכר אלפא עושים לבחירתו.

בבחירות 2019 השרה מירי רגב לא הוזמנה לתמונה עם בכירי הליכוד על אף שנבחרה למקום גבוה יותר מאלו שכן הוזמנו. רגב ציטטה בשיחה סגורה את תירוציו של נתניהו כשמחתה בפניו. לפיהם, הוא עשה סקרי עומק שלימדו אותו שדפוס ההצבעה בציבור הכללי נוטה לטובת גברים אשכנזים, ולכן היא, כאישה מזרחית, לא נכנסה לתמונה.

בבחירות 2020 נתניהו אדם מבוגר, בתחילת העשור השמיני של חייו, סובל מכאבי גב וממיחושים בריאותיים לא מעטים, עובר יותר ויותר טיפולים רפואיים, אך מצליח להצניע זאת ולשמר את תדמיתו כמר ביטחון. הוא מכיר את מרכיבי הנוסחה התודעתית: גבר־חזק־בריא־ביטחון, ותמונותיו מעוצבות בהתאם. נתניהו, שלאורך השנים השמין מאוד, מצליח להחביא זאת מאחורי שולחנו ובאמצעות חליפה נכונה והקפדה על צילום פלג גוף עליון ובוזווית שלא תחשוף את הסנטר או חלילה גוף מלא

מהצד. לא סתם הובהל לבית חולים במשאית פיתות להסתיר חולשות. תמונת הקמפיין שלו ב־2019 הייתה לראשונה עם מעיל רוח שחור וללא חליפה ועניבה כדי להיראות צעיר יותר. אסור לו להיראות חלש, כי כמו שהוא אמר באחד מנאומיו: "בעולמנו קיומו של החלש רופף וסיכויי לשרוד אינם גבוהים. החלשים נמחקים".

לצד הבלטת חוזקותיו הגבריות נדרשת הבלטת חולשותיו הנשיות של הצד שכנגד. לאחר שהרמטכ"ל לשעבר, בוגי יעלון, התראיין לגלי צה"ל, הוציא הליכוד את התגובה הבאה: "בוגי יעלון, שעבר בין מפלגות ודעות, הוא הגרסה הנשית של ציפי לבני". חוסר נאמנות הוא עוד סטריאוטיפ מיזוגיני המיוחס לנשים. לבני גנץ יוחס סטריאוטיפ נשי אחר: הוא פשוט לא יציב נפשית.

המסרים של שרי הליכוד והסרטונים בשבועיים האחרונים לקמפיין התמקדו בהכפשות, שכללו את הביטויים: "לא אפוי", "ירד מהפסים", ובאחת התגובות הרשמיות ממטה הליכוד נמסר: "גנץ פרנואיד ולא יציב". "לא שפוי, קוקייה", כלשון גורם במפלגה לעיתון "הארץ". את אחד מסרטוני התעמולה נגד גנץ בחרו מנהלי קמפיין נתניהו ללוות במוזיקה הלקוחה מהסרט "פסיכו", וסרטונים אחרים התמקדו בעיניו שכביכול מזוגזגות בחוסר שפיות.

ממטה הליכוד יצאה הדלפה על כך שבני גנץ הולך לפסיכולוגית ונוטל תרופות. גנץ מיהר להכחיש ולטעון שמדובר בפסיכולוגית ששימשה אותו על תקן יועצת ארגונית בעסקיו וכדי להראות את היותו חזק בשדה הקרב הוסיף: "הכדורים היחידים שאני מכיר הם כדורי 5.56 ו־7.62".

הגברי מול הנשי חוצה תרבויות. היה מי שהצביע על הדמיון המובהק בין קמפיין טראמפ נגד הילרי קלינטון (הואשמה בחוסר שפיות, בחולשה פיזית, ובכך שהרוסים פרצו לחשבונות המייל שלה) ובין קמפיין נתניהו נגד גנץ, שהפלאפון שלו נפרץ על ידי האיראנים וסומן כלא כשיר נפשית. אחד הציוצים של נתניהו כלפי גנץ היה: "זה גדול עליו".

קמפיין נתניהו "זה גדול עליה" ב־2009 כלפי לבני הוגדר על ידי מפלגתה "שוביניזם חזירי". לבני אומנם קיבלה מנדט יותר מנתניהו, אך הוא הצליח להקים ממשלה שהייתה, כלשונו, עם "כתפיים רחבות". לבני מאמינה שנתניהו הוא לא הפוליטיקאי היחיד שניסה להוכיח את גבריותו דרך הבלטת חולשתה. יו"ר העבודה, אבי גבאי, שפירק את השותפות עם לבני בשידור חי מול המצלמות, תוך השפלתה הפומבית, זכה ממנה לקיתונות של רותחין, והיא הסבירה את התנהלותו בניסיון לצאת "גבר גבר" על גבה.

במעין פליטת פה אמרה לבני על נתניהו כשהתמודדה מולו: "נתניהו אימפוטנט, כשל בכושר הביצוע שלו". כאשר אישה אומרת על ראש הממשלה שהוא אינו מתאים לתפקידו כי הוא "אימפוטנט", היא למעשה אומרת שאין לו מספיק כוח גברא על מנת להנהיג ומאמצת את המוסכמה הלא מדוברת ולא מודעת של דעת הקהל: ראש ממשלה צריך להיות גבר. אימפוטנט לא מתאים להיות זכר האלפא של הלהקה. אימפוטנט לא ישרוד את הברירה הטבעית ולא יעמיד צאצאים נושאי גנים משובחים. האם עכשיו זה הזמן לבחור ראש ממשלה אימפוטנט כמנהיג הלהקה שלנו? הפוליטיקה עדיין נשלטת בידי גברים שזכרותם מודגשת. גברים כובשים. נכרוך יחד אישים ונשיאים: נשיא ארצות הברית בוש האב הואשם בהטרדה מינית על ידי שבע נשים. אין צורך לחשוש מתביעת דיבה כשמגדירים את הנשיא טראמפ כבוגד סדרתי שהטריד נשים רבות, ובנימין נתניהו עצמו בגד בכל אחת משלוש נשותיו. גברים על הטוב והרע שבהם. והנה צצה דמותו של זכר אחר. הנשיא הרוסי ולדימיר פוטין, יוצא לציד, רכוב על סוסו בעודו נטול חולצה וחושף שרירים. לעיתים מצטלם עם נמרים או עוסק בתחביבו, ג'ודו. נתניהו ביסס בעלות על תפקיד ראש ממשלת ישראל בהיותו גבר כובש.

כשביבי חטף כדור

"אני צריך להיות שם", אמר בכעס יוני נתניהו, "יש לי יותר ניסיון ממך, צריך אותי שם". "אלו החיילים שלי", ענה אחיו, לא מוותר על מקומו. שני האחים מתגוששים מילולית בהאנגר המטוסים התקולים בקצה הטרמינל בנתב"ג. איש מול אחיו. קצין מול קצין. מלאי אדרנלין. להוטי קרב.

"אני הבכיר", דורש סגן אלוף נתניהו מאחיו הסגן. "אין סיכוי", מתעקש ביבי, "אלו החיילים שלי". "אז נלך שנינו". "ואם משהו יקרה? מה יהיה עם אבא ואימא?" שואל ביבי ומקבל על כך תשובה כה בוטה מיוני, עד שלא ראוי לצטטה. לא נותרה לשני האחים הניצים ברירה אלא לגשת לאהוד ברק שיכריע בוויכוח. "ביבי עולה למטוס, יוני נשאר בטרמינל", חתך ברק במהירות. כשראה שיוני מתכוון להתווכח הוסיף: "זה סופי".

ביבי מיהר ללבוש את הסרבל הלבן ולחזור אל חיילי הסיירת, לא מתעכב להביט בגבו המתרחק של האח. בעוד רגע עולים על הרכב הפתוח שיוביל אותם מחופשים לטכנאים לעבר מטוס סבנה, שבתוכו מתבצרים המחבלים, שעל פי המידע המודיעיני שהועבר לקציני היחידה, הם כבר הטמינו חומרי נפץ בנקודות שונות במטוס ועלולים לפוצץ אותו על כל בני הערובה שבתוכו.

נציג הצלב האדום מתקרב אל רכב הלוחמים. "להחביא טוב את האקדחים", לוחש

ברק פקודה ללוחמים, ונתניהו דוחף את האקדח הקטן אל החגורה מאחורי גבו. נציג הארגון עובר אדם אדם וטופח בידיו על מותני הטכנאים ועל רגליהם לוודא שאינם חמושים. אך כשמגיע תורו של נתניהו הצעיר, ידו של איש הארגון השווייצי ממששת את הבליטה שמאחורי גבו. "מה זה?" שואל באנגלית נציג הצלב האדום. המבצע כולו עלול להיכשל בגלל האקדח של ביבי המוסלק מתחת לחגורה, שכמעט חשף את הכוח והתחבולה. אך ביבי וברק אילתרו תשובות שסיפקו את השווייצי. הטכנאים המחופשים קיבלו ממנו אישור להתקרב למטוס החטוף.

ביבי והצוות שלו, על כנף שמאל, מחכים כמסוכם לשמוע את המשרוקית של אהוד ברק כדי לפרוץ פנימה ולחלץ את החטופים. אך אחד מחייליו של ביבי לוחש לו: "המפקד, אני חייב לשירותים". "עכשיו?" נדהם ביבי. "כן, באתי עכשיו מטיסה לכאן וכל הדרך השירותים במטוס היו תפוסים, לא מסוגל עוד להתאפק". "קטנים או גדולים?" שואל נתניהו את פקודו. "גדולים", נשמעת התשובה. "חכה כאן", ביבי גולש בזהירות מכנף המטוס ועובר תחת הגחון לגשת אל אהוד ברק, מסביר לו את הצורך הדחוף ומבקש להתמהמה עם השריקה. "שירותים?" נדהם ברק, "קטנים או גדולים?" שאל את פקודו. "גדולים", ענה לו נתניהו.

הבעיה הגופנית-ביולוגית נפתרת מתחת למטוס וכשהלוחם סיים להיפטר מהמטען העודף שבבטנו, שב והעפיל על הכנף מאחורי נתניהו. כמה שניות אחר כך נשמעה השריקה. לצוות של נתניהו לקח עוד כמה שניות להבין שהמבצע החל, כי ברק שרק חלש, אך למשמע היריות הראשונות הדפו ביבי וחייליו את דלת המטוס והתפרצו פנימה. מיד הם נתקלו בגופת בת ערובה, אך מבלי להתעכב ביבי רץ קדימה במעבר בין הכיסאות.

"הנה המחבלת, הנה המחבלת", צעקו לו הנוסעים והצביעו על אישה בשיער ג'ינגי שניסתה להסתוות כנוסעת תמימה בין בני הערובה. סגן נתניהו רץ לעברה ותפס בשערה. הוא נשאר עם הפאה שלה ביד. הוא שב ותפס בשיערה האמיתי, הצמיד אותה אליו בלפיתה וצעק לה באנגלית: "איפה הפצצות? איפה הפצצות?" בעודו בודק שאין עליה נשק. מאחוריו, בריצה בין שורת הספסלים הגיח מרקו, לוחם אחר ביחידה, וצעק: "ביבי, תן לי!" ללא שהות הרים מרקו את האקדח והנחית את הקת בעוצמה כלפי המחבלת כדי שתדבר. האקדח פלט כדור. "הרגשתי כאב גדול ביד", סיפר ביבי, "ואז הורידו אותי מהמטוס והשכיבו אותי על רצפת הטרמינל".

כתם דם התפשט לאיטו על הסרבל הלבן סמוך לקיבורת. כך הסתיים מבצע "סבנה" מבחינת ראש הממשלה לעתיד.

נתניהו שכוב ומטושטש מעט תחת המטוס רואה דמות רצה לקראתו בבהלה גדולה. יוני נתניהו מבועת, שועט לעברו. האם ביבי בחיים? כמו חושב "איך אעלה אל אבי והנער איננו איתי?" האימה שעל פני האח הבכור, סגן אלוף נתניהו, התחלפה לאיטה

בחיוך גדול ואוהב כשראה את הזרוע המאדימה. יוני הבין שפציעתו של ביבי קלה והוסיף: "אמרתי לך שאני הייתי צריך ללכת".

■ ■ ■

"הליכוד זה משפחה..." ניסה גדעון סער לומר אך נקטע בשריקות בוז. "הליכוד זה משפחה..." ביקש בשנית להשלים את דבריו האיש שקרא תיגר נגד יו"ר הליכוד אך את המשפט השלים בזעקת כאב אחד מהנוכחים בחדר — "ובמשפחה לא בוגדים". הכול נשאר במשפחה. גם הפוליטיקה. זה מה ששמעו פוליטיקאים מכל רחבי העולם שעלו לרגל למכון המחקר והייעוץ הפוליטי שפתח בקליפורניה פרופ' ג'ורג' לייקוף מאוניברסיטת ברקלי. הם רצו לדעת כיצד להשפיע על ההמונים. הפרופסור החזיר אותם לעולם הגוף והמשפחה.

לייקוף, שבא מתחום הבלשנות, ידוע בעיקר בגישתו החדשנית, לפיה המטאפורות הן שמכוננות את החשיבה האנושית ומנתבות את חייהם של בני האדם. מתוך חקר המטאפורות הוא מוצא שהאדם תופס את המדינה על בסיס עולמות קדומים — הגוף והמשפחה. כך גם הוא בוחר את מנהיגיו.

המדינה היא גוף. הלב של המדינה הוא כמובן ירושלים, הכלכלה היא מצבה הבריאותי (כלכלה בריאה או חולה), ובראש המדינה עומדים ראשיה ויועציה. החברה נתפסת כגוף האדם וראש הממשלה הוא הראש.

ברובד תודעתי נוסף המדינה היא משפחה. המטאפורות מתזכרות זאת. מאז שהצטרפה ישראל ל"משפחת העמים", ועוד בימי "האבות המייסדים" היו החיילים ה"בנים של כולנו", אזרחי המדינה קוראים זה לזה "אחי", או אחים לנשק, ולמעשה "כל ישראל אחים". המדינות שסביב הן מדינות "שכנות", והמטרה המרכזית היא "להגן על הבית".

ומדוע זה חשוב? כי לשיטתו של לייקוף, אליו גם הצטרפו לא מעט פסיכולוגים ואוהדי פרויד וכך גם חוקרי "הקוגניציה הגופנית" — תפיסת המדינה כגוף וכמשפחה היא שמכתיבה למי יצביע האדם. הדילמה הסמויה של הבחירה הפוליטית היא אם להעדיף את דמות האם או את דמות האב.

השאלה הפוליטית נוגעת לאופי המשפחה בה התחנך המצביע ולזרם הדתי-מסורתי שממנו בא, שכן מעל ראש המשפחה והממשלה עומד גם ייצוגו של האב השמימי — האם הוא חומל כאם או קפדן כאב. כלשונו של פרופ' לייקוף בניתוח ההצבעה בחברה האמריקאית, "ההבדל בין הנצרות הפונדמנטליסטית לבין הנצרות המתקדמת הוא ההבדל במטאפורה המרכזית של אלוהים — הורה קפדני (שכר בשמים, עונש על חטא) לעומת הורה מטפח (המציע אהבה וחסד ללא תנאי, תוך שהוא מפנה את המקום לפרט, לאמפתיה ולאחריות). והדבר מסביר מדוע נוצרים פונדמנטליסטים נוטים לימין". מה שנכון בארה"ב נכון בישראל.

על פי תפיסת "הקוגניציה הגופנית", המדינה נתפסת על ידי המצביע באופן לא מודע כמעין משפחה, והאדם מצביע על פי הבית בו גדל. מי שמסורתי וגדל בהיררכיה קשיחה בוחר בקלפי ב"מודל האב הסמכותי", ומי שליברלי ומקדש זכויות פרט וחופש מעדיף את "מודל האם המטפחת". במילים אחרות, לייקוף טוען שהימין השמרני בוחר במנהיג ובמפלגה שמייצגים עבורו את דמות האב, והשמאל הליברלי את מי שמייצג את דמות האם.

כסמל ניתן להעמיד את "אם המערב", אנגלה מרקל, מול ולדימיר פוטין. את הילרי מול טראמפ, את תרזה מיי מול בוריס ג'ונסון ואת לבני הרצוג-יחימוביץ' מול נתניהו. אבא או אימא.

"במשפחה לא בוגדים", זעקו תומכי נתניהו כלפי סער. לא פעם נישקו אזרחים את ידו של ביבי כשירד לסירים בשוק. רק ביבי. ההסבר להזדהות העמוקה של אוהדיו עם האיש מצוי במחזות קדומים, שבטיים, ביולוגים, גופניים. ביבי הוא הראש. הוא האבא. אין בלתו ואין זולתו. ההצבעה מוטבעת בגוף. ללוגיקה תפקיד שולי במערכת הפוליטית והלימבית.

"הכול נשאר במשפחה" מסביר לייקוף את התמיכה בטראמפ ונתניהו. המצביעים הם הבנים. הם תמיד יהיו כאלו. אין צורך לחפש היגיון. הביולוגיה קודמת לפוליטיקה. כאם המגנה על צאצאיה עד מוות, כבן שילחם עד טיפת דמו האחרונה עבור אביו. ביבי הוא אבא.

הייתי ילד קטן ורעב

היה רק נאום אחד בכל חייו של נתניהו שבו הוא פרץ בבכי. זה קרה בהספד לאביו, כשקרא בקול רועד וחנוק מדמע את הפסקה הבאה, בה חזר אל זיכרון הילדות הראשון:

היינו שלושת הילדים עמכם במלון. סופת שלג עזה השתוללה בחוץ, ואני הייתי ילד קטן. ילד קטן ורעב. ואתה אמרת לאימא, "אני לא מתכוון שהילד ילך לישון רעב", ויצאת לסופה המשתוללת בחוץ. כעבר שעה קלה חזרת רטוב וקפוא עד לשד עצמותיך כשאתה מחזיק בידך מגש אוכל חם שהבאת לי, ילדך הקטן. אבל היו סערות הרבה יותר גדולות, לא רק בחיינו הפרטיים, אלא בחיינו הלאומיים... סערות איומות שפקדו את העם היהודי במהלך 102 שנותיך, ואתה, אבא, לא היססת אפילו פעם אחת, לצאת אל מול הסופה ולתרום להגנת האומה בעומק מחשבתיך ובחריפות כתיבתיך. לפני שנתיים, ביום ההולדת ה-100 שלך, הייתה לי זכות נדירה שאיננה ניתנת לבנים רבים, לומר לך, אבא, עוד בחיך, כמה אני אוהב

אותך. כמה אני מעריך אותך.

■ ■ ■

נתניהו הוא האבא של המשפחה שמכונסת יחד בוילת היהודית בג'ונגל, והוא גם זה שיודע לעמוד באנגלית מצוחצחת מול חיות הטרף של הטרור, להיות חזק, מוחלט וגברי, ולהציל אותנו מהשואה המטאפורית או הממשית שמתרגשת מעל ירושלים, שהיא "הלב של כולנו". יש שנזכרים באם החומלת, ומקווים לטוב ולצדק. יש ששבים אל האב, שהרי "אין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים". כשהעיירה בוערת, אנשים אחים אנחנו. הבית בסכנה, אז הגוף הבוחר אומר את דברו והתשובה של בני הימין ברורה — אבא בנימין.

סוד הקסם 10: הבירפוליטיקה מנצחת. מנגנונים ביולוגיים, קוגניטיביים ואבולוציוניים שמשפיעים על בחירת הציבור באופן לא מודע, מעדיפים את נתניהו גם בשל קומתו, מראהו, קולו, תווי פניו. כך נראה מנהיג. זכר אלפא. גבר כובש. אבי האומה.

הסוד האחרון

מכונת ההסברה הטובה ביותר של מדינת ישראל מגיעה עם הוראות הפעלה מדויקות. כנדרש מהסברה טובה, הן הוראות מזוקקות ומתומצתות. עמוד מסווג אחד שטרם ראה אור עד היום מכיל את כל האסטרטגיה המדינית של נתניהו. הדף שבידינו, ובו ראשי פרקים, עמד בפני ראש הממשלה כאשר הוא הופיע. הוא נועד לעיניו בלבד וניתן להגדירו "מתכון מעשי למנהיג מזרח תיכוני".

"הכול על עמוד אחד", הנחה את מזכירתו וכשקיבל את הדף מודפס הביט בגאווה בנוסחת ארבע הנקודות שיצר, כולל ההצמדה בין האויב והתקשורת והבלטת הטוב שלנו והרע שלהם. אחרי הרהור נוסף נטל את העט והוסיף תזכורת לעצמו בשולי הדף בכתב ידו: "תגובות לאירועים". לבל ישכח שגם האקטואליה ראויה להתייחסות.

אצל האיש שהכין עצמו שנים להיות מנהיג, אין שליפות מהמותן. אין אלתורים. את נתניהו בהופעותיו מנחות טקטיקה ואסטרטגיה. מיקרו ומקרו. דף המתכון, קצר וברור, עומד מול עיניו והוא שמכתיב את שיוצא מפיו. נתניהו מתוכנן היטב. שיטתי, סדור.

מיקור-

- [1] להציג את עמדות
ישראל באור חיובי. תג/גל
 - [2] להצביע על הפרות
הסכם, פשעים
ועוינות של הצד
הערבי, בלי לחסום
את ההידברות.
 - [3] להפריך את טענות
היריב, האויב
והתקשורת העוינת,
ולחשיב לעלילות.
- מקור:
- [4] ליצור אהדה
והתעניינות חיובית
לישראל.

כשנתניהו נפל

הדי הזיקוקים נדמו. זו שעת לילה מאוחרת בסלון בבלפור ונתניהו צופה במסך ולא מסתיר מאנשי שלומו את תחושת ההחמצה. "זה היה צריך להיות אחרת", דפק בכעס על השולחן כשראה את עצמו נואם בטקס הדלקת המשואות לרגל 70 שנות עצמאות לישראל. לנאום הזה נערך נתניהו יותר מלכל נאום אחר בחייו. הוא מאוכזב מאוד מעצמו ומכך שההופעה לא הותירה חותם. "בסדר, שמעתי", ענה בזעף חסר סבלנות לאחד הסובבים שניסה לומר לו שהוא מחמיר מדי עם עצמו.

הפקת לקחים מנאומים ומהופעות היא מנהג שנתניהו אימץ עוד בתחילת דרכו. "ההופעות הראשונות שלו בטלוויזיה היו לא טובות", סיפר למגזין ה"טיים" רולנדו איזון, שהיה הבוס שלו בחברת הרהיטים רים בבוסטון בשנות השבעים. "ביבי היה צופה בקלטות שוב ושוב כדי להשתפר".

במקרה הזה לא יהיה מקצה שיפורים. לנאומו בטקס המשואות, בשידור חי עם רייטינג של מדינה שלמה, קדם משבר מתקשר מול יו"ר הכנסת אדלשטיין, שאיים להחרים את האירוע אם ינאם שם בניגוד לפרוטוקול. נתניהו התעקש לנאום ולבסוף נכפתה פשרה, בה הנאום הוגדר כדברי ברכה בלבד, שהוגבלו לחמש דקות. בפועל, נאומו נמשך פי שלושה. אחת הסיבות: התרגשות יתר.

נתניהו התרגש עד כדי כך שדיבר לאט מדי ולא עמד בתזמון שהכין לעצמו. המעמד בו נדרש להדליק משואה מול פני האומה נראה לו כפסגת חייו. כשהוזמן אל הדוכן הוא הלך באיטיות, חש את כל כובד ההיסטוריה על כתפיו וכשהחל לנאום עשה זאת בקצב איטי, מיעט להרים את עיניו מן הטקסט מחשש שיטעה במילים עליהן עמל, ומי שמכיר היטב את נתניהו ידע לשים לב שקולו מעט רועד. דקותיים־שלוש לקח לנתניהו להתניע ולהתגבר על הלחץ, אך גם כאשר חש מעט יותר בנוח הוא התקשה. נתניהו הוצב על דוכן במרחק גדול מאוד מן הקהל בקצה הרחבה. אורות מסנוורים על פניו. הוא לא ראה את המצלמות או את עיני הסובבים ולא היה במיטבו.

"זה נמלץ מדי", זעף נתניהו בעצמו למראה הנאום, מרגיש שהפאתוס החגיגי "הכבד" שהכין במשך שבועות לא השתלב באווירת המחולות והזיקוקים. "הייתי צריך לספר סיפור אחר", אמר בתסכול כשראה כיצד הסיפור האישי שלו — זיכרון שהיה לו מקבוצת תיירים המתפעלת מציור המנורה של בית המקדש בשער טיטוס — לא הצליח לרגש את הקהל. התקשורת כהרגלה נמנעה מלפרגן וכותרת הנאום הפכה להיות החריגה של ראש הממשלה מהזמן שהוקצה לו. נתניהו מקצוען ולכן לנתניהו הצלחות רבות, אך הצלחתו הגדולה היא כישלונותיו. רוצה לומר יכולתו ללמוד מכישלונותיו ולקום מהם מחוזק.

פעם, ביום שטוף שמש ונמוך גלים, ביקר כראש ממשלה בבסיס חיל הים. לאחר שסייר באחת מספינות הטיילים הגדולות ובצוללת, ירד נתניהו מסולם החבלים אל הסירה הקטנה שתשיט אותו בחזרה אל החוף. אך במעבר בין כלי השיט, החליקה נעל העור השחורה והמהודרת על הסולם וביבי החל ליפול. רק ערנותו ותגובתו המהירה של המאבטח הצילו אותו, עטוי בחגורת הצלה צבאית, מליפול למים. המאבטח תפס אותו בגבו והשניים ספק נפלו ספק התיישבו בסירת הגומי. המעידה הקלה נראתה לרגע מדאיגה, שלא לדבר על הצילומים שעשויים להיות של נתניהו בחליפה בתוך הים, אך מיד הוא קם, התייצב והמשיך בסיוור.

לא הייתה זו הפעם הראשונה. גם כלוחם סיירת מטכ"ל בשנות השבעים, נפל ביבי מסירת הגומי למימי תעלת סואץ עם ציוד כבד, ובקושי רב, באמצעות משיכה כואבת בציציות ראשו, הצליח לוחם שייטת למשות אותו בחזרה מן המים הטובעניים.

כזה הוא נתניהו בהתמודדות עם הגלים כמו עם המציאות. נופל וקם, נופל וקם. הוא חווה כישלונות עצומים ושרד. הוא מיישיר מבט אל כישלונותיו, בוחן במשקפיים ביקורתיים את צילומי הופעותיו, מנתח, מפיק לקחים ומסתער שנית על המיקרופונים. האיש הכין עצמו לראשות המדינה במשך שנים. מסמכים מסווגים משנות השמונים מכילים סלוגנים שניסח עוד בניו יורק: "למען ביטחון ילדינו — מנהיג חזק". נתניהו נתון תמיד בלמידה והכנה מתמשכת וגם אחרי עשורים בפוליטיקה מקדיש זמן ומאמץ

רב לתרגול, ליטוש נאומיו ושיפור הופעותיו בפני קהל ומצלמה. הוא רואה בתקשורת ובפוליטיקה מקצוע ומשתמש במתודות סדורות לייצר השפעה. עמוד השדרה שלו יציב אך גמיש. הוא אזור אומץ לשנות סגנון ודרך התנהלות תקשורתית בהתאמה לצרכים ולשינויים הטכנולוגיים והפוליטיים. קשוב תמיד לדעת הקהל. משתנה עם התקשורת. נפילה לקרשים היא הזדמנות להסתערות מחודשת. "משבר בעברית הוא לידה". אמר פעם, "כמו המשביר לצרכן". אצלו כל משבר הוא הזדמנות. לפעמים הוא מחולל את המשבר בכוון. אוהב גם לצטט את הביטוי "סערה מסייעת" של ז'בוטינסקי. בחיי נתניהו לא חסרו סערות. בניגוד לתמות שנפוצו, לפיהן נתניהו "קוסם" או בלתי מנוצח, האמת היא אחרת. הפסדיו היו גדולים, נפילותיו כואבות.

ב־1996 הוא עשה את הפלא וניצח בקושי עם כמה אלפי קולות בודדים את פרס; ב־1999, בתום כהונה סוערת וגדושת שגיאות ועימותים, הוא רשם תבוסה אדירה לאהוד ברק, שקיבל 56% מהקולות. הליכוד התרסק. הוא שגה קשות כשסירב בשנת 2 להתמנות לראשות ממשלה בלי שתפוזר הכנסת וכך פיספס הזדמנות לחזור לראשות הממשלה; ב־2002 הוא הפסיד בפריימריז לאריק שרון והפסיד בניסיון לעצור את שרון ב־2005; ב־2006 ריסק את הליכוד לשנים־עשר מנדטים; ב־2009 קיבל מנדט פחות ממפלגת קדימה בראשות ציפי לבני; ב־2019 הגיע לשוויון מנדטים מול כחול לבן בראשות גנץ והיה לראש הממשלה הראשון בישראל שנכשל בניסיון להקים ממשלה במשא ומתן קואליציוני, למרות הישג גדול בקלפי, והוביל את המדינה לבחירות חדשות. גם לאחריהן נכשל. הקסם לא פג כי מעולם לא היה קסם. זו היתה שיטה עקבית. לא תמיד היא עבדה אבל תמיד הוא המשיך לנסות. גם כשנראה שכלו כל הקיצין.

החליפה נפרמת

נתניהו — אחדות ההפכים. הוא איש המעמד הגבוה, שמדבר בשם המעמד הנמוך. אוטוסיידר, שפועל מלב הממסד. אנדרדוג, שמחזיק בעמדת הכוח. אדם נערץ ובודד. מר ביטחון, שחש רדוף. יהודי גאה, שחושש מהשמדה. אשכנזי חילוני מרחביה, שנלחם באליטות. נאמן להיסטוריה ומסלף את המציאות. מר ביטחון, שלא ניצח את הטרור. איש ימין, שביצע מדיניות שמאל. שונא תקשורת ומשועבד לה, שולט בה ונשלט על ידה, רדוף על ידה ורודף אותה. מתעב את השמאל ומתחנן שייכנס לממשלתו. נטול חברים קרובים, אך כל העם איתו. מציל את עמו, מפלג ומסכסך בין בני ארצו. חזק ונטול מורא, חלש ונרדף. לחליפת התדמית כבר קשה להכיל את הפער והרצף הכמעט בלתי אפשרי של

הניגודים. את הרמטכ"לים שאיתם שמר על ביטחון ישראל תיאר כאיום ביטחוני, את האנשים שמינה והחליטו להעמידו לדין הגדיר כמי שמקדמים הפיכה שלטונית, את התקשורת הציג כאויב ורקם איתה דילים, את השמאלנים כבוגדים וניסה להכניסם לממשלתו. תפרים החלו להיפרם. ספין רדף ספין. הניסיון החוזר להניא את הערבים מלהגיע לקלפי גרם להם לנהור בהמוניהם. האזהרה מפני חירום הפכה לשגרה. הציבור החל להתרגל. להתעייף.

כשהחליפה נפרמת, מתחתיה כבר מבצבצים הסיגרים. הסודות. אלו שנתניהו לא רוצה שנראה. מהחקירות ועד העייפות. נופל וקם. מתרסק ומזנק. כושל ומתרומם. כך פועל האיש שלא ידע מנוח, שעבורו כל סוף הוא התחלה וכל משבר הזדמנות. לא קוסם. עובד קשה. לא מוכן לעצור.

הפער בין הדימוי לבין המציאות מתרחב. החליפה כבר לא יושבת טוב על העולם הממשי. אולי כדרכם של גיבורים, גם כאן זה היבריס. יש מאנשיו שמספרים שעם הגיל הוא התרכך. נעשה מעט מפויס יותר. ניתן לראות זאת בשיחות הסגורות, קשה לראות זאת על המסך.

בלתי נלאה. בכל פעם שהוא מפסיד, נופל ונכשל, הוא קם ומתגבר ושורד. הוא לא קוסם — הוא מקצוען. עובד על כל מילה ומחווה. מכיר היטב את הלכי העומק של החברה הישראלית. לא מוותר לעצמו. משוכנע שדי יהיה ב"כוח הדברא" כדי לשרוד גם הפעם. לנטוש זו לא אופציה.

הנפילות כואבות, כבר משאירות חבלות וצלקות. רואים שקשה לו. אך הוא עודו קם ונופל ומוסיף ללכת. בחליפת התדמית ניתן להבחין בפגעי הזמן. אך הוא ימשיך עד הסוף גם אם זה יהיה מר. הוא חייב להעפיל אל הפסגה. את כל ההיסטוריה הוא נושא על גבו. כל העם על כתפיו. האם למסע הזה יהיה סוף טוב? האם ההיסטוריה תהיה מפויסת אליו? הוא בטוח שזה תלוי רק בו, אך גם הוא הרי יודע שכוחו הוא מהקהל שמביט בו בהשתאות.

ידידו לשעבר היועץ המשפטי לממשלה אביחי מנדלבליט קורע עוד פיסה ממעיל התדמית של נתניהו באמצעות כתב אישום חריף. נביא מול מלך. הקרע בעם גם הוא מתרחב. נתניהו באמת מאמין שאין בלתו ושהוא חייב להמשיך. חייב את זה לעצמו ולעמו. הוא מוכן לתת בשביל זה את הכול. רוקם טלאי על הקרע החדש. מתאפר ויוצא שוב לדרך. המצלמות מתקתקות.

הכובע ריק משפנים. הוא מטפס כמו מקצוען, הוא גם מתוכנן ומחושב וגם יודע להשתנות עם המציאות. מדלג מסלע לסלע. מתדרדר למטה ואז נתפס בזיז חדש. לוליין של מילים.

תלוי בין שמים לארץ, על חוט דק של אהדה. מימינו אוהביו משמאלו שונאיו. אלו ואלו נושאים עיניים כלפי מעלה בתקווה. מייחלים.

זה ליפול או להעפיל. אי אפשר לרדת בדרך אחרת מההר. הוא מתרכז. מנסח עוד משפט, מתכנן עוד מהלך. עיקש ופתלתל הוא ממשיך. לא יודע לעצור. השמש שוקעת, צל גדול נפרס על הארץ, אך נתניהו עודו חדור אמונה. בטוח בעצמו ובטוח שכל העם איתו. הוא הרי העם. חייב לכבוש את ההר. משוכנע שהוא יכול. מי אם לא הוא? נופל ומתדרדר ומיד מתייצב, נאחז בענף כלשהו וממשיך להעפיל במשעול המילים. מפלס בכוח הדיבור, באותיות ובמופתים את הדרך אל עבר מקומו בספר דברי הימים. מתמיד בדרכו. הוא ימשיך עד הסוף. הוא ימשיך עד הסוף. לטוב ולמוטב. הוא שיטתי, הוא מקצוען, הוא מאמין. הוא מתוכנן. זהו סוד הקסם. הסוד האחרון הוא שאין סוד.

תודות

אסירות התודה והברכה לדקלה, אשתי המוכשרת שעמדה לצידי לאורך כל חבלי הלידה של הספר והמעקשים שבדרך. "שלי ושלכם שלה הוא".

שלמי תודה והבעת הערכה גדולה לעורך הראשי של ספרי העיון בכנרת, זמורה, דביר שמואל רוזנר, ולמנהלי ההוצאה. לעורך הספר רמי רוטהולץ על עבודה מהירה, מסורה ומקצועית. לאורנה בכר, ליעל נעמני, שרית רוזנברג, אמרי זרטל, אפרת גבר, רות בן ארי ורמה אשוח.

שבחים רבים ותודות לארכיון המדינה שהוא "אוצר של ידע" לא יסולא בפז, המומלץ לציבור הרחב, ובפרט לליאור סקוויאר ואיתמר יואלי. הארכיון הוא דוגמה ומופת לחדשנות ולהתייעלות במגזר הציבורי והמסמכים שבו פתחו לי צוהר חדש לעולמו של נתניהו.

תודה ללשכת העיתונות הממשלתית במשרד ראש הממשלה ולעומד בראשה, ניצן חן, שהפך את הלשכה לאחד הגופים היעילים והמתפתחים ביותר בתחום התקשורת והעיתונות בישראל.

הכרת הטוב כלפי החברים הרבים שקראו והעירו, ובפרט לשני רוזנס, גדי שבת, חננאל רוזנברג, אילן אשכנזי.

הכרת הטוב והתודה לידידי המוערך חנוך דאום על כך שבמשך שנים מדי שבוע במגרש הטניס ליווה את יצירת הספר. תודה עמוקה וחיבה יתרה לחברי אסף וויס ולאביה יעקב.

תודה לכל אלו שאין לציין את שמם, אשר שיתפו אותי בנעשה בלשכת ראש הממשלה.

תודה לבני משפחתי על הקשבה ועצה ועל המתינות. לאמי. לאחותי. לאחי.

תודה מיוחדת וחיבה יתרה לאבי הרב פרופ' יגאל שפרן שליט"א. על הכול.

הספר מוקדש באהבה עד אין קץ לבנותי — שחרית, שקד, רות.